T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
GENEL İKTİSAT PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

İKTİSAT BİLİMİ VE METODOLOJİK BİR SINAMA: NİTEL VE NİCEL TEKNİKLER ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Avni Önder HANEDAR

Danışman
Prof. Dr. Recep KÖK

2007

Yemin Metni

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum "İktisat Bilimi ve Metodolojik Bir Sınama: Nitel ve Nicel Teknikler Üzerine Bir Değerlendirme" adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

08/08/2007

Avni Önder HANEDAR

YÜKSEK LİSANS TEZ SINAV TUTANAĞI

Öğrencinin

Adı ve Soyadı : Avni Önder HANEDAR
Anabilim Dalı : İktisat
Programı : Genel İktisat
Tez Konusu : İktisat Bilimi ve Metodolojik Bir Sınama: Nitel ve Nicel Teknikler Üzerine Bir Değerlendirme
Sınav Tarihi ve Saati : ……/……../…….

Yukarıda kimlik bilgileri belirtilen öğrenci Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün …….. tarih ve ……. sayılı toplantısında oluşturulan jürimiz tarafından Lisansüstü Yönetmeliği'nin 18. maddesi gereğince yüksek lisans tez sınavına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini ……. dakikalık süre içinde savunmasından sonra jüri üyelerince gerek tez konusu gerekse tezin dayanağı olan Anabilim dallarından sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin,

BAŞARILI OLDUĞUNA	O	OY BİRLİĞİ	O
DÜZELTİLMESİNE	O*	OY ÇOKLUĞU	O
REDDİNE	O**		

ile karar verilmiştir.

Jüri teşkil edilmediği için sınav yapılamamıştır. O***
Öğrenci sınava gelmemiştir. O**

* Bu halde adaya 3 ay süre verilir.
** Bu halde adayın kaydı silinir.
*** Bu halde sınav için yeni bir tarih belirlenir.

	Evet
Tez burs, ödül veya teşvik programlarına (Tüba, Fulbright vb.) aday olabilir.	O
Tez mevcut hali ile basılabilir.	O
Tez gözden geçirildikten sonra basılabilir.	O
Tezin basımı gerekliliği yoktur.	O

JÜRİ ÜYELERİ				İMZA
……	□ Başarılı	□ Düzeltme	□ Red	……...
……	□ Başarılı	□ Düzeltme	□Red	…….....
……..…	□ Başarılı	□ Düzeltme	□ Red	……..……

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

İktisat Bilimi ve Metodolojik Bir Sınama: Nitel ve Nicel Teknikler Üzerine Bir Değerlendirme

Avni Önder HANEDAR

Dokuz Eylül Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
İktisat Anabilim Dalı
Genel İktisat Programı

Kıt kaynak ve sonsuz ihtiyaç ön kabulleri çerçevesinde, günümüzde hâkim iktisadın ilkelerine bağlı olarak ortaya çıkan eleştirel ve destek yönlü çabalar giderek anlam kazanmaktadır. Tüm insan faaliyetlerinin, özellikle de günümüzde toplumsal eylemin çekirdeği haline gelmiş iktisadî faaliyetlerin, tekçi (pozitivist) bir yaklaşım tarafından ele alınması iktisat biliminin üstüne gölge düşürmektedir. Nitekim hâkim iktisadi yaklaşım ile iktisadî faaliyetin, sadece bireyin bakış açısına indirgenerek açıklanması; değer yargısı ve sübjektivite gibi unsurların iktisadın incelediği nesnenin bir özelliği olmaktan çıkarılmasına neden olmaktadır.

İktisadi analizde yaşanan birçok metodolojik gelişme -doğrulamacılık, yanlışlamacılık, araçsal rasyonalizm- ve özellikle iktisat metodolojisinde araçsal rasyonalizmin egemen olması, teorilerin oluşturulmasında kullanılan varsayımların sorgulanmasının bırakılmasını, sadece önceden kurulmuş denklemlerin öngörülerinin teoriler hakkında belirleyici olmasını sağlamaktadır. Bununla birlikte, iktisadi gerçeğin sentetik (yani değer yargısı taşıyan) önermeleri hatırlanırsa; matematiğin analitik önermeleri (aksiyomatik-başlangıç kabulleri olan), iktisadi analize gittikçe hâkim olmaktadır. Kısaca, araçsal bağlamda ekonometri ile bir değerlendirme yapıldığında, başlangıç varsayımlarının ve değer yargılarının tekrar üretildiği bir yapı yaratılmaktadır.

Bu çalışmada ilk olarak, hâkim iktisat paradigmasının temel özellikleri açıklanmakta ve iktisatta yaşanan metodolojik dönüşümler dikkate alınarak, iktisadın bilimsel zemini hakkında değerlendirme yapılmaktadır. İkinci bölümde ise, tarihsel süreç içerisinde ortaya çıkan ekonometrik yaklaşımlara yer verilmektedir. Bu şekilde, hâkim iktisadın ekonometri ile sahip olduğu ortak varsayımlar ve ampirik yöntemin sosyal bilimlerdeki eksiklikleri dikkate alınarak, bu durumun kapalı bir sistem oluşturarak hâkim toplumsal sistemin sürekliliğine ve alternatifsizliğine nasıl katkı sağladığı üzerinde durulmaktadır. Sonuç kısmında da, genel bir değerlendirme yapılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İktisat Felsefesi, Ampirizm, Totoloji, Ekonometri, İş Çevrimleri Teorisi

ABSTRACT

Master Thesis

Economics and a Methodological Questioning: An Evaluation of Qualitative and Quantitative Techniques

Avni Önder HANEDAR

Dokuz Eylül University
Institute of Social Sciences
Department of Economics
General Economics Program

The general laws of mainstream economics, with the presumptions of scarce resources and unlimited wants, are being questioned. Handling all human activities, especially economic activities that are the core of the all social activities are investigated with a positivist science approach is an important problem. Because ignoring value judgments and subjectivity, and being evaluated simpler as biological feature of human beings the economic activity is only being explained by individual perspective.

Many methodological developments experienced in economic analysis like instrumentalism caused ignorance of the questioning of the presumptions of mainstream economics. It is well known that the success of theories is evaluated by means of their predictions in the instrumentalism. However, there is no doubt that economic concepts fall into analytical and tautological propositions whose are based on a priori imagination or convention. Therefore, the assumptions of theories are ignored and not tested, and this approach serves the hardening of mainstream hard core.

In the first part of the study the main characteristics of the mainstream economics' paradigm, is explained and an evaluation of the scientific background of economics is given by considering the methodological transformations in economics. The second part is dedicated to the historical development of the econometric approaches. By this way, it is tried to explain reasons of the predominance of one method and paradigm of economics theory. Shortly, a general evaluation of the study is given in the last part of the study.

Key Words: Philosophy of Economics, Empiricism, Tautology, Econometrics, Business Cycle Theory

BİR BİLİM OLARAK İKTİSAT VE METODOLOJİK BİR SINAMA; NİCELİKSEL VE NİTELİKSEL SINAMA TEKNİKLERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

YEMİN METNİ ii
TUTANAK iii
ÖZET iv
ABSTRACT v
İÇİNDEKİLER vi
KISALTMALAR viii
TABLO LİSTESİ ix
ŞEKİL LİSTESİ x
GİRİŞ xi

BİRİNCİ BÖLÜM
İKTİSAT BİLİMİNİ TANIMLAMA OLGUSU, TEMEL METODOLOJİK EĞİLİMLER VE SORUNLAR

1.1. İktisadın Bir Bilim Olarak Tanımlanması Sorunu 1
1.2. İktisat Bilimine Yönelik Ortam: Hâkim İktisadi Bakış Yönlü İktisada Bir Değerlendirme 14
1.3. İktisat Biliminde Temel Metodolojik Eğilimler ve Sorunlar 40
1.3.1. İktisat Biliminin Temel Sorunsallığına Yönelik Yaklaşımlar 43
1.3.1.1. Pozitif ve Normatif Ayrım Yönlü Yaklaşımlar 43
1.3.1.2. Sebep ve Neden Karşıtlığına Yönelik Yaklaşım: İktisatta ve Ekonometride Nedensellik 48
1.3.1.3. Sosyal Bilimlerde ve İktisatta Natüralist Yaklaşım: Soyutlaştırma, İdealleştirme, İndirgemecilik ve Ceteris Paribus 53
1.3.1.4. İktisadın Stratejisine ve Yapısına Yönelik Yaklaşım 58
1.4. İktisat Biliminde Temel Metodolojik Dönüşümler 61
1.4.1. İktisat Biliminde Tümdengelim 62
1.4.2. İktisat Biliminde Pozitivizm, Araçsalcılık ve Popperci Görüşler 67
1.4.3. İktisat Biliminde Eklektizm ve Eleştirel Okullar 75

İKİNCİ BÖLÜM
YÖNTEM OLARAK AMPRİZMİN (EKONOMETRİNİN) İKTİSATTA GELİŞİMİ VE HÂKİM İKTİSAT

2.1.Deneyci Yöntemin (Ampirizm) Hâkim İktisat Anlayışına Katkısı 105

2.1.1.Deneyci Yöntemin Tarihsel Gelişimi 112

2.1.2.Deneyci Yöntem ve Ekonometri İlişkisi 116

2.2. Hâkim İktisat, Kapalı Bir Sistem Olarak İktisat Teorisi ve Ekonometri: Toplumsal Yapının Dönüşümü 139

2.2.1.Kapalı Bir Sistem Olarak İktisat Teorisi 142

2.2.2.Hâkim İktisat Teorisi ve Ekonometri İlişkisi 150

GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ 175

KAYNAKLAR 193

KISALTMALAR

AR	Otoregresif (Ardışık Bağımlı) Süreçler
ARMA	Ardışık Bağımlı Hareketli Ortalamalar
ARIMA	Ardışık Bağımlı Bütünleşik Hareketli Ortalamalar
D-N	Dedüktif-Nomolojik
LSE	London School of Economics
LM	Lagrange Çarpanı
MA	Hareketli Ortalamalar
OPEC	Petrol İhraç Eden Ülkeler Birliği
VAR	Vektör Otoregresif Model
SVAR	Yapısal Vektör Otoregresif Model

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Niceliksel ve Niteliksel Yöntemler s. 82

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Gerçekliliğin Farklılığının Algılanması s.80
Şekil 2: Teori ve Gerçeklik s.99
Şekil 3: Toplumsal Üretim Olarak Bilim s.100
Şekil 4: Ders Kitabı (Textbook) Yaklaşımı s.128
Şekil 5: Zaman Serisi Yaklaşımı s.130
Şekil 6: LSE (London School of Economics) Yaklaşımı s.131
Şekil 7: Piyasa ve Piyasa Sistemini Kurgulanması s.148
Şekil 8: İktisatta Bireysel ve Sosyal Alanların Etkileşimi s.154

GİRİŞ

İnsanın gelişim sürecine bağlı olarak, insan ilk aşamalarda, ilkel mantık kurgusu ile olayların derinliğine inememiş; belirsizliğin hâkimiyeti altında yüzeysel bilgi, ön yargılar ve bunların yarattığı felsefi gelenek (a prioriorizm) bilgi üretim sürecine egemen olmuştur. Bu tip bilgi, önce ilk çağ filozoflarının, kilisenin ve benzeri odakların yarattığı egemenlik alanlarında görülmüş ve ilkel toplumsal iş bölümü ile birlikte önem kazanmıştır. Ancak daha sonrasında, mesleki bilgiyi sahiplenen loncaların ortaya çıkması gibi toplumsal iş bölümündeki değişmelerle ve özerk bir kurum olarak akademinin ve aydınların gelişimi ile birlikte, bilimsel bilginin deneysel anlamıyla (a posteriorizm) önemli bir mesafe kazandığı görülmüştür. Bu nedenle de skolâstik bilgi, toplum üzerindeki etkisini ya önemli ölçüde yitirmiş ya da deneysel bilginin kontrolünde farklı bir anlam (analitik bilgi) kazanmıştır. Özellikle 16. yüzyıl sonrasında toplumsal işbölümündeki değişmeler sonucunda a priori bilgiye olan güvensizliğin yükselişi ve erken yeniçağ bilginlerinin ortaya çıkışı, bilgi üretme uğraşını ve felsefeyi (Doğa Felsefesi) farklı bir mecraya taşımıştır. Bu değişim, deneye dayalı bilgiye olan ihtiyacının artması, bilginin yeni kurumları olan üniversitelerin farklılaşması ve bilgi profesyonellerinin doğuşu ile belirginlik kazanmıştır. Yani bilgi üreten kurumların evrimi dikkate alındığında, ilk başta kilisenin ve daha sonra da ona karşıt bir kurum olarak modern üniversitenin var oluşu ile bu ikilemin açıklanmaya çalışıldığı bilinmektedir.

Bilimsel düşüncenin gelişimi dikkate alındığında, bazı yapılar (bilimin nesneleri) kesin açıklamalar ile betimlenebilirken; bazı yapılar ise belirsizlik sarmalı içinde tıkalı kalmıştır. Başka bir deyişle, bazı kavramlar için ölçme tekniklerinin yetersiz olması, bazı nesnelerin duruma göre değişken olması ve bazılarını da ifade etmek için kullandığımız kavramların belirsizlik arz etmesi, bilimsel sınıflama açısından doğa bilimlerinden farklı bir kategori ile karşılaşılmasına neden olmuştur. Yani doğa bilimlerinin kavramlarına göre daha az gelişmiş (ya da göreli olarak gerçeğe daha yakın) ve betimlediği (tasvir etmeye çalıştığı) özne nedeniyle de belirsizliği yoğun olduğu iddia edilen bu muğlâk kavramlar ve nesneler, bu nedenle insan bilimleri veya sosyal bilimler adı altında oluşturulan disiplinler ailesine terk

edilmiştir. Bu şekilde, doğa bilimlerinden ayrı sosyal, tarihsel, kültürel bilimler veya belirsizin bilimleri adıyla anılan bir kategori alanı oluşmuştur. Ancak pek çok zaman, bu alana ilişkin gerçekliğin yapısındaki karmaşıklık, tekdüze olmaması ve kestirilmesindeki güçlük; bu bilimsel faaliyetin tali veya kötü bir bilim alanı olarak adlandırılmasına yol açmıştır. Genellikle de, kesinlik ideolojisi gibi bir epistemolojinin yardımı ile bu alan, bilimsel, kesin veya iyi bir inceleme alanı haline gelebilmek için doğa bilimlerine yapılan analojilerle yapısını ve araçlarını, doğa bilim kültürüne benzetmek zorunda kalmıştır. Bu bağlamda, belirsizin bilimlerinin kesinlik gibi bir amacı barındıran epistemolojik araçlarla, var oluşundan sahip olduğu geniş ontolojik düzlemini kaybettiği ve biçimci (formalist) açıklamalara hapsolduğu söylenebilir. Sonuçta, doğa bilimlerine ilişkin epistemolojik kaygılar; belirsizin bilimlerinin (tarih, iktisat, sosyoloji v.b.) kaderini de belirlemektedir.

İktisat için bu durum değerlendirildiğinde, doğanın istikrarlı işleyiş ilkeleri ve yasaları, iktisat açısından istikrarlı insan davranışlarında anlamını bulmuştur. Öyle ki iktisat bir bilim olarak, gerek epistemolojik gerekse ontolojik açıdan, doğa bilim kategorisine giren bilimlerden önemli ölçüde farklılıklar taşımasına rağmen, günümüzde doğa bilimlerine en çok yakınlaşan sosyal bilim olmuştur. Ancak iktisadi faaliyetin tarihsel ve sosyal şartların ürünü olarak algılanmasının gerekliliği, iktisadı belirli (Exact) bilimlere göre daha belirsiz (Inexact) kılmaktadır. Yani iktisadın incelemiş olduğu nesnenin deney ortamına hapsedilememesi veya hapsedilse bile mevcut yapısından yapılar, mekanizmalar gibi önemli ve gözlemlenmesi zor hatta imkânsız unsurları kaybetmesi, kesinliğin ideolojisinin iktisatta yararlılığının sorgulanmasını gerekli kılmaktadır. Bununla birlikte iktisatta gerçeklik sorunu yaratan diğer bir durumda, iktisadın hâkim paradigmasının kaynağını piyasa ekonomisinin ilkelerinden almasıdır. Dolayısıyla, iktisadın beslenme kaynağının bu şekildeki bir zemine dayalı olması, iktisadi faaliyetin geniş bir ontoloji ile ele alınmasını engelleyen bir durum olarak ortaya çıkmaktadır. Başka bir deyişle iktisadın temel çıkış noktasının, iktisadi sistemin kapitalizme evrildiği bir tarihsel düzleme isabet etmesi, bilimsel bir faaliyet olarak iktisadın amaçlarının da bu temele göre inşa edilmesine neden olmaktadır. Yani iktisat, çoğu zaman temelini borçlu olduğu ilişkileri sorgulamak yerine, onları rasyonel insan varsayımda olduğu gibi nesnel neden olarak kabul ederek açıklamalarına taşımaktadır. Kısaca günümüzde

iktisat, kesinlik ideolojisinin ve varlığını borçlu olduğu toplumsal sistemin elinde, Borges'in haritasının pençesindeki gerçek dünyanın yok olması gibi gittikçe ortadan kaybolmaktadır. Ancak diyalektik olarak bu durum, alternatif yaklaşımlar ölçeğinde, iktisatta deneysel olmayan ya da gözlenemeyen unsurlara dayanan yöntemlerin öneminin artmasına da neden olmaktadır. Başka bir deyişle bu etkileşim, değer yargısını barındıran, politik ve politik olmayanın ayrıştırılmasında zorluklar yaşanılan ve toplumsal yapının ihtiyaçlarına göre yeniden üretilen bir alan olarak iktisadın, çoğulcu bir düzlemde incelenmesi gerekliliğini de ortaya çıkarmaktadır.

Bu çalışmada, ilk olarak iktisattaki temel dönüşümler ışığında iktisadın tanımlanmasına çalışılacak, daha sonra genelleştirici teori (general theory) üretme sürecinden hareketle iktisadın, Adam Smith'den Neoklasik dönüşüme belli bir ölçüde yapıla gelmiş tanımlarının, teorilerinin oluşumu ve varsayımlarının arka planları üzerinde durulacaktır. Böylece bir taraftan iktisadın bir bilim olarak tanımlanmasındaki güçlüklerin ortaya konulmasına, diğer taraftan da iktisadi faaliyetin hâkim tanıma göre aldığı biçimin nedenlerinin değerlendirilmesine çalışılacaktır. Bu bağlamda, iktisadın son dönemde yaşanan gelişimi de dikkate alınarak, iktisadi gerçeğin hâkim iktisada göre yapılan tanımının hem kesinlik ideolojisi hem de tarihsel süreç olarak piyasa ekonomisi ile bağlantıları ele alınacaktır. Bununla birlikte, bu bölümün devamında iktisadın bilim olma serüveninde yaşadığı dönüşümler, temel düşünce sistemlerinin yarattığı ortam değerlendirilerek açıklanmaya çalışılacaktır. Başka bir deyişle, iktisatta var olan temel metodolojik sorunlar ve metodolojik dönüşümler çerçevesinde, iktisat teorilerinin epistemolojik ve ontolojik gelişiminin bilim felsefesindeki yeri ele alınacaktır. Böyle bir yöntemle, iktisatçının bilgisini nasıl oluşturduğu sorgulanarak, doğruyu oluşturmada ve doğruyu değerlendirmede karşılaşılan sorunlar incelenecektir. Bu tip bir inceleme yapılırken, özellikle pozitif ve normatif iktisat ayrımı, nedensellik gibi kavramsal yapıların değerlendirilmesinin yanı sıra, iktisadın eklektizm, natüralizm (doğalcılık) gibi bilim felsefesiyle açılımını ele alan okullara yer verilecek ve iktisatçının doğruyu değerlendirirken kullandığı ölçütlere ilişkin yaklaşımlar incelenecektir.

İkinci bölümde, iktisat açısından istatistikî ve matematiksel metotların ve bir bütün olarak ampirizmin gelişimi incelenecek ve ekonometrinin yöntem olarak

hâkim iktisadın üretimine katkısı sorgulanmaya çalışılacaktır. Burada, bilimsel olarak ampirizmin gelişimi ve ona duyulan ihtiyaç ortaya konulmaya çalışılacaktır. Bu bağlamda, ampirizmin iktisattaki sert çekirdeği olan ekonometri, iş çevrimleri teorilerindeki gelişmeler yardımıyla değerlendirilecektir. Bu değerlendirmeler yapılırken ilk olarak, iktisadi bilginin doğruluğu açısından test edilebilirlik ve deneye dayalı yöntemin gerçeği bir bütün olarak ne kadar ve ne doğrulukta karşıladığı tartışmaya açılacaktır (Fallacy). İktisadi gerçeğin değerlendirilmesinde, teorik varsayımların (Homo-Economicus, Close ve Open System) ve deneye dayalı yöntem varsayımlarının (Randomness, Continuity, Stability, Predictability) karşılıklı olarak değerlendirilmesi bu açıdan önem arz etmektedir. Böylece çalışma bir taraftan iktisat teorisi üretme sürecinin ideolojik öğelerle ve değer yargısı temelli yargılarla teorik tekçiliği destekleyip desteklemediğini (Ontologic Closure), diğer taraftan da hâkim iktisadın ön kabullerinin deneye dayalı yöntemlerin varsayımları ile birleşerek, büyük bir totoloji sarmalına (Epistemic Fallacy) sebep olup olmadığını değerlendirmelerine taşıyacaktır.

Sonuç olarak, çalışmanın ilk kısmında iktisattaki temel dönüşümler ışığında iktisadın tanımlanmasına çalışılacak, daha sonrasında iktisatta var olan temel metodolojik sorunlar ve metodolojik dönüşümler çerçevesinde, iktisat teorilerinin epistemolojik ve ontolojik gelişiminin bilim felsefesindeki yeri değerlendirilecektir. İkinci ve son bölümde ise ekonometrinin, iş çevrimleri teorileri ile etkileşimli bir şekilde gelişim sürecinin ve hâkim iktisada ekonometrinin katkısının değerlendirilmesine çalışılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

İKTİSAT BİLİMİNİ TANIMLAMA OLGUSU, TEMEL METODOLOJİK EĞİLİMLER VE SORUNLAR

Bu bölümde, ilk olarak iktisattaki temel dönüşümler ışığında iktisadın tanımlanmasına çalışılmakta, daha sonra genelleştirici teori (general theory) üretme sürecinden hareketle iktisadın Adam Smith'den Neoklasik dönüşüme belli bir ölçüde yapıla gelmiş tanımlarının, teorilerinin oluşumu ve varsayımlarının arka planları üzerinde durulmaktadır. Bununla birlikte, çalışmanın devamında, iktisatta var olan temel metodolojik sorunlar ve dönüşümler çerçevesinde, iktisat teorilerinin epistemolojik ve ontolojik gelişiminin bilim felsefesindeki yeri ele alınmaktadır. Bu tip bir inceleme yapılırken, özellikle pozitif ve normatif iktisat ayrımı, nedensellik gibi kavramsal yapıların değerlendirilmesinin yanı sıra, iktisadın eklektizm, natüralizm gibi bilim felsefesiyle açılımını ele alan okullara yer verilmektedir. Bu bağlamda, bu bölümün amacı, Klasik iktisat ve ardıllarının iktisada getirmiş oldukları hâkim unsurların, tanımlama düzeyinde tespit edilmesi ve felsefi okulların yaklaşımları ile iktisadın zeminin anlamının ortaya çıkarılmasıdır.

1.1. İktisadın Bir Bilim Olarak Tanımlanması Sorunu

İktisat felsefesi açısından, iktisada yapılan tanımlamalar dikkate alındığında, bir bilim dalı olarak iktisadın bir çatışma alanıyla karşı karşıya olduğu bilinmektedir. Çünkü iktisat, malların üretimi, değişimi, bölüşümü ve tüketimi ile ilgili bir faaliyet alanı olduğu kadar, toplumdaki hâkim ideolojilerin yeniden üretilmesini de içermektedir. Bu tanımlamalar ve kavramlar, birçok açıdan belirsizlik taşıdığından, iktisatçıların bunlar üzerine tartışmaları ve anlaşmazlıkları, hâkim ideolojinin çözümlenebilmesi açısından gittikçe büyük bir önem kazanmaktadır. Özellikle de günümüzde iktisadın evrildiği nokta dikkate alındığında, iktisadi faaliyet konusunda ifade edilen görüşlerin, gittikçe daha fazla oranda benzeştiğini söylemek mümkündür. Bu açıdan, bir toplumsal alan olarak iktisadi faaliyetin tanımlanması gittikçe bir sorun halini almaktadır. Çünkü Klasik iktisattan Neoklasik iktisada pek

çok farklı okul, iktisadi faaliyeti çeşitli dayanak noktalarından hareketle tanımlamaya çalışmış ve bunun sonucu olarak da, Klasik, Neoklasik, Keynezyen iktisat gibi birçok iktisadi yaklaşımın üstünde uzlaştığı genel bir tanıma ulaşıldığı iddia edilmiştir. Ancak iktisadın uzlaşı sağlandığı iddia edilen tanımı, çok fazla sayıda tartışmaya da öncülük etmektedir. Bu tartışmaların ortaya çıkmasının en önemli nedeni, hâkim iktisadın, tanımlamasının desteğini aldığı hâkim politik ve bilimsel sistemin bakış açısından iktisadi faaliyeti tek tipleştirmesi gibi bir eğilimin ortaya çıkmış olmasıdır. Başka bir deyişle, hâkim iktisat olarak adlandırılan ve iktisadın tanımı konusunda uzlaşı sağladığını varsayan okulların paradigması, bir taraftan sosyal unsurların ekonomik yapıya indirgendiği ekonomi toplumlarının (Polanyi, 2000; 101) tekçi yapısından, diğer taraftan da doğaya ve insanın insana gittikçe etkin bir şekilde hükmetmesinin yolunu açan teknik ve dolayısıyla da iktidar olarak pozitivist bilimin rasyonellik kültüründen (Habermas, 1993; 34, 37) beslenmektedir.

Bu bağlamda, incelenmesi gereken ilk nokta, pek çok iktisadi okulun üstünde uzlaşma sağladığını iddia ettiği hâkim tanımın, kaynaklarının ve sınırlarının belirlenmesidir. Çünkü iktisadi faaliyetin ne olmadığına ilişkin bir açılımın sağlanması ve tanımlanmasındaki biçimciliğin (darlığın) ortaya konulabilmesi, ancak hâkim kurgu açısından yapılan tanımlamanın sınırlarının ne olduğunun, nasıl ve neden ortaya çıktığının anlaşılması ile mümkündür. Bu nedenle de Kurt (1993; 16)'un hâkim bakış açısından iktisada biçilen role ya da iktisadın bilim olarak sınırlarına getirdiği açıklama, hâkim iktisadın eğiliminin ne olduğu konusunda bir açılım sağlayabilecektir:

> "İktisadın bilimselleşmesi iktisadın etik köklerinden koparılmasına neden olmuştur. 20. yüzyılda, hâkim iktisat bu tür bir indirgemeciliği (reduction) büyük ölçüde kabul ettirmiştir. İktisat teorisi de bu şekilde iktisadi süreçleri inceleyen pozitif bir bilim olarak kabul görmektedir. … İktisattaki "olması gereken (ought)" ifadeleri (moral unsurlar) bu şekilde araştırma alanının dışına atılmıştır."

Buna ilave olarak, Boulding (1981; 30), iktisat biliminin mekanist bir bilimsel yaklaşımın hâkimiyetine girmesiyle birlikte bu günkü duruma ve tanıma evrilmesinin yöntemine işaret etmektedir:

> " iktisadın, sadece orta çağ düşüncesinin moral felsefesi ve safsatasından kurtularak bilim olabileceği iddiası, iktisatçılar tarafından yoğun bir şekilde savunulmaktadır."

İktisadın gerçeklikten, yani hayata dair moral (skolâstik) unsurlardan gittikçe uzaklaştığı ve bunun genel bir kabul gördüğü tespit edildiğine göre, artık bu ölçüde gerçekten uzak (moral değerlerden yoksun) bir anlatım biçimi olarak iktisadın, niçin ve neye dayanarak hâkim olduğunun değerlendirilmesi gerekmektedir. Gramsci (2007; 171, 172)'den alınan aşağıdaki paragraf şüphesizdir ki, sorunun cevabını bulabilmek açısından önemli bir açılım sunmaktadır:

> "Nesnellik daima "insan bakımından" nesnelliği anlatır. Bu da "Tarihsel olarak öznel" anlamına uygun düşer. Başka bir deyimle "nesnel" "evrensel öznel" anlamına gelir. İnsan, tek bir kültür sistemi içinde tarihsel olarak birleşmiş olan insan türü için gerçek olduğu ölçüde dünya hakkında bilgi edinir. Fakat bu tarihsel birleşme ancak insan toplumunu bölen iç çelişkiler sona erdiği zaman gerçekleşecektir. Bu çelişkiler, grupların meydana gelişinin ve evrensel olmayan, somut ideolojilerin koşuludur. Fakat bu tarihsel birleşim süreci bu ideolojilerin temelinin pratik kökenini derhal geçersiz hale getirir. Buna göre nesnellik için bir mücadele yapılmaktadır. …Deneysel bilim şimdiye kadar böyle bir kültür birliğinin en büyük yaygınlığa ulaştığı zemini sağlamıştı: "Fikri" birleştirmekte, bunu daha evrensel hale getirmekte en çok katkıda bulunan bir bilgi öğesiydi; en çok nesnelleşmiş, en somut şekilde evrenselleşmiş öznellikti."

Böylece hâkim iktisadın sözde hâkimiyet iddiasının ve evrenselliğinin arkasındaki unsurun, kendisini piyasa değerleri teolojisi (tarihsel öznelliği) ekseninde nesnelleştirdiğine inandırmasının ve aynı zamanda genelleştiğini veya hâkimleştiğini (en çok evrenselleşen öznellik olduğunu) iddia etmesinin olduğunu söylemek mümkündür. Başka bir deyişle, hâkim iktisat tarihsel olarak açıklaması gereken olgu olan piyasa ilkelerini, neden olarak kabul ederek analiz yapmakta ve bu açıklamanın kapitalist sisteme özgü olmasından aldığı güçle nesnelleşmektedir. Çünkü bu yolla iktisat, iktisadi faaliyeti kendi dışında ve kendisine yabancılaşmış, yani nesnelleşmiş olarak (Marx, 2003; 20) tanımlama gücüne sahip olmaktadır. Soruna, iktisat ve bilim arasındaki etkileşim göz önünde bulundurularak bakıldığında, iktisadın insan ve toplum gibi belirsiz bir özneyi[1] inceleme konusu yapmasına rağmen, doğa bilimleri kültürünün kesinlik ideolojisinin belirsizlik fikrini rahatsız edici kılması sonucunda (Moles, 2002; 21, 22), doğa bilimlerine ait bir kesinlik fikrini taşımak zorunda bırakıldığı görülebilmektedir. Çünkü belirsiz bir iktisat tanımının, bilim olarak

[1] Althusser (2006; 40, 41, 42), iktisat gibi sosyal bilimleri nesnesiz bilimler olarak isimlendirmektedir. Althusser (2006)'in bundan kastı, sosyal bilimlerin nesnelerinin "yanıbaşında" oluşu, yakalamak istedikleri ya da kendi kendine belirlemek istedikleri nesnenin paradoksal biçimde, var olmaması nedeniyle yakalanamaması, yani nesnelerin belirsiz olmasıdır.

iktisada sağlayabileceği bir pratik fayda bulunmamaktadır. Başka bir şekilde söylemek gerekirse, iktisadın tanımlarını kesinleştirdiği ölçüde toplumsal yapı üzerinde kontrol yetisine sahip olacağı şüphesizdir. Moles (2002; 21, 22, 32, 33), belirsizin bilimlerinin ikincil konumlarını tanımlamaktaki ve meşrulaştırmaktaki işlevi açısından kesinlik ideolojisini şu şekilde açıklamaktadır:

> "Bu ideoloji, oldukça ustaca yerleştirilmiştir; eğer kesin olan iyi, harika ve çok iyiyse, bunun sonucu olarak belirsiz olan kaba, kötü ve çok kötüdür. Burada, hiçbir epistemolojinin doğrulamadığı bir eşdeğerlik anlayışı bilgi dünyasına sızmaktadır; belirsiz, sadece belirlinin karşıtı değil, üstelik kötüdür; çünkü belirli olma iyidir ve dolayısıyla belirsiz olan tüm şeyler, düşünceye layık değildir… Bedava oluş veya bağdaştırma zevki dışında, zihinsel çalışmanın temel itici güçlerinden biri, insanın içinde bulunduğu alanın apaçıklığı / açık seçik görünürlüğü /aşikârlığı (evidence) ya da inandırıcılığıdır; bu aşikâr oluş, ansal (enstantane) ve içseldir… Zihinde, her bir parça veya ikna aşaması arasında sürekli bir mücadele cereyan eder; sanki bir tür entelektüel ahlak polisi, zihnin hareket tarzının, az ya da çok evrensel olan ve oluşmuş bilimin yapısını da yöneten bir mantığın kurallarına uyup uymadığını her an denetlemektedir."

Yani iktisadın bir bilim olarak tanımı ve kesin sınırlarının belirlenmesindeki zorluğun varlığı veya sosyal özneye ilişkin bir belirsizlik kültürünü bünyesinde taşıması gerçeği, iktisadi faaliyetin hâkimiyet çabalarının ve entelektüel ahlak polisinin odağında yer almasına zemin hazırlamıştır. Başka bir deyişle, iktisat pozitif-normatif tartışmaları içinde kendini pozitif bilginin iktidarına teslim etmiştir. Ancak iktisadın belirsiz ya da nesnesiz bir bilim olması, doğa bilim kültürünün araçları (kesinlik, kontrol için matematik kullanımı gibi) ile iktisadın kurduğu ilişkilerin fizikteki gibi organik olmaktan ziyade, teknik ve dışsal bir ilişki olmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla, iktisattaki bu yetersizlikler veya nesnesiz olma durumu, onun pozitivizm gibi felsefik argümanları ideolojik vekiller olarak büyük ölçüde tüketmesine yol açmaktadır (Althusser, 2006; 40, 41, 42). Bu bağlamda, hâkim iktisatça iktisadi faaliyetin bu düzlemde inşa edilme çabası, kontrol, kestirim ve belirsizlikleri azaltma gibi belirli amaçlar ve sonuçlar için teori üretme ve değerlendirme faaliyetlerini kapsayan göreli ve pozitivizm kaynaklı bir unsur olarak anlaşılmalıdır (MacKenzie, 1978; 48). Başka bir şekilde söylemek gerekirse, iktisadın pratik amaçlar sağlanması bakımından tanımlanması, doğaya ve insanın insana gittikçe etkin bir şekilde hükmetmesinin yolunu açan araç olan pozitivist bilimin (Habermas, 1993; 34, 37), kontrol ve kestirim gibi bilişsel çıkarlarının (veya

ilgilerinin) (cognitive interests) varlığı ile anlaşılabilmektedir. Dolayısıyla, iktisatçıların inceledikleri toplumsal faaliyeti, yani iktisadi çabayı atomisite, homojenlik gibi kurgularla biçimlendirmeleri ve iktisadın moral değerlerden uzaklaşması bu çıkarlarla anlam kazanmaktadır. Bununla birlikte, "iki kültür" arasındaki bölünmeden (Snow, 2003) kendi içinde yaşadığı tanımsal gerilimler ile payını alan iktisadın, moral değerlerden kurtularak doğa bilimcilerin kesinlik kültürü lehine kazandığı tanımlaması, hem epistemolojik hem de ontolojik konulara ilişkin birçok sorunun varlığını da beraberinde getirmektedir. Çünkü pozitivist bilimin nesneyi kontrol edebilmek pahasına nesne ile özne arasında yarattığı mesafe, iktisat açısından moral değerlerden kopuk bir değerlendirme sürecinin de başlangıcını yapmaktadır. Bununla birlikte, bu tip bir yönelimin varlığı, farklı ve hâkim olan tanımın evrensellik iddiasına karşıt bir iktisadi tanımlamaya ilişkin odaklarında oluşmasını teşvik etmektedir. Özellikle iktisadın, hâkim teorinin yapmış olduğu evrensel görünümlü tanımdan kurtarılarak üretim, tüketim ve bölüşüm ilişkilerinin ait olduğu zaman ve toplumsal fikir zemininde öznelleştirilmesi ile yeryüzüne indirilebileceğini iddia eden görüşler ve tanımlar bu açıdan önem kazanabilmektedir. Bu çerçevede, Kök (1999; 7) iktisadı etkinlik ölçütüne indirgeyerek şöyle tanımlamaktadır:

> "İktisat, ahenk içinde yaşabilmek için tüketim, üretim ve mübadele etkinliğini inceleyen bir bilimdir."

Hâkim unsurların iktisatta var olma nedenlerinin anlaşılması açısından iktisat, tanımlama düzeyinde incelenirse, hâkim iktisadın ne olduğuna ilişkin imayı Robbins (1932; 1–21)'in çalışmasında zikrettiği ve günümüz iktisadının temel taşı olmuş iktisat tanımında bulmak mümkündür:

> "iktisat, sonsuz insan isteklerinin sınırlı kaynaklarla karşılanması zorunluluğu nedeniyle, bu kaynakların alternatif kullanım olanakları arasındaki dağılımlarla ilgilenilmesidir."

Bu tanımlama, insan eylemlerini dar bir kalıba hapsetmesi nedeniyle iktisadi faaliyetin biçimsel bir şekilde açıklanmasıdır (Polanyi, 2003; 101). Yani iktisadın bu şekildeki tanımı, hâkim iktisadın, ebedi ve ezeli bir bilgi formu olmasından ziyade, kapitalizmin kültürel dayanaklarına ve piyasa ekonomisi ilkelerine bağlı olduğunu gösterebilmektedir. Bu bağlamda, Robbins (1932)'e yapılan gönderme sonrasında, hâkim iktisadın öngördüğü toplumsal ilişki formunun sıradanlığının ve

kadüklüğünün ortaya konulması, iktisadın tanımının kapitalizme özgülüğünü anlamada önem arz etmektedir. Bu nedenle de İnsel (1990; 24)'in hâkim iktisadi yapı içerisindeki toplumsallık açısından yaptığı yorum bu durumu anlamamızı kolaylaştırabilir:

> "İktisat alanından tanımlanan toplumsallık meta değişimi dışında ıssız bir çöldür. İktisadi insan metanın karşılığı olan değeri elden çıkarınca, toplumsal ilişkisini tüketir. Değişimde bulunan iki tarafın toplumsallığı sona ermiştir. Birbirlerine karşı yükümlülükleri kalmadığı gibi, birbirleri için anlamlarını da yitirmişlerdir. En hızlı yolla oradan uzaklaşmaya, ilişkiyi unutmaya çabalarlar… Toplumsal ilişkinin yeniden üretimi, iktisadi alan içinde rastlantısaldır. Başka bir deyişle, toplumsallığın yeniden yaratılmasının güvencesini iktisat vermez. Burada sadece geçici olarak bulunan insan parçaları vardır. Bunlar insan parçasıdırlar; çünkü kendilerini insan kılan vasıflarının çoğunu yadsıyıp, sadece değişim aracı cephesiyle toplumun önüne çıkmaktadırlar. *Diğer vasıflar sahibinin arkasında ve bilinçaltında, resmi toplumun gözünden ırak, yarı utanılan, saklanmasından ayrı zevk alınan bir gizlilik içinde, her şeye rağmen toplumsalı yaratmaya devam ederler. Arada sırada bunlar, bilinçaltına atılanın geri döndüğü irrasyonel fışkırmalar şeklinde, iktisadi insana kendinden gizlemeye çalıştığı yaşam temelini hatırlatır. Ama iktisadi toplumun algılama ve kanalize etme olanaklarını aştığı için, bu fışkırmaların genelinde gerçekten de irrasyonel olmaları kaçınılmazdır."*

Nitekim Robbins (1932), yaptığı tanımlama ile iktisadın incelediği noktayı dar ve biçimci bir alana taşımıştır. Çünkü onun, iktisadi insan faaliyetlerini, sadece kapitalizm sorunsalı ekseninde görmesi ve ebedileştirmesi şeklindeki bu yaklaşımı, üretimin, tüketimin, bölüşümün ve değişimin farklı formlarının iktisatta görmezden gelinmesine veya irrasyonel fışkırmalar olarak görülmesine neden olmuştur. Tam bu esnada, iktisadın bu dar tanımla kapsayıcı gözükmese bile söylemek istediği her şeyi yansıttığını belirtmek mümkündür. Çok sık duyulan iktisadın gelişmiş bir ülke bilimi olup az gelişmiş ülke koşullarını dikkate almaması eleştirisi, aslında iktisadın gelişmiş bir ekonomiye dayanan piyasa ilişkilerinden bir bakışla, kendini tanımlaması gerçeğini ortaya koymaktadır. Buna ilave olarak, iktisadın az gelişmiş olana doğru genişlemesi, gelişmemiş mekânında az gelişmişlikten kurtulacağına ilişkin bir vaadi içermesi nedeniyle iktisadın kurduğu hâkimiyet ilişkilerini ve bunun kaynaklarını göz önüne serebilmektedir. Çünkü Persky (1995; 222), Bagehot (1879)'dan yaptığı alıntı ile iktisadi faaliyetlerin temelinin ticaret yani alım satım faaliyetleri olduğunu söylemekte ve bu faaliyetlerin gelişmesi ve yayılması

sonucundaki evrimsel bir değişimin, iktisadi insan psikolojisini, sadece asıl çıktığı toplumlara değil tüm insanlığa genelleyebilecek bir düzeye kesin bir doğru olarak ulaştırabileceğini ifade etmektedir (Persky, 1995; 222). Bu şekilde, hâkim iktisadın iktisadi faaliyete ilişkin tanımı dar ve biçimci bile olsa, ticaretle ortaya çıkan benzeşme olgusu, iktisadın taşıdığı evrensellik iddiasının ve tanımına duyduğu sonsuz güvenin kaynağını anlamamızı kolaylaştırmaktadır. Yani Braudel (2004; 512, 516)'in "üretimin toplumsal tutarlılığı" dediği fiili durumun, kapitalizme ve piyasa ekonomisine özgü olan ilişkileri, ister gelişmiş isterse az gelişmiş olsun tüm alanlara, doğa yasası olarak dayatması, iktisadın hâkim tanımı konusundaki ısrarını ve Marksist, Keynezyen v.b. iktisadi okulların önermelerine ve paradigmalarına bilimsel olmadıkları şeklinde (irrasyonel fışkırmalar) gösterdiği tavrını anlamayı olanaklı hale getirmektedir:

> "Kapitalist aktörler "sert yönetici otoritelerini" ,geçmişte olduğu gibi onları "siyasal ve dinsel efendiler" haline getiren bir hiyerarşiden değil de, yalnızca üretici olarak sahip oldukları toplumsal işlevlerinden ötürü sağlamaktadırlar. Bunun anlamı *"üretimin toplumsal tutarlılığının kendini… Bireysel irade karşısında çok güçlü bir doğal yasa olarak kanıtlamasıdır.*"

Ancak hâkim iktisat olarak isimlendirilen yekpare bir iktisat teorisinden bahsetmek mümkün olmamaktadır. Çünkü ortak ilkeler bağlamında derin benzeşmeler olmasına rağmen, sistemin pratikteki farkı düzlemlerde karşılaştığı sorunlar, bir kısım hâkim iktisat ekolüne mensup okulun çok üst düzeyde teoriye önem vermesine; diğer bir kısmının da uygulamayı daha fazla önemsenmesine sebep olmuştur. Yani bu yaklaşım çeşitliliği hâkim değerlerden kopuşu temsil etmekten ziyade, amaçlar etrafında araçsal bir çeşitliğin varlığını ifade etmektedir. Bu nedenle, hem teorik hem uygulamalı çalışmaların mikro ve makro iktisat diye ayrılmasında olduğu gibi, farklı iktisadi nedenlere dayalı ayrışmalar iktisat teorisinde tespit edilebilir. Bununla birlikte, hâkim ya da ortodoks olarak isimlendirilen iktisadın birçok kolu mevcut olsa da, temelde bu çeşitli ekollerin anlaştıkları ortak nokta, piyasa ekonomisinin değerleri eksenindeki kadük bir toplumsal yapı tanımlamasının ve araçlar bütününün referans alınması gerekliliğidir. Bu bağlamda, hâkim iktisadın farklı kollarının var olmasına rağmen sahip olduğu sert çekirdeğin niteliklerinin değişmezliğine ilişkin olarak Lange (1935; 189–201) şöyle demektedir:

"...genel denge teorisi fiili problemlerin çözülebilmesi için karmaşık bir ekonomik yaşamın basitleştirilmesi ve soyut hale getirilmesini amaç edinmektedir. *Hâkim (burjuva) iktisat(ı) kapitalist bir organizasyonun bireysel mantaliteye dayalı bir açıklaması olarak pratikteki uygulamalara da daha yatkındır…* Hâkim (burjuva) iktisat(ı) kapitalizmin tarihsel eğilimini incelerken üretimin büyük ya da küçük ölçekli olarak yapılması durumunu veya eğilimini değil, kendisine serbest rekabeti savunabilecek zemini yaratabilecek ve de tekelleşme eğilimlerini gizleyebilecek sabit ölçeğe dayalı bir üretim tipine dayalı bir eğilime dayanmaktadır... Avusturalya, Marshall ve Lozan Okulu tarafından geliştirilen iktisat teorileri, belli bir sabit verinin ışığı altında ekonomik süreci analiz ederken, statik bir analiz olarak, fiyatların ve miktarların kendi kendilerine değişmesi yoluyla sağlanan ayarlanmanın yol açtığı bir denge analizini zorunlu olarak kullanır. Ancak veriler, tüketici tercihlerini göstermesi bağlamında psikolojik, üretim fonksiyonları ile ilgili olması açısından teknik ve üretim faktörlerinin mülkiyetinin dağılımı ve biçimleri ile bankacılık ve para sistemlerini dikkate alması anlamında kurumsal özelliklere sahip olması nedeniyle iktisat dışı unsurlara dayanmaktadırlar. *Verilerde meydana gelecek değişmelerin analizi; iktisat tarihine ilişkin bir değerlendirmeyi gerektirirken, genel denge teorisine dayalı bir iktisat çoğunlukla teorilerini oluştururken sadece Robinson Crusoe örneğine dayalı bir çıkarsamada bulunduğundan, kurumsal anlamda dâhil olmak üzere verilerdeki bu çeşitliliği içerememektedir..... Dengeye bağımlı olarak kurgulanmış bir iktisat teorisi zorunlu olarak da evrimci bir yaklaşımın reddine sebep olmaktadır. İktisat teorisi kurgularını istatistikî verilerin kaza veya tesadüf benzeri bir unsurla açıklanabileceği bir zemine atıfta bulunarak hazırladığından, bu analizlerde gerçeğin basitleştirilmiş bir halinden ve hemen hemen tarihsel anlamıyla nedensellik ilişkisinden bahsedilemez.* Yani hâkim (burjuva) iktisadın temelini bu tip evrimsel olmayan kaynaklardan alıyor olması, iş çevrimleri teorisinde de varlığını hissettirecek şekilde bir yokluğa da sebep olmaktır. *Çünkü temelini evrimci bir değerlendirmeden almayan ilkel denge analizi, sistemdeki dengesizliklerin nedenleri konusunda, bu kısıtlı ve sınırlı verilere dayalı olarak, bir açıklamada bulunamaz*. İktisat teorisinde, Walras tarafından yapılan bir denge analizinde olduğu gibi hâkim mantığın amacı, toplumların farklı biçimleri açısından iktisadı incelemek ve teorik bir kurgu yapmak olmadığından, teorilerin kapitalist ya da farklı bir ilkel toplum arasında var olabilecek ayrılıkları ortaya koyması mümkün olmamaktadır. *Bu tip hâkim teorilerin her tür ekonomik yapıyı anlayabileceği iddia edilerek, iktisat dışı açıklamalar yapılamamakta, ya da fayda değer kuramında olduğu gibi ancak toplumu, bu ilkel iktisadi teorinin içine çekerek veya bozarak bu açıklamalar yapılabilmektedir."*

Nitekim Lange (1935)'ın hâkim iktisadın niteliklerini bireye dayalı soyutlama, verilerdeki çeşitliliğin yok sayılması, tarihselliğin olmaması ve gerçeğin bozulması olarak nitelemesi dikkate alındığında, bu özelliklerin bugün de hâkim iktisat açısından genel olarak varlığını sürdürdüğü şüphesizdir. Çünkü hâkim iktisat

günümüzde de kaynağını, serbest rekabet gibi piyasa ekonomisi ilkelerinin, doğa yasası olarak iktisadi faaliyeti nesnel bir şekilde kurgulamasından almaktadır (Taylor, 1929; 1–30). Dolayısıyla, iktisadi faaliyetin bu şekilde nesnelleştirilmesinin, iktisadın gerçek inceleme nesnesinin kaybolmasına ve hâkim iktisadın tanımının gerçeğin kendisi haline dönüşmesine neden olduğunu söylemek mümkündür (İnsel, 1990; 30). Bu açıdan, Marx (2003; 20)'ın ekonomi politiğin amacı ve yöntemi üzerine yaptığı vurgu, önemli bir açılım sağlamaktadır:

> "Ekonomi Politik özel mülkiyet olgusundan yola çıkar. Onu bize açıklamaz. Sonradan kendisi için yasa değeri taşıyan genel ve soyut formüller biçiminde, özel mülkiyetin gerçeklikte izlediği *maddi* süreci dile getirir. Bu yasaları anlamaz, yani özel mülkiyetin özünden nasıl çıktıklarını göstermez… Örneğin ücretin sermaye karına oranını belirlerken, onun için son neden olan şey kapitalistlerin çıkarıdır; yani açıklamanın sonucu olacak olan şeyi verilmiş varsayar. Aynı biçimde, rekabet her yerde baş gösterir. Rekabet dışsal koşullar aracıyla açıklanmıştır. Görünüşte olumsal bir nitelik taşıyan bu dışsal koşulların, ne ölçüde zorunlu bir gelişmenin dışavurumundan başka bir şey olmadıkları ekonomi politik bize öğretmez… *Onun devinimine geçirdiği güdüler, yalnızca zenginlik susuzluğu ile açgözlüler arasındaki savaş, (yani) yarışımdır.* İktisat hareketinin zincirlenişini anlamadığı içindir ki örneğin rekabet öğretisi tekel öğretisinin, sınaî özgürlük öğretisi lonca öğretisinin, toprak mülkiyetinin bölünmesi öğretisi büyük toprak mülkiyeti öğretisinin karşısına yeni baştan çıkabilmiştir; çünkü rekabet, sınaî özgürlük, toprak mülkiyetinin bölünmesi tekelin loncanın ve feodal mülkiyetin zorunlu, kaçınılmaz ve doğal sonuçları olarak değil ama yalnızca olumsal, yönelimsel, zorla çıkarılmış sonuçlar olarak açıklanmış ve anlaşılmıştır."

Yani hâkim iktisat, artık kendi dışında bir nesne olan, yani nesnel biçimde davranan bir nesnel varlık olarak iktisadi faaliyeti, tanrıbilimcinin, kötülüğün kökenini ilk günahla açıkladığı gibi, piyasa değerlerini, yani açıklaması gereken şeyi, tarihsel biçim altında bir nesnel (evrensel) neden olarak görerek açıklamaktadır (Marx, 2003; 65, 68). Özetle, iktisadın günümüzde ulaştığı nokta dikkate alınacak olursa, bu gün için birkaç iktisadi okulun birleştiği çok az temel doğrunun olduğu söylenebilir. Başka bir deyişle, iktisadi faaliyete ilişkin verilerin elde edilmesi, teorilerin oluşturulması, temel soruların belirlenmesi ve iktisatçıların eğitilmesi gibi geniş bir alanda ortak bir hâkim iktisadi paradigma vardır. Bu iktisadi paradigmanın özellikleri, bireyci (metodological individualism), dengeci (equilibrium), ihmalci veya indirgemeci (ceteris paribus), totolojik (açıklaması gereken ilkeleri neden kabul etmesi), bilimci (kestirimci ve kontrolcü, scientism) ve optimumcu (pareto optimum)

olarak sıralanabilir. Bununla birlikte, hâkim iktisadın bu tip yaklaşımları iktisadı, sadece kendi kulvarında öne geçirmemiş, aynı zamanda adalet, boşanma, aile, çevre ekonomisi gibi çok sayıda disiplinler arası oluşuma da iktisat gözlüğü ile bakılmasına neden olmuştur (Caose, 1978; 244–245 ve Brenner, 1980; 179–188). Dolayısıyla, Hirschleifer (1977; 27), iktisadın sosyal bilimler üzerinde kurduğu emperyalizmin nedenlerini, hâkim iktisadın yasalarının temelini, biyolojiye (bilimci) benzer bir dünyanın varsayımlarından yola çıkarak bulmaya çalışmaktadır:

> ".....optimizasyon ve denge kavramı bireysel düzeyde biyolojik birimlere uygulanabilmektedir. Bu açıdan iktisatçının, doğal iktisat tarafından politik iktisada ilişkin ortaya konulan görüşleri etrafında bir çalışma eksenine ait olduğu açıktır… Bu açıdan denge yaklaşımındaki bir kaç ayrışma dışında, uzun dönemde her bir türün tam olarak doğaya uyumu çerçevesinde hayatta kalabileceğini öne süren evrimci fikirler, iktisadın bu açıdan biyolojiye önemli bir benzerlik taşıdığını ortaya koymaktadır. ...İktisattaki gelişme fikri dikkate alınacak olursa biyolojideki uyumsal niteliklerin birikimi anlamındaki yaklaşıma benzerlik taşıdığı ortadadır.... Sonuç olarak özellikle de pareto optimalite kavramı normatif bir kavram olarak gerek işbirliği olmadan ve gerekse de oyun teorisindeki mahkûmlar açmazı durumundaki gibi bir işbirliği içeren durum açısından olsun, piyasaları dengeye zayıfta olsa iktisatta ulaştırmaktadır.

Kar maksimizasyonunun yarattığı sarmal açısından aynı durum değerlendirildiğinde; iktisadın kar eden firmaların hayatta kalacağına ilişkin ön kabulü, kar etmeyen firmaların piyasadan ayrılacağını ve bir evrimci ayıklanmanın işleyeceğini göstermektedir. Bu tip bir totolojinin, piyasa ilişkilerinin kendi kendini doğrulanmasını ifade edeceği ve herhangi bir deneye dayalı kanıta, aynı hâkim iktisadın diğer biyoloji ve fizik referanslı teorilerinde olduğu gibi, ihtiyaç duymayacağı şüphesizdir (Boland 1981; 20, 21 ve Agassi, 1971; 24). Bu bağlamda, hâkim iktisadın gerçekliği açıklamaktan çok, sosyal Darwinizm yardımı ile kapitalist ekonomik ilişkileri doğrulama, fikirsel olarak besleme gibi eğilimleri barındırması ve açıklaması gereken şeyleri neden olarak kabul etme çabasının varlığı, hâkim iktisadın bilişsel ve sosyal çıkarlarının, aynı zamanda da ideolojisinin kanıtı olarak gösterilebilir. Bunun yanında, iktisadın hâkim tanımında görüldüğü gibi iktisadi faaliyetin ne olacağına ilişkin eğilim, sadece piyasa ekonomisinin kendi içinde yarattığı yabancılaşmanın kabulü ile değil, bununla birlikte pozitivist bilimin nesneyi ötekileştirmeyi amaç edinen paradigmasının yaygın kullanımı ile şekillenmektedir. Yani iktisadın, incelediği nesneyi belirsizlikten kurtarmayı amaçlayan "homo

economicus", denge gibi yaklaşımları, doğal dünyanın nesnelerinin reel, objektif nesneler olduklarını ve bir bağımsız önceden var oluşa sahip olduklarını kabul eden doğa bilim temelli bir pozitivist bilim anlayışına iktisadın da sahip olduğunu göstermektedir. Bu açıdan, iktisadın nesnesi ile öznesi arasındaki temsilde karşılaştığı sorunlar veya korkular ve iktisadın bu sorunlara bulduğu çözümler, iktisat teorilerinin bilimci temellerini ortaya çıkarabilmektedir. Örneğin, iktisadın, biyoloji ve fizik destekli olarak teorilerini kurması "bilgi hiyerarşisine başvurmak" yönündeki bir eğilimin sonucudur. Bunun yanında, refah kuramında kişiler arasında karşılaştırma yapılması için nesnel bir kıstas bulunamamasında olduğu gibi iktisadın bu problemi "başkalarının sorunu olarak yorumlaması", hâkim iktisadın belirsiz öznesini kapsayamadığı (doğa yasaları ile) durumda karşılaştığı sorun nedeniyle ortaya çıkan pozitivist bilim tabanlı başa çıkma yollarından biridir (Woolgar,1999; 41–52). Bu şekilde, iktisadın kesinlik ideolojisi bağlamında sahip olduğu bilişsel çıkarları, iktisadi analizden farklı yaklaşımların dışlanmasına, alternatif sayılabilecek okulların bile benzeşme göstermesine neden olmuştur. Bunun sonucu olarak, metodolojik bireyciliği dikkate alan Marksistler, mikro temelli teoriler kurgulayan Keynezyenler gibi birçok iktisat türü ve tek bir iktisat paradigması ortaya çıkmıştır. Marksizm ve Keynezyen iktisat açısından bu tutum değişikliğine ilişkin Amariglio, Resnick ve Wolff (1990; 117)' un yorumu açıklayıcıdır:

> "Analitik Marksizm pozitivist epistemoloji ve metodolojik kuralların iyi bir bilim yapmak için gerekli olduğunu kabul etmeleri açısından diğer Marksist okullardan önemli bir ayrıma sahiptirler…. .Marksist düşüncede bilimsel (pozitivist) yöntemlerin uygulanmasını önleyen kavramlar olarak emek değer teorisi ve azalan karlar ilkesi bu okulun analizinden büyük ölçüde dışlanmıştır. Özellikle, analitik Marksistler, bilimsel anlamdaki bir bilgi üretme uğraşının atomik temeldeki sosyal varlıklar arasındaki neden sonuç ilişkilerine dayandığını kabul etmektedirler. *Böylece kolektif eylem ve iktisadi ajanlarının yapısal belirlenen davranışları gibi kavramlar yerine metodolojik bireycilik adı verilen bir yaklaşımı teorinin temellerine koymuşlar ve makro Marksist teorinin mikro temellerini kurduklarını iddia etmişlerdir. Bu şekilde, eğer Marksizm iktisadi düşüncede bir yer almak istiyorsa, bu durumun ancak bireysel ajanların kasıtlı davranışları gibi bir neoklasik düşünceyi ithal etmesi gerektiğini ortaya koymuşlardır*… Neoklasik iktisada karşı Post-keynezyen iktisadın tepkisi ise daha çok ampirizmin terk edilmesi ve hâkim iktisadın başlangıç varsayımların oldukça soyut ve gerçekçi olmaması eleştirisi bağlamında, gerçekçi varsayımların iktisada aktarılarak teorilerin yapılması ile olmuştur."

Bu bağlamda, epistemolojide, aktivist görüşe sahip olması, metodolojide bütüncülüğe olan inancı ve teleolojik yargıların açıklamadaki önemine ilişkin direnişi, en önemlisi de gerçek (fact) ve değer (value) arasındaki ayrımı reddeden etik anlayışı açısından diğer düşünce biçimlerinden büyük ölçüde ayrılan yapısı (Bohman, 1986; 342, 343, 344) ile Marksist fikirlerde, bu hâkim iktisadi tanımlama ekseninde ve Analitik Marksist okul dâhilinde, hâkim iktisadı sorgulamayı bırakarak bilimsel olma (kesinlik, kontrol gibi) eğilimine kendini kaptırmaktadır. Bu tip eğilimler, hâkim iktisadın gerçekliği temsil etmesindeki başarısından ziyade, gerçekliliği temsil edememesi durumunda bulduğu manipülasyon araçlarının (matematik, istatistik) ve metodolojik korkularla baş etmek için pozitivizmden aktardığı çözüm yollarının başarısından kaynaklanmaktadır. Bu açıdan, iktisadın tanımının yaşadığı çelişkilere rağmen devamlığını sağlayabilmesi, piyasa ekonomisinin yarattığı ilişkiler yanında, ideoloji olarak tükettiği pozitivist bilimin argümanlarınından da beslenmesine bağlıdır (Althusser, 2006; 40, 41, 42).[2] Başka bir şekilde söylemek gerekirse, hâkim iktisadın kendine pozitivist bir bilimsel paradigmayı araç olarak seçmesi bu bağlamda tutarlıdır. Çünkü hâkim iktisat yaptığı tanım ile piyasa ilişkilerinde var olan yabancılaşmanın, bilimsel indirgemecilikle desteklenmiş halini yansıtmaktadır. Yani piyasa ekonomisinin ve pozitivist bilimin yansıttığı her iki ilişki türü, nesne ile özne arasına kurulan retoriksel mesafe ile onun üzerindeki iktidarlarının kurumsallaştırılmasını amaç edinen bir yabancılaşmayı temel almaktadır. Dolayısıyla, bu şekildeki kabullenmeler ile iktisadın, hem politik iktisat (political economy) hem de iktisat (economics) olarak, moral ya da gerçeklik konusunda bir kayıp ile karşı karşıya olacağı açıktır. Gerçekliğin bu şekilde kaybı, politik iktisattan iktisada bir pradigmal değişimin ortaya çıkardığı, bilimsel paradigmanın gelişiminin ya da hâkimiyetinin yol açtığı veya teknik yetersizliklerin neden olduğu bir durum değildir. Çünkü yalnızca piyasa ilişkilerini referans alan her tanım, takas değerlerinde gerçekten harcanmış olan iş gücü ve tüketicilerin olası hazzının gözden yitmesi gibi… sosyal yaşama olan bağlamların ve bilgiyi

[2] Bu kadar çelişkili bir yapının sürdürebiliyor olması, bir taraftan bilimin kendi içindeki pratiğinden diğer taraftan da felsefik argümanlardan beslenen bir bilim adamlarının kendiliğinden felsefesi (Althusser, 2006) ile açıklanabilir. Çünkü doğa bilimlerinde olduğu gibi, bilimin temelindeki çelişkili unsurların görmezden gelinmesi, bu unsurların bilimde pratik yararları için görmezden gelinmesini gerektiren gizli bir metodolojiden (Laudan, 1984; 156–162) kaynağını almaktadır. Bu bağlamda, iktisadın nesnesiz bir bilim olması, iktisatçıların işini zorlaştırmıştır. Ancak, iktisatçılar bu zorluğu, liberalizm ile aynı öncel bağlılıkları taşıyarak aşmışlardır.

yönlendiren ilgilerin çok çeşitliliğini de köreltmektedir (Habermas, 1998; 46, 47). Braudel (2004; 512, 516)'in "üretimin toplumsal tutarlılığı"nın bireysel iradenin önüne geçmesi nedeniyle doğa yasası gbi bir konuma sahip olduğuna ilişkin vurgusu ve Wallerstein (2003a; 160, 171, 172)'ın fikirleri bu noktada anlam kazanabilmektedir:

> "Weber'in modern dünyada entelektüelin rolüne ilişkin konumundaki çift değerlikli bağlantılı bir mesele olarak ele alabiliriz. *..Gramsci üretici sınıfın siyasi dediği şeyi entelektüel sınıfın rasyonel diye adlandırdığını söylerken, tam da bu muğlâklığa işaret etmektedir.… Siyasi olana rasyonel diyerek, biçimsel rasyonalite meseleleri tartışılabilecek yegâne meseleler olarak kalsın diye tözel rasyonalite meselelerini arka plana atmak gerektiğini ima etmiş olmuyormuyuz?.. Marjinal fayda ilkesi tam da bununla ilgilidir. Gelgelelim, neyin marjinal olarak faydalı olacağına karar vermek için bir ölçek tasarlanmalıdır. Ölçeği tasarlayan sonucu da belirler… ve belirli bir siyaseti rasyonel olarak adlandırarak ve böylece siyasetin erdemlerini dolaysız olarak tartışmayı reddederek siyaseti yadsımak… Liberal ideoloji ile sosyal bilim girişimi arasında sadece var oluşsal değil özel bir bağ vardır… Liberalizm ile sosyal bilimin aynı öncül – toplumsal ilişkileri, tabii ki bilimsel (yani rasyonel) bir biçimde manipüle etme yeteneği sayesinde insanın kusursuzluğa ulaşmasının kesin olduğu öncülü- üzerine kurulmuş oldukları… Ampirizmin masum olmadığının, her zaman belli bir a priori bağlılıkları varsaydığının farkına varmalıdır. Hakikatlerimizin evrensel hakikatler olmadığını ve eğer evrensel hakikatler varsa bile bunların karmaşık, çelişkili ve çoğul olduklarının farkına varmalıdırlar."*

Dolayısıyla, günümüzde hâkim iktisadın yaklaşımları ile yaşanılan durumun, analitik marksizmde olduğu gibi, iktisadın kullandığı ölçeğe ilişkin sorgulamadan vazgeçilerek doğa yasası olarak "üretici sınıfın siyasetini" veya "üretimin toplumsal tutarlılığını" kabul etmek anlamına geleceği açıktır. Galbraith (1990; 25)'ın iktisadın, ekonomik sistemin anlaşılmasına ya da daha iyiye götürülmesine değil, sistemde güç sahibi olanların amaçlarına hizmet aracı olarak kullanılması diyerek ifade ettiği araçsal anlamdaki iktisat tanımı da, bu durumu daha da açık bir hale getirebilmektedir.

Sonuç olarak, hâkim iktisat, toplumsal ilişkiyi "üretici sınıfın siyaseti" gibi kendi dışında bir nesne veya bir kökensel nedenle yabancılaştırarak ve açıklaması gereken kar maksimizasyonu gibi sonuçları neden olarak kabul ederek, Marx (2003; 20, 21) açıklama yapmaktadır. Yani bu haliyle hâkim iktisat, iktisadi faaliyeti uzak ve bulanık bir düş içine itelemekten başka bir sonuç vermeyen bir faaliyet olarak

tanımlanabilir. Başka bir şekilde söylemek gerekirse, iktisat bu tanımı ile tarihsel niteliği nedeniyle özsel güçleri (Polanyi, 2000; 101) ile var olması gereken iktisadi faaliyeti, yalnızca kazanç gözeten evrensel bir etkinlik olarak kabul ederek, sadece piyasa ekonomisinin ve pozitivist bilimin gözünden yabancılaşmış haliyle algılamaktadır. Kısaca, hâkim iktisadın iktisadi faaliyeti tanımlarken ortaya çıkardığı gerçek dışılık, iktisadın incelediği nesneyi şeyleştirmek, onun yerine geçmek ve kontrol edebilmek gibi bilişsel ve "üretici sınıfın siyasetini" evrenselleştirmek gibi sosyal çıkarları (cognitive ve social interests) olan mantıksal ve bilinçli bir eylem olarak algılanmasıyla anlaşılabilir.[3]

1.2. İktisat Bilimine Yönelik Ortam: Hâkim İktisadi Bakış Yönlü İktisada Bir Değerlendirme

İktisadın felsefi temellendirilmesi antik çağda başlamasına rağmen iktisat bilimi fikri, ancak 18. yüzyıl dolaylarında ortaya çıkmıştır. Antik çağda, Aristoteles evin nasıl yöneteceğine dair ortaya attığı fikirleriyle iktisadın tanımlanmasına öncülük yapmıştır. Daha sonrasında, skolâstik düşünürler, iktisadi eyleme ilişkin bazı etik ilkelere dikkat çekmişler, genel olarak da haksız para kullanımı anlamında faizin ortadan kaldırılmasında olduğu gibi etik kaynaklı akli çıkarsamalarda bulunmuşlardır. Burke (2001; 16, 40, 42, 84, 85, 102), iktisadın disipliner anlamda doğuşunu, yeniçağ Avrupa'sında yaşanan toplumsal işbölümü ve bilginin tanımlanmasına ilişkin değişikliklerin bir parçası olarak açıklamaktadır:

> "…Yeni fikirler, genellikle Bilimsel Devrim diye tanınan bir hareketin ürünüydü. Hümanistler gibi, ama onlardan çok daha kapsamlı olarak, bu hareketin yandaşları, almaşık bilgileri öğrenime katmaya çalıştılar. Örneğin, kimya metalürjinin(madeni eşya yapanların) zanaat geleneklerinden çok şeyler aldı. Botanik, bahçıvanların ve halk sağaltmalarının bilgisinden gelişti… Örneğin, rahipliğin yanı sıra cerrahlık ve simyagerlik de yapan Webster, Akademi İncelemesi (1654) adlı kitabında, üniversiteleri "boş ve yararsız kurmacalar"la uğraşan skolâstik bir felsefenin kaleleri diye eleştirmiş ve öğrencilerin doğayı araştırmaya daha çok vakit ayırmalarını ve "ellerini kömüre ve fırına sokmaları" nı salık vermiştir… *Fransız Bilimler Akademisi hükümet tarafından "oyun" diye nitelenen "merak konusu"*

[3] Sosyal ya da bilişsel çıkar gibi bir ayrıma başvurulmasının nedeni, iktisadın bilim olarak kendi içerisindeki pratikten ortaya çıkan kontrol ve kestirim gibi amaçlarlarıyla, bunları aşan ve kar maksimizasyonunun totolojik yapısında olduğu gibi belirgin bir iktisadi sistem tasarımı içeren amaçlarının ayrıştırılmasıdır.

> *araştırmaları bir yana bırakıp "krala ve devlete hizmetle ilgili yararlı araştırmalar" yapmaya teşvik edilirken*… Uzmanlık bilgisi, genel hatta evrensel bilgiyle sık sık karşı karşıya konulmuştur. 15. Yüzyıl İtalya'sındaki kimi çevrelerde, "evrensel adam" ülküsü ciddiye alınıyordu… Yine de, bu ideal yavaş yavaş terk edilmiştir… Nicel bilgi, nitel bilgiden ayrımlanıyor ve gitgide daha çok ciddiye alınıyordu. …Siyasal iktisadın yükselmesine, merkezileşen devletin gereksinmeleri de yardım etmiştir… "Siyasal iktisat" ise, devletin devasa bir hane sayılmasıyla, ev idaresi anlamında gelişti… *Ancak bu yeni disiplinin ancak 18. yüzyılda, tüccarların, bankerlerin ve borsa spekülatörlerinin pratik bilgilerini tanılayarak ve kurumsallaştırarak akademik sisteme girdiğini görüyoruz… İktisat disiplinin ortaya çıkması, hiç yoktan yapılmış bir icat değildi. İçinde yalnızca yeni kuramların geliştirilmesi değil, tüccarların pratik bilgilerine akademik saygınlık tanınması da vardı*."

İktisadın disipliner anlamıyla ortaya çıkmaya başladığı bu noktada, Polanyi tarafından iktisada ilişkin olarak yapılan tanımlamalar önem arz etmektedir. Polanyi'ye göre, Aristo piyasaya yönelik olarak biri "özselci ve diğeri biçimselci" iki tip tanımlama yapmıştır. Bu tanımlamalardan biçimselci olanın, günümüzde iktisadın her noktasına nüfuz etmekte olduğuna şüphe yoktur ki, bu tanıma göre iktisat kıt kaynaklar ve sonsuz ihtiyaçlar arasındaki dağılım sorunlarını incelemektedir. Yine bu tanım, sadece piyasa toplumlarının anlaşılmasını bir zorunluluk olarak görmektedir. Çünkü bu tanımda değişimi amaç edinen piyasaların varlığı, piyasa toplumları dışında bir tanımlamanın varlığını tartışmalı hale getirir. Ancak özselci tanımlamanın piyasayı veya iktisadı, insan ve çevresi ile kurulan bir sosyal ilişki olarak ele alması, bu tanımı daha evrensel bir hale getirmektedir (Buğra, 2001; 22, 23, 24). Polanyi (2000; 101)'nin yaptığı piyasa ekonomisi tanımı, bu bağlamda onun iktisadın tanımına ilişkin "biçimci" şeklindeki göndermesinin toplumsal iş bölümündeki karşılığını gösterebilmektedir:

> "Oysa kendine özgü bir dürtüye, takas dürtüsüne bağlı piyasa kalıbı, belirgin bir kurumu, piyasayı yaratabilir. Sonuçta, ekonomik sistemin piyasa tarafından kontrolünün toplumsal düzenin bütünün etkileyen sonuçlar vermesi de, buna bağlıdır: Bu da, bütün toplumun piyasanın bir parçası olarak işlemesi anlamına gelir. *Ekonomi toplumsal ilişkiler içine yerleşecek (embeded) yerde, sosyal ilişkiler ekonomik ilişkiler içine yerleşirler. ….Çok duyduğumuz "piyasa ekonomisi ancak bir piyasa toplumunda işleyebilir" cümlesinin anlamı budur*."

Bu nedenle, iktisadın Robbins (1932) tarafından yapılan tanımı, sadece sosyal ilişkilerin içkin olduğu bir ekonomi toplumunun rasyonalitesini anlamak açısından

yol gösterici olabilir. Başka bir deyişle, iktisadı "kıt kaynak ve sonsuz ihtiyaçlar gerilimi" içerisinde algılamak, Burke (2001)'nin "tüccarların, bankerlerin ve borsa spekülatörlerinin pratik ve uzmanlaşmış bilgisinin" akademik dünyada rasyonelleştirilerek iktisadın, disiplin olarak ortaya çıktığını ifade ettiği iddiasına denk düşmektedir. Polanyi (2000)'nin biçimselci olarak adlandırdığı ve sadece piyasa toplumunun öngördüğü ilişkiler içerisinde anlamı olabileceğini söylediği bu şekildeki bir iktisat tanımına, Aristo'nun Kremastik diyerek duyduğu iticilik, Wallerstein (2003a)'ın sosyal bilimi rasyonellik (biçimsel) kavramı ile incelediği bir zeminde açıklığa kavuşur. Çünkü Wallerstein (2003a)'ın "üretici sınıfın siyaseti (biçimsel rasyonalite ya da kıt kaynaklar ve sonsuz ihtiyaçlar arasındaki seçim sorunu)" diyerek tanımladığı fikir, entelektüel (iktisadın entelektüeli) tarafından evrensel ve mutlak olarak kabul edilerek; iktisadın hâkim tanımın da temelini oluşturmaktadır.

İktisadın bir bilim olarak tarih sahnesine çıkışında Wallerstein (2003a)'ın biçimsel rasyonalite diyerek isimlendirdiği "üretici sınıfın siyasetinin (ve piyasa ekonomisinin ilkelerinin)" önemini kavramak açısından, tarihsel anlamıyla iktisadın çıkış ortamına ve toplumsal güçlerin (sınıfların) gelişimine vurgu yapmak, bu nedenle anlamlı olacaktır. Çünkü toplumsal yapının feodalizmden kapitalizme dönüşürken yaşadığı değişimler, iktisatın da bilim olarak çıkışına zemin hazırlayacak toplumsal katmanların ve faaliyetlerin doğuşuna neden olmuştur. Bu bağlamda, 17. yüzyıl sonrasında, ulusal yapıdaki devletlerin ortaya çıkışı ve ticaretin yaygın bir hal kazanması ile birlikte, Merkantilist filozofların ticaretin dengelenmesi ve döviz kurunun ayarlanması üzerine fikirlerini geliştirmelerinin, iktisadın fikirsel anlamda zeminini hazırladığını söylemek yanlış olmayacaktır. Çünkü bu dönem içerisinde, ticaretin, ticaret hadleri avantaj sağlayacak kadar iyi ise yapılabilecek bir faaliyet olarak görülmesi, ticaret hadleri üzerine sistematik fikirlerin ortaya konulmasına yol açmıştır. Buna ilave olarak, vergiler gibi servet üzerinde etki uyandıracak birkaç önemli iktisadi gerçekliğin ortaya çıkması ve devletin finansal olarak yönetiminin karmaşıklığının giderek artan ölçülere varması, iktisadın akademik olarak tanımlanma ihtiyacını hissettirmiştir. Dolayısıyla, Merkantilizm ile birlikte ortaya çıkan gelişmeler sonucunda skolâstiğin moral unsurlarının etkisini yavaşça yitirip,

sosyal unsurlara içkin olan bir iktisadın etkisini kaybettiğini vurgulamak amacıyla, Galbraith (2004; 80) tarafından ifade edilen fikir şudur:

> "Merkantilist fikirler, genel olarak Orta Çağ düşüncesinin ve özelde de Aristotle ve Saint Thomas Aquinas' ın etik öneri ve savlarında bir ticari açılım veya kırılmayı ihtiva etmektedir"

Bu açıdan, feodalizmin etkisini kaybederek yerini kapitalizme terk etmeye başlaması, iktisada skolâstiğe özgü moral değerlerden kurtularak, evrensel hale gelebileceği bir ortam yaratmıştır. Çünkü feodalizmin lord, serf ilişkisi ve onun yarattığı ilkel piyasa yapısı, sosyal değerlere eklemlenen bir iktisadi ilişki formunu yansıtır. Yani burada ticaretin ya da iktisadi faaliyetin devamlılığı, sosyal ilişkinin sürekliliğine bağlıdır (İnsel, 2000; 113–137). Ancak kapitalizmin ortaya çıkışı, feodalizm ile belirginleşen bu sosyal ilişki tipinin varlığını tehlikeye sokmaktadır. Başka bir şekilde söylemek gerekirse, kapitalizmle birlikte, piyasadaki hayatta kalma mücadelesine bağlı kollektif eylem sonucunda, iktisadi birimlerin varlıklarını devam ettirip ettirmeyeceklerinin birikime, rasyonel davranışa ve kar maksimizasyonuna bağlı olduğu bir başka sosyal ilişki türü ortaya çıkmıştır. Nitekim kapitalizmin ortaya çıkışı ile birlikte, feodalizmde şatolarından tüm sosyal ve de iktisadi hayatı kontrol edebilen lordlar, artık kazananın hayatta kaldığı, kaybedenin yok olduğu bir düzleme, yani piyasa ekonomisine esir olmuşlardır. Bundan böyle, kimin ne işi yapacağı, ne kadar kazanacağı veya nereye harcayacağı, hiyerarşik kanunların geçerliliği ile değil, tek ve evrensel yasa olan ve varlığını bu hayatta kalma mücadelesinden (ve üretimin toplumsal tutarlılığından) alan piyasa ekonomisinin ilkeleri ile belirlenir hale gelmiştir (Braudel, 2004; 512, 516). İktisadi çevrenin yaşamış olduğu bu değişim sonucunda, moral unsurlara dayanmayan teorilere duyulan ihtiyacın kendini yeni sınıfsal yapıların ortaya çıkışı ile ne şekilde hissettirdiğini, Huberman (2003; 48–53), Smith'in Ulusların Zenginliği kitabına "iş adamının incili" şeklindeki benzetmesinde olduğu gibi çok iyi anlatmaktadır:

> "Eski feodal dönemde insanın zenginliğinin ölçüsü yalnızca topraktı. Ticaretin yaygınlaşmasından sonra yeni bir servet çeşidi ortaya çıktı: para serveti. Feodal dönemin başlarında para durgun, yerleşik, hareketsizdi; şimdi etkinleşmiş, canlanmış, akıcılık kazanmıştı. Feodal dönemin başlarında dua edenlerle toprağın sahibi olan savaşçılar toplumsal ölçeğin bir ucunda, toplumsal ölçeğin öteki ucunda duran serflerin emeğini yiyerek yaşıyorlardı. Simdi yeni bir grup türemişti.- yeni bir biçimde alarak ve satarak yaşayan orta

> sınıf. Feodal dönemde tek servet kaynağı olan toprak mülkiyeti, yönetme gücünü de rahiplere verirdi. Şimdi, yeni bir servet kaynağı olan para mülkiyeti yükselen orta sınıfa yönetime katılıma imkânı veriyordu. …Ticaretin gelişmediği, kazanç getirecek şekilde para yatırımı yapmanın hemen hemen imkânsız olduğu, böyle bir toplumda, bir insan borç para istiyorsa, bunu zenginleşmek için değil yaşamak için istediği apaçıktı… İktisadi eylemler için bir ölçüt, iktisat-dışı etkinlikler için başka bir ölçüt sahibi olmak, Ortaçağ'da kilise öğretisine aykırıydı. Kilisenin öğrettiği de, halkın genel olarak inandığıydı. Kiliseye göre, insanın cebi için iyi olan ruhu için kötüyse, manevi iyiliği önce gelirdi. …Yükselen orta sınıf parasını sandığa kapatıp saklamıyordu. Bu yeni tüccar grubu eline geçirdiği bütün parayı-hatta daha da fazlasını- kullanacak yer bulurdu… Eski bir ekonomiye uyan kilise öğretisi, yükselen tüccar sınıfını temsil ettiği tarihi güçle çatışınca ne olacaktı? Gerileyen öğreti oldu. Şüphesiz birdenbire olmadı bu. Azar azar, ağır ağır oldu. "Tefecilik günahtır –ama bu koşullarda…." Diyen bir yasa, sonra "faiz almak günah olmakla birlikte, yine de, özel durumlarda …" diyen başka bir yasa yoluyla."

Bu değişimle birlikte, skolâstik filozofların etikten yola çıkarak faizin yasak olmasında yaptıkları şekilde tanımladıkları ve sınırladıkları iktisadi faaliyet, kar, birikim ve rasyonellik gibi ilkeleri ile diğer toplumsal alanları da boyunduruğuna alacak şekilde, özerk bir var oluşa sahip olmuştur. Başka bir deyişle, karın doyurmak için tanrıya ve lorda hizmet etmeyi öğütleyen felsefi ve etik ilkeler, yerini piyasa ekonomisinin hayatta kalmaya dayalı unsurları ile zorlanan akılcılığa (biçimsel rasyonaliteye) bırakmıştır. 18. yüzyıl boyunca, Merkantilistlerden, Adam Smith, David Ricardo'ya kadar pek çok düşünür ve gözlemci tacirler, malların üretimi, bölüşümü ve tüketimi gibi karmaşık bir düzlemin devamlılığını sağlamak için bu nedenle yasalar keşif etmeye çalışmışlardır. Bununla birlikte Merkantilistler, her ne kadar iktisat politikası önermelerinde bulunmuşlar ise de, evrensel değerlendirme mantığını gözetememişlerdir. Yani yasalarını Smith'in tüm zenginliği iş bölümüne atıfla nesnel bir şekilde açıklamasında olduğu gibi kurmamışlar, sadece kendilerine devlet politikasında yardımı dokunacak tekil çıkarsamalardan (yabancılaşmalardan) medet ummakla yetinmişlerdir. Bu iktisadi okulların Adam Smith'e gelinceye kadar, kendisi için yasa değeri taşıyan genel ve soyut formülleri ortaya koyamamalarına ilişkin olarak Marx (2003; 38, 65, 66) şöyle demektedir:

> "*Doğası kendi dışında olmayan bir varlık doğal bir varlık değildir, doğanın varlığına katılmaz. Kendi dışında hiçbir nesne olmayan bir varlık için kendisi nesne olmayan varlık, nesne olarak hiçbir varlığa sahip değildir, yani nesnel biçimde davranmaz, varlığı nesnel değildir*… Doktor Quesnay' ın fizyokratik öğretisi, merkantilizmden Adam Smith' e geçişi

> oluşturur. Fizyokrasi doğrudan doğruya feodal mülkiyetin iktisadi dağılmasıdır ama bunun sonucu bir o kadar dolayımsız biçimde feodal mülkiyetin iktisadi dönüşümü, yeniden canlanmasıdır da; şu farkla ki, dili artık feodal değil ama iktisadidir. Tüm zenginlik, toprak ve tarıma dönüşür. Toprak henüz sermaye değildir, henüz sermayenin, doğal özelliği içinde ve bu özellik nedeni ile geçerli olacak tikel bir var oluş biçimidir; ama toprak, gene de doğal genel bir öğedir, oysa merkantilizm zenginliğin varlığı olarak yalnızca değerli madeni tanıyordu… ve toprak, insan için ancak emek, ancak tarım aracılığıyla vardır. Öyleyse zenginliğin öznel özü daha şimdiden emeğe aktarılmış bulunmaktadır. Ama aynı zamanda tarım tek üretken emektir de. Öyleyse emek henüz kendi evrenselliği ve kendi soyutlaması içinde kavranmamıştır; o hala tikel bir doğal öğeye, kendi maddesine bağlanmıştır… Öyleyse o, yalnızca insanın belirli, tikel bir yabancılaşmasıdır…

Başka bir deyişle, iktisadi gerçeğin piyasa ekonomisinin ilkeleri ile tümel bir gerçeklik haline gelecek şekilde soyutlaştırılması yoluyla kendi dışında bir nesne haline gelmesine daha zaman vardır. Bu, ancak Adam Smith'le ve piyasa ekonomisin ilkelerinin işbölümü ilkesinde olduğu gibi soyutlaştırılarak, toplumsal ilişkilere karşı bir özerkliğe ulaşmasına veya kadiri mutlak hale gelmesine, yani bir piyasa ekonomisinin varlığına bağlıdır. Bunun yanı sıra, merkantilistlerin, evrensel bir değerlendirme anlamında iktisada olan ihtiyacının olgunlaşmamasına rağmen uyguladıkları devlet merkezli politikalar, burjuvanın ve aydınların gelişimi açısından bilimsel iktisadın doğumuna katkıda bulunduklarını söylemek mümkündür. Onların yaptıkları politika önerilerinin, iktisadın skolâstik dünyanın etik veya moral unsurları ile birlikte düşünülmesi ilkesinden bir ayrılışı ifade etmesi, Wallerstein (2003a)'ın "üretici sınıfın siyaseti" ve Braudel (2004; 512, 516)'in "üretimin toplumsal tutarlılığı" dediği ve iktisadın temel fikrini oluşturan zeminin ortaya çıkışına işaret etmektedir. Yani kapitalizmin yavaş yavaş ortaya çıkışı ile birlikte, eski dönemin geride kaldığı ve iş hayatının yürümek için sabırsızlandığı görüldüğünde (Huberman, 2003; 163), Heilbroner (1962; 31, 34, 42, 43, 46) piyasa ekonomisinin ortaya çıktığını söylemekte ve bu durumun, yeni tanımıyla iktisadın nesnel ilkelerinin de temellerini oluşturduğunu göstermektedir:

> "Kendine yeterlilik ihtiyacı yeni ve basit bir birim olan ufak devleti ortaya çıkarmıştır. O (manorial state) sahipliği feodal lorda ruhsal veya kalıcı olarak ait olan, çoğu zaman binlerce dönümlük bir araziyi içeren bir alandı. Bu, toprak lordunun bir koruyucu olmak yanında, hâkim, polis, şef, yönetici olduğu sosyal ve ekonomik bir varlıktı… Ekonomik hayatın parasallaşması, eğer toplum para ile hayatını sürdürebilir hale gelmişse (is to be permeated)

> insanların emekleri için para kazanmaları gerekmektedir. Başka bir deyişle, bir piyasa ekonomisinin varlığı, toplumdaki her görevin parasal bir ödülünün olmasına bağlıdır… Serbest piyasa koşullarına olan talebin toplumun iktisadi görevlerinin düzenlenmesini sağlaması (take over). Orta çağda geleneklerin iktisadi problemleri çözdüğü görülürken, yani bunlar insanları görevlerine yönlendiren kurallar ve sosyal ödüllerin dağıtımını düzenleyen kurallar iken, bütün iktisadi görevlerin para akımları sonucunda parasallaştırıldığı bir ekonomide, insanlar görevleri için her hangi bir işi yapmak yerine, artık o işten para kazandıkları için yapmaktadırlar. …İktisadi faaliyete ilişkin yeni davranışların gerekliliği ortaya çıkmıştır. Orta çağdaki insanın doğduğu konumda yaşamını sürdürmesini talep eden statü toplumu yerine, artık her hangi bir statüyü (stations) kendince özgür bir şekilde tarif edebileceği anlaşma (contract) toplumuna geçiş olmuştur. …Tüm bu gelişmeler, kendine yeterli bir manorial sistemin değişip yerini piyasa ekonomisine bırakmasına neden olmuştur."

Klasik iktisat bakış açısından iktisadi ilişkinin tanımının temel ilkeleri ile piyasa ilkeleri arasındaki benzerlik bu bağlamda pek de şaşırtıcı değildir. Çünkü Klasik iktisat incelediği nesneyi veya iktisadi ilişkideki insanı, ilk defa skolâstik düşüncedeki etik gibi akli çıkarsamaya dayalı unsurlarla değil de, bencillik, rasyonellik, kar ve birikim gibi iktisadi pratiğin kendisinden ortaya çıkan kavramlarla açıklamıştır. Dolayısıyla, artık insan etik davrandığı ya da tanrının (lordun) emirlerine uyduğu için var olan bir sosyal ilişki türü olarak piyasa yoktur. Bunun yerine, hayatta kalma mücadelesinin ifade ettiği doğal yasanın tahakkümünde rasyonel olmak zorunda olan, yani varlığı kendi dışında bir nesne olan insan vardır. Bu açıdan, Braudel (2004; 512, 516)'in yeni kapitalist işbölümü bağlamında, "üretimin toplumsal tutarlılığının" kendini doğa yasası olarak kanıtlaması durumundaki "üretici sınıfın siyasetinin (Wallerstein, 2003a; 160, 171, 172)", bütün bireysel irade unsurlarının ve ideolojilerin önüne geçmesi üzerine yaptığı tarihsel vurgu önemlidir:

> ""Çift taraflı muhasebe, Galileo ve Newton sistemleri ve modern fizik ve kimya öğretilerininkiyle aynı akıl' dan doğmuştur. Buraya fazla yakından bakmadan bile çifte kayıtlı muhasebede yerçekimi, kan dolaşımı, enerjinin sakınımı düşünceleri görülecektir… Ama kapitalizm = akılcılık eşitliğini kolayca kabul etmek, acaba modern mübadele teknikleri karşısındaki bir hayranlıktan kaynaklanmakta değil midir? Bu kabul, kapitalizm ve gelişmeyi karıştıran, kapitalizmi ilerlemenin teşvikçilerinden bir değil de, teşvikçisi, motoru, hızlandırıcısı, sorumlusu sayan genel bir duygudan- akıl yürütmeden söz etmeyelim- kaynaklanmakta değil midir? Bu bir kere daha, Pazar ekonomisiyle kapitalizmi karıştırmaktadır… Çünkü pazarın akılcığı kulağımıza fısıldanmıştır; bu kendiliğinden, yani

> yönetilmeyen Smith' in görünmeyen el'inin veya Lange'in doğal bilgisayarı'nın hükmü altındaki serbest, rekabetçi mübadelenin akılcılığıdır, yani bu akılcılık "eşyanın tabiatı'ndan kolektif arz ve talebin birbirlerine çarpmasından, bireysel hesapların aşılmasından kaynaklanmaktadır. A priori olarak, burada bizzat girişimcinin akılcılığı söz konusu değildir, o da bireysel olarak, koşulların keyfine göre, kendi eylemi için en iyi yolu, kar maksimizasyonunu aramaktadır. Smith'e göre girişimci bütünün akla uygun ilerleyişinden, tıpkı devlet gibi kaygı duymalıdır, çünkü bu ile olarak otomatiktir. Çünkü "hiçbir insani bilgelik ve bilgi" böylesine bir işi iyi bir sonuca götürmeyi beceremez. Akılcılığı olmayan, yani araçları sürekli olarak amaçlara uydurmayan, ihtimaller akılcı bir şekilde hesaplamayan bir kapitalizm olamaz…"

Ayrıca toplumsal hiyerarşide yaşanan değişimin etkisini zihinsel dünyaya yansıttığı bu ortamda, iktisadi analiz açısından skolâstik felsefenin geri plana itilip, bilimin gerçekliği açıklama egemenliğini ele geçirdiği açıktır. Çünkü iktisadın, artık nesnel olarak, yani kendi dışında unsurlarla tanımlayabileceği bir nesnesi ve onun davranışlarını kontrol edebileceği doğal yasa olarak piyasa kanunları vardır. Başka bir deyişle iktisat, toplumsal yapıda yaşanan ve sonucunda piyasa ekonomisinin ortaya çıktığı değişme ile bilim olması için gerekli olan nesnel toplumsal ilişkiyi ve doğa yasası olarak "üretim toplumsal tutarlılığını" kazanmıştır.

Bu açıdan, iktisat fikrinin yeni filizlendiği bu ortamın düşünsel ilkelerine veya teorilerinin varsayımlarına göz atmak anlamlıdır. Klasik iktisat teorisi ile olgunlaşan, yeni iktisadın tanımının temel noktası, planlanmamış (unintended) insan eylemlerinin temel alınarak iktisadi faaliyetin açıklanmasıdır. Bu varsayımın, bu denli aşırı şekilde benimsenmesi, sosyal davranışların ne piyasalar için gerekli bir fonksiyonu yerine getiriyor olması ne de sosyal refahın maksimize edilmesine hizmet ediyor olmasından kaynaklanmaktadır (Schotter, 1985; 3). Bununla birlikte, bu varsayımın yaygınlığı ancak, Klasik iktisatçılar tarafından kabul gören temel bir felsefi eğilim incelenirse anlam ifade edebilir. Çünkü tabi kanunlar ve doğal düzen fikri, iktisadi açıklama için gerekli akılcı ve genel fikri (veya yasayı), Klasik iktisatçılara vermiştir. Yani Fizyokrasi ve Klasik iktisat benzeri okulların temel düşünce şeklini, bu tip bir toplumsal metot ve bakış açısı oluşturmaktadır (Kazgan, 2004; 79). Bireyciliği, sosyal kurumların ve toplumsal teorinin temeli kabul eden ve plancılar tarafından merkezi olarak kontrol edilen ve şekillendirilen bir piyasa

anlayışının zıttı olan planlanmamış ya da tasarımlanmamış bir kurum olan piyasa fikri, Hayek (1996; 6, 7)'in şu sözlerinde en açık anlatımını bulur:

> "Adam Ferguson'un "devletler (nations), insani bir tasarımın değil de gerçekten insan eylemlerinin sonucu olan kurumları köstekler" şeklindeki ifadesinde olduğu gibi, özgür insan eyleminin oluşturduğu bir kendiliğinden bir düzene dayalı (spanteneous order) işbirliği, insanın mantığının bireysel olarak başarabileceğinden daha fazlasını yaratabilir. Bu şekilde biz herhangi bir yönetici ve tasarım mantığına gerek olmadan sadece plansız insan eyleminin ya da başarılarının ortaya çıkarabileceği veya şekillendirebileceği birçok kurumsal yapıyı keşfettik ki bu ortaklaşa bir insan eyleminin ortaya çıkardığı bir rekabetin sonucudur."

Bu şekilde, kendiliğinden bir düzenin (spontaneous order) herhangi şekildeki planlanmış bir sosyal düzenden daha iyi olduğunun kabul edilmesi ile bireyciliğin ve planlanmamış insan eylemlerinin iktisadın tanımının temel ilkeleri olarak savunulması mümkün hale gelmiştir. Böylece Hume'un işaret ettiği gibi, para arzındaki artışları izleyen bir fiyat artışı olgusunun, harcamalarını istemsiz olarak arttıran bireyin yol açtığı bir durumu temel alan yasayla (paranın miktar kuramı) açıklanabilmesi olanaklı hale gelmiştir. Her hangi bir şekilde, ülke içerisine fazladan para girmesi durumunda, parayı harcayan bireylerin fiyatların yükseleceğine ilişkin bir istemli harekette bulunması bu tanım kapsamında gerekli değildir. Zaten Heilbroner (1962)'in "artık her hangi bir statüyü (stations) kendince özgür bir şekilde tarif edebileceği anlaşma (contract) toplumuna geçiş" olarak adlandırdığı yeni toplumsal ilke, toplumsal tasarımdan bağımsız bireysel istemlerin gittikçe artan bir şekilde iktisadi analiz açısından önemli hale geldiğini göstermektedir. Marx (2003)'ın iktisadi ilişkilerin özerk bir var oluşa sahip olması ya da iktisadi yasanın kadiri mutlak bir yapı haline gelmesi şeklinde ifade ettiği durumun, kendini klasik iktisatla hissettirmekte olduğunu, bireye ve çıkarcı eylemlere verilen bu soyut önem ile anlamak mümkündür. Bu bağlamda, Ulusların Zenginliği (1776; 26) kitabında Adam Smith şöyle demektedir:

> "…(O) sadece ve sadece kendi çıkarını düşünürken, görünmez bir el onu, eyleminin hiç de istemli bir parçası olmamasına rağmen yönlendirmektedir. Bu şekilde kendi iyiliğini düşünerek, toplumu gerçekten geliştirmeye çalışmak gibi bir amaç edinmiş olmasında olacağından çok daha fazla bir şekilde toplumun gelişmesine de katkıda bulunacaktır. "

Bununla birlikte, iktisadın, üretim ve tüketim teorileri termodinamikten, metalürjiye kadar birçok alanla ilgili temel nedensel saptamaları gerektirmesi, iktisatta çok

sayıda ve geniş bir kapsamda temel nedensel analizin yapılması gerekliliğini ortaya çıkarmasına rağmen (Okasha, 2002; 55, 56, 57), Klasik iktisatta yapıldığı gibi bir kısım nedensel faktör ve gerçeklik (fenomen) yardımı ile oluşturulabilecek kümelemeler, salt iktisadi olanla iktisadi olmayan nedenler arasında ayrışmanın yapılabilmesini mümkün hale getirmiştir. Başka bir deyişle, Klasik iktisatta görüldüğü gibi öz çıkar durumunun sadece iktisadi çıkara indirgenmesi yoluyla, iktisadın belirsiz olan alanının ve tanımının kontrol edebileceği (sabit bağlantıları gösteren nedensel analizlerin yapılabileceği) bir düzeye indirgenmesi fikri, John Stuart Mill (1836; 9. bölüm)'in iktisada ilişkin yaptığı tanımda en açık anlatımını bulur:

> "Politik iktisat... servetin aranmasına (amaç edinilmesine) yönelik faaliyetlerin sonucu olan bir sosyal düzenle ilgilenmektedir. Bu, insan tutkularından kaynaklanacak farklı motifler nedeniyle ortaya çıkacak çalışmama durumu ve benzeri istisnai durumlar ile çelişecek bir alan yaratmaktadır."

Dolayısıyla iktisat, iktisat dışı ama iktisadı ilgilendiren diğer birçok faaliyeti ve nedeni göz önünde bulundurmamak pahasına, sadece servetin edinilmesi edimine yönelik bir tanımla kendi varlığını kurmaktadır. Yine, Neoklasik iktisadın en çok tartışılan, fakat en temel varsayımları olan homo economicus (iktisadi -akılcı ve rasyonel- insan) ve atomisite (bir toplum) varsayımlarının temelleri de Klasik iktisatla birlikte atılmaktadır. Çünkü Klasik iktisatla birlikte ortaya çıkan bu varsayımlar, neoklasik iktisadın da önemli bir aracı olarak varlığını günümüzde sürdürmektedir. Zaten hâkim iktisadi tanımlamanın, Klasik iktisattan Neoklasiğe olan bir zamansal düzlem içerisinde, ancak bu iki okulun temsil ettiği ortak yaklaşımlarca anlaşılması gerekmektedir. Çünkü Gordon (2003, 549–560), Klasik iktisattan Neoklasik iktisada geçişin temel kabullere dokunmadan, ilkinin ikincisi için bir öncülük ve atlama tahtası özelliğini taşıdığını ifade etmektedir:

> "büyük ölçüde, Neoklasik ve Klasik iktisadın farklılıkları ve benzerlikleri vurgulanmaya çalışılsa da, iki okulunda temel kavramlarının çoğunun aynı olduğu muhakkaktır. Analizin amacı piyasa ve üretim araçlarının oluşturduğu bir özel mülkiyet ve işbölümü temelli dünyanın resimlenmesidir. Bireylerin veya küçük gruplarınk kendi isteklerini karşılamak adına yaptıkları faaliyetler önemsenmemektedir. Elde edilen gelir ya tüketim mallarına ya da yatırım amacıyla harcanır. Piyasa mekanizması tarafından sistematik olarak düzenlenen bireylerin uzmanlaşmaya dayalı iktisadi faaliyetlerinden oluşan bir ekonomik düzen

> anlayışları vardır. Devletin genel olarak piyasanın düzenlenmesinde yasal unsurların oluşturulmasına ilişkin temel bir rolü vardır, ancak devlet ne üretimde bulunan bir iktisadi ajan ne de yardımıyla iktisadi faaliyetin düzenlendiği bir kurum olarak algılanır. Her iki okulda rekabetle piyasaların düzenleneceğini kabul etmekte, özel sektör tarafından üretilmesi imkân dâhilinde olmayan kamusal malların üretilmesi açısından devletin payı olduğuna innamakta ve çoğu piyasanın tam rekabet yapısından uzak olduğunu bilmektedir. Bununla birlikte bu koşulların analizin başlangıç koşullarına dâhil olmadığını kabul etmektedirler. Bununla birlikte, klasikler emek değer kuramına büyük önem atfetmeleri, emekçilerin sadece ve sadece tüketimde bulunacağı gibi aşırı (heroic) varsayımlarının olması, talep analizinin dikkate alınmaması, homojenize birimler üzerinden analizde bulunması nedeniyle eleştirilmiş ve neoklasik okul tarafından bu eksiklikler giderilmeye çalışılmıştır."

Başka bir deyişle, Klasik okulla birlikte insan ilişkilerinin kendisi dışında özerk bir gerçekliğe ve nesnelliğe sahip ilkelerine kavuşmuştur (Marx, 2003; 20, 21). Daha sonrasında, Neoklasik okul tarafından bu ilkeler, bolca matematiksel soyutlama ve deneye dayalı değerlendirmeye bulanarak, bu günkü kesin haline ulaşmıştır (Boland, 1989; 141). Bu açıdan, iktisadın ilkelerinin gelişimine ilişkin tartışmanın devamında, Klasik iktisatta görünür olan ve Neoklasik iktisatta iyice iktisada yerleşen varsayımların incelenmesine devam edilmesi, hâkim iktisadın piyasa ilişkileri bağlamında kapitalist sistemle birlikte var olan unsurları, nasıl neden olarak iktisadın tanımı içerisinde konumlandırdığını gösterebilecektir.

Klasik iktisattan günümüze pek de şekil değiştirmemiş, ama iktisadın bireyci tanımlamaları ışığında somutlaşan en önemli kabulü "homo economicus" varsayımıdır. Bu varsayım, bireyin, mallar, piyasalar ve diğer ekonomik konularda tam bilgiye sahip olduğunu kabul etmektedir. Buna ilave olarak, homo economicus tüketicilerin faydalarını ve üreticilerin ise kârlarını maksimize edeceğini öngörmektedir. Bu birey, karşılaştığı seçenekler arasında mutlaka değerlendirme yaparak seçim yapan ve her zaman çoğu aza tercih eden, yaptığı tercihlerde birbirleriyle çelişmeyen bir kişidir. Yani, homo economicus için "tutarlılık varsayımı" geçerlidir. Bu anlamda, Mill (1836)'in öz çıkarı serveti arama güdüsüne indirgeyen tanımlaması ve Adam Smith (1776)'in bireysel çıkarının peşinden koşan bireyi, bu yaklaşıma kaynaklık etmektedir. Bu tip bir insan için Benhabib (1987; 77–95) Hobbes'dan yaptığı aktarmadan hareketle şöyle demektedir:

> "…aynı, her hangi bir toplumsal bağlılık taşımadan olgunlaşan mantarlar gibi dünyaya birden bire gelen (biten) bir yaratık olarak insanı düşünelim…"

Yani bu tip bir insanın tam bilgi, kendine güven, tam gelişmiş yetilerle, ancak mantar gibi birden bire dünyada bitebileceği bir gerçektir. Bu fikir ile insanın doğası kendi dışında bir nesne olarak, iktisatçılara nesnel bir bilim için gerekli temeli sağladığı açıktır. Bu tip bir soyut fikrin ne ölçüde doğru olduğunu ve ne tip bir ontolojiyi barındırdığını anlamak amacıyla Nelson (1995; 62), şu tespiti yapmaktadır:

> "… "mantar adam" kurgusunda kendini hissettiren bu tip bir insan tanımlamasının cinsiyetler açısından büyük bir hata taşıdığı açıktır. İnsanlar tek başlarına dünyaya birden bire doğmazlar ya da dünya da mantarlar gibi birden bire bitmezler. İnsanlar anneleri tarafından doğrulur, büyütülür ve belli bir yaşa geldiklerinde de sosyal bir çevrede toplumsallaşmaları sağlanır."

Burada, Nelson (1995), birden bire biten bu insanın, bireyin değerlerini kutsayan ve toplumsal etkileşimi bu bireysellik ile yadsıyan bir ideoloji ya da ontoloji ile ilişkisini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, bu metafor ile Klasik iktisattan Neoklasik iktisada birçok iktisadi okul, piyasa ekonomisi içerisinde kendini var etmiş olan değişim ekonomisinin dinamiklerini soyut bir yasa olarak niteleyebilmektedir. Başka bir deyişle, artık iktisat, bir fizikçinin atomunu, bir biyologun genlerini araştırmasının temel nesnesi yapmasında kazandığı kudreti, bu tip bir yabancılaşmış bireyi temel birim olarak kabul ederek kazanmıştır. Ancak toplum, bireylerden oluştuğu kadar, sınıflar, politik gruplar, sendikalar, dini cemaatler, etnik topluluklardan da oluşur. Yani (rasyonel tüketici veya üretici olarak) bireyin değer yargıları, cinsiyeti, yaşı, politik görüşü, ait olduğu sınıf, etnik kimliği veya inançları, yani kısaca sosyal aidiyeti onu toplumsal bir varlık haline getirir. Klasik ve Neoklasik iktisat işte tüm bu çok değişkenli (çoğulcu) yapıyı ihmal etmiş; tek tipleştirdiği, sadece rasyonel bireyin davranışlarını konu edinmiştir. Çünkü iktisat tanımını, bu tip bir insanı, piyasa ekonomisindeki hayatta kalma mücadelesi gibi bir doğal yasa ile açıklayarak nesnel bir zemine oturtmuştur. Bu varsayımların altında yer alan temel fikir, kendini ontolojik atomculuğun ya da metodolojik bireyciliğin temellerinden almaktadır. Bu fikre göre, bireylerin başkalarıyla olan ilişkilerinden bağımsız olarak düşünülebilmesi mümkün gözükebilmektedir. Bu şekildeki ontolojik kurgu, benlik ve öteki arasına derin bir uçurum yerleştirmekte, kişinin çevresinden etkilenmeyen, yani benlik etrafındaki halkanın geçirgen olmadığı bir durumu ortaya çıkartmaktadır. Yani bilim adamının incelediği nesneyi ve değerlerini ötekileştirerek ve onun çembersel sınırlarına dâhil olmayarak bilimsel inceleme yapması imkân

dâhiline girebilmektedir (Fay, 2005; 50–73). Bu açıdan, gerçeklik üzerine uyguladığı sınırlamalar ile iktisat bir taraftan bilimsel olarak inceleyebileceği nesnel bir yapıya kavuşmakta, aynı zamanda da gerçeği ihmal etmek pahasına (fallacy), bilim olmasının yolunu açacak nedensellik ilişkilerini sağlayabilecek istikrarlı (kapalı) yapıların ve yasaların kurulmasını sağlamaktadır (Lawson, 1994; 224, 226). Bu durumun tarihselliğini, batı dünyasında kurumsallaşmış bir piyasa ekonomisine olan bağlılığını ve iktisatçıların gerçeklere gözlerini kapamaları anlamında değer yargısı içerdiğini ve sınırlı olduğunu, Persky (1995; 221–231) şu şekilde ifade etmektedir:

> "…. "İktisadi insan" Mill' in (insan sadece serveti amaçlar bir şekilde psikolojik yapısının oluşturulması) teorik soyutlamasına tarihsel okulun geniş çaplı kötüleyici bir tepkisini ile 19. yüzyıl sonlarına doğru ilk olarak ortaya çıkmıştır. İktisadi insan aynı zamanda bu şekildeki bir kaba bencilliğe Victoria dönemi ahlakçılarının öfkesini de çekmiştir… İnsan doğasına ilişkin deneye dayalı yasalar büyük ölçüde Amerika ve İngiltere'de konumlanmış İngiliz düşünürlerce ortaya konulmuşlardır. …Mill ve diğerleri iktisadi insanın anti tezini bulmak amacıyla hiçbir zaman Asya ve daha uzaklara bakmamışlardır… *Mill' in metodolojik yöntemi insan birimlerinin tek amacının servet olduğu fikri ile birçok farklı kurumsal yapıyı tek bir forma indirgemek suretiyle, onları bilimsel olarak kontrol edilebilir hale getirmiştir.* Bu nedenle de farklı kurumsal yapılarda Gine domuzu olarak iktisadi insanın kullanımına dair bu yöntem bu günde iktisatta saygınlığını sürdürmektedir."

Yine Persky (1995; 222), Bagehot (1879)'dan yaptığı alıntı, bu şekildeki bir insanın temelinin alım satım faliyetlerinden kaynaklandığını ve alım satım faaliyetlerinin yaygınlaşması ile evrensel bir doğru haline gelebileceğini belirterek, iktisadın benimsediği insan profilinin piyasa ekonomisinin ilkeleri ile birlikte düşünülmesinin gerekliliğine işaret etmektedir. Özet olarak, iktisadi insan yönteminin gerçek insanın minyatür bir versiyonu olarak, iktisadi ilişkilerin ve piyasa kurumlarının anlaşılmasından çok, nesnel bir zeminde üretilmesine hizmet ettiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Foley (1975; 231–236) tarafından bireysellik genel fikri bağlamında ortaya konulan görüş, bu durumun netleşmesine yardımcı olabilecektir:

> "… Günümüzde bireyselcilik baskın bir ideoloji olarak ortaya çıkmaktadır… Bireysel ekonomik bireyler, bireysel çıkarları ve kapitalist siteme ilişkin özellikleri ve kabulleri yansıtmaktadır… Bireysellik sadece kapitalist sistemin bir apolojisidir… Bireysellik ideolojisi hem hiçbir dayanağı olmadan dayatılmakta hem de iktisatçıların toplumun dışında bir unsur gibi toplumsal gerçeğe istedikleri şekli vermelerine cevaz vermektedir."

Başka bir şekilde ifade etmek gerekirse, evrensel bir bilim olma iddiasındaki iktisadın, bu şekildeki evrensel ve soyut yaklaşımlarını, tarihsel biçim altında bir nesnel neden olarak görmesinin (Marx, 2003; 21) gerekçesi, bu varsayımların piyasa ekonomisine olan bağlılığının ortaya konulması ile açığa kavuşmaktadır. Bu şekilde, iktisatçılar, insanın doğası konusunda tam bilgiye sahip olmamalarına rağmen, onun sadece servet edinme uğraşı içinde olan rasyonel bir varlık olduğunu kabul ederek, nedensellik analizlerine ve kesin çıkarımlarına yol gösterecek ölçeği tasarlamışlardır (Wallerstein, 2003a; 160, 171, 172).

Ölçeğin tasarımına ilişkin olarak, erken dönem neoklasik düşünür Jevons'un fayda değer teorisi konusundaki fikirleri, bu açıdan anlamlıdır. Çünkü Klasik iktisattan Neoklasiğe değer teorisi bağlamındaki değişikliklerin temellerinin, bu şekilde görünür olması mümkündür. Jevons, tüketicilerin faydalarını maksimize etmeyi amaç edindikleri bir durumda, elde ettikleri gelirlerin en yüksek fayda düzeyini sağlayacak şekilde dağıtıldığını ifade etmektedir. Yani bu tip bir denge durumunda, her bir para biriminin ilave katkısı eşit olmaktadır. Bu temel varsayım ile Jevons (1871; 1. ve 3. bölüm)'un iktisadın moral (skolâstik) unsurlara dayalı olarak sağlamış olduğu gelişmeyi rahatsız edici ve gereksiz bulması şaşırtıcı değildir:

> " iktisat eğer bir bilim olmak istiyorsa tabii ki matematiksel bir bilim olmak zorundadır. Çoğu insan doğa bilimlerinin matematiksel yöntemleri kullanırken, moral bilimlerin başka yöntemler gerektirdiğine inanmaktadır. *Ancak, tam tersi şekilde, sonuç olarak talep ve arz kanununa ulaşmak açısından, ben sahip olduğumuz malların miktarlarına bağlı olan faydanın doğa yasalarına uygun bir şeklini ortaya koydum.* Bunlar olgularla uyumlu olan teorilerdir. Çünkü her ne zaman değerin nedeninin emek olduğuna ilişkin bir gerekçe bulsak da, bunun nedenden çok bir sebebi ifade edeceği açıktır. Çünkü emek ancak arzın kısılması ve malların miktarının azalarak faydalarının artması şeklinde dolaylı bir yoldan değerin oluşmasına katkıda bulunmaktadır… Fayda temelli bir matematik bu nedenle emek maliyeti cinsinden insanın sıradan isteklerinin gösterilmesini amaç edinmiştir."

Çünkü kurulumu yapılan bir ölçek varken yapılacak tek iş, bir an önce iktisadın tam olmayan (inexact) yapısından, matematik ve istatistiğin yardımıyla kurtarılması yoluyla istenilen meyvelerin toplanmasıdır. Bu bağlamda Kök (2000; 40), matematiğin araç olarak iktisattaki öneminin arka planını vurgulamakta, aynı zamanda da emek değer teorisindeki ölçme veya dönüşüm sorunlarına atıfta

bulunarak, fayda değer teorisinin piyasa sistemi ile uyumluluğu bağlamında oluşan tercih sebebine vurgu yapmaktadır:

> "Klasik iktisat okulunun kurucularından Smith (1776), faktör fiyatlarının/ gelirlerinin nasıl eşitlenebileceği ve kıymetin nasıl ölçülmesi gerektiğini ilk kez çözümleyen Petty (1623–1607)' nin "saf gümüşün tahıl değeri bir günlük yiyecek miktarına eşitleme" ilkesinden hareket ederek, değeri emeğin kendini yenilemesi için gerekli buğday miktarını temel alarak ölçerken, fayda yönlü değer kuramına hizmet etmekle birlikte, dönemsel koşullarında bu tür bir kuramı gerçekleştirebilecek matematiksel ölçütler bilinmediği için değer kuramını objektif maliyet anlayışıyla açıklamak zorunda kalmıştır."

Kısaca, bu tip matematiksel kurgular ile su elmas paradoksunun marjinal teoriye dayalı olarak çözümlenmesinde olduğu gibi, liberal ölçek altında iktisadın, matematik yoluyla kesin (exact) ve istenilen sonuçları veren bir bilim olması sağlanabilmektedir. Ancak burada önemli olan, liberal ütopyanın veya piyasa ekonomisinin ana felsefesi de denilebilecek, üretici sınıfın rasyonalitesinden sapmamaktır. Her halükarda, iktisadın bu rasyonaliteye bağlı olarak kurduğu nedensellik analizi, kendiliğinden ve matematiksiz halde bile, ama matematikle daha kesin ve kolay, ulaşılmak istenilen sonuçlara varılmasını garanti altına almaktadır. Çünkü iktisatta matematiğin kullanımı, Jevons (1871)'unda ifade ettiği şekilde arz ve talep kanununa ve piyasa ekonomisin yarattığı sonuçlara ulaşabilmek adına, iktisadi insanın davranışlarının kesin bir şekilde belirlenmesine ve sınırlanmasını sağlamaktır. Mirowski (1991; 143)'in piyasa ekonomisinin geçirdiği evrim ilişkisinin matematiğin iktisatta kullanılmasının gerekliliğini ortaya çıkardığını söylemesi, bu açıdan matematiğin barındırdığı ontolojinin ve hâkim iktisadi yaklaşımların talebinin nedenlerinin ortaya çıkmasını sağlayabilecektir:

> "İktisattaki matematiksel dönüşüm, piyasa sisteminin, her kesin aynı fiyatı ödediği, malların tanımının değişim ile ortaya çıktığı alım ve satımın net sonucunun sıfır olduğu, istemin toplam arzı etkilemediği… gibi koşullara doğru evirilen bir piyasa sistemine dayanmaktadır."

Başka bir deyişle, iktisadın nedensellik görüşü "her ne zaman X gibi bir olay ortaya çıkarsa, ardından Y gibi bir olay gözlemlenir" gibi Humecu anlamda bir temele sahiptir (Fleetwood, 2001; 22 ve Lawson, 1989; 243). Bu nedenle, matematikle kurgulanan bir iktisadi ajanın (atomisite) X gibi bir eyleminin sonucunun Y gibi piyasa ekonomisi ilkelerine uygun (fiyat kabul edici, price taker) bir durumu

(constant conjuction) yaratmayacağını düşünmek anlamsız olur. Yani matematik burada, iktisadın tasarladığı ölçeğin kesinliğini arttırmak anlamında, hâkim iktisadın bilişsel ve sosyal çıkarlarının, yani kesinlik ideolojisi ve piyasa ekonomisi ilkelerinin temellerini garantilemektedir. Neoklasik iktisadın bu kadar uzun süreli egemenliğinin altında yatan metodolojiye bakıldığında, marjinal analizin, koordinatları niceliksel bir zaman ve olgusal bir mekân eksenlerince belirlenmiş homojen bir matematiksel sisteme dayalı, eksiksiz izlenimini uyandıran mükemmelliğinin (Kara, 2001; 19) önemi bu açıdan anlaşılır hale gelmektedir. Özetle, neoklasik iktisatçıların, fizik ve mekanik bilimlerdeki ilerlemeyi görüp, iktisatta matematik yöntemleri kullanmak istemeleri, toplumu bireyler topluluğu olarak görmelerinde olduğu gibi iktisadi ve toplumsal olayların, bireysel davranışlardan yola çıkarak açıklanabilmesi amacı açısından önem taşımaktadır. Bu çerçevede, Stanley Jevons (1835–1882), Carl Menger (1840–1921) ve Leon Walras (1834–1910)'ın maksimum refah üzerine yaptıkları çalışmalar çerçevesinde iktisadi analize marjinal değişme kavramını getirmeleri ve bu yeni aracın diferansiyel hesabın kullanılmasına izin vermesi, her ne pahasına olursa olsun bu tip araçların yaygın kullanımının nedenlerini göstermektedir.

Günümüzdeki iktisatçılar, faydanın ölçülebilme sorunu nedeniyle, Kardinal yaklaşımı matematiğin yaratacağı kesinlik namına geri plana itmişlerdir. Ancak analizlerinde tüketici tercihlerinin iktisadi birimlerin kendi faydalarını en yüksek düzeye çıkartacağı şeklinde bir sıralamayla gerçekleşeceğini varsayan iktisatçılar, temeldeki faydacı varsayımlarını değiştirmeden, sadece görünüşte sırasalcı bir yaklaşıma geçmek suretiyle ulaşılacak sonuçlara derinlik ve farklılık katmışlardır. Yani rasyonellik ilkesi "hedonik gizleme" için hala daha kullanılmaktadır. Bu teoriler yardımıyla, ilk olarak x ve y gibi iki alternatif için iktisadi bireyin ya x 'i y'ye, ya da y'yi x' e veya her ikisi arasında farksız kalacağı şekilde bütün tercihler açısından tam bir tanımlamaya ulaşılmıştır. İkinci olarak, tüketicilerin tüm sıralamalar arasında geçişli olduğu varsayılmıştır. Bu bağlamda, seçenekleri daha fazla genişletmeyi sağlayacak teknikler ve şansı dikkate alan çok daha fazla tercih tanımlama olasılığı olmasına rağmen, iktisatçılar, sadece tam ve geçişli tercihleri olan ve elinde olan tercihler arasından, tam bilgi altında en çok faydayı sağlayanı tercih eden bir rasyonel tüketicinin varlığına (Açıklanmış Tercihler Kuramı) bu

şekilde de ulaşmışlardır. Yani iktisatçılar tüketici tercihlerine ilişkin sıralamayı kendi kendilerine oluşturmaktadırlar. Başka bir deyişle, piyasa sisteminin işlerliğinin doğrulanabilmesi için şart olan rasyonellik ve devamındaki denge tanımlamasının ortaya konulabilmesi için, iktisatçılar sadece ilgilendikleri tercihleri ve motifleri teorilerinin içeriğinde ele almaktadırlar. Hatta ajanlar, "asketizmi" kullanarak mutluluğa ulaşmaya çalışsalar ya da politik amaçlar için önemli malları feda etseler bile, iktisatçılar bu tip tercihleri nadir ya da önemsiz olarak isimlendirmektedirler. Bu nedenle de iktisatçıların ilgilendikleri kavramsal çerçevenin, sadece gerçeklerin rasyonellik ve diğer piyasa ekonomisi kavramlarından türetilmiş hali değil, aynı zamanda bu kavramlardan bir servet, bir tüketici sınırının ve bir toplumun oluşumunun ne pahasına olursa olsun tarif edilmeye çalışılması olduğunu söylemek hatalı olmayacaktır (Hausman, 2000; 99–115). Bu tasarımda, matematiğin temel analiz aracı olarak seçilmiş olması, iktisatçıların amaçlarını gerçekleştirebilecek en kesin bilgiyi ve uygun ontolojiyi sağlamasından kaynaklanmaktadır. Bu açıdan, Blaug (1997; 3–8), matematiksel biçimciliğin ve tasarlanan ölçeğin göz alıcı mükemmelliğinin gerekçesini ve sosyal matematik olarak bize yansımasını şu şekilde anlatmaktadır:

> "Modern iktisat bir tür hastalıktır. İktisat iktisadi dünyayı anlamak için pratik sonuçlarından yararlanılan bir bilim olmaktan çok, sadece kendi amaçları uğruna oynanan bir entelektüel oyun haline gelmiştir. İktisatçılar inceledikleri özneleri içinde analitik kesinliğin her şey olduğu ancak pratik öneminin hiç önemsenmediği bir tür sosyal matematiğe dönüştürerek incelemişlerdir.

İktisadın Liberal değerler bağlamında tasarladığı ölçeğin, insana ve bunun sonrasında fayda temelli bir yaklaşıma ilişkin kısmının değerlendirilmesinden sonra, Neoklasik analizin bilimci görüşle bağlantısı bağlamındaki en önemli varsayımlarından biri olan denge analizinin değerlendirilmesi gerekmektedir. İktisat açısından denge analizi vazgeçilemez bir araçtır. Çünkü bu yaklaşıma göre dengesizlikler mutlaka çözülür, bu şekilde de iktisadi süreçlerin dengeye gelinceye kadar geçirdiği aşamalar ihmal edilmiş olur. Denge analizinin diğer bir önemli tarafı da, optimizasyon teknikleriyle iktisatta matematiksel analizin önünü açmasıdır. Çünkü statik bir modelin tıpkı fizik gibi matematiksel bir yapı üzerine kurulması çok daha kolaydır. Bu yüzden bu statik model iktisadın "doğa bilimleri gibi bir bilim" olma yolunda ilerleyişinde çok önemli bir rol oynamıştır. Özellikle iktisattaki

optimalite hedefli çözümlemelerin yaygınlığı, içsel tutarlılıkların tesis edilmesi yoluyla iktisadın istikrarlı önermeler türeten bir bilim haline gelmesine yardımcı olmuştur. Ancak optimalite kavramının kullanılması, iktisada sağladığı yararlar yanında, niteleme, onaylama hatası, aşırı rasyonellik sorunu gibi sapmalara (illusion) neden olmuştur (Schoemaker, 1991; 211, 212, 213). Bu bağlamda, iktisatta, doğa bilimlerinden devşirme kavramlar ile modellemenin yaratacağı içsel tutarlık adına ne tür bir teleolojik tuzağa düşüldüğünü, Schoemaker (1991; 211, 212, 213) şu şekilde vurgulamaktadır.

> "...her hangi bir bilimsel veride, fiili olarak bazı optimalite uygulamalarında kullanıldığı gibi, doğanın veya ajanların en uygun (optimal) davranmasının gerekmediği açıktır. *Dolayısıyla da optimalite daha çok gözleyenin gözlenen kavramlara yüklediği bir unsur olarak niteleme hatası'na sahiptir. Yani iktisatta ve sosyal bililimler de aktörler genellikle dışsal tutarlılık değerlendirilmeden optimal hareket ediyor olarak kabul edilirler..... Adam Smith, Charles Darwin gibi optimalite kavramının çok önemli ölçüde başarıya ulaşmasını sağlayan düşünürlerdir.* Ancak optimalite kavramı daha çok onaylamayı ret durumuna tercih etmesi anlamında onay sorununu yaratmaktadır. *Diğer bir durumda tanrının mükemmel bir dünya yarattığı varsayımında olduğu gibi optimalite kavramının da yoğun bir rasyonalite durumuna sebep olarak, kavramların gerçekliklerinden uzaklaşılması pahasına analojiye yol açtığı ortadadır. Bu optimalite kavramının yeni bir şey ortaya çıkarmadan veya açıklamadan sürekli temel alınan ilişkilerin tekrar tekrar üretilmesini sağlaması anlamında, açıklamanın üzerinde yarattığı sapma durumudur*."

Schoemaker (1990)'in ifade ettiği şekilde, iktisatta optimalite bağlamındaki çözümlemelerle, amacı ve sonucu önceden belli değerlendirmelerin yapıldığı söylenebilir. Bu şekilde, hâkim iktisadi tanımın varsayımların her ne pahasına olursa olsun savunulduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Çünkü Boland (1992; 158, 159, 160 ve 1981, 1036), Neoklasik maksimizasyon hipotezinin ve optimizasyonun, aslında büyük bir totoloji olduğuna ilişkin değerlendirmesinde, bu ilkelerin gerçeklikten ziyade kendi kendisini doğrulayan süreçler olarak (totoloji) nitelenmesinin gerekliliğine vurgu yapmaktadır. Bu şekilde, bu ilkeler çerçevesinde kurulacak incelemelerin sonuçlarının, daha baştan atomik bireylere dayalı varsayımları bünyesinde gizli olarak (hidden clause veya agenda) barındırdığını söylemektedir:

> "Kabul edilebilir bir açıklama yapabilmek için fayda veya kar fonksiyonu gibi veri bir amaç fonksiyonu maksimize gibi temel bazı davranışsal varsayımların yapılması gerekmektedir.

> *Bununla burada bazı gizli ifadelerin (hidden clause) olduğu açıktır. Sadece bireyler tercihlerde ve kararlarda bulunurlar. Şayet, herhangi bir fiyat, denge fiyatı olarak, temizlenmiş bir piyasa durumunu açıklıyorsa, piyasa sürecini bireylerin kararlarının sonucu olarak kabul etmek gerekmektedir. Herhangi bir piyasa sadece tüm bireyler amaç fonksiyonlarını maksimize ettiklerinde dengeye gelebilir. Başka bir deyişle, Dengenin ortaya konması ikinci bir derecedeki bir olay olarak (epiphenomenon) algılanmalıdır, çünkü bu durum bireysel karar vericilerinin çıkarcı eylemlerinin planlanmayan (unintended) sonuçlarıdır.* Eğer herhangi bir birey kendi amaç fonksiyonunu maksimize etmeyecek olursa, piyasada fazla talep ya da arz olması (ya da tersi) nedeniyle, piyasa dengeye gelemeyecektir. Her ne zaman en azından tek bir birey için arz talebe eşit olmadığında onun amaç fonksiyonu maksimize edebilmesi için gerekli miktar alıp satılmayacaktır. Bu durumun açıklaması basittir, çünkü diğer sosyal gerçeklikler gibi arz ve talepte maksimizasyonun sonuçları olarak açıklanmaktadır…. (Boland, 1992; 158, 159, 160) " ve "*....Neo klasik iktisat bağlamında, maksimizasyon hipotezi anahtar rol oynamaktadır. Maksimizasyon her şeyin temeli olarak dikkate alınmaktadır: piyasadaki dengesizliğin karar birimlerinin maksimizasyon konusundaki hatalarından (failure) kaynaklandığı dikkate alacak olursak, varsayımsal bir dengenin tartışılmasını gerektiren bir durum kalmamaktadır. Böylece maksimizasyonu dikkate alan iktisatçılar dengesizliği görmemektedirler.* (Coase teoreminde olduğu gibi)…Neo klasik iktisatçılar olası eleştirilere karşı korunmak için çoğu zaman ad hoc metodolojisini devreye soktuklarında; böylece neoklasik maksimizasyon hipotezinin savunulması ve eleştirisi varsayımların gerçekliğinden ziyade neoklasik metodoloji ile ilgili olmaktadır. Maksimizasyon metafizik bir olgu olarak bir açıdan kabul edilebilir. (Boland, 1981; 1036)"

Yani Boland (1981), iktisadın optimizasyon temelli hesaplama yapma eğilimlerinin, yeni bir şey sunmadan eski bilgilerin ve ön kabullerin (convention) doğrulanmasını sağlayacağını ifade etmektedir. Buna ilave olarak, bu şekildeki yaklaşımların iktisatta genel olarak görüldüğünün anlaşılabilmesi, kar maksimizasyonu veya paranın miktar kuramı gibi birçok iktisadi yaklaşımın aslında teste dayanmaktan çok ön kabullerin oluşturduğu tutarlılıklara dayandığını söyleyen Agassi (1971, 61–63)'nin açıklamalarıyla mümkündür:

> "...bir totoloji uygunluk yaratmak amacına yönelik olarak eğilimlere ya da kabullere (convention) dayanır ve iktisatta totoloji ya açıklayıcı hipotezlerin sunulmasında ya da bu hipotezlerin testinde ortaya çıkmaktadır."

Örneğin, kar maksimizasyonu ilkesinde, doğal bir seçilim sürecinin kar yapmayan firmalar açısından işleteceğini ve de kar yapmayan firmaların piyasa ekonomisi içerisinde var olamayacağını bilen hâkim iktisat, zaten hiç bir teste gerek

bırakmadan, yine bu ilkenin kendini doğrulamasına hizmet edeceğini bilmektedir (Boland, 1981; 1036). Dolayısıyla tüm bu yaklaşımlarla, toplumların iktisadi davranışları hakim iktisadın metafiziği olan kısıtlı kaynak altında, maksimizasyon ilkesine indirgenmektedir. Bu şekilde, insanın iktisadi eyleminin Polanyi (2000)'nin özselci iktisat tanımlamasında olduğu gibi daha kapsayıcı bir şekilde tarifinin mümkün olmasına rağmen, iktisatçılar bilinçli olarak bireysel eylemin sınırlayıcı tarifini yapmayı yeterli görmüşlerdir. Hâkim iktisat, toplumsal ilişkiyi "üretici sınıfın siyaseti" gibi kendi dışında bir nesne veya bir kökensel nedenle açıklayarak, yani baştan açıklaması gereken durumları neden olarak kabul ederek (Marx, 2003; 20, 21) bu durumu yaratmıştır. Yani bir kez piyasa ekonomisinin rekabet gibi hayatta kalma mücadalesini referans alan yaklaşımları başlangıç noktası olarak kabul edildiğinde diğer metafizik unsurlarda peşi sıra gelmektedir. Nitekim iktisadın açıklaması gereken kar veya fayda maksimizasyonu gibi sonuçları neden olarak kabul etmesi, açıklamalarının arkasındaki ideolojinin farkına varılmasını sağlayacak önemli bir unsurdur. Fayda ve onun maksimizasyonu temelindeki bir kurgunun, nedenin ve savunulma şartlarının anlaşılması açısından Little (2002; 40) şöyle demektedir:

> "Faydacılık bir eylemin doğru ya da yanlış olduğunun ancak o eylemin sonuçlarının iyiliğinden çıkartılmasının mümkün olduğunu savunan sonuççuluğun (consequentialism) bir değişik türüdür… Sonuççuluk, kanunlar, haklar, görevler, zorunluluklar, erdem, dürüstlük, tutku gibi unsurların moral önemini göz ardı etme eğilimindedir… Faydacılara göre, bazı kurallar genel refah açısından istenilebilirdir… Sonuçları faydanın en çoklaştırılması olarak görülebilecek bir anlaşma ki bir kural olarak uyulmadığı durumlar olabilir, başarılı ve barış dolu bir toplumun gerekliliğine ilişkin kurallara olan genel bağlılığı zayıflatabilir. Üçüncü bir partiye oy vermek için verdiği sözden cayan biri bu tip bir paradoksa örnek olarak gösterilebilir. Faydacılığın çoğu savunucusu istisnai durumlarda kurallara uyulmayabilineceğini kabul etmektedirler. …Bir faydacı faydasını en çoklaştıracak bir kuralı kabul eder. Barışın olduğu bir toplumun gelişimi ya da evrimini destekleyen faydacı olmayan kişilerin gelenekleri ve ortaklıkları açısından bir farklılık var mıdır? …Birçok faydacıya göre bunlar arasında yakın bir ilişki vardır. …Sonuç olarak, kişinin sözünden dönmesi nedeniyle katlanacağı manevi suçluluk şeklindeki zararla, elde edeceği yarar arsındaki net karşılaştırmaya dayalı bir evrensel ilke olarak faydacılık, hiçbir kanunun, engellemenin ve geleneğin olmadığı bir topluluk yaratılmasını sağlayacaktır."

Başka bir deyişle, bireysel faaliyetlerin istenmeyen sonuçları olarak, zaten Heilbroner (1962)'in ortaya koyduğu piyasa ekonomisinin ilkelerinde zimmî şekilde

var olan düzenlilikler, evrensel olarak kabul edilen nedenler olarak nesnel iktisadi araştırmanın alanını ve tanımını yaratmıştır. Yani toplumsal faaliyetin sadece iktisadi çıkarlara indirgenmesi, incelenen nesnenin var oluşundan (piyasa ekonomisinden) gelen istemsizlik (plansızlık) kabulü ile birleşince, iktisadi öznenin fizikteki atomlar gibi kendiliğinden ve amaçsız bir düzlemde -nesneyi inceleyen ve incelenen nesne arasında bir duvar oluşturacak şekilde- algılanmasına imkân sağlanmıştır. Dolayısıyla, hâkim iktisadın seçtiği bu yöntem, zorunlu olarak ontolojik yapının da piyasa ekonomisi lehine kapalı veya dar bir hale gelmesine (fallacy) sebep olmaktadır. Weisskopf (1996, 50, 51, 52) bu şekildeki bir yaklaşımın çıkışını şu şekilde belirtmektedir:

> "Klasik iktisatçılar bireyi, kendi başlarına birer amaç olarak görülen para birikimi ve zenginlik için doğal olarak çabalayan insanlar olarak gösterdiler…… Böyle açıklamaların gizil amacı, sınırsız edinimi insan doğasında kökleşmiş olarak yorumlayıp doğrulamak ve kabul edilir hale getirmektedir. Deneycilik, doğalcılık ve akılcılığa dayanan, laik inanç sistemine sahip olan bir toplumda, yalnızca "bilim" tarafından yorumlanan bir doğa, hareketleri ve davranışları ahlaki olarak doğrulayabilirdi. Bir şeyi doğal istek ve doğuştan gelen bir eğilim olarak adlandırmak böyle bir haklı çıkarmadır. İktisadi büyümenin amacı olan sürekli daha fazla edinim, zengin bir toplumda anlamsız hale gelirken, bu amaç erken kapitalizmde üretim araçlarının görece azlığı ile sayısı ve beklentileri sürekli artan nüfus nedeniyle anlamsız değildi. …Klasik iktisadın insanın doğasına ilişkin varsayımları, belirli bir kültürün tarihsel yönelimini, evrensel bir ilke konumuna yükseltmiştir."

Nitekim tarihi göreceliği olan bir durum olarak hâkim iktisadi tanım, amaçların haklı çıkarılması adına mutlak bir ilkeye dönüştürülmüştür. Bu bağlamda, iktisat yaptığı tanımlarla ve varsayımlarla, insanın iktisadi eyleminin kendi dışında bir nesnel yasa ile tanımlanmasını sağlayacak en çok unsuru bir araya getirdiğinden, en çok nesnelleşmiş, en somut şekilde evrenselleşmiş öznellik halini almış ve günümüzdeki inandırıcılığına kavuşmuştur (Gramsci, 2007; 171, 172).

İktisadın bu açıdan, piyasa ekonomisi ilkelerini ödünç alarak kaydettiği yükseliş, insanın insana gittikçe etkin bir şekilde hükmetmesinin yolunu açan araç olan bilimin ideolojisinin (Habermas, 1993; 34, 37) yaratacağı sonuçlar ile anlam kazanabilecektir. Başka bir deyişle, hâkim iktisadın ulaştığı sonuçların arka planında bir taraftan piyasa ekonomisi ilkelerine dayalı sosyal çıkarları, diğer taraftan da pozitivist bilime ve onun temel kabullerine ilişkin bilişsel çıkarları vardır. İktisadın

bu yöneliminin arkasındaki unsurun bilimin, sosyolojik analizden muaf tutulması ve moral değerlerden bağımsız olması bağlamında eleştirilmesi zor ve kesin argümanlara sahip yapısının olduğu şüphesizdir. Ancak en önemli neden, hem iktisadi faaliyetin hem de pozivist bilimin var oluşunu borçlu oldukları yabancılaştırma kültürünün varlığıdır. Çünkü feodalizm içerisinde iktisadi faaliyet sosyal bağlılıklara içkin olarak varlığını kalıcı hale getirebilmekte iken, piyasa ekonomisi ile hayatta kalma mücadelesinin zorunlu kıldığı birikim güdüsü, daha çok kazancın elde edilebilmesi adına yabancılaştırmayı bir iktidar aracı olarak gerekli kılmıştır. Dolayısıyla, iktisadın, nesne-özne kesikliğinde olduğu gibi gerçeği kontrol edebilmek ve nesnel bilginin birikimini sağlayabilmek adına incelediği nesneyi kendisine yabancılaştıran pozitif bilimin paradigmasından beslenmesi rastlantı değildir. Yani iktisatçının toplum üzerindeki kontrol ve kestirim gibi bilişsel çıkarlarının (cognitive interests) varlığı, bu şekilde ortaya çıkabilmektedir. Woolgar (1999; 31–39)'ın pozitivist bilimin evrenselleştirici ütopyasının sonucunda yaşadığı metodolojik korkular ve çözüm önerilerine ilişkin olarak ortaya koyduğu fikirler, pozitivist bilimin gerçeği manipüle etmeye ilişkin pratiğine önemli bir açıklama getirmektedir:

> "bilim ve sosyal bilim aynı temsil ideolojisini paylaşmaktadır. Bilimle sosyal bilimin her ikisinin de söylemleri gözlemci ile gözlemlenen nesne arasındaki retorik mesafeyi inşa edecek ve ikincisinin önceliğini kurumlaştıracak şekilde organize edilirler. Bu durum kendini çeşitli metodolojik korkuların var olması nedeniyle ortaya çıkacaktır. Yani, her hangi bir temsilin ya da izolasyonun temel modelini, ayrıntılı ve titiz bir şekilde tanımlama görevi, ilkece sonu gelmeyen bir görevdir. Başka bir deyişle her durumda daha fazla açıklama, işleme, izah gerekmekte ve bu dokümanların bizzat kendilerinin, ilave bazı türlerde açıklamalara ihtiyaç duymaları anlamında başarısızlığa mahkûmdur… refleksivite ya da düşünüm nesne ile inceleyen kişiyi öyle bir şekilde iç içe geçirmektedir ki, bunların birbirlerinden bağımsız olarak anlamlı hale gelmesi mümkün olmamaktadır. Özellikle nedensellik analizlerinde bu durumun varlığı açıklanan ve açıklayanı sıkıca ve birbirinden koparılamaz şekilde incelenmesini gerekli kılmaktadır. …bu tip bir durumla baş etmenin bir yolu bilgi hiyerarşisine başvurmak iken diğer yollar da problemi teknik bir zorluk olarak yorumlamak, problemin önemini ret etmek ve problemi başkasının problemi olarak kabul etmektir."

Bu korkuları ya da irrasyonel fışkırmaları (İnsel, 1990; 24) iktisadın yaşamış olduğuna ilişkin kanıtların varlığı, gerek iktisadın kesinlik ideolojisine olan

bağlılığının anlaşılması gerekse bu korkuların nedenlerinin anlaşılması yoluyla hâkim iktisadi tanımlamaların ve varsayımların gerçekliğinin sorgulanması açısından önem teşkil etmektedir. Bu korkular ve iktisadın geliştirdiği savunma mekanizmalarına örnek teşkil etmek üzere refah teorisi uygulamaları, iktisadın politik iktisattan (political economy) iktisada (economics) olan isimsel değişimi ve makro analizlerden mikro analizlere geçiş yapma isteği gösterilebilir. Refah teorisinde kişiler arasında fayda karşılaştırması yapılması durumundaki zorluğun varlığında olduğu gibi "problemi teknik bir zorluk olarak ele almak" şeklinde hâkim iktisadın bulduğu çözüm bu açıdan önem arz etmektedir. Başka bir deyişle, kişiler arasında fayda karşılaştırmasının yapılmasının teknik bir zorluk olarak savuşturulması, bir taraftan normatif ve pozitif iktisadın ayrışmasına ve değer yansızlığı fikrine ilişkin sorunları gösterirken, diğer taraftan da değer yargısına ilişkin olarak yapılan iktisadi tanımların yumuşatılarak (containment), iktisadın biçimci tanımının esnetilebilme imkânını ifade etmektedir. Refah teorileri tartışmaları bağlamında, güçlü değer yansızlığı savunmasından zayıf değer yansızlığı fikrine geçiş bu tip bir durumu yansıtmaktadır (Mongin, 2006, 2, 3, 4). Diğer bir durumda, geçmişte de bu günkü gibi piyasa ekonomisin işlevini tanımlamaya çalışan iktisadın, politik iktisattan (political economy) iktisada (economics) geçişinin gerçekleşmiş olmasıdır. Bu durum, Marshall'ın iktisadı teorik ve uygulamalı tarafları olan bir bilim dalı olarak, iktisat (economics) terimi ile isimlendirmesi sonucunda netlik kazanmıştır (Marshall, 1890; 32, 36). Marshall (1890; 32, 36) iktisadın işlevine şu şekilde yaklaşır:

> "…çeşitli nedenlerin nihai ve ikincil etkilerinin ne olduğunun belirlenebilmesi için iktisadi olayların analizi, verilerin düzenlenmesini ve toplanmasını ve de gözlemler ve deneyim vasıtasıyla kazanılan bilgilerin uygulamalı hale getirilmesini gerektirir."

Marshall'a göre artık iktisat değerler ve politikalardan çok olaylarla ilgilenmelidir. Dolayısıyla, bu tip bir tanımlama değişikliğine duyulan ihtiyacın "problemi başkasının problemi olarak kabul etmek" gibi bir savunma mekanizmasına gidilerek yorumlanabileceği açıktır. Çünkü Marshall (1890)'ın tanımına girmeyen her şey başka bilimlerin sınırlarına dâhil edilmiştir. Diğer bir örnekte, iktisat içerisinde, özellikle neoklasik iktisatta, bireysellik temelinde bir iktisadi ayrım açısından makro

ve mikro iktisat ayrımı önemli bir yöntemsel ayrımı içermesine rağmen, bu ayrıma gereken önemin verilmemesidir. İktisadın bu konudaki stratejisi ya bu ayrımlara yeterli önem vermemek ya da tüm bireylerin ortak veya homojen özelliklere sahip olduğu bir tasarımda, bütünleştirme sorununu, basit bir "toplama" işlemine indirgemektir (Çeçen, 2000; 235–236). Mikro ve Makro iktisadın ayrı temellere sahip olduklarını anlamak açısından Alada (2000; 196)'ın yorumu açıklayıcıdır:

> "Belirsizliğin ihmal edilemeyecek, mutlaka analiz içine dâhil edilmesi gereken bir faktör olduğunu kabul eden Jevons….. belirsizliğin tesadüfe indirgenemeyeceğini, mükemmel bilgi postülasının ise gerçek dışı olduğunu kabul etmiştir. Mantıksal olarak, geleceği bugüne indirgeme zorunluluğu dolayısıyla, aktörlerin bilinmeyen gelecek karşısındaki davranışlarını hesap edilmeyen, sübjektif unsurlara değil, ölçülebilirliği muhafaza eden ihtimal hesaplanması üzerine temellendirilmek gerekiyordu. … Jevons belirsizliği, muhtemel hata payı ve risk unsuruna indirgiyordu….. Keynes, neoklasik iktisadın, geleceğin bugünden bilindiği kabul edilen, tam bilgi varsayımı sayesinde ulaştığı nokta zamanlı mikro analizinin, belirsizlik gibi, tam bilgi yaklaşımı ile taban tabana zıt bir hadiseyi soyutlayamama problemini kendine has bir yaklaşımla çözmüştür. Mikro alandaki bu çıkmazı hiç değerlendirmeye tabii tutmadan, karar birimlerinin geleceği tam olarak göremediği, eksik bilginin hâkim olduğu bir makro dünyada değerlendirdi."

Başka bir deyişle, iktisatta belirsizliğin yarattığı tartışma dikkate alındığında, neden mikro temelli teorilerin daha tercih edilir olduğunu anlamamız kolaylaşmaktadır. Bu sebeple neoklasik iktisat, daha çok mikro çözümlemeye ağırlık vermekte ve makro çözümlemede dahi, istikrarlı bir nedensel analizin varlığını mikro temellendirme de bulmaktadır (Mayer, 1995; 27). Özetle, mikro bir dünyanın heterojenlikten uzak ve kestirilmeye daha yakın bir arka plan sunacağı açıktır. Bu nedenle, "bilgi hiyerarşisine başvurmak", yani mikro gibi daha kesin bir bilgi türünü başvurmak, iktisadın pozitivist bilimin yöntemlerini uygulaması sonucunda ortaya çıkan soruna bulduğu çözüm önerisini göstermektedir. İktisadın doğa bilimine özgü araçlarla tanımlanmasının zorluklarının yarattığı korkulara bulunan çözüm önerileri, iktisadın ideolojisini de ele vermektedir. Bu durum, iktisadın yaşadığı korkulara ne pahasına olursa olsun pozitivist bilimin çözümleri ile karşılık verdiğini göstermektedir. Yani iktisadın nesnesiz veya nesnesi belirsiz bir bilim olması, matematik gibi doğa bilim kültüründen aldığı tekniklerin, iktisatta fizikteki gibi organik olmayan teknik bir ilişki kurulmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla, metodolojik korkulara bulunan çözüm önerilerinde olduğu gibi iktisat, gerçekliği dar bir kapsam içerisinde ele almak

pahasına pozitivist bilimi ideoloji olarak tüketmektedir (Althusser, 2006; 40, 41, 42). İktisadın, bu nedenle Marshall (1890)'ın tanımında olduğu gibi, bilgi hiyerarşisindeki en güvenilir bilgi türlerinden biri olan gözleme –iktisat açısından da rasyonel bireylerin piyasa ekonomisi içerisinde faaliyetleri sonucunda oluşan verilere-dayanmaya çalışması, yaşanılan çelişkilerin ve sorunların boyutlarının tanım değişikliği yapacak kadar önemli olduğunun farkına varılması anlamında düşündürücüdür. Bu bakış açısının sonucu olarak, iktisadın kendini sadece belli bir grubun, sınıfın ya da sosyolojik katmanın fikri olmak gibi daraltıcı bir var oluştan sözde kurtararak, piyasa ideolojisinin fikirlerini doğa bilimi kavramları ekseninde evrenselleştirmeye çalıştığı açıktır. Kısaca, hâkim iktisat, kestirilebilir ve kontrol edilebilir bütünler yaratmak gibi bir bilişsel çıkar kapsamında bu tip yönelimlere sahiptir (Woolgar, 1999; 31–39). Başka bir deyişle, hâkim iktisadın piyasa ekonomisinin ilkelerini temel alarak nesnel hale getirdiği insanı ve sahip olduğu "üretimin toplumsal tutarlılığı" şeklindeki doğa yasası ile yaptığı tekçi tanımın varlığını sürdürebilmesi, iktisadı pozitivist bilimin araçlarına mahkûm etmiştir.

Sonuç olarak, Klasik iktisattan Neoklasik tahlile hâkim iktisadın dayandığı temel yöntem kısaca, üç temel varsayım üzerine durmaktadır. Bunlar; metodolojik bireycilik, metodolojik araçsalcılık ve metodolojik dengeciliktir. Arnsperger ve Varoufakis (2006; 2–13) genel denge teorisi, evrimci oyun teorisi, Walrasyan olmayan denge teorisi, sosyal tercih teorisi, endüstriyel iktisat, iktisadi coğrafya, yeni politik iktisat, analitik marksizm, kamu tercihi teorisi gibi çok farklı okullar olsa bile, bu temel varsayımlar ve paradigma etrafında tek bir hâkim iktisadın varlığının zorunlu nedenini anlatmaktadır:

> "Metodolojik bireycilik, Neoklasik teori liberal sosyal bilimin bireyci insanına ilişkin kesin bir kök taşımaktadır. Metot analitik ve sentetik olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır. İlk olarak sosyo ekonomik gerçeklik eylemlerinin bireysel düzeyde davranışların anlaşılabileceği gibi bir anlayış getiren bireyler üzerine bir inceleme ile mümkün olmaktadır. Daha sonra sentez kısmında, bilgi karmaşık sosyal gerçekliği anlamak için bireysel düzeyde türetilir….. Metodolojik araçsalcılık, tüm davranışlar tercihler tarafından güdümlenmekte (preference-driven) veya bu durum tercihlerden sağlanan tatminin en çoklaştırılması sonucu ile anlam kazanabilir. Neo klasik iktisatta tercihler belli, veri, tam olarak belirlenmiş ve inançlardan ve kullanılan araçlardan tam olarak ayrışmış olduğundan, ajanların kendi tercihlerine göre hareket edip etmediği konusunda bir tartışmanın yapılabilmesi olanaksız gözükmektedir.

> Aslında, araçsalcılık bireylerin homojen bir tercih-tatmin skalasını ne ölçüde maksimize edebileceğine dayanan sonuççuluk (consequentialism) felsefesinin bir değişik versiyonudur… Metodolojik dengecilik, neoklasik iktisadın diğer bir önemli özelliği de denge üzerine olan varsayımsal uygulamalarıdır. …Dengeye ilişkin varsayımsal bir imanın nedeni çok basittir. Çünkü başka türlüsü düşünülemez. Neo klasik iktisat araçsal olarak rasyonel tercihleri olan bireylerin iktisadi anlamdaki davranışlarının doğal sonucu olarak denge dışında bir durumun var olamayacağını ifada etmektedirler. Daha farklı bir söyleyişle, denge sistemin denge etrafında salınımı sonucu bir dengeye yönelik eğiliminin varlığı sonucu gerçekleşir."

Başka bir şekilde söylemek gerekirse, Neoklasik iktisatçılara teorilerin gerçekçi olmadığına ilişkin eleştirilerin yapılması durumunda, Friedman (1953) tarafından verilen cevapta olduğu gibi gerçekçi olmamanın savunulmasına ilişkin ikiyüzlülük (hypocrisy), ancak bu sert çekirdeğin ya da paradigmanın korunduğunun bilinmesi ile anlaşılabilir (Boland, 2003; 521–526). Yani hâkim iktisat, tanımının gerçekçi olmamasına rağmen gücünü, piyasa ekonomisi ilkelerine ve pozitivist bilimin tanımlamalarına göre oluşan kapalı ve önceden tanımlanmış bir dünyaya borçludur (Lawson, 1989; 237 ve Chick ve Dow, 2005; 363–381). Bu açıdan, dünyevi felsefe olarak iktisadın kendini bir akademik disiplin olarak hissettirmesinden bu yana, "evrenselleşmiş öznellik" olarak sert çekirdeğinin, yani piyasa ekonomisi öznelindeki biçimsel rasyonaliteye bağımlılığının ve pozitivist bilimle olan etkileşiminin zaman içerisinde çok farklılaşmadığını söylemek yanlış olmayacaktır (Gordon, 2003; 549- 550). Özellikle 20. yüzyılda ortaya çıkan bilimsel ifadelerin ampirik olarak testinin gerekliliğine ilişkin akım içerisinde, Hutchison (1938)'un iktisadın kavramlarının, liberal ütopyayı yansıtan ve test edilmesi mümkün olmayan kavramlar olduğuna ilişkin fikri (Latsis, 1972; 234) ve ardından çıkan tartışmalar ekseninde Hutchison (1938)'un bu görüşlerinin irrasyonel olarak görülmesi (Machlup, 1956; 733–735 ve Friedman, 1953), iktisadın hâkim bakış açısından yapılan tanımının derin metafiziği konusunda önemli bir destek sunmakta ve iktisadın tek boyutlu toplumsallaşma retoriğine gönderme yapılmasını sağlamaktadır. Bu bağlamda, hâkim iktisadın gerçekliği kapsayamama sorununu ya da iktisadın bu günkü tanımın biçimci yapısını anlamak, iktisadı tek bir hâkim iktisat paradigmasında birçok okulu birleştiren; sosyal ve bilişsel çıkarları olan mantıklı bir tercihin ürünü olarak görmekle mümkündür. Çünkü iktisadın temelini aldığı piyasa ilişkilerinin öngördüğü ıssızlık ve pozitif bilimin araçları ile kurduğu teknik ilişki,

iktisadi bilginin çeşitliliğini köreltmektedir (Althusser, 2006; 40, 41, 42, İnsel, 1990; 22–33, Marx, 2003; 20, 21, Lawson, 1989; 236–238 ve Habermas, 1998; 46, 47).

1.3. İktisat Biliminde Temel Metodolojik Eğilimler ve Sorunlar

Bilim olarak ortaya çıkışından beri iktisatta var olagelmiş en önemli tartışmalar ve sorunlar, iktisadın nasıl yapılması gerektiğine ilişin olanlardır. Bu açıdan, iktisatta ilk tartışma yaratan konu, iktisadın bir bilim olarak sahip olduğu ifadelerin konumlarının belirlenmesini içermektedir. Bu sorun, aslında "Hume Giyotini" olarak bilinen ve bilime temel teşkil edecek ifadelerin, pozitif ya da olgulara dayalı olması gerektiğini ima eden görüşle birlikte belirginleşmiştir; (Blaug, 1980; 130). Öyle ki, bu sorun iktisadın bilim olup olmadığı konusunda da önemli tartışmalara neden olmuştur. Aslında, bu tip bir tartışma tüccarın, simsarın ve borsa vurguncularının pratik bilgilerini tanıyarak ve kurumsallaştırarak akademik sisteme dâhil olmuş iktisadın (Burke, 2001; 103), ne ölçüde yararlı bilgi üretebileceğine ait telaşının varlığını da ortaya koymaktadır. Yani iktisadın bilgisini kesin kaynaklara ve doğa bilim kültüründeki gibi pozitif unsurlara dayandırılmasının, iktisadın doğa bilimlerinin yarattığı başarılardan pay alması açısından önem teşkil edeceği açıktır. Bu açıdan, metodolojik tekçiliğin savunulması (Samuelson, 1963; 232–236 ve Friedman, 1953; 1–43) ve iktisadi önermelerin test edilebilirliğinin gerekliliğine yönelik girişimler (Hutchison, 1941; 732–750), doğa bilim kültürüne ilişkin bir kesinlik ideolojisine (Moles, 2002; 20, 21) ilişkin bir isteğin somutlaşmış halidir. Yine, bu şekildeki eğilimler, iktisadın kesin bir bilim olması için gerekli temelleri aradığını ortaya koymaktadır. Nitekim iktisatta derin bir kırılma yaratan değişim, Robbins (1932) ve Friedman (1953)'ın çalışmaları ile iktisatta tam olarak kendini hissettiren bir pozitif-normatif ayrışması girişimidir. Bu tip bir anlayış içerisinde, iktisadın aynı doğa bilimlerinde olduğu gibi nesnel bir bilim olabilmesi, ancak başarılı kestirimlerde bulunabilmesine bağlı olmaktadır (Friedman, 1953; 4). Bununla birlikte, özellikle iktisadın, geleneksel olmayan suç, intihar, din gibi birçok alana genişlemesi, bu tip bir temel pozitivist eğilimin tezahürüdür. Çünkü iktisat bu yaklaşımlarla, moral değerlerin amaç edinildiği bir düzlem gibi birçok durumu eğitim düzeyinde bile yadsıyan bir hal almıştır. Hatta bu yöntemler, matematik temelli birçok disipline cevaz verirken, iktisadi düşünce tarihi gibi farklı alanları

iktisadın ekseninden uzaklaştırmıştır (Barber, 1997; 93, 94, 101 ve Kreps, 1997; 68, 69). Bu açıdan, iktisat eğitiminden moral unsurları barındıran ders içeriklerinin atılması, iktisadın moral ya da etik içerikli bir disiplin olduğuna ilişkin durumun, iktisadın matematiksel kurgulanması lehine değiştiğinin göstergesidir.

İktisadi ilişkilerin piyasa sistemine olan evriminin, iktisadın bilim olarak ihtiyaç duyduğu nesnel insanı ve onun davranışlarını anlamaya yarayacak, doğal kanun olarak "üretimin toplumsal tutarlılığını" yarattığını söylemek mümkündür. Bu bağlamda, iktisadın pozitif-normatif tartışması içerisinde ortaya çıkan yönelimleri, onun piyasa sistemi ve pozitivist bilim kesişiminde yarattığı tekçi düzleme atıfla anlaşılabilir. Çünkü bu düzlemde, servet edimine odaklanmayan insan davranışlarının iktisadi ilişki açısından öneminin azalması gibi kesin, matematiksel ve pratik olmayan her bilgi iktisattan kapı dışarı edilmiştir. Bununla birlikte, iktisadın moral değerleri tam olarak bünyesinden atması, iktisadın taşıdığı liberal öncüller nedeniyle hiçbir zaman tam olarak mümkün olmamıştır. İktisatçıların, hâkim iktisat içerisinde moral unsurları kullanımları konusundaki tutum açısından en iyi örnek, dışsallık kavramının moral değer kaynaklı olarak kurgulanmasıdır. Ancak bu durumda bile dışsallıklar, sadece iktisadın içselleştirmek yoluyla tükettiği ve moral değerlerin savunulmasını içermeyen bir anlamda, içeriksiz olarak durmaktadır. Dolayısıyla, iktisattaki moral değerlere olan eğilimin bile başkalaşarak ve tek tipleşerek, açgözlülük bağlamında hapis kaldığını söylemek pek de yanlış olmayacaktır (Alvey, 1998; 1423–1443). Öyle ki, matematiksel bilginin bile piyasa teolojisi ile anlam kazandığı ölçüde iktisat için önemli olduğu görülmektedir (Mirowski, 1991; 43).

İktisat içerisinde bu tartışmalar sırasında somutlaşan bir başka durum, iktisadın metodolojik düzleminin kurallarının belirlenmesi ya da bu düzleme ilişkin istisnaların hariç tutulması girişimidir (Kök, 2003, 48–76). Bu durum ya da talep, bilimin bilim olmayandan ayrışmasına ilişkin sorunun da çıkış noktasına ve buna ilişkin değerlendirmelerinin anlamına işaret edilebilmektedir. İktisat felsefesi açısından bu temel ayrım, kural koyucu metodolojik yaklaşımlar ile betimlemeye dayalı yaklaşımların varlığına ilişkin olarak çıkmıştır. Bu açıdan, Popper'in yanlışlamacılık yaklaşımının yaygınlık kazanması, kural koyucu yaklaşımların bilime ve iktisada hâkim olması açısından mihenk taşıdır. Çünkü Popper, sosyal

bilim olarak iktisadı, ne şekilde olursa olsun pozitif hale getirebilmek için, yani testle değerlendirebilmek için, "muafiyet kurallarını (immuzing stragems)" ya da "ad hoc" hipotezlerin iktisatta kullanımına yasak getirmiştir (Blaug, 1980; 18). Ancak Popper (1985), sosyal bilimi ve iktisadı, durumsallık analizi (situational) ve rasyonellik kıstası gibi temel bir yasa ile inceleyerek, yönteminin metafiziğini ve toplumsal faaliyete ilişkin bireyci sert çekirdeğini de ortaya koymuştur (Popper, 1985; 357–365). Çünkü bu şekildeki bir yaklaşımın, var olan gerçeğin sadece tek bir fotoğraf karesinden incelenmesi anlamına geleceği şüphesizdir. Başka bir deyişle, bu yaklaşımın zorlama bir paradigma ya da tutarlılık yaratma çabası olduğu, gözlemi mümkün olmayan (non-observed) gerçeklikler ihmal edilerek hakim iktisadın inşa edilmesi (Leontief, 1971; 1–7 ve Laudan, 1990; 44–59), iktisadi teorilerin daha çok analitik önermeleri temel alması (Klappholz ve Agassi, 1959; 60–74), iktisadın nesnesiz bir bilim olması (Althusser, 2006; 40, 41, 42) ve gözlemlerin başlangıçta teori veya hipotez yüklü olmaları (Gordon, 2003; 549–560) gibi durumlar dikkate alınarak anlaşılabilir. Dolayısıyla, gerçekliğin pozitivist bilim bağlamında tek tipleştirilmesini içeren bir ideolojinin varlığı (Leutge, 2004; 279–305), onun ihmal ettiği unsurların çığlığı ile iktisatta farklılıkların yaşayabileceği bir metodolojik düzlemin inşa edilmesi gereksinmesinin seslendirilmesine neden olmuştur (Chick ve Dow, 2005; 363–381, Lawson, 1989; 236–258, Gay, 2003 ve Caldwell, 1980; 53–77). Bu bağlamda, iktisadın doğa bilim kültürü ile kurduğu ilişkilerin teknik ve dolayısıyla ideolojik oluşu (Althusser, 2006; 40, 41, 42), iktisadın pozitivist olmayan gerçekçi (realist) bir bilimsel paradigma ile doğa bilimlerinin yöntemlerinden özerk bir şekilde yaşama şansının olduğunu dillendirmek açısından önemlidir. Özellikle bu yöntemler, pozitivist bir retoriğin (McCloskey, 1983; 487–517) dünyasına kurban edilmiş mekanizmalar, yapılar gibi sosyal unsurların, sınıfların ve grupların çözümlenmesinin gerekliliğine ilişkin çoğulcu bir düzlem yaratma taleplerinde görülmektedir.

1.3.1. İktisat Biliminin Temel Sorunsallığına İlişkin Yaklaşımlar

İktisatta bilimle ilgili birçok farklı yaklaşım olmasına rağmen, iktisat açısından metodolojik sorunların; pozitif ve normatif bilgi tartışmaları, sebep ve

neden üzerine yaklaşımlar, soyutlaştırma ve naturalizm (doğalcılık) ve son olarak da iktisadın paradigmasının kurgulanmasını ima eden dört ana grup içerisinde incelenmesi mümkündür.

1.3.1.1.Pozitif ve Normatif Ayrım Yönlü Yaklaşımlar

İktisatta pozitif ve normatif ayrımının temelleri incelendiğinde, Blaug (1980) Keynes'in üçlü ayrımına ithafen, deneye dayalı benzerliklerin kurulması (positive), ideallerin veya "olması gereken (ought to)" durumlara ilişkin kıstasların belirlenmesi (normative) ve en iyi sonucun elde edilmesine ilişkin kuralların formüle edilmesini sağlayan pratik sanatın (art of economics) gerçekleştirilmesi ilkelerini ifade etmiştir. Keynes pozitif ve normatif olana ilişkin ayrımını bu şekilde gösterirken, Koopmans (1947), Friedman (1953), Samuelson (1963) ve Lipsey (1983) desteklerini, "olması gereken"e ilişkin unsurların değer yargılarını zorunlu olarak içermesi nedeniyle "olan (is)" unsurların incelenmesinden yana koymuşlardır. Bu tavrın arka planı, David Hume'un "olması gereken" şeklindeki ifadelerin, hiçbir şekilde "olan" unsurlardan çıkarsamanın mümkün olmadığını ileri sürdüğü ve "Hume Giyotini" adını alan iddiadır (Blaug, 1980; 64). Ancak bu tip bir iddianın kendini bilim dünyasında pozitivizmin yükselişi ile hissettirdiği ve yer edindiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Çünkü pozitivizm, deneye dayalı bir bilimi yaratabilmek için felsefenin aşkın ya da metafizik fikirlerini (transcendental) anlamsız kabul ederek, bilimin bünyesinden çıkartılıp atılmasını gerekli görmüştür. Bu tip değerlendirme sonrasında, önermelerin ne ölçüde bilimsel olduğuna ilişkin olarak, test tekniklerinin geliştirilmesi de gerekli olmuştur. Nitekim ister doğrulamacılık isterse yanlışlamacılık gibi bir değerlendirme kriterine sahip olunsun, pozitivist geleneklere sahip bir bilimin asıl amacının gerçekliği keşfetmek olmadığı açıktır. Çünkü pozitivist gelenek, bilimin zaten baştan gerçeği açıklayamayacağını kabul etmekte, sadece teoriler ile gerçeklik arasında bir korelâsyon kurulabileceğini iddia etmektedir. Bu nedenle de sadece, teorilerdeki pozitif (test edilmesi mümkün) unsurlardan yola çıkılması, bu tip bir korelâsyonun elde edilmesi için yeterli olacaktır. Keat ve Urry (2001; 43, 47) yaptıkları değerlendirmede, pozitivist bilim mantığını ortaya koymaktadırlar:

> "Pozitivizmde açıklama, mantıksal bir tez formu olarak analiz edilmektedir: Teorik terimlere biçimsel mütekabiliyet kuralları yoluyla tanımlar verilmekte; teorilerin test edilmesinde ise mantık kurallarına uygun akıl yürütmeler yapılmaktadır. Pozitivistlerin bilim mantığı dediği işlem budur… *Genel olarak pozitivistler sosyoloji, psikoloji ve tarih ile pek ilgilenmemişler, en azından bunların bilim felsefesi ile pek ilgilerinin olmadığını düşünmüşlerdir. Böylece, bilimin tarihsel gelişimi veya bilim adamlarının teorik aktivitelerindeki psikolojik süreçler veya bilimsel topluluğun organizasyonu ve bunun toplumun diğer kesimleriyle ilişkisi, bilim mantığından oldukça farklı soruşturma tarzları olarak görülmüş ve bunlara yönelik bilgiler de bilim mantığıyla hiçbir ilgisi olmayan bilgiler gibi değerlendirilmiştir… Pozitivizmin "bilim mantığı" deyimi ile kastettiği başka bir şey daha vardır ki o da bilim felsefesinin farklı teorilerin içeriğiyle ilgilenen bir etkinlik olmayıp daha "yüksek" "meta" bir etkinlik olduğudur.* Bu nedenle de, evrensel ve objektif ölçütlerin keşfedilmesini amaçlar."

Yani pozitivizm, bilgiyi kontrol edebilmek adına, bilginin bütüncü yapısından uzaklaşarak, gözlemlenebilen ya da kontrol altına alınabilen kısımları ile ilgilenmektedir. Bu şekildeki bir yaklaşımla pozitivizm, tek tipçi, dışsal, ebedi ve ezeli, evrensel ve nesnel olma iddiasıyla kendini bilimsel üretim sürecinde tartışılmaz olarak üstün bir konuma yükseltmiştir. Ancak bilimin pozitif unsurlara bağlı, ebedi ve ezeli değerlendirme yeteneği, yanlışlamacılık gibi bilimin dışında ve üstünde bir usturanın varlığının kabul edilmesi ile mümkün olabilmiştir. Aynı durum, refah teorisinde kişiler arasında karşılaştırma yapılacağı zaman, iktisatçıların pareto optimum gibi bir otoriter kriter (authoritative criteria) vasıtasıyla yaptıkları değerlendirme de görülmektedir (Mongin, 2006; 3).

Bu bağlamda, özellikle politika yapıcıların, iktisada bir öneriler havuzu olarak bakması, iktisat teorisinin mecburi olarak, bazı kişilerin ve grupların faydacı amaçlarını gözetir bir konum almasına neden olmuştur. Birçok iktisatçı ve metodolojiyle uğraşan kişi, olgular ve değerler arasında kesin bir ayrımın söz konusu olduğuna inanmakta ve iktisatçıların önemli bir kısmı kendisi sonuçla ilgili yargıları taşımamasına rağmen, politika yapıcılarını istenilen sonuçlara ulaştırabilecek bir pozitif bilim yönlü araçlar bütünün var olduğunu kabul etmektedir. İktisatta değer yargısının tespiti ve ayrıştırılması yoluyla nesnel ifadelerin elde edilmesi konusunda birçok girişim söz konusu olmuştur. Bununla birlikte, pozitiflik-normatiflik sorunları, büyük ölçüde refah iktisadının önermeleri nedeniyle ortaya çıkan tartışmalar ile önem kazanmıştır. Örneğin, Robbins (1932), iktisadı etiğin dışına çıkartmayı çalışmış, Archibald (1967) refah teorisini aynı işsizlik teorisinin olduğu gibi pozitif

olduğunu ifade etmiştir. Bu yaklaşımlar, aslında iktisat açısından güçlü bir değer yansızlığı (value neutrality) tezini desteklemek için ileri sürülmüştür. İkinci tez ise zayıf değer yansızlığı (weak value neutrality) olarak ifade edilmiştir. İlk teze karşıt olarak, bu tez iktisadın bazen normatif olabileceğini ve duruma bağlı olarak zaman zaman pozitif olabileceğini iddia etmektedir. Bu tip bir iddia, iktisatta yumuşama (containment) olarak ifade edilmiştir. Bu nedenle de bu yaklaşım, iktisatçıların normatif unsurları kullanılmasının bir zorunluluk olduğunun ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Ancak bu tezde sahip olduğu pragmatik eğilimle sonuca vardığından, yine normatif unsurların iktisattan ayrıştırılabileceğini savunmaktadır. Bergson (1938), Samuelson (1947) ve Little (1950) tarafından ortaya konulan yeni refah teorisi, değer yargısının bu şekildeki kullanımını kabul etmektedir. Bu yaklaşım kapsamında, iktisadi seçim ise evrensel olarak kabul edilen bir değer yargısı olan Pareto optimum kriterine göre yapılmaktadır. Nitekim yeni refah teorisi, bu kriter bağlamında, kişiler arasında bir karşılaştırma yapabilmektedir. Bunların dışında değer açısından, iktisatçıların, normal bir insandan hiçbir farklı değerlendirme yeteneği olmadığını söyleyen ve değer yargısının ifadelerimize içkin olduğunu ifade eden görüşlerde bulunmaktadır. Neo-Marksist, Neo-Keynezyen gibi birkaç okul, bu fikirleri savunmaktadır. Bu açıdan, Myrdal (1958) değer yargısı ve gerçeklikle ilgili yargıların birbirlerinden ayrılmasının mümkün olmadığını ifade etmiştir (Mongin, 2006; 2, 3, 4). Bunun dışında, genel bir değer yargısı değerlendirmesi, Weber tarafından yapılmıştır. Weber, genel kabul gören bir nesnellik analizini, bilgiyi dünyanın bir reprodüksiyonu olarak gördüğü için reddetmektedir. Genel olarak, Weber, kültür ve toplum bilimlerinin tekil olan nesnelerinin, barındırdıkları kültürel değerin ışığında seçildiklerini ve dile getirildiklerini, sonra da tarihsel ya da nedensel terimlerle açıklandıklarını savunmaktadır. Weber'e göre, araştırmalarımızı kendi kültürel ilgilerimiz ateşler, ama belli gerçeklikler kümesi üstünde çalışmaya başlayınca, edindiğimiz kanıtları kendi içinde analiz etmemiz ve bu analiz esnasında kendi değer ilgilerimizi göz önünde tutmamız gerekir. Bu yaklaşım genel adıyla empati ilkesi olarak isimlendirilir. Bu nedenle empati ilkesine dayalı bir değerlendirme, nesnel veya değerden uzak olarak kabul edilmektedir (Ringer, 2003; 162, 163). Weber'in yanı sıra, Nagel (1961) tarafından, iktisattaki değer yargısı içeren ifadelerin iki kısma ayrılarak incelenmesi, iktisattaki ayrıştırma iddialarında

temellerini oluşturmaktadır. Nagel (1961), değer yargılarını; araştırma konularının seçimi, araçların seçimi gibi unsurlara dayalı değer yargısı ifadelerine "metodolojik değer yargıları" ve belirsiz koşullar nedeniyle incelenen nesnenin yorumlanmasını içeren değer yargılarına ise "yorumlamaya dayalı değer yargıları" diyerek ayrıştırmıştır (Nagel, 1961; 843–850). Dolayısıyla, değer yargısından bağımsız olduğunu iddia eden bir sosyal bilimin ve de iktisadın, tasvirci ve yorumlamacı unsurlarının ayrıştırılması gerekliliği bu yaklaşımlar sonucunda ortaya çıkmaktadır. Aynı şekilde, Sen (1970) değer yargısına ilişkin ayrımında, tüm koşullara uygulanabilen yargıları "temel" ve uygulanamayan ifadeleri de "temel olmayan" şeklinde adlandırarak; iktisattaki değer yargısından uzak bir bilim yaratma idealine ışık tutmuştur (Blaug, 1980; 131, 132, 133). Bu girişimler özelinde, özelikle gerek bilimde gerekse iktisatta birçok unsurun değer yargısı ile beslendiği fikri, değerden yansız bilim (ve iktisat) yapılabileceğine ilişkin iddiaların büyük ölçüde mesnetsiz kalmasına sebep olmuştur. Çünkü iktisadın pozitivist bilimden devşirerek uyguladığı yöntemler, sosyal bilim olarak iktisadın nesnesi olan iktisadi faaliyeti toplumsal köklerinden ayrıştırma amacını gütmektedir. Bu açıdan Robinson (1986; 34, 35)'un iktisat ve değer yargısı konusundaki görüşü, bu durumu netleştirmektedir:

> "…farklılıklar tercihleri vurgular, tercihler ise değer yargılarımızın bir sonucudur. Değer yargılarımızı kullanmaktan vazgeçemeyiz… Metafizik önermelerin sadece ahlak duygularını açıklamakla kalmadığı, ayrıca varsayımlarca üretilebileceği söylenebilir…"

İktisadın önermeleri üzerine yapılan, pozitif-normatif tartışmalarında ortaya çıkan değer yansızlığına ilişkin görüşler, iktisat için birkaç açıdan sorunlu gözükmektedir. İlk önce, iktisatçılar politika yapıcıları tarafından sağlanan sınırların ve amaçların eksik bir biçiminin yorumlanmasına ve testine muktedirler (Machlup, 1956; 733–735). İktisattaki varsayımların bağımsız olarak testinin mümkün olmaması, aksiyomatik-tümdengelimsel (hipotetik-dedüktif) sistemlerin test etmek için düşük düzeydeki hipotezlerin tümdengelimine ihtiyaç duyuyor olması önemli bir sorundur. Bir başka deyişle, iktisadın birçok hipotezinin pozitif olarak kabul edilmemesi, pozitif ve normatif ayrıştırma için sorun yaratmaktadır. Çünkü birçok iktisatçı, rasyonelliliğin normatif bir teorisine sahiptir. Yani iktisatçılar, ancak bazı temel teorileri veri kabul ederek, test sürecini işletebilmektedirler (Boland 1989; 140, 141, 142, 143). Nitekim iktisatçıların, teori oluşturmasındaki değerler ile politika

yapıcıların sahip oldukları değerler arasına bir set çizilebilmesi çok da kolay değildir. Örneğin, kar maksimizasyonu ilkesinde olduğu gibi totolojik yaklaşımların kullanılması bu açıdan iyi bir örnektir. İkinci olarak, bir insan eylemi olarak bilimin insana ait değerlerle birlikte var olduğu gerçeğidir. Bu gerçek, Kuhn, Lakatos, Fayerband'ın fikirleriyle olgunlaşmıştır. Başka bir deyişle, insanların doğru ya da yanlışın ne olduğuna ilişkin görüşleri, insanların aslında nasıl davrandıklarına ilişkin inançlardan etkilenmektedir. Bu bağlamda, Klasik iktisatçıların ve ardıllarının insana ilişkin tavrı dikkate alınırsa, piyasa ekonomisine ilişkin inançların, günümüzdeki nesnel olduğu iddia edilen iktisat teorilerine ne şekildeki bir ontolojiyle hizmet ettiği anlaşılabilir (Foley, 1975; 231–236). Özetle, "homo economicus" gibi kavramlarla nesnesini, yani insanı bir nesnel varlık haline getiren ve piyasadaki hayatta kalma mücadelesi sonucunda oluşan "üretici sınıfın siyasetini" yasa olarak kabul eden iktisat, teorilerinin bilimselliğine yönelik pozitif-normatif ayrışmasındaki gibi çeşitli çabalar yürütmüştür. Bununla birlikte, pozitif iktisadın, iktisatta yarattığı birçok durum, iktisadın piyasa ekonomisi bağlamında yaptığı ontolojik göndermeler nedeniyle sorunlu olarak kabul edilmektedir. Heilbroner (2004; 629)'in görüşleri, iktisadın nesnellik gibi pozitivist bilim temelli bir paradigma ile yarattığı yabancılaşmanın nedenlerini ortaya koymaktadır:

> "modern iktisat, sadece modern kapitalizme odaklanmış bir düşünce üretme mekanizmasıdır… Dar iktisat gözlüğünden bakıldığında, kapitalizmin sadece piyasaların nesnel ya da olağan ancak sosyal ilişki boyutunu görmeden işlediği… teknokratik bir perspektifin olduğu… ampirizmin, genelleştirmenin insan vizyonunu kapitalizm lehine daraltığı…"

1.3.1.2. Sebep ve Neden Karşıtlığına Yönelik Yaklaşım: İktisatta ve Ekonometride Nedensellik

Bilim felsefesinde, nedensellik konusunda çok çeşitli görüşler vardır. Ancak, genelde deneyci ve rasyonalist görüşteki iki okulun etkileri çerçevesinde nedensellik tartışmaları yapılmaktadır. Ampirist görüşe göre, X gibi bir olayın Y gibi başka bir olayın nedeni olduğunun söylenmesi, bu iki olay arasında gözlenen bir olgusal ilişkinin varlığını ifade etmektedir. Gözlem konusu ilişki bir "birlikte gitmeden" ibarettir. Dolayısıyla, nedenselik olgusal dünyaya özgü kalıtsal bir ilişkidir ya da öyle

bir ilişkiyi varsaymadır. Ancak olgular dünyasında doğrudan nedensel diyemeyeceğimiz ilişkilerde vardır. Örneğin ayın çevresinde kimi zaman gözlemlenen haleyi yağışlı havanın izlemesi gibi. Bu ilişkide, haleyi yağışa yol açan nedensel etken sayamayız. Oysa sıcaklığın yükselmesiyle suyun kaynaması arasındaki ilişkiyi, nedensel diye niteleriz. Görünümde iki ilişki türü arasında bir fark yoktur; ikisinin de belli bir olguyu bir başka olgunun izlemesi ya da kimi durumlarda olduğu üzere birlikteliği şeklindeki gözlem verileri olduğu açıktır. David Hume ve onu izleyen ampiristlerin (deneycilerin) gözünde "nedensel" denen ilişki, işte bu gözlem verisinde kendini açığa vuran ve onunla kalan bir ilişkidir (Yıldırım, 1997; 107, 108). Bunun yanında, rasyonalistler nedensellik kavramında gözlemin payını inkâr etmemekle birlikte, kavramın sadece gözlemsel unsurlara dayandırılmasını yetersiz bulmaktadırlar. Onlara göre, nedensellik bir yanı ile gözlemsel iken, diğer bir tarafıyla da gözlemi aşan metafizik nitelikteki bir "zorunlu bağlantı (constant conjunction)" şeklinde ifade edebileceğimiz bir boyutu içermektedir (Yıldırım, 1997; 120).

C gibi nedenler ve E gibi etkileri içeren 1 nolu genel ifade nedensel açıklamanın kapsamını göstermektedir:

$$\text{Şayet } (C_1, C_2, \ldots C_n), \text{ Sonrasında E} \qquad (1.)$$

Ancak bu ifadeden sonra, iki tip soru ortaya çıkmaktadır. Bunlardan birincisi, "Her zaman (Always)", "Gerekli veya zorunlu (Necessarily)" ve "Muhtemel (Probably)" şeklindeki ifadelerin hangisinin nedenselliğe uygun olduğu, ikincisi ise "Benzer nedenler, Benzer etkiler" ifadesinin, zorunlu veya her zaman ifadelerinden hangisine karşılık geleceğine ilişkindir. Hume şimdiki ya da anlık gözlemlerin, korelâsyonlardan ve sabit bağlantılardan (constant conjuction) oluştuğunu ifade etmektedir. Bununla birlikte, neden ve etki arasındaki zorunlu ilişkiye ilişkin fikir, gözlemlerimizin değil, aklın ürünüdür. Örneğin, turnusol kâğıdının aside maruz kalması durumu bu açıdan açıklayıcı bir örnektir. Turnusol kâğıdının aside maruz kalması ve kâğıdın renginin değişmesi arasında bir sabit bağlantı vardır. Ancak asidin kâğıdı renk değiştirmeye zorladığını söylemek mümkün değildir. Renk değiştirmenin nedeni, daha derindeki kimyasal bir süreçtir. Bu şekilde, nedensellik ilişkilerine gerekli ya da zorunlu ifadesi yerine, her zaman ifadesinin yansıtılmasının

daha anlamlı olacağı iddia edilmektedir. İkinci sorun oluşturan durum ise, "Benzer nedenler, Benzer etkiler" ifadesinin anlamı ile ilgilidir. Çünkü kesin ve evrensel nedensel genelleştirmeler yani gözlemler, ancak "C1 tip neden", "C2 tip neden" ve "E tip etki" gibi homojen unsurlar olduğunda var olurlar (McClelland, 1975; 22, 23). Genel olarak, insanların açıklamalarını sebepler (reason) ve nedenler (cause) üzerine kurguladıkları söylenebilir. Sebepler yardımı ile yapılan açıklamaların, nedensel açıklamalara göre bir kaç temel ayrımı söz konusudur. İlk olarak, sebepler açıkladıkları eylemi doğrularlar. İkinci olarak da, sebepler tepki içeren ifadelerdir. Bu nedenle de eleştiriye karşı korunmaları mümkündür. Sebepler, nedensel açıklamalardan ziyade nedenselliğin sebepleri içerisinde anlaşılabilirdir. Bu nedenle de birçok felsefi eğilim hareketin nedensel kökenlerini araştırmaya yönelmiştir. Eğer sebep, aslında etkin bir sebep değilse, yani çok iyi bir sebep değilse, iktisadi bireylerin davranışlarını açıklamada hataya düşülebilir. Örneğin, her hangi bir kişinin düzenli olarak dini bir mekânı ziyaret etmesi, bir açıdan o kişinin dindar olduğunu gösterebilecekken, yine o kişinin din üstüne olan çıkarları nedeniyle de bu tip bir eylemi gerçekleştirdiğini söylemek de mümkündür (McClelland, 1975; 23, 24, 25). Davidson (1963), bir eylemi açıklayan sebepleri, aynı eylemi açıklama konusunda başarısız olan sebeplerden ayıran temel durumun ilkinin o olayın nedeni olduğunu söylemektedir. Yani nedenler sebeplerin çok özel bir gösterimi olmaktadır (Davidson; 1963; 645).

İktisattaki çoğu önemli genelleştirmeler, nedensel iddialara dayanmaktadır. Örneğin, talep kanunu diğer şartlar sabitken fiyat artışları sonucunda talep edilen miktarda azalma olacağını kabul etmektedir. Ekonometri ise istatistikî kanıtlar yardımıyla ve parametre değerlerinin sapmasız tahmini ile önemli nedensel ilişkilerin belirlenmesini sağlayarak, talep kanunun açıklanmasına katkı sağlamaktadır. Bu bağlamda, iktisatta çeşitli farklı politikaların sonuçlarının değerlendirilmesi bir gereksinim olduğundan, nedensel çıkarımların önemi artmaktadır. Ancak 1940'lı yıllarının mantıksal pozitivizminin yükselişe geçtiği bir ortamda, iktisatçılar, nedensel kavramlardan uzak durmaya çalışmışlar ve nedensel kavramlara karşı derin bir şüpheyle yaklaşmaya başlamışlardır. Çünkü mantıksal pozitivizm, sadece olgulara dayalı olan açıklamaları bilimsel, diğerlerini ise metafizik olarak kabul etmektedir. Bu etkiyle iktisatçılar, yasalarının nedensel temellendirmesini yapmak

yerine, daha çok matematiksel formunun belirlenmesine yönelmişlerdir. İktisatçıların nedensellik konusundaki görüşleri için McClelland (1975; 106, 107, 110, 111,112), şu şekilde bir yorumda bulunmuştur:

> "İktisat her ne kadar üretici güçler ve insan istekleri arasındaki etkileşimi dikkate alarak tanımlanmasına rağmen, yapılan tanımları büyük ölçüde tartışma içermektedir. İktisatçıların sebep bulma arayışının yönü birçok zaman iktisadi olmayan, politik, sosyal unsurlara ait olmaktadır. Bu nedenle de, iktisat kendi araştırma konusuna ilişkin uygun bir alan yaratmak için, sadece hayatın düzenliliğinin nedenleri servet gerçekliği içerisinde aramaya başlamıştır. *…İktisat tarihte olduğunun aksine, biricik insan davranışlarını değil, ortalama ve genellenebilecek insan davranışlarını araştırmaktadır*… Tartışmalara neden olan iki tip iddia söz konudur. İlki, kararların verileceği şartlar veya davranışlarla ilgili iken, ikincisi karar birimlerinin amaçları ve öncelikleri ile ilgilidir… Davranışsal açıklama, iktisadi olarak çok olanın aza tercih edileceğini ifade etmektedir… Homo economicus bu açıdan temel bir soyutlamadır… İktisat açısından da nedensellik konusunda "benzer nedenlerin, benzer etkileri" yaratması ve "her zaman", "zorunlu" ve "olası" ifadelerinden hangisinin nedensellikte geçerli olacağına ilişkin olarak sorular vardır… İktisatta da (C_1,C_2, …C_n), şeklinde homojen bir set olarak kabul edilen nedenler, tam olarak bilinemeyeceğinden nedensellik ilişkisini gösteren 1. eşitliğin olasılık şeklinde bir ilişkiyi ifade etmesi gerekir. Ancak iktisatçılar genelleştirmelerini "Her zaman, Şayet (C_1,C_2, …C_n), Sonrasında E, ceteris paribus" hale getirerek ve ceteris paribus kalıbını kullanarak karmaşık genelleştirmeler ve nedensel açıklamalar yapılabilmektedir…."

Özetle, iktisatçılar büyük oranda, istikrarlı sabit bağlantıları (constant conjuctions) analizlerinde yaratabilmek adına nedensellik açıklaması yaparken, analizin başlangıç koşulu olarak, sadece servete odaklanan alan insan tipi veya homo economicus gibi ön kabulleri dikkate almışlardır. Ancak bu şekildeki yasa oluşturma faaliyetlerinin, "Şayet X olursa, daha sonra Y olacak" şeklinde sıkı sınırlamalar (closures) içeren bir kapalı sistem yaratacağı şüphesizdir (Lawson, 1989; 237). Bu yaklaşımlar, çoğu zaman daraltıcı (strait jacket) olarak isimlendirilse bile, Mill gibi birçok iktisatçı kendi disiplinlerinde gözlemlerin hiçbir zaman doğruluk iddiasında bulunmadığını ve ilk varsayımların faydalı olacağını ifade ederek, bu daraltıcı durumları savunmuşlardır. Bu nedenle de iktisatçıların kaderinin, çoğunlukla değer yargılarına tekrardan dönmek olduğu söylenebilir. Yani iktisatta yapılacak genellemelerin, ceteris paribus gibi sihirli bir kavrama da sahip olunsa, tam anlamıyla gerçeği göstermeyeceği açıktır. Çünkü iktisadın yasalarının genel eğilim yasaları olması, genellemelerden sapma (disturbing) durumlarının var olması bu yönelime neden

olmaktadır. Hausman (1981; 367), Mill'in nedensellik hakkındaki görüşlerini özetleyerek iktisatçıların genel pratiklerine bir göndermede bulunmaktadır:

> "….tam olmayan (inexact) bir bilim olan iktisatta sadece önemli nedenlerin nasıl oluştuğuna ilişkin bir tanımlamanın yapılabilmesi, bu tür bilimlerin ne olduğuna ilişkin tam ve kesin bir değerlendirme yapmasını imkânsız hale getirmektedir. Bu tip yasalar açısından mutlaka saptırıcı (disturbing) nedenlerin varlığı kaçınılmazdır. Tam olmayan bilimlerde yasa benzeri yapıların tam bir açıklamaya sahip olmayacağı muhakkaktır… *Mill bu nedenle de iktisattaki birçok ampirik yasanın kesin olmayan genellemelere dayandığını söylemektedir. Mill'e göre tam olmayan bilimler de nedensel yasaların bulunabilmesine rağmen bunlar genel eğilimleri yansıtmaktadırlar*."

Bununla birlikte, gözlemlenen gerçekliğin sayısallaştırılabilmesi ve eğilimleri gösteren basitliği, iktisada diğer birçok sosyal bilim üzerinde üstünlük kurma gibi bir avantajı da sağlamıştır. Ancak bu durum iktisatta fizikteki sürtünmesiz ortamda yapılan deneylerin genelleştirilmesinde olduğu gibi, gerçek dışılığın tolerans gösterilebilir olarak kabul edilmesine, hatta açıklama ve dolayısıyla da nedensellik yerine kestirime (Friedman, 1953; 1–41) önem verilmesine sebep olmuştur (McClelland, 1975; 123, 124, 125). Bu yaklaşım temelini, Hempel (1965)'in aksiyomatik-tümdengelimsel kapsayıcı (covering) yasalarına dayalı olarak ortaya koyduğu, simetri tezinden kaynağını almaktadır. Çünkü simetri tezine göre, açıklama ile kestirim aynı şeydir. Dolayısıyla, bir şeyi açıklamadan da kestirimde bulunmak mümkündür. Yani simetri tezi, X gibi bir şey Y'yi ortaya çıkarıyorsa, aynı zaman da Y'nin de X'i ön görebileceğini kabul etmektedir. Bu bağlamda, iktisadın Friedman (1953)'ın kestirimciliği ile kazandığı eğilimi düşünülecek olursa, sadece piyasa verilerine, yani sonuçlara bakılarak yapılan değerlendirmelerin, iktisat teorisi homo economicus gibi yanlış varsayımlar üstüne otursa da, anlamlı olabileceği açıktır. Başka bir deyişle, iktisat piyasa ekonomisinin ve Darwinci bir seçilim sürecinin sonuçlarının, hâkim fikirlerini garantileyebileceğini bilmektedir. Özellikle son dönemde, ekonometri açısından kaydedilen hızlı gelişme nedenselliğin iktisattaki yeri açısından da farklı çağrışımların ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir. Bununla birlikte, iktisatta nedenselliğe ilişkin temel tartışmalar, hala daha etkisini korumaktadır. İktisat temel olarak nedensellik analizini değişmez bağlantıları (constant conjuctions) dikkate alarak yapmaktadır. Fleetwood (2001, 22), Hume'a

atıfta bulunarak, nedenselliğin iktisatta, nihai düzenlilikler (event regularities) yardımı ile kurulduğuna işaret etmektedir:

> ".....değişmez bağlantılar temelli bir nedensellik görüşü, "her ne zaman X gibi bir olay ortaya çıkarsa, ardından Y gibi bir olay gözlemlenir" ifadesi ile anlatılabilir. Bu tip bir nedensellik görüşü bir taraftan nihai bağlantılar ve düzenliliklere yaslanması anlamında ontolojik değerlendirmeler taşırken, diğer taraftan da bilimsel bilginin nihai düzenlilikler yardımıyla sağlanan bilgilerden genelleştirmelere ulaşılarak oluşturulabileceğini söylemektedir."

Yani iktisat, turnusol kâğıdı ve asit deneyindeki gibi derin mekanizmaların ve nedenselliklerin incelenmesini ihmal etmekte, sadece ekonomideki nihai düzenlilikleri incelemektedir. Bu bağlamda, Mill tarafından ifade edilen nedensellik görüşünden, ekonometrik anlamdaki bir nedensellik (dışsallık, exogenity) görüşüne geçişte nihai düzenliliklerin önemi anlamak için Granger (1969; 428, 429, 430)'ın nedensellik açıklamalarına kulak vermek anlamlı olacaktır:

> "Y gibi bir değişkenin geçmiş terimlerle ifade edilmesi durumunda, X' in gelecekteki değerinin ne olacağına ilişkin olarak bir bilgi taşıyorsa ve bu bilgi diğer hiçbir seride yer almıyorsa, Y gibi bir serinin X gibi bir serinin nedeni olduğunu kabul etmek mümkün gözükmektedir."

Yine Zellner (1979), Feil (1953), Keynes (1921), Jeffreys (1967)'in çalışmalarına atıfta bulunarak, ekonometrik ve felsefi anlamdaki nedensellik farkına vurgu yapmaktadır. Bu şekilde, nedenselliğin teorik dayanaklarından koparılarak, sadece gözlemsel unsurlar arasındaki eş değişkenlik durumuna indirgendiği bakış açısının açıklığa kavuşmasına, Zellner (1979; 9–20)'in fikirleri yardımcı olabilmektedir:

> "…..geçici (temporally) ilişki veya veri bir bilgi setine dayalı olarak kestirim varyansın da bir indirgeme ile felsefik anlamdaki bir nedensellik arasında, tam olarak bir benzeşmenin gerçekleşeceğini söylemek hatalı olacaktır. *Felsefik olarak yapılabilecek nedensellik tanımları… sadece bir kestirim değil, belli bir yasa ya da bir yasa gurubuna bağlı olarak kestirimde bulunmadır… tam olarak aynı anlama gelmemekle birlikte, bir serinin diğer bir seriyi takip ettiğine ilişkin yüksek bir olasılığın varlığı, nedensellik açısından yeterli bir tanımlama değildir…* ekonometrik anlamıyla nedensellik, zamanın sıralanışının nedensellik açısından öneminin anlaşılması açısından gelişme kaydetmiştir. …tüm zaman serilerinin hep birlikte ortak varyanslarının durağan olması iyi bir kestirime işaret etmekte… eğer diğer değişkenler veri iken, değişik X değerleri gene değişik Y değerlerini öngörebiliyorsa, X değişkeninin Y değişkeninin Granger nedeni olduğu söylenir. "

Sonuç olarak, ekonometrinin gelişimi ile birlikte, iktisatta yoğun bir şekilde kullanım olanağı var olan, nihai düzenliliklere dayalı bir nedensellik anlayışının eleştirisi açısından, Cartwright (1995, 276–294)'ın iktisatta rasyonel seçim modelinin bu tip bir nedensellik analizi ile mutlak surette doğrulanabileceğine ilişkin fikri önemlidir. Çünkü mekanizmalar, yapılar gibi gözlenemeyen unsurları, hatta Friedman (1953) gibi nedenselliği tümden yok sayan nihai düzenliliklere dayalı bir nedensellik analizi, zorunlu olarak hâkim fikirlerin doğrulanmasını gerekli kılmaktadır:

> "*...nihai düzenlilikler fikrini temel alan nedensellik analizi rasyonel tercih modelinde zimmî olarak var olagelmiştir. Burada rasyonel birim belirli durumlarda mutlaka bir X durumunu seçmek için programlandığından, nihai düzenlilikler bize bu durumlarda X durumun seçileceğini ve ortaya çıkacağını söylemektedir*."

Başka bir deyişle, serbest rekabetin, tüm iktisadi ajanları kar maksimizasyonuna zorladığı bir ortamda (Braudel, 2004; 512, 516), nihai düzenliliklere dayalı bir analiz zorunlu olarak piyasa ekonomisi ilişkilerini doğrulayan durumları üretecektir. Özetle, iktisatta hâkim teorik yaklaşımların, nedenselliğe dayanmayan ya da nedenselliğe gerçeğin bozulması yoluyla ulaşan metotları ile kapalı sistemler yaratarak kendilerini (hâkim bilgiyi) tekrardan üretebileceklerini söylemek yanlış olmayacaktır (Lawson, 1989; 243).

1.3.1.3.Sosyal Bilimlerde ve İktisatta Natüralist Yaklaşım: Soyutlaştırma, İdealleştirme, İndirgemecilik ve Ceteris paribus

Günümüzde, sosyal bilimler içerisinde yer alan disiplinlerden, doğal bilimlere en yakın olanının iktisat olduğu kabul edilmektedir. Bunun önemli bir sonucu olarak, iktisat teorilerinin yoğun bir şekilde aksiyomatik bir hal alması ve iktisat yazımının birçok matematiksel teoremle dolup taşmış olması gösterilmektedir. Dolayısıyla iktisat, bir sosyal bilimin ne ölçüde doğa bilimlere yaklaşabileceğini anlama açısından önemli bir araştırma alanı halini almıştır. Özellikle Friedman (1953)'ın iktisatta gerçekçi olmayan varsayımların kullanımına ilişkin tezini ortaya koyması ve bu tip tezlerin genel kabul görmesi, biçimselciliğin iktisatta yaygınlaşması açısından bir dönüm noktasına karşılık gelmektedir. Başka bir deyişle, iktisatta nedensellik analizlerinin terk edilmesi (simetri tezi), bu biçimciliği tetiklemiştir. Yine, iktisat felsefesine ilişkin çalışmalarda, iktisatta biçimselciliğin artışına paralel olarak, ceteris

paribus kavramına ilişkin tartışmalar gittikçe önem kazanmıştır. Bu bağlamda, iktisatta kullanılan varsayımlara ve ceteris paribus kavramının kullanımına ilişkin olarak, Musgrave (1981), ihmal edilebilir (neglibility), temel (domain) ve heuristic (heuristic) varsayımlar adı altında üç tipe dayanan bir sınıflandırma yapmıştır. İhmal edilebilirlik, incelenen gerçekliğin anlaşılması açısından söz konusu değişkenin, ya gerçeklik üzerinde bir etkisi bulunmadığını ya da tespit edilebilir bir etkisinin olmadığını ifade etmektedir. Temel varsayım, beklenen değişkenin ya da unsurun olmadığı durumda, ilgili teorinin uygulanabilirliğini sağlamak için yapılan varsayımlardır. Değişkenin olmadığı ya da ihmal edilebilir olması durumunda, teorinin mantıksal gelişiminin basitleştirilmesinin bir yolu olarak kullanılan varsayım ise heuristik varsayımdır (Musgrave, 1981; 377–387). Bu tip uygulamalarla birlikte, ceteris paribus ile bir iktisadi olgu incelenirken, bu olguyu inceleyen değişkenlerden belirli bir tanesinin değiştiğini, diğer değişkenlerin ise sabit kaldığı varsayılır. Bu varsayım iktisat biliminde teori oluştururken ve model kurarken kolaylık sağlamakla birlikte, yapılan analizlerin gerçeklikten kopmasına sebep olan bir indirgemeciliğe de tekabül eder (Lawson, 1989; 237). Bununla birlikte, Hausman (1981), Mill'e atıfta bulunarak, iktisatta az önemi olan nedenlerin etkileri, sanki önemlilermiş gibi şiddetlendirilerek (compounding) yasalar oluşturulabileceğini söyleyerek; bir taraftan genel yasaların oluşturulmasının zorluğuna, diğer taraftan da ceteris paribus gibi unsurların gerekliliğine dikkat çekmiştir. Mill bu nedenle, tam olmayan bilim tanımlamasının (inexactness) iktisada uygun olduğunu savunmaktadır. Yani iktisat gibi bir sosyal bilimde saptırıcı (disturbing) nedenlerin varlığı ve yasalarının olasılıksal ve ideal unsurlara dayalı olarak kurulmasının zorunluluğu, iktisadi yasaları yasa benzeri (lawlike) bir düzleme hapsetmektedir. Böylece ceteris paribus'un tümden kaldırılması, nedenlerin net olarak anlaşılması ve bu net nedenler ile deneye dayalı uygulamalara ilişkin modellerin kurulabilmesi için mümkün olamamaktadır (Hausman, 1981; 363–385). Buna ilave olarak, Hausman (1988; 314), ceteris paribus'un kullanımının doğru bir ifade olmasa bile, yararlı sonuçlara yol açabileceği durumları şu şekilde ifade etmektedir:

> "z=f(x,y) gibi bir fonksiyonda, x,y ve z ve daha birçok değişkenlerin varlığına rağmen, ceteris paribus'un kullanılması yararlı ve bilgi verici olabilmektedir. Bu ilişki, tam olmayan (inexact) bir yasaya dayanıyorsa, ya da herhangi bir kişi diğer değişkenleri veya x, y ve z' ye göre tam olabilecek fonksiyonel yapılarını bilmiyorsa… ayrıca ilişki bir türetilmiş yasa

(derivative law) olduğunda, yani bazı değişkenler kesin ilişkiyi elde etmek açısından belli bir bilgiyi göreli olarak daha fazla ortaya çıkarabiliyorsa, bu kavramın (ceteris paribus) genel bir kullanımın bolca olacağı açıktır."

Nitekim maksimum ya da minimum koşullarının sağlanması amacıyla, tek bir değişkene göre türev alınması ve diğer bazı değişkenlerin türevinin sıfır olarak kabul edilmesi, ceteris paribus'un matematiksel anlamdaki uygulamasını göstermektedir. Bu matematiksel çözümün, Hausman (1988)'ın söylediklerine denk geldiğini ifade edebiliriz. Ancak matematiksel olsa bile bu türev koşullarının bir yaklaştırım olması nedeniyle, sadece ortalamayı dikkate alabileceği ve bir yaklaştırım hatasının (X gibi bağımsız değişkendeki değişmenin (ΔX) limiti 0' a yaklaştırıldığında, bu yaklaştırım hatası ihmal edilmektedir.) var olacağı açıktır (matematiksel ilişki eğrisel olabilir). Özellikle iktisatta, ilişkilerin karmaşıklığına ilişkin yapılan göndermeler, bu yaklaştırım hatasının büyüklüğüne ve ceteris paribus'la yapılan açıklamaların gerçekliğine olan şüpheye vurgu yapmaktadır. Yine, ceteris paribus kavramının gerekliliği konusunda yaptığı bir değerlendirme ile Boumans ve Morgan (2001; 20, 21), ceteris paribus'un simulasyon gibi uygulamalarda gerçekliğe yakın bir materyal verisi sağlamasına rağmen, hayatın akıp gittiğini ima ederek bu kavramın uygulama zorluğuna değinmişlerdir:

"20.yüzyılda uygulamaya ilişkin teorilerin gelişiminde, ekonometriciler ve modelleyiciler istisnai durumlarının sınırlandırılmasını sağlamak amacıyla teorideki değişmez (invariant) unsurları araştırmışlardır. *Örneğin bir ekonometrik modelin ampirik olarak hesaplanması için istikrar koşullarının göz önüne alınması gerektiği açıktır*….. Bu nedenle de ceteris paribus kavramının hesaplamalarda, gerçek dünya da ekonometrisyenlerin kontrolünü var olmaması nedeniyle, simülasyon ve benzeri yöntemlerinde yardımıyla deneylerde kontrol edilebilirliğin bir miktarda olsa sağlanmasına rağmen, kullanılması yaygındır. …..Çünkü ekonometrisyenler gerçek hayattaki olağanüstü değişkenlik ve pasif deneyimin istikrarsızlığı nedeniyle geçerli ekonometrik modeller kurmakta zorlanmaktadırlar. Matematikçiler fonksiyonlarındaki önemli sınırlamalar nedeniyle gerçek hayata ilişkin olarak teorilerini uygulamakta zorlanmaktadırlar. Bunun yanında, laboratuar deneyleri vahşi dünyadaki veya alandaki (field) gerçeklikle geçerli bağlantı kurmayı sağlayan suni bir materyal dünyası yaratmada sorunlar taşımaktadır."

Ancak ceteris paribus'un kullanımı sonucunda oluşan indirgemeciliğin tehlikeli tarafı, ortaya koyduğu ihmal edilebilirlik durumunun yaygınlaştırılarak biçimselliğin genel doğru haline gelmesi ile ilişkilidir. Başka bir şekilde söylemek gerekirse,

ceteris paribus'un ortaya çıkarabileceği soyutlamalar, hayata ilişkin ilişkiler olmaktan çok iktisadın incelediği unsurları kesinleştirebilmek adına uyguladığı bir tür yabancılaşmadan ibarettir. Bu bağlamda, bu şekildeki soyutlamaların temelini oluşturduğu yasalar temel alınarak yapılan analizlerde, gerçeklikten önemli ölçüde uzaklaşılmaktadır. Yani ceteris paribus'un kullanımı ile gerçeklik üzerinde yapılan sınırlamalar, onun incelenmesini kapalı bir kutuya hapsederek sağlamaktadır (Lawson, 1989; 237). Bu nedenle de, her iki (tümdengelim, tümevarım, soyutlama) bilimsel faaliyet metotlarının iktisatta kullanımına ilişkin olarak Marx (1970; 68–75), soyut kavramların ve kategorilerin ait oldukları temeller ve toplumsal ilişki türleri içerisinde somutlaşabilecekleri anlatmaktadır:

> "Efektif ön şart olarak gerçek ve somutla işe başlamanın en doğru metot olduğu sanılabilir., bu bakımdan örneğin ekonomi politikte, tüm üretim toplumsal fiilinin temeli ve faili olan nüfusla işe başlamak doğru gibi gözükür. Ama meseleye daha yakından bakınca bunun bir yanılgı olduğu anlaşılır. Örneğin nüfusu teşkil eden sınıfları düşünmezsek nüfus denen şey soyut bir kavramdan başka bir şey olamaz. Öte yandan, ücretli emek gibi, sermaye v.b. gibi sınıfların üzerine kurulu bulundukları unsurları hesaba katmazsak, bu sınıflar da boş sözcükler olmaktan öte bir anlam taşımaz."

Bu bağlamda, Marx (2003)'ın insan ilişkilerinin kendi varlığından özerk bir var oluşa sahip olması şeklinde ifade ettiği iktisadi yasanın nesnel olarak ortaya çıkışı süreci, bu gerçek dışılığın ve indirgemeciliğin özelinde, iktisadın aldığı durumu açıklamada anlamlıdır. Çünkü evrensel bir bilim olma iddiasındaki iktisat, evrensel ve soyut yaklaşımlarını ve yasalarını, yaşayan insanı ve toplumsal faaliyeti kendisine yabancılaştırmak suretiyle elde edebilmektedir. Yani bu soyutlama ile doğası kendi dışında olan bir varlık olarak iktisadi faaliyet, ancak doğal ve kesin ilkelerle nitelenebilecek bir varlık halini almaktadır (Marx, 2003; 65, 66).

Sonuç olarak, iktisadın indirgemecilik bağlamında karşılaştığı sorunların anlaşılabilmesi için bilinmesi gereken şeylerden ilki, doğal ve sosyal bilimlerin açıklamaları ve teorileri arasında temel bazı farklılıkların bulunmasıdır. İkinci olarak da, amaçlar arasındaki temel farklılıktır (Knight, 1924; 229–267 ve Machlup, 1969; 99–129). Doğa bilimlerinde yer alan öngörü ve açıklamaya ilişkin amaçlara ek olarak, sosyal bilimlerde anlama daha öncül bir hedef olmaktadır. Üçüncü olarak, insan tercihlerinin belli bir genel yasa içerisinde ifade edilebilecek ölçüde basit olmaması gerçeğidir. Özgür insan eyleminin düzensiz niteliği onu öngörülemez ve

genel yasalarla ifade edilmez şekilde belirsiz hale getirmektedir (Hausman, 1981; 361–365). Diğer bir durumda, bazı şeylerin doğruluklarının belirlenmesinde ve doğruluğunun sınanmasında sonsuz bir geriye gidişin (infinite regress) olmasıdır ki bu durum, iktisat açısından bazı ilksel önermelerin sert çekirdek olarak, doğrulanamadığı ya da yanlışlanamadığı halde neden kabul gördüğünü açıklamaktadır (Boland, 1989; 141, 142, 143). Bu nedenlerden dolayı, Weber'in empati yaklaşımı, bireylerin eylemlerinin bilinebilmesinin içsel bir bakış açısından mümkün olabileceğini söylemektedir (Weber, 1904; 49–112). Ringer (2003; 2, 3, 4, 6), Weber'in tekil olaylara dayalı (nomotetik olmayan veya idiografik) ve ideal tipleri yardımıyla genel nedensellikten çok, o yapıya özgü durumların çıkartılmasına ilişkin yaklaşımını (empati yaklaşımını) ortaya koymuştur:

> "Metinleri, kültürleri ve tarihsel dönemleri birbirleriyle bağıntılı birer anlam ya da kavram sistemi olarak, ancak ve yalnızca "içeriden" bir bakışla "kendi terimleri içinde" açıklığa kavuşturabilen sistemler olarak kavramak gerekmektedir….. Bu gelenekteki "bireysellik" temasını, yani tarihçinin zamana bağlı olmayan "soyut" ve genelden ziyade benzersiz ve somut bir şekilde "bireysel olanla uğraştığı açıktır. ….Weber'in tekil nedensel açıklaması idiografik yani mantıksal anlamda genel olmamayı, az ya da çok özgül bir şekilde tanımlanabilir, mekân ve zamana yerleştirilebilir olmayı ifade etmektedir……. İdeal tipler, karmaşık tipler hakkında bir yalınlaştırmadır ya da tek yanlı olarak abartılmış nitelemelerdir; bunlar hipotetik olarak ileri sürülüp, aydınlatmaları istenen gerçekliklerle karşılaştırılabilir. …İktisadi insanda bir gerçek insan olmaktan çok idealize edilmiş bir durumu yansıtmaktadır."

Özetle, iktisat soyutlaştırma ve idealleştirmeye ilişkin olarak, çok farklı açılardan bazı önemli sorularında kaynağına işaret eden tartışmalara sahiptir. Örneğin, hâkim iktisat her bir iktisadi bireyin tam bilgiye sahip, malların tam olarak benzer birimlere bölünebilen ve tüm bireylerin rasyonel olduğunu kabul etmektedir. Bu tip ifadeler, çoğu zaman abartma olmaktan öteye gitmeyen, hatta yanlış ifadeler olarak tanımlanabilir. Ancak bu şekildeki kullanımlar sonucunda iktisat, giderek kesin sonuçlar üretebilen teknik bir uğraş haline de gelmektedir. Dolayısıyla, iktisada teknik bir ilişki olarak kesinlik fikrinin sokulmasının, sorunlu sonuçları, iktisadın doğa bilimlerindeki yöntemleri sorgusuz sualsiz kabullenmesidir. Yani iktisatçılar çok az sayıdaki nedensel faktör tarafından belirlenen belli bir temellendirme üzerinden hareketle, iktisadi gerçekliği algılamaktadırlar. Bu bağlamda, iktisatçıların görüşleri, ancak saptırıcı nedenlerin olmadığı ceteris paribus şartlarında

doğrulanmaktadır. Bununla birlikte, gerçeğin iktisadın ifade ettiği şekilde olmadığı halde, pratik amaçlar için uygulanan indirgemeciliğin yaratacağı olumsuz sonuçlar Okasha (2002; 55, 56, 57)'nın yorumundan anlaşılabilir:

> "Değişik bilimsel disiplinler çok farklı gerçekliklerin anlaşılması amacıyla şekillendirilmişlerdir. ….Fizik bu temel bilimlerin başında gelmektedir. Birçok bilimsel alanın fiziğin temel parçacıklarını içermesi nedeniyle fiziğe yakın teorik kurgulamalar ile açıklandığı görülebilmektedir. Biyoloji buna iyi bir örnektir. Hatta iktisat bile bu tip açıklamaları kullanmaktadır. İktisat şirketlerin ve tüketicilerin piyasadaki davranışları üzerine çalışan ve bunların sonuçlarından oluşan bir alandır. Ancak tüketiciler bir insani ve biyolojik varlık olarak bu alanda fiziksel parçacıklar gibi düşünülmektedir..... Bununla birlikte, her alanda tek bir yaklaşımın kullanılmasının sorunlu tarafları da vardır. Bu tip indirgemecilik sonucunda çoklu gerçeklik algısı (multiple realization) güdük kalabilmektedir. Bir küllüğün bir fiziksel varlık olarak açıklaması bu durum açısından anlamlı olabilir. Küllük bir fiziksel varlık olarak tek bir yapıyla anlatılmaktan ziyade, hangi maddeden yapıldığı, şekli ve ağırlığı gibi çeşitli unsurlarla tanımlanabilir. Bu nedenle de, "X ..... gibi bir maddeyi içermesi durumunda X bir küllüktür" gibi tekçi ve indirgemeci bir ifade ile küllüğü ifade etmemiz zorlaşmaktadır."

1.3.1.4. İktisadın Stratejisine ve Yapısına Yönelik Yaklaşım

Kuhn ve Lakatosla birlikte, teorik yapıların üretilmesi ve geniş bir onayının sağlanmasında, temel faktörlerin ve kabullerin (conventions) rolü üzerine çok yoğun bir ilgi de ortaya çıkmıştır. Bu açıdan, gerek bilimin, gerekse iktisadın amaçları ve yapısı açısından iktisadın pradigmasına veya sert çekirdeğine ilişkin tanımlamaların yapılmasının gerekliliği ortadadır. Kuhn, bilimsel yapının kendi ilkeleri (conventions) bağlamında kurgulanacağını ifade ederken; bilimin amacının kendi kurallarını ve metotlarını yaratmak olduğunu söylemektedir. Öyle ki, Kuhn'a göre bilimsel paradigmalar kendi kurallarına sahiptir ve bunların birbirlerine kıyas kabul edilebilirliği (ıncommensurability) mümkün olmamaktadır. Kuhn (2006; 114, 116, 123, 127), bilimsel paradigmaların üretilmesi sürecini şu şekilde anlatmaktadır:

> "Olağan bilimde elde edilen sonuçların hiç değilse bilim adamları için bir anlam taşımasının nedeni, üzerinde çalışılan paradigmanın uygulanma kapsamına ve kesinliğine olan katkılardır… Olağan bilimin günümüzde bu kadar hızla ilerleme kaydetmesinin bir nedeni de, uygulayıcıların, çözümlenmesinde kendi yetersizliklerinden başka hiçbir mazeret ya da engel tanımadıkları sorunlar üzerine eğilmeleridir… Belli bir uzmanlık dalının, belli bir

> zamanda tarihsel olarak yakından incelenmesi sonucunda, çeşitli kuramların kavram, deney ya da gözlem açısından nasıl uygulandıklarını gösteren yarı standartlaşmış ve tekrarlı bir dizi örnek meydana çıkacaktır. Bunlar bilimsel topluluğun ders kitapları konferansları ve laboratuar problemleri yoluyla kendini gösteren paradigmalardır… Başlangıçtan beri, gördüğümüz gibi, bilim adamları kavramları, yasaları ve kuramları hiçbir zaman ayrı ayrı ve soyut olarak öğrenmezler. Tersine, ilk karşılaştıkları zaman bu zihinsel araçları gerek eğitim açısından gerek tarihsel açıdan önceliği olan bir birim içerisindeki uygulanışları ile birlikte bulurlar. Yeni bir kuram daima somut bir dizi doğal görüngüye yapılmış uygulamalarıyla birlikte açıklanır ve bu uygulamalar yapılmadan kabul edilmeye aday bile olamaz. Ancak kabul edildikten sonra, aynı uygulamalar ve başkaları kuram ile birlikte, gelecekteki bilim adamının mesleğini öğreneceği ders kitaplarında yer alır."

Dolayısıyla, Kuhn ve Lakatos' un fikirleri bağlamında, iktisat biliminin amaçlarının ve araçlarının değerlendirilmesi gerekmektedir. Çünkü Lakatos, sert çekirdek konusundaki yaptığı vurgulama ile iktisadın metafizik anlamdaki amaç ve değerlerine işaret etmektedir. Bu açıdan, çeşitli iktisat teorilerinin piyasa ekonomisi ilkelerine yönelik ortak bir kültür ve değerler dizisi yaratarak var olan yapının sürdürülmesine hizmet etmesi kaçınılmazdır.

Bu yaklaşımın, özellikle iş çevrimleri teorilerinde kendini hissettirdiği bilinen bir gerçektir. Lucas (1977), iş çevrimlerini birbirleri ile ilişkisi olan bir hareket bütünü olarak adlandırmış ve bu hareketliliklerin, ancak kapitalizm'in iç çelişkileri olmaktan uzak ve geçici dışsal şoklar olarak yorumlanmasının anlamı üzerinde durmuştur (Lucas, 1977; 7–29, Solow, 1957; 312–320, Sherman, 1992; 10- 25). Bu bağlamda, iş çevrimleri teorilerine ilişkin tüm kurgular, bu temel anlayış dikkate alınarak inşa edilmiştir. İş çevrimleri teorileri ekseninde, ekonometri gibi bir yöntemin seçilmesi veya iktisadi dalgalanmaların stokastik veya Slutzky (1937; 105–146)'nin ifade ettiği şekilde rastsal şoklarla ifade edilmesi, iktisadın hâkim paradigması ile bu yaklaşımların tutarlı olmasından kaynaklanmaktadır. Çünkü stokastik yaklaşımlar, Smith'in planlanmamış insan eylemleri varsayımı ile eş değerdir. Diğer bir durumda, iktisatta her ne pahasına olursa olsun, kar maksimizasyonu gibi totolojik çıkarsamaların varlığıdır. Çünkü bu totolojilerle her hangi bir ampirik deerlendirmeye gerek kalmadan hem kar maksimizasyonu ilkesinin kendisi hem de bireycilik gibi varsayımların doğrulanması mümkün olabilmektedir (Agassi, 1971; 49–63 ve Boland, 1989; 141, 142, 143). Bu açıdan, özellikle iktisatçılardan oluşan bir topluluğun kurgusu olarak toplumun bireysel düzeyde ele

alınması, bireyselliğin sadece kapitalist sistemin bir apolojisi olarak iktisatçıların ideolojisini oluşturduğunu anlamamızı sağlayabilir. Çünkü bireyscilik ideolojisi hiçbir dayanağı olmadan dayatılmakta ve iktisatçıların toplumun dışında bir unsur gibi toplumsal gerçeğe istedikleri şekli vermelerine cevaz vermektedir (Foley, 1975; 231–236). Öyle ki, bireyciliğin sayısız alternatifi olmasına rağmen, gücünü aldığı baskın ideolojik süreç, bu tip yaklaşımın stratejik olarak sürdürülmesine hizmet etmektedir. Bu durumun bilimsel olmaktan çok pratik ve ideolojik sebepleri ile var olduğunu anlamak olanaklıdır. Gerek doğa gerekse sosyal bilimler açısından açık ve gizli bir metodolojik birikimin olduğu dikkate alındığında, bunların gizil biçimde yer alan türünün bilimsel faaliyette temel bir referans noktası olması kaçınılmazdır. Dolayısıyla, bilimsel devrimlerin ifade edildiği ölçüde hâkim değerlerden kopuşu simgelemediği ya da bunun rasyonel bir temele çok fazla dayanmadığına ve birçok teorinin metafizik olmalarına rağmen gizli bir metodolojik kural ekseninde korunduğuna ilişkin temellendirmeler bulmak mümkündür. Başka bir deyişle, doğa biliminde lazer pratik bir yarar sağlamakla birlikte, temelini aldığı atomların (non-observed facts) bu güne kadar metafizik bir yargı olmaktan öteye gidemediği açıktır. (Laudan, 1990; 44–59 ve Laudan, 1989; 156–162). İktisat için değerlendirme yapacak olursak, iktisadın bireycilik gibi insanın doğasına yoğun göndermelere sahip yaklaşımları, bu açıdan hiçbir bilimsel içerik taşımamasına rağmen varlığını korumaktadır. Bu yaklaşımlar, bir taraftan iktisatçının nesnesi ile arasında uçurum yaratarak bilimsel inceleme yapmasını, diğer taraftan da piyasa ekonomisinin hayatta kalma mücadelesi sonucunda ortaya çıkmış olan doğa yasası olarak "üretimin toplumsal tutarlılığının" doğa yasası olarak sürdürülmesini sağlamaktadır. Sonuç olarak, hâkim iktisadın derininde yer alan bir paradigma ve zimmî bir metodolojinin varlığına ilişkin olarak, Latsis (1972; 234- 242), görüşleri ile bu duruma açıklık getirmektedir:

> "Hutchinson (1938) iktisadın birçok önermesinin sınanmadan uzak liberal bir ütopyayı yansıttığın söylemiş ve varsayımların doğrudan test edilmesi gerektiğini ifade etmiştir…. Ancak, Machlup (1956) buna karşı çıkarak iktisattaki önermelerin ortak sonuçlarının türetilmesinin ve bağımsız ifadeler arasındaki bağlantılara vurgu yaparak, sonuçların test edilebilirliğinin ve dolayısıyla da varsayımların dolaysız bir şekilde test edilmesinin gerekliliğini işaret etmiştir. Kalppholz ve Agassi (1959)'nin makalesi özellikle iktisattaki varsayımların analitik yani test edilebilirlikten uzak olduğunu ifade etmektedir. …Friedman,

> Lakatos'un sert çekirdekte yanlış önermelerin veya anomalilerin var olmasının, araştırma programının geliştirici niteliğine darbe vurmayacağına ifade eden fikrini kendisine uygun olarak tekrar geliştirmiştir."

İktisadın test sürecinin değerlendirilmesi ile ulaşılan sonuç, bu metafizik unsurların iktisada yerleşik olduğudur. Başka bir deyişle, bu ölçüde çelişkili bir fikirsel yapının, sürdürülmesi ve savunulması ancak, ideolojik ya da zimmî bir kurguyla mümkün olabilmektedir.

1.4. İktisat Biliminde Temel Metodolojik Dönüşümler

İktisatta kullanılan teorik ve de deneye dayalı yaklaşımların ne şekilde kullanılması gerektiğine ilişkin temel referans kaynağı olarak metodolojinin (Demir; 1995; 13–33), evrimsel bir süreç olarak izlediği yol çok çeşitli duraklar, hızlanmalar ve geri dönüşleri barındırmaktadır. Bu açıdan, iktisat metodolojisi, gerek Mill (1836) gerekse Keynes (1921) başta olmak üzere çok farklı iktisatçıları içinde barındıran tümdengelimci yaklaşımlar, Hutchison (1941; 732–750)'un başlattığı ve Machlup (1955;1–21 ve 1956; 483–493), Friedman (1953; 1–41) ile Samuelson (1963; 232-236) ile hızlanan araçsalcılık eğilimi ile varlığını somutlaştıran deneye dayalı ve biçimselci yöntemler ve Chick & Dow (2005; 363–381), Lawson (1989; 236–258), Caldwell (1991; 1–33), Hands (1985; 83–100) ve McCloskey (1983; 483–517) gibi birçok iktisatçının katılımı ve farklı bakış açılarını barındıran katkıları ile oluşmuş alternatif yaklaşımlar açısından incelenecektir.

1.4.1. İktisat Biliminde Tümdengelim

Tümdengelim metodunun kullanılması çok eskilere dayanmakla birlikte Aristo'nun iktisadi faaliyet konusundaki akıl yürütmeleri bağlamında ortaya çıkan kullanımı ile iktisattaki ilk örneklerini oluşturduğunu söylemek mümkündür. İktisadi faaliyet açısından, incelecek tümdengelim yönteminin Aristocu anlamda mantığının kavranabilmesi için ilk olarak, Aristo'nun bu yöntemi kullanma gerekçelerine göz atmak gerekmektedir. Aristo'ya göre bilime konu olan gerçeklik zorunlu olmalı, sık

sık değişmemelidir. Zorunlulukla, mutlak surette var olan ebedidir. Ebedi olansa, ne olagelir, ne de ortadan kalkar. Böylesi bir bilgi, elbette ki her tür değişimden uzak, mutlak ve zorunlu bir bilgi olacaktır. Dolayısıyla, insandan insana değişmesi de söz konusu olamaz. Doğal olarak eğer "insan her şeyin ölçüsü" olmuş olsaydı (deney ya da gözlem), o zaman böylesi bir bilginin anlamı kalmayacak, bilim ya da felsefe yapmak yine olanaksızlaşacak, daha açık bir söylemle apaçık bir kıstas -ölçüt- krizi ortaya çıkacaktı (Topdemir, 2000; 24–36). Dolayısıyla, Aristoteles (1996; 6, 7) bilimi ve bilme eyleminin amacını, tümevarım metodunun kesin bilgi üretmede kullanılabilmesi için nesnelerin tabiatının yani özünün keşif edilmesi olarak belirlemiştir:

> "Dedüksiyonda (tümdengelim) ilk önermelerin nasıl elde edildiği bir problemdir. Dedüksiyonun bir yerden başlaması gerektiğinden, bu başlangıç ispat edilmemiş, ispattan farklı bir yolla bilinmesi gereken bir şeyle başlamalıdır…."

Bu şekildeki bilimsel bilginin, ancak ölçüt krizine yol açmayacağını ve herkese göre aynı olan şeyin, yani " niçin" sorusunun cevabı olan "nesnenin tabiatı" önermesinin elde edilmesi mümkün olacaktır. Aristoteles'e göre, bilimsel eylemin ya da bilme edimin bir krize düşmeden sağlam bir şekilde yürütülmesi için doğanın temelindeki genel eğilimlerin ya da yasaların ortaya çıkarılması veya değişken dünyadaki sabit değişmez (öz) ve her şeyi bilmeye yarayacak genel ilkelerin, nedenlerin ve soyutlamaların bulunmasına çalışılması gerekmektedir. Buna ilave olarak, Aristo form ve idea arasında, Plato'nunki gibi bir ayrım gütmemektedir. Bilincin formlarının, yani mantığın, pratik yaşamın sonsuz ilkeleri ile örtüştüğünü ortaya koymaktadır. Bu nedenle de doğaya yapılan gözlemlerin tümü bu tür soyutlamanın (özlerin bulunması) yapılması için kullanılmaktadır. Bu filozoflara göre deneylenebilen dünya, bizi çoğu kez yanıltan duyumlarımızın, algılarımızın dünyasıdır, dolayısıyla da deney bilgisi sağlam, hakiki, gerçek veya değişmez bilgi değildir. Kısacası gerçeklik deney yoluyla değil akıl yoluyla bilinebilir (Özlem, 1999; 301). Dolayısıyla bilme eylemi, kesin ve değişmez sonuçlara ulaşmak için daha sonuca varılmadan önce kesin dayanak noktaları üzerine kurulmalıdır. Bu durum, deneyden elde edilen bilgilerin yanıltıcı –değişken, herkese göre değişen- olduğu düşüncesi ile birleşince, temel araştırma metodunun tümdengelim olma

nedenini de ortaya çıkabilmektedir. Yani doğrunun ispatında sonuç, öncül tezlerden ya da hipotezlerden tümdengelimle çıkarılır.

İktisada ilişkin görüşlerin erken döneme ait olduğu söylemek mümkün iken; iktisadın belirgin bir alan olarak ortaya çıkışının 18. yüzyıl olduğunu söylemek gerekmektedir. Çünkü Aristo ve diğer ilk çağ filozoflarının ortaya çıktığı dönemler ve orta çağ, günümüzdeki anlamıyla bir iktisat teorisi oluşturabilecek, iktisadi faaliyetleri bünyesinde barındırmamaktaydı. Bu dönemlerde, kölelerin üretim sürecinde kullanıldığı, toprakların önemli kısmının ekonomik değer kazanmadığı dönemlerdi. İktisat olarak ifade edilen söylemin kendini toplumda hissettirmesi, ancak günümüzdeki yapılara benzer yapıların ilkel tiplerin ortaya çıkması ile mümkün olmuştur. Bu bağlamda, ne Yunan site devletlerinin oldukça küçük ölçekli ihtiyaçları için konumlanmış ne de feodalizmin şatolarının surları arkasında feodal beyin istekleri ile sınırlanmış bir piyasa ve onun içeriğini oluşturan köle, serf, lord, kral, şövalye arasındaki ilişkiler, iktisat gibi ayrı bir düşünce alanın varlığına ihtiyaç göstermiyordu. Aristo, ev idaresini veya evin nasıl yönetileceğine ilişkin bir kaç problemi iktisada ilişkin olarak tasvir etmiş, böylece iktisada ilk girişi yapmıştır. Ancak Aristo'nun tarifini yapmaya çalıştığı iktisat ya da iktisadi araştırma, etik ve politika temelli (Kremastik) olarak yapılmaktadır. Bu nedenle, Skolâstik dönem de, iktisadi açıklaması için Aristo'yu referans almıştır. Tüm bu yaklaşımlar çerçevesinde iktisat, temel amaç olan şehrin düzenli yönetimini sağlamayı amaç edinen, politikaya (felsefeye) göre ikincil ve ona bağlı bir yapı kazanmıştır. Özetle, klasik okul öncesinde ilk çağ filozoflarına dayanan yöntem bilimi, Platonik idealizm ve Aristocu determinizm (gerekircilik) etrafında sürdürülmüştür. Platon, duyusal deneyimlerin yanıltıcı ve sapma içeren durumlar olduğunu belirtmekte ve gerçeğin belirli somut yapılardan çok, düşüncenin ideal formalarından türetilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Bu nedenle, Platonik idealizm, duyumsamanın temel teşkil ettiği deneye dayalı metotlarca gerçeğin incelenmesi için yapılacak deneysel araştırmaların güvenir olmadığını kabul etmektedir. Platon, gerçeğe giden yolun ya da ideaların dünyasını uygun bir şekilde yansıtan metodun, matematik gibi pür soyut bilgiden oluşan metotların kullanılması olduğunu söylemektedir. Diğer taraftan da, Aristocu gerekircilik modern bilimin yaptığı gibi olayların yapısını ve onlara neden olan koşulları değil, nesnelerin zorunlu doğalarını araştırma konusu etmiştir (Dominique;

2000,11). Böylece varlığın gerekli unsurlarını dikkate alarak yapılan bir açıklamanın son açıklama olduğunu, yeni bir açıklamanın bu zorunlu nedenlere bir katkıda bulunmayacağı ifade edilmiştir. Eğer iktisadın matematiksel iktisatla bağlantılı ve pür soyutlamalara dayalı modellerini düşünürsek, Plâtoncu idealizmi görmek mümkün olmaktadır. Yine, kapitalizmin zorunlu (özcü) doğası ve onun sonuçlarına ilişkin yapılan tartışmalarda, Aristocu gerekirciliğin izlerini taşımaktadır.

Aristo ve Skolâstik filozoflar sonrasında, iktisat içerisinde tümdengelim metodunun dayanakları Klasik iktisatçılar ve John Stuart Mill'de bulunmaktadır. Dolayısıyla, bu metoda ilişkin ilk açıklamalar, Nassau Senior (1836) ve John Stuart Mill (1836)'in çalışmalarında yer almaktadır. Mill'in tümdengelim metodu temel olarak, iki ayrı metodunun kesişimi şeklinde bir özelliğe sahiptir. "*a* posteriori" bilgiye dayalı metot, doğrudan gözlemleme ile ortaya çıkmakta iken; Mill'e göre bu yaklaşım, çok az nedensel faktörün etkili olduğu ya da kontrol altında tutulmasının mümkün olduğu durumlar için uygundur. Mill'in tümdengelimsel metodu, "a *posteriori"* metodun farklılaştırılması ile ortaya konulmuş bir metodolojiye dayanmaktadır. Öyle ki, Mill tek bir faktör dışındaki tüm diğer faktörleri sabit tutarak (ceteris paribus) ve sabit olmayan faktörün değişiminin sonuçlarını gözleyerek, gözleme dayanan analizin gerekliliğini ortaya koymaktadır. Ancak, Mill nedensel faktörlerin önemli olduğu birçok analiz için bu tip analizin etkinliğinin az olduğunu söylemektedir. Örneğin, herhangi bir verginin bir ülkenin zenginliği üzerindeki etkisinin anlaşılmaya çalışıldığı bir durumda, bu tip bir analizin pek fazla bir etkisinin olmadığını söylemek mümkündür. Çünkü bir ülkenin varlıklı olmasını etkileyecek fazla sayıda nedensel faktör söz konusudur. Yani Mill analizinde, "*a priori"* bir yaklaşımında yer alması gerektiğini belirtmiştir. Bu iki metot arasındaki temel farklılık ise "a priori" metodun dolaysız değil, tam tersine dolaylı bir tümdengelim metodu olmasından kaynaklanmaktadır. Bu metotta ilk aşama, deneye dayalı değerlendirmenin mümkün olduğu genel nedensel yasaların keşfini içermektedir. Bu şekildeki bir genel yasaya, Mill'in insanların iktisadi faaliyette bulunmalarının temel amacının servet elde etmek olduğuna ilişkin önermesi örnek gösterilebilir (Hausman, 1989; 115–127). Daha sonra, bu tip bir genel yasanın çeşitli sonuçlarının tümdengelimsel olarak ortaya çıkartılması gerekmektedir. Son olarak, deneye dayalı bir doğrulama, metodun sonuç noktasını oluşturmaktadır. Ancak

deneye dayalı analiz metot içerisinde ağırlık taşımamaktadır. Sadece saptırıcı nedenlerin (disturbing causes) ne derece önemli olduğunu anlamaya yönelik olmaktadır. Bu bağlamda, Mill' in iktisadi anlayışı kesinlikle ampirizmi temel alan bir yaklaşım değildir. Ona göre iktisat gibi karışık bir yapıya sahip bir araştırma alanın mutlak surette tümdengelim yöntemine göre ele alınması gerekmektedir. Çünkü iktisat içerisinde iktisadi gerçeği etkileyen pek çok nedensel faktörün doğrudan tümevarım ile elde edilebilmesi mümkün olmamaktadır. İktisadi açıklamanın tek çözümü başlangıçta "tüm insanlar servet arayışı içerisindedir" ya da "azalan verimler yasası" gibi temel bazı yargıları kullanarak, belli durumlara özgü sonuçların ortaya konulmasıdır. Ampirik doğrulama, bu bilimsel yaklaşım içerisinde genel yasaların belirlenmesi konusunda bir öncelik taşımamaktadır. Yani tümevarımsal değerlendirmeler, ancak başlangıç kabullerinden ortaya konulan sonuçların yaşama uyup uymadığının anlaşılmasında ya da bazı nedensel unsurların belirlenmesinde kullanılmalıdır Mill'e göre temel yasalar ya da ön kabuller belirli nedensel unsurların nasıl işlediğine karar vermek için gerekmektedir. Herkesin serveti temel güdüleme noktası olarak kabul etmeyeceği şeklinde olduğu gibi, bu yasalar bir evrensellik taşımamaktadır. Bu temel genellemeler, genel eğilimleri ortaya koymaktadır. Çünkü bu yasalar, ceteris paribus kalıbının kaçınılmaz olarak kullanımına cevaz veren temel eğilimlerden sapma şeklindeki durumları da dikkate almaktadırlar. Tam bu nedenle, iktisat bu kurguların sonuçlarını keşfederken, aynı zamanda da tam olmayan (inexact) bir nitelik taşımaktadır. Dolayısıyla Mill'in görüşüne göre iktisatçı, fazlaca saptırıcı nedenin etkisinde, temel yasalar konusunda bilgi sahibi olan kişidir. Bu nedenle de Mill'e göre varsayımların doğruluk değeri taşıması iktisat teorisinin anlamlılığı açısından gerekli şartların başında gelmektedir. Böylece iktisadın kestirimleri kesin olmaktan uzaktır ve hatta çoğu zaman gerçek değerin çok uzağına düşebilmektedir (Hausman, 1988; 310–316). Ancak Hausman (1981, 364) Mill'in metodunun genel eğilimler prensibi ile sağladığı popülariteyi şu şekilde açıklamaktadır:

> " İktisatçılar genellikle teorilerinin hipotetik olarak doğru olmasına karşı değillerdir. İktisat teorilerinin gerçeğe yakınlıkları, ancak basitlikleri ölçüsünde mümkündürler. Dolayısıyla, Mill'in bilime olan bakışı, iktisatçıların teorileri bu kadar yanlış şeyler içerse bile neden yaygın kabul gördüğüne ilişkin bir açıklama getirebilir.

Böylece Mill'in kavramları ile düşünülecek olursa, nedenlerin tam olarak kontrol altına alınamaması nedeniyle, tam olmayan niteliğe sahip bir iktisat bilimi, basitleştirmeler ve ceteris paribus gibi kavramların ve araçların yardımıyla, sosyal gerçeğin tek bir sınıflamasına ulaşmış ve ayrı bir bilim olarak varlığına kavuşmuştur. Bu açıdan, Habermas (1998; 153–165), iktisat teorilerinin aksiyomatik-tümdengelimsel niteliğine yaptığı gönderme ile kuramı, Mill'inde ifade ettiği gibi iktisadi faaliyet konusunda taşıdığı temel önermelerle, insanın iktisadi davranışlarına dair olası sonuçları sağlayan bir sanat öğretisi olarak ifade etmektedir:

> "…ekonomi kuramı, ekonomik olarak rasyonel eylem hakkındaki temel kabullere dayanan temel önermeler sistemidir. …Dahası, genel bir sosyal eylem kuramı, ancak bu belirli tipteki anlaşılır eylem üzerine temel kabullerden yola çıkıldığında olanaklı görünmektedir… Yine de, iktisat kuramı, tam stratejik eylem kuramları gibi, buyurucu amaçlarla kullanılabilir…Gafgen iktisat kuramını, iktisadi danışmayı aksiyomatik-tümdengelimsel bir biçimde temellendiren biçimselleştirilmiş bir sanat öğretisi olarak ele alıyor..."

Mill tarafından benimsenen metot, Hempel (1965) tarafından bilimsel açıklama için gerekli görülen Dedüktif-Nomolojik (aksiyomatik-tümdengelimsel) modele yapılacak çağrışımla daha iyi şekilde anlaşılabilir. Keat ve Urry (2001; 26)'in Hempel (1965)'den yaptığı alıntı, Hempel (1965)'in bilimsel açıklamanın genel yasalar (covering law) ve öncül koşulların yer aldığı açıklayıcı (explanans) önermeler yardımıyla sonuç (explanandum) elde edilebilen ve tümdengelime dayalı bir süreç olduğu anlaşılabilir hale getirmektedir:

> "Bir cıva termometresi hızla sıcak suya batırılır; cıva sütununda geçici bir düşme olur, sonra da bunu hafif bir yükselme izler. Bilimsel açıklama açısından bir olayın değerlendirilmesinde iki tip önerme mevcuttur. İlki açıklanan olaydan önce ya da aynı zamanda gerçekleşen belli koşullara işaret eder; biz bunlara kısaca öncül (antecedent) koşullar diyeceğiz. Örneğimizde öncül koşullar, diğerlerinin yanında, termometrenin kısmen cıvayla bir cam tüpten oluştuğu ve bunun sıcak suya batırıldığı gerçeğidir..... İkinci tip önermeler belirli genel yasaları ifade eder; bizim örneğimizde bu,civanın ve camın termik genişleme yasaları ile camın küçük termik hareketliliğine ilişkindir.....Bu şekilde olay, belirli öncül koşulların gerçekleştirilmesi halinde, olayın genel yasalar altında örneğin şu yasalara göre oluştuğunu gösterecek şekilde açıklanmış olur..."

Dolayısıyla, Mill'in iktisada ilişkin psikolojik yasalar temelinde, ceteris paribus ve bazı anlık koşullar altında, tümdengelimsel olarak çıkarsamada bulunduğunu söylemek anlamlı olacaktır. Ancak Mill'in yöntemini Hempel'den ayıran bazı temel

noktalar mevcuttur. Bu temel noktaların dikkate alınmaması durumunda Mill'in yöntemindeki gerçekçi unsurlarda kaybolup kendini pozitivizme teslim edebilecektir. Tümdengelim metodu ile pozitivizm bağlantısını değerlendirmek açısından, Keat ve Urry (2001; 27)'in Dedüktif-Nomolojik modele ilişkin yorumu, Mill'inde belirttiği gibi nedensel ilişkinin önemini ortaya koymuştur:

> "....Hempel D-N modeline uyan her ifade hem henüz vuku bulmamış bir olayı kestirmemizi hem de olayın vuku bulmasından sonra o olayı açıklamamızı mümkün kılacağını ileri sürmektedir (simetri tezi).....Kızamığın ilk belirtilerinden biri Koplik benekleri olarak bilinen, yanaklardaki küçük beneklerin ortaya çıkmasıdır. Ancak herhangi birinin önceden Koplik benekleri çıkardığı için yüksek ateş ve diğer kızamık belirtilerini gösterdiğini söyleyemeyiz. …..durumunda olduğu gibi..... Bu nedenle de açıklayıcılık koşulları açısından D-N modeli yeterli değildir..... Açıklayıcı ve açıklayıcı olmayan yasaları ayırt edebilseydik, modelimizden açıklayıcı olmayan önermeleri çıkararak..... Bu nedenle de yasayı nedensel ilişki şeklindeki bir önerme olarak görmek daha anlamlıdır. Çünkü Koplik benekleri örneğini, açıklayıcı olmayan" olarak reddetmemizin bir sebebi, bu beneklerin ateşin nedeni olduğuna inanmamızdır."

Hempel (1965), yaklaşımlarında nedensellik yerine, açıklama ve kestirimi bir tutan simetri tezini kullanmaktadır. Bu açıdan, Hempel'in D-N (Dedüktif-Nomolojik) modeli bağlamında, Mill'in yaklaşımında, nedenselliğin ve açıklamanın önemini yitirip sadece kestirimin önem kazanmasının, günümüzdeki matematiksel / ekonometrik modelleme ve Friedman (1953)'ın değerlendirmelerindeki gibi hatalar ve eksiklikler pahasına olacağı görülebilmektedir.

1.4.2. İktisat Biliminde Pozitivizm, Araçsalcılık ve Poppercı Görüşler

İktisatta, pozitivist eğilimlere sahip yaklaşımların açıklanması, Boland (1991) tarafından dört okul dikkate alınarak yapılmıştır. Bunlardan Harvard pozitivizmi, deneysel iktisat temeli ile tanımlanmıştır. Yani deneysel yaklaşım, "Şayet X gibi bir dünya olsaydı ve iktisadi ajanlar Y gibi koşullara göre hareket etseydi, Z gibi bir gözlenen gerçeklik ortaya çıkacaktı" ifadesinden hareketle iktisatta değerlendirme yapılması gerektiğini söylemektedir. Bu yaklaşımda, gözlenen unsurların kısmen de olsa, neoklasik ifadelere uyum sağlamaması durumunda ise neoklasik ön kabuller terk edilmemektedir ki, onları terk etmek genel kabul görmüş gerçekleri ret etmek anlamına gelmektedir. Başka bir deyişle, "Şayet X gibi bir dünya olsaydı ve iktisadi

ajanlar Y gibi koşullara göre hareket etseydi, Z gibi bir gözlenen gerçeklik ne ölçüde ortaya çıkacaktı" ifadesindeki temel anlayış ile Harvard yaklaşımı, pozitivizmden ve temel kabullerinden uzaklaşmadan yaklaşımını temellendirmektedir. İkinci olarak, MIT okulu olarak adlandırılan ve Samuelson'un liderliğini yaptığı okul gelmektedir. Bu okul ise tüm doğru pozitif teorilerin prensipte (olası) (conceivable) yanlışlanabileceğini ifade etmektedir. Bu yaklaşım, karmaşık gerçek dünyanın deneye dayalı ifadesi ile ilgili genel memnuniyetsizlikten kaçınmak için tavrını matematiksel modellerin inşasından yana koymuş ve modelin zarafetinin, modelin varsayımlarının gerçeğe uygunluğu ya da iktisat politikasına yararlılığından daha önemli olduğunu ifade etmiştir. Diğer iki okul ise mantıksal pozitivizm ekseninde, modelin gerçekliğinden ziyade sonuçlarının önem kazandığı ve temelinde pozitif yaklaşımların önemli rolü olan Chicago yaklaşımıdır. Bu yaklaşım Harvard okuluna benzer bir şekilde bireysel iktisadi ajanların psikolojik temellerine dayalı olmaktan çok, iktisadi ajanların karşılaştığı nesnel maliyet durumlarını dikkate alan bir dünya ortaya atmış, söz konusu davranışsal nesnel değişmelerin tümünü nesnel sonuçlar ve maliyet analizleri ile açıklamıştır. Neoklasik model inşası, bu açıdan piyasa sistemine dayalı bir sosyal koordinasyon sisteminin tekrar doğrulanmasına hizmet etmiştir. Son olarak, LSE pozitivizmi kendini Lipsey'in ve Popper'in etkisi ile doğru ve bilimsel olan bilginin eleştiri ve ampirik test ile ortaya koyacağını iddia etmiştir. Bu yaklaşımda Amerikan pozitivizminde olduğu gibi ekonometrik yaklaşım önemli bir vazife sahibi olmasına rağmen, yardımcı bir araç olarak kullanımı daha gerekli görülmüştür (Boland, 1991; 88–104).

İktisat içerisinde, mantıksal pozitivizmin etkisi altında ortaya konulan görüşlerin başında, Hutchison (1938)'un iktisattaki temel teorilerin mantıksal tanımlardan veya liberal ütopyanın test edilmesi mümkün olmayan önermelerinden oluştuğunu söylemesi gelmektedir. Hutchison (1938) öneri olarak, bunların iktisattan ayrıştırılarak yerini deneye dayalı unsurlara bırakması gerektiğini ifade etmiştir. Dolayısıyla, Hutchinson (1938) iktisadın sadece deneye dayalı bilim olarak alacağı tavrın doğru bir yönelim olabileceğini ifade etmiştir (Latsis, 1972; 234–242). Hutchison (1941; 742) iktisatta test edilebilir ifadelerin elde edilmesine ve edilemeyenlerden ayrıştırılmasına yönelik olarak şunları söylemektedir:

> "Önemli olan nokta, ampirik olarak test edilebilir ve edilemeyen ifadelerin ayrıştırılmasının yapılmasıdır ve bu ayrımın çok pratik sebepleri vardır. Dört ayaktan daha fazla ayağı olan şeyin bir sandalye olmadığını tanımlarsak ve bir sandalyenin diğer şeyler yanı sıra, dört tane bacağa sahip olduğunu belirtirsek, bilim ve bilim olmayan arasındaki ayrım kadar kesin bir ayrımın sandalye ve sandalye olmayan arasında yapılması mümkün hale gelmiştir. Bu ayrımın yapılabilmesi için, diğer mobilyalara karşıt olarak konfor, faydalılık gibi kavramlar temelinde bir tanımlama yapmak sandalyenin diğerlerinden ayrıştırılması için gerekliyse de, ne bir değer yargısına ne de acayip bir durum olarak duyguların yüceltilmesine bu analizler içerisinde gerek yoktur. Burada yapılmak istenen bilimsel olan ifadelerin olmayanlara göre yüceltilmesi değil, sadece hayati bir ayrımı ortaya koymaktır."

Bu şekilde Hutchison (1941), ifade ettiği fikirler ile iktisadın test edilmesi mümkün olmayan liberal ütopyanın ifadelerinden ayrıştırılmasının basitliğini ve hayati olmasını vurgulamaktadır (Hutchison, 1941; 742). Hutchison (1938) tarafından ortaya konulan görüşlere iktisat açısından iki değerlendirme gelmiştir. Bunlardan ilki, Machlup (1956; 733–735) tarafından getirilen yaklaşım iken, ikinci yaklaşım Friedman (1953; 1–41) tarafından ortaya konulan pozitivizmin bir uç noktası olan araçsallıktır. Melitz (1965; 40, 41, 42, 43, 44, 46, 54, 55, 56, 57), test ve yanlışlamacılık bağlamında, Machlup'tan Friedman'a geçiş açısından yaptığı değerlendirme ile iktisatta test yönündeki gelişmelerin tıkandığını anlatmaktadır:

> "Machlup' un temel varsayımlar (fundemental assumptions)'ın doğrudan (direct) testinin imkânsız olduğuna ilişkin iddiası fizikteki deneyim dikkate alındığında doğruluk taşımaktadır..... Gözlemsel unsurlarla algılamamızın mümkün olmadığı atomlar, moleküller ve benzeri unsurlar fiziğin temel varsayımları oluşturmakta ve bunların test edilebilirliği mümkün olmamaktadır.... İktisadi varsayımlar mantıki olarak doğrudan test edilemezler çünkü olgusal ispatlarlar bunların anlaşılması mümkün değildir..... Friedman, açıklanması ya da kestirimi düşünülen karmaşık ve genel gerçekliği, bir hipotez ne kadar çok açıklıyorsa o kadar iyi bir hipotez olacağını ifade etmiştir. Yani, geniş bir uygulama alanına sahip, başarılı ve basit bir varsayımın ancak soyutlamayı gerektireceğini ifade etmektedir. Bunun yanında, aynı havasız ortamda düşmenin, havanın bir yardımcı varsayım olarak ihmal edilmesi durumunda, gerçekte ne olacağını kestirmemiz konusunda bir eksiklik yaratmıyorsa Friedman'da iktisatta bunun kullanılabileceğini ifade etmiştir. "

Başka bir deyişle, zorunlu olarak kullanılması gereken, ancak olgularla desteklenemeyen varsayımların varlığına ve bunların, ancak dolaylı yani sonuçları ile test edilebileceğine ilişkin Machlup (1956)'un öngörüsü, Friedman (1953)'da uç bir konuma ulaşmıştır. Bu yaklaşım, Friedman (1953)'da her ne kadar hipotezlerin

gerçekçi olması ve test edilmesi teoriler açısından önem arz etmekte ise de, varsayımların gerçekçiliğinin gerekli olmaması şeklinde bir görünüm almıştır. Bu şekilde, iktisadın temel varsayımlarının hatalı olsa bile, öyle olsaydı (as if) tipi bir yaklaşım ile kurgulanması gerektiği ifade edilmiş ve bu durum iktisatta açıklama yerine kestirime yönelinmesine neden olmuştur. Bu değişim nedeniyle, iktisatta pozitivizmin ayrıntılı bir şekilde açıklaması için Popper, Hutchison ve Friedman'ın yaklaşımlarının değerlendirilmesinin önemi ortadadır. Çünkü iktisadi ifadelerin test edilebilirlik bağlamında değerlendirilmesi, önemli ölçüde Poppercı görüşler açısından anlamlılık arz etmektedir (Friedman, 1953; 1–41.

Popper tarafından bilimsel görüşün derinliği ve bilimin bilim olmayandan ayrılmasına ilişkin tez doğrulamacılıkla olan temel ilişkisini kopartarak, onun dediği yönde yanlışlamacılığa ve test edilebilirliğe doğru yelken açmıştır. Popper, temel önermelerini hipotetik önermelerin kurulması yoluyla bilimsel yasaların temel ifadesi üzerine kurmuş ve herhangi bir bilimsel yasanın kurgulanmasında yanlışlamaya en açık ifadelerin hâkimiyetini dikkate almıştır. Bir başka deyişle, Popper bilimde doğrulamacılık temelli bir bilimsellik kıstasını ekonomik olarak anlamlı bulmamış, bir bilimsel teori açısından genelin gözlenmesindeki zorluğu da göz önünde bulundurarak, aksi yönlü bir kanıt ya da bir teoriyi yanlışlayacak bir gözleme daha fazla önem atfetmiştir. Bunun temel örneğini, Popper tarafından ortaya konulan kuğu örneğinde bulmak mümkün olacaktır. Popper, beyaz kuğuların tüm kuğuları yansıttığını söyleyen bir önermeyi doğrulamanın tüm bir kuğu nüfusu açısından bir görüş ileri sürmeyi gerektirmesi nedeniyle doğrulamacılığa eleştiri getirmiştir. Çünkü Popper bilimde doğrunun bulunmasına yönelik çabaların, doğrunun anlaşılamayacağı nedeniyle terk edilmesi gerektiğini ileri sürmüştür. Bu bağlamda, bilimsel faaliyetin, sadece yanlışlamaya dayalı bir yasaklama faaliyeti olması gerektiğini söylemiştir. Yine tümevarım sorunu da, Popper'i bu tip bir eğilime sevk eden önemli bir durumdur. Öyle ki, doğrulukları ve yanlışlıkları tamamen belirlenemeyen çok sayıda önermenin bilimi işgal etmiş olması ve bunların doğruluklarının tespitinin önemli sorunlara ya da sonsuz tekrarlamaya (infinite regress) yol açması nedeniyle, bu önermelerin doğrulanmasından çok yanlışlanması bilimsel kıstaslar açısından ön plana alınmıştır. Popper, doğanın nesnel tek düzeliliğine dayalı bir düzenlilik beklentisini canlının doğuştan gelen, içgüdü ya da doğal eğilimlerinden kaynaklanan,

ama çevresine kendi yüklediği bir şey saymakta, tümevarıma nesnel bir gerçeklik tanımamaktadır (Yıldırım,1997,101). Bu bağlamda, Popper (2005; 51, 55), temel yöntem olarak tümdengelim yöntemini tercih etmesinin nedenlerini şu şekilde ifade etmektedir:

> "Tümevarımsal çıkarım ile özel önermelerden - ne kadar çok olursa olsun- varılan evrensel önermelerin mantıksal açıdan doğruluğunu kanıtlamak mümkün değildir. Böyle bir çıkarım her zaman yanlış olabilecektir: Kuğuların beyaz olmalarına ilişkin ne kadar çok gözlem yaparsak yapalım, tüm kuğuların beyaz olduğu sonucuna varmamız doğru olamaz. Tümevarımsal çıkarımların yerinde olup olmadığı ve ne zaman yerinde olacağı sorusu tümevarım sorunu olarak tanımlanır….. Doğruluğu henüz savunulmamış ilk imge, idea, varsayım ve kuramsal dizgeden mantıksal olarak tümdengelimle yargılar türetilir. Söz konusu sınama dört aşamada yapılmaktadır: dizge içinde çelişmezliğin var olup olmadığını ortaya koymak için yargıların kendi aralarında mantıksal açıdan karşılaştırılması; kuramın görgül bilimsel nitelikte olup olmadığını görmek için yapılan, kuramın mantıksal biçimine ilişkin bir inceleme; sınanacak kuramın bilimsel ilerlemeler için önemli olup olmadığını belirlemek amacıyla diğer kuramlarla karşılaştırılması; son olarak, türetilmiş yargıların "görgül uygulamalarla" sınaması…"

Özetle, Popper tarafından geliştirilen yaklaşımlar, bilim açısından bazı önemli sonuçları ortaya çıkmıştır. Bunlar; bilimsel teori üretme sürecinin dayanaklarının araştırılmasının bırakılması, bilimsel teori ortaya koyma ve değerlendirme sürecinin birbirinden ayrıştırılması ve bilimsel önermelerin bilimin dışında bir yanlışlamacılık gibi kriterlerle değerlendirilerek bilime meta analiz olması için etkin bir aracın sağlanmasıdır. Popper, söz konusu görüşleri ile bilimsel teorilerin buluşu ve bilimsel teorilerin değerlendirilmesi sürecini de tek bir aşamaya indirerek, bilimsel algılamanın tarihsellik boyutunu da önemli ölçüde ihmal etmiştir. Yani Popper'a göre bilimsel yaklaşımda teorilerin oluşturulmasından çok onların nasıl değerlendirileceği ve bu değerlendirmelerin ne kadarının bilimsel olacağı önem teşkil etmektedir. Yine Popper'in sosyal bilimler açısından ortaya attığı yaklaşımda temel bazı sorunları taşımaktadır. Çünkü Popper sosyal bilim için durumsal analizi (situational analysis) ve rasyonellik kıstasını öncül olarak önermiştir. Başka bir deyişle, durumsallık analizi ile insanın, mevcut duruma en uygun şekilde ve rasyonel olarak davranacağı kabul edilerek, bu genel ilkeden hareketle sosyal bilimin kurulması gerektiği ifade edilmiştir.

Sosyal bilim açısından Popper (1985), durumsal analiz ile bilimsel kesinliği garanti altına alacak bir yaklaşım oluşturduğunu ileri sürmektedir. Bu nedenle de Popper sosyal bilimler için bilimsel yöntemin temelini, durumsallık analizi ile rasyonellik kıstasına, dolayısıyla bunların uzantısı olan bireyselliğe dayandırmakta ve sosyal bilimi tarihten kopuk bir tekçiliğe hapsetmektedir (Hands, 1985; 83–100). Bu açıdan, Popper (1985; 358, 359, 360), sosyal bilimler ve de iktisadın metodolojik bireyciliğe bilim olmak açısından duyacağı ihtiyacı şu şekilde değerlendirmektedir:

> "…..sosyal bilimlerde neden sorusunun karşılığını bulmak çok kolay olmayacağından model oluşturulması şarttır…… model oluşturulması için temel ilke daha az detay içeren açıklama ve daha fazla prensipteki açıklamalara yer verilmesidir…… sosyal bilimlerde bu tip bir model arayışının cevabı durumsal analizdir. *Dolayısıyla durumsal analiz sosyal bilimler için doğa bilimlerindeki gibi kesin bir model sağlamış olacaktır… rasyonellik prensibi insanların her durumda rasyonel davranacakları anlamında kişilerin rasyonel olduğunu anlatan temel bir ilkeden başka bir şey değildir. …Bu yaklaşım yardımıyla modelimizdeki keyfilik önemli ölçülerde ortadan kalkmış olacaktır*…"

İktisatta, bu tip bir yaklaşımın sonuçları değerlendirildiğinde, birçok farklı değerlendirmenin ortaya çıktığını söylemek mümkün olmaktadır. Bunların başında, Hutchison (1938) tarafından ortaya atılan ve iktisadın önermelerinin deneye dayalı kurgulanmasını içeren iddialar bulunmakla birlikte bu görüşler Machlup (1956) ve Friedman (1953)'ın iktisadi önermelerin doğrudan testinin imkânsızlığına ilişkin görüşleri ile önemini yitirmiştir. Ancak, iktisatta özellikle önemli bir akım vardır ki, günümüz hâkim iktisadı da bu kaynaktan kendine beslenme alanı yaratmıştır. Bu akım, Samuelson'un işlemselcilik (operationalism) ve Friedman'ın araçsalcılık (insturumentalism) yaklaşımlarının iktisada uygulanmasıdır (Boland, 1979; 502–522). Friedman (1953) makalesinde, pozitif ve normatif iktisadı birbirinden ayırarak konuyu ele almış ve iktisadın nihai amacının en iyi kestirimlerin yaratılması olduğunu savunmuştur. Ona göre bilim sadece politikaya yol gösteren bir araçtır. Çünkü iktisat Mill tarafından da ifade edildiği gibi yorumlanması oldukça zor olan karmaşık ve kontrol edilemeyen (non-observed) bir düzleme sahiptir. Friedman (1953)'ın araçsalcı teorisinde, belli bir teorinin kestirimde sağlayacağı başarıya, açıklamadan daha fazla önem verilmiştir. Özetle Friedman (1953), iktisadi değerlendirmenin, varsayımlardaki gerçekçilikten ziyade, geniş ama muğlâk bir teorinin kestirim gücüne dayalı olduğunu söylemiştir. Friedman (1953) bu noktada,

gerçekçi olmayan varsayımlara sahip teorilerin, gerçekçi olmadıkları için daha geniş bir değerlendirme içerdiklerinden; daha iyi bir kestirim gücüne sahip olduğunu savunmuştur. Bu yaklaşım, Samuelson (1963)'un F saptırması (F-Twist) olarak isimlendirilen yaklaşımın dayanmaktadır. Yani bu yaklaşımda, gerçekçi varsayımlar daha az kapsayıcı olduğundan, kestirim başarısının yetersiz olduğu ifade edilmektedir (Samuelson, 232–236). Başka bir deyişle, Friedman (1953), piyasanın gözünden veya piyasadaki fiyat ya da miktar değişkenleri üzerinden dar bir kestirimi ifade etmektedir. Nitekim Friedman (1953)'ın ortaya koyduğu değerlendirmeler ışığında iktisadın, temel teoriye her hangi bir zarar verilmeden, teorilerine bilimsel değerlendirme kılıfını da ekleyerek yoluna devam etmesi mümkündür. Dolayısıyla, iktisatçılar modellerinde gerçekçi olduğuna bakmaksızın birçok varsayımı kullanmışlar ve sonuca ulaşmaya çalışmışlardır. (Boland, 1979; 503–522, Melitz, 1963; 37–60, Rotwein, 1959; 554–575 ve Samuelson, 1963; 232–236). Bu bağlamda, bilimde ortaya çıkan işlemselci (operationalist) ve araçsalcı (instrumentalist) görüşün nedenlerini, Keat ve Urry (2001; 33, 34, 35, 36, 41) ortaya koyarak, Popper ile kurumsallaşıp, Friedman ile iktisada yayılan pozitivist anlayışın nedenlerini anlamamızı kolaylaştırmaktadırlar:

> "Hiçbir sonlu sayıdaki gözlem kanıtı tüm zaman ve mekânlara uygulanabilecek bir yasanın doğruluğunu temin edemez. Tümevarımın bu probleminin hiçbir bilimsel teorinin tam bir gerçeklemesinin yapılamayacağı anlamına geldiğini varsayalım. Bu durumda teorilerin değerlendirilmesi için ampirik kanıtlar doğrulayıcı ve yanlışlayıcı şekilde kullanım sahasına sahiptir. Doğrulayıcılar ampirik kanıtın, bilimsel teorilerin doğruluğunun çeşitli derecelerde desteklenmesi için kullanılabileceğini ileri sürerler. Ancak Yanlışlamacılara göre doğrulama mümkün değildir. Yapılacak tek şey yanlışlamadır. Doğrulamacıların aksine, yanlışlamacılar, teori ile gözlem arası kurulabilecek tek tümdengelimsel ilişki çeşidinin, sadece teoriden çıkarsanan kestirimin yanlışlığından dolayı teorinin yanlış olması halinde söz konusu olduğunda ısrar ederler..... *Popper kişinin önce gözlem yapıp sonra bu gözlemlerinden tümevarım yoluyla bir teoriye ulaşıp sonra da daha ileri gözlemlerle bu teoriyi doğrulamaya çalışmadığını ileri sürer. Hipotezlerin bu formüle edilmesi tamamen bir konjonktür konusudur. Gözlemlerden teorilere ulaşmamızı sağlayacak bir keşif mantığı yoktur..... Pozitivist için bir önerme ancak, doğruluğu veya yanlışlığı ampirik olarak kestirilmesi mümkün ise bilimseldir. Fakat teorik terimler içeren önermeler, eğer bu terimler gözlenemeyen bütünlüklere atıfta bulunarak inşa edilmiş iseler, bilimselliğin bu ölçütünü karşılamıyor olarak görülürler; bu durumda bu tip önermeler başka tarzda anlaşılmalıdır. Pozitivist, teorik terimler problemi ile mücadele ederken çeşitli stratejiler kullanmışlardır.*

Bunun için kullanılan araç mütekabiliyet kurallarıdır. Pozitiviste göre gözlemsel terimleri içeren önermeler bilimsellik ölçütünü karşılamış olur. Eğer bu iki önermenin ayrılmasının imkânı yoksa gözlem dilinin ontolojik geçerlilik konusunda bir ayrıcalığının olmadığının anlaşılması gerekir. Araçsalcı (instrumentalist) bilim anlayışında teorik önermeler yanlış ya da doğru olarak değil fakat gözlenebilenler hakkında başarılı kestirimler yapılmasında kullanılan hesaplama araçları olarak görülürler."

Kısaca, araçsalcı yaklaşım açısından kilit noktanın, gözlem ve teorik önermeler açısından gerçekliğin ontolojisinin ne ölçüde bu önermelerimizde anlam bulup bulmayacağı (mütekabiliyet) gibi gerçekçi arayışın bırakılarak, teorilerin kestirim başarısına odaklanılması olduğu söylenebilir. Hands (2003; 517, 518), iktisat teorisindeki biçimselciliğe ve matematiksel soyutlamalara, Popper ve Friedman'ın katkılarını şu şekilde anlatmaktadır:

"Felsefik sorunların teorik bir dil içerisinde ilişkilerin çok soyut model içeriğinde cevaplanması şeklindeki durum, Biçimselciliğe (formalizme) yöneleceğini… Friedman' ın pozitif bilim üzerine yaptığı çalışmaların iktisada yanlış bir yön verecek şekilde biçimselciliğe izin vermiştir."

Başka bir deyişle, biçimselciliğin test edilebilirlik ve gerçekçiliğin iktisadi açıklamadan atılması ile hız kazandığı açıktır. Sonuçta, Blaug (2003; 145–156), bu tip yaklaşımların totolojik kaygılarla teorileri işgal ettiğine ilişkin bir açıklama getirmekte ve iktisadın açıklama yapmadan, matematiksel soyut teori oluşturma bağlamındaki bu günkü durumunu ortaya koymaktadır:

"savaş öncesi mikro teori piyasa dengesinin nasıl olduğunu araştırırken, formalist devrimden sonra genel denge teorisi kendini tüm dengesizliklerin dengeye yol alacağına ilişkin bir inanca kaptırmıştır… *Dolayısıyla da piyasa ekonomisin birçok alanda etkinliğini ve başarısını kanıtladığı bir düzlemde tam rekabetin gerçeğe daha yakın durduğu bir alanda, piyasa ekonomisinin kabul edilmesi ve sonuç odaklı bir dengeyi dikkate alan istatistiksel açıklamaların sınav sorusu olarak sınıflara terk edilmesi söz konusudur… oyun teorisi ve de iktisattaki genel denge ve benzeri birçok yaklaşım bir dengeye nasıl varıldığının analizini yapmadan dengeye varışını bilmeye çabalamakta… bu durumda genel denge teorisi üzerine çalışmak nasıl bir piyasa dengesine ulaşılacağı ve rekabetçi bir ekonominin gerçekten nasıl çalışacağını öğrenmemek açısından en iyi yol değildir.*"

Çünkü neoklasik yaklaşım, Popper'den aldığı durumsallık analizi ve rasyonellik kıstası ile metodolojik bireyciliği temel alarak, kendi teorilerinin kurulumunu ve bilimsel meşruiyetini sağlamaktadır (Boland, 1998; 515–521). Bunun yanında,

pozitivist felsefe bağlamında iktisat teorilerinin test edilme gereksinmesi açısından istatistikleşmesi ve matematikselleşmesine duyulan ihtiyaç, iktisat teorilerinin gözlenemeyen yapı ve mekanizmalar gibi unsurların dışlanmasına dayanak sağlamıştır.

1.4.3. İktisat Biliminde Eklektizm ve Eleştirel Okullar

İktisada çok farklı zamanlarda ve noktalardan eleştiriler getirilmiş olsa bile, bu eleştirilerin vücut bulduğu ve bir toplumsal hareket olarak filizlendiği dönem içinde olduğumuz zaman dilimine rastlamaktadır. Son dönemde kendini hissettiren Post-otistik iktisat hareketi, birçok açıdan hâkim iktisada getirilmiş eleştirileri bir araya getirmiştir. Bu hareket, sadece tek bir bakış açısından eleştirileri barındırmak yerine, iktisadın günümüzdeki halinden, özellikle de soyut olmasından ve hayatı göz ardı etmesinden dolayı şikâyeti olan çok sayıdaki insanı ve grubu bir araya getirmiştir. Dolayısıyla, Post-otistik iktisat hareketinin değerlendirilmesi, iktisada yapılan eleştirilerin somutlaşmasına olanak verdiğinden önem taşımaktadır. Rankin (2002; 10–13), iktisada getirilen eleştiriler bağlamında ortaya çıkan bu hareketin tarihsel olarak çıkışı ve konumu ile ilgili değerlendirmesini şu şekilde yapmıştır:

> "Özellikle iktisatçıların matematiksel modellere bağımlılıklarının artması sonucu en yüksek düzeye çıkan iktisada yönelik eleştiriler, Haziran 2000'de Fransa'nın önde gelen üçüncü derece kurumlarından *École Normale Supérieur'*de okuyan bir grup iktisat öğrencisi ayaklandı. Dünya çapındaki iktisat eğitimini belirleyen soyut matematiksel modeller saplantısına karşı çıkıyorlardı. Le Monde gazetesi (öğrencilerin) nedenlerine yer verdi ve sürpriz sayıda öğretim görevlisi onları destekledi… PAE hareketinin ele aldığı özel otizm belirtisi "gerçekle bağlantıyı koparmak" bağlamında, (Neoklasik) iktisat disiplinine yöneltilen eleştiri, aşırı derecede yaşanılan dünyadan kopuk oluşudur. Diğer bilimlerin ve sosyal bilimlerin gerçeğin açık fikirli öğrenilmesi iddiasının aksine, neoklasik iktisat kendi varsayımları tarafından sınırları çizilen soyut bir dünyanın içine çekiyor. Bunun için, İngilizce, Fransızca ya da diğer başka bir dilin yerine matematiğin dilini benimseyerek kendi dilinin normlarına uyum sağlayamayan ya da sağlamayacak olanlara müsamahasını anlamsız (ama tehdit edici) kıldı. Başka bir ifadeyle iktisat, iddia edildiği üzere bilimselcilik (Colins sözlüğümde yazdığı üzere araştırma ya da çalışma alanı üzerine izlenilen eleştirel olmayan bilimsel ya da hemen hemen bilimsel yöntem) diğer bir ifade ile biçimselcilik, deneyselcilik ve rasyonalizmden muzdarip. Gerçekte uzun zamandır bu alanda kabul edildiği gibi neoklasik iktisat "fizik-kıskançlığı"ndan yani 19.yy Newton fiziğini kıskanmaktan

> muzdarip… Asıl sorun apriori matematiksel iktisadın iktisadi araştırmaları, iktisadın gerçek işleyişinden (ve geçmişte nasıl işlediğinden) uzaklaştırmasıdır. Diğer bir sorun da doğrularını gerçek gözlemlerden ziyade terimler üzerinden tarif edenlerin politikayı hayalî bir şekilde algılamasıdır… Post-otistik iktisat tersini öneriyor, yani iktisat özel mülkiyet/ mükemmel rekabet/ serbest piyasa ütopyası nasıl işlemeyebileceği üzerine değil dünyanın nasıl işlediği üzerine odaklanmalı. Bu durumda politika üretmek soyutlamalardan çok mutlaka bilginin gözlemlerden toplanmasına bağlıdır. İktisat tarihi post-otistik iktisat eğitiminin kritik noktasıdır."

Bu şekilde, hareketin amacının matematiksel teorinin soyut dünyasının iktisada olan olumsuz etkilerine ve Neoklasik iktisadın alternatif yaklaşımların iktisattan dışlanması pahasına olan mutlak hâkimiyetine değinmek olduğu söylenebilir. Ancak bu tartışmalar içerisinde, doğrudan göze çarpan bazı temel sorunlar ve yüzeysel tepkiler nedeniyle Sapir (2004; 49–52), sadece iktisadın soyut modeller üretmesinin ve uygulamaya ilişkin bir bilgi dağarcığındaki eksikliğinin değil, aynı zamanda iktisattaki Popper kaynaklı pozitivist bilimsel yaklaşımların da eleştirisinin gerekliliğine işaret etmiştir:

> "Bu hareket tarafından ortaya atılan en önemli konulardan biri; araçlarla içerikleri, öğretim ile sizden öğretmeniz beklenen şeyleri birbirinden ayıramayacağınız gerçeğidir. ..Fakat Solow bile tartışmanın matematik üzerine olmadığını kabul etmiş olsa bile, "gerçekçi" gereksinimin anlamını kavrayamadığı açıktır…. Çoğulculuk talep etmenin, yalnızca gerçekçilik gereksinimi ile uyumlu bir bilimsel metodoloji geliştirdiğimiz sürece anlamı olabilir. *Anladığım kadarıyla Post-otistik iktisatçılar arasında hala Popper' in yaklaşımının ele alınmaya değer olduğunu düşünen bir kesim var. Benim bu konuda, sonradan Prof. Quine' nin ispatladığı gibi, Popper' in yanlışlama teorisinin, sosyal bilimlere uygulandığı zaman görülen mantıksal sınırlamaları nedeniyle, şüphelerim var..* "

Yani Sapir (2004), tarafından ortaya konulan görüşün temel noktası, iktisatta çoğulculuğa yönelik önerilerinde gerçekçi bir açılımı içermediği sürece pozitivizme mağlup olacağını söylemesidir. Çünkü iktisadın, sadece matematiksel modellemeden kurtarılması ile otizmin çözümlenebileceğini kabul etmek, onu yaratan unsurun pozitivizmin gerçekçiliği inkâr etmesi ve toplumsal alanının bilgisini iktidar fikri ile amaçlı olarak yeniden inşa etmesi olduğunu görememektir. Eğer tartışmanın temel metinleri konusunda bir inceleme yapacak olursak, mikro iktisat üzerine yapılan tartışmalar bağlamında Guerrien (2004a; 55–58), neoklasik iktisadın gerçeklikten uzak teorilerinin gerçeğe yakın unsurlarla desteklenmek suretiyle düzelebileceğine

ilişkin anlayışı, iktisadın temel aldığı piyasa ekonomisi ilkelerine dayalı metafizik değişmeden bir gelişme sağlanamayacağını söyleyerek eleştirmiştir. Buna ilave olarak, piyasa ekonomisine ilişkin sert çekirdeği barındıran mikro iktisadın sürdürülmesi için bir nedenin var olup olmadığını sormuştur. Ancak Caldwell (2004; 61–64) iktisadı tümden çöpe atmak fikri yerine, temel iktisadi akıl yürütme mantığını koruyarak, oluşturulabilecek uygulamalı bir iktisadı (gerçek hayatın örnekleri ile zenginleştirmek) ve Dorman (2004; 67– 69), problem merkezli bir yaklaşımı, iktisadın gerçeğe yakınlaştırılması için öneri olarak ortaya koymuşlardır:

> "… "Temel iktisadi akıl yürütme" olarak isimlendirebileceğimiz ve biçimsel mikro ekonomik teoriden ayrı tutulabilecek (ve tutulması gereken) bir akıl yürütme yapısı mevcuttur. ..Benim düşüncem temel iktisadi akıl yürütmenin çok önemli olduğu yönündedir. Korktuğum nokta ise eğer Guerrien' in tavsiyesine uyacak olursak "bebek" standart akıl yürütmeyi "kirli su" biçimsel iktisat teorisiyle birlikte atmaktır."(Caldwell, 2004, 61-64)…… "Genel olarak az matematik daha iyidir çünkü eleştirel aklın önündeki engelleri azaltır ama matematiği tümüyle devre dışı bırakmak söz konusu değildir. …iktisadı öğrencilerimiz ve kendimiz için, doktrin merkezli değil problem merkezli bir yapı olarak yeniden tanımlamaktır." (Dorman, 2004, 67– 69)

Bununla birlikte, bu önerilerin iktisadın özünde koruduğu pozitivist anlayışa bir dokundurma yapmadığı söylenebilir. Bu açıdan, hâkim iktisadın bu durumunu çözmek açısından temelde iki öneride bulunulmuştur. Bunlardan ilki, Guerrien (2004b; 84–90)'in mikro iktisat gibi teorilerin üretilmesindeki asıl hataya veya gerçeklik konusunda temel olarak değinilmeyen noktaların varlığına işaret etmesidir. Başka bir deyişle, mikro iktisadın piyasada var olan ilişkileri açıklamak yerine, çoğu zaman "piyasa bunu yapar" gibi piyasa ekonomisi metafiziği ile çözümler bulması eleştirilmektedir. Böylece neoklasik kuramların, gerçeği anlamak konusunda hatalı varsayımlarını bilseler bile, bilinçli olarak gerçekçi bir tavır almadığını ve sadece piyasa ekonomisinin ilkeleri bağlamında bir teori sunmuş oldukları ifade edilmiştir:

> "Kişisel çıkarına, davranışlarının arkasındaki tek dürtü haline getirilecek kadar abartılı bir biçimde vurgu yapılan soyut insanla ilgili akıl yürütmelere, içinde bulundukları ilişkiler gerçek dünyadaki ilişkilere benzediği sürece karşı değilim… *Sonuç olarak aramızdaki fark benim "iktisadi akıl yürütmeyi" reddetmem değildir… Neoklasik teorinin kurucularının, herkesin fiyatı veri kabul ettiği varsayılan modelde fiyatların kaynağı ile ilgili mantıksal bir problem olduğunun kesinlikle farkında olduklarını size hatırlatmama gerek olduğunu sanmıyorum. Jevons "ticaret birimi" kavramıyla kaçınmaya çalıştı, Walras fiyatların yüksek*

*sesle haykırıldığını ve dengenin dışında bir m*übadele *ya da üretim gerçekleşmediğini varsaydı… Bu hata arz ve talep eğrilerini fiyatı veri kabul eden aktörlerin davranışlarından yola çıkarak belirlemek ve bu aktörlerin karşı karşıya oldukları fiyatların açıklamasını arz ve talepler ile yapmaktır… Sıklıkla yapıldığı gibi "piyasa bunu yapar" diyerek ya da "piyasa güçlerinden", "arz ve talep kanunlarından", "denge noktası" gibi fiyatları biçimlendiren bazı gizemli "mekanizmaları" ifade eden kelime ya da kavramlardan bahsederek bu sorundan kurtulmanı mümkün değildir.* …Belki arz ve talep çizelgelerini tahtada göstererek kusursuzluk izlenimi verebilirsiniz; ama mantıksal kusurundan kaçamazsınız. …Eğer kurumsal düzenlemelere, alışkanlık ve geleneklere, kitle psikolojisine, sınıfsal çelişkilere ve diğer faktörlere dikkat edilmezse iktisadi ilişkilerin analiz edilemeyeceğini düşünüyorum. "

Diğer tepkide, iktisadın yaratmış olduğu hegomonik epistemolojik ve ontolojik sınırlamaları ortadan kaldırarak, iktisadın teorik zeminini, çoğulculuğun pozitif etkisiyle tüm teorilerin rekabet alanına çevirmek şeklindedir. Başka bir şekilde söylemek gerekirse, iktisadın oluşturduğu yasaların ve bunları ekonometri gibi araçlarla sınama pratiğinin taşıdığı epistemolojik iddiaların, iktisadı kapalı bir sistem haline getirdiği ifade edilmektedir. Yani iktisadın nihai düzenliliklere dayalı istikrarlı nedensellikleri (event requlariti*es*) yakalayabilmek pahasına uyguladığı atomisite birey, stokastizm ya da ceteris paribus gibi içsel ve dışsal sınırlamaların (closures), iktisadi faaliyetin ontolojisini piyasa ekonomisi lehine daralttığı ifade edilmektedir. Bu görüş ekseninde, Mouchot (2004; 123–130) ve Lawson (2004; 151–154), çoğulculuğun iktisadı daha gerçekçi bir düzleme taşıyacağını iddia etmişlerdir:

" İktisatçılar iktisadi dünyanın neye benzediği konusunda asla anlaşamazlar ve bunun nedeni kısmen bu tür bir anlaşmanın geleceği anlamla ilgilidir. Bu eğer gerçekleşseydi, insan ve toplumla ilgili kavramlara eşlik eden ideolojik karşıtlıklar, büyük dünya görüşleri – bireycilik, bütüncülük, liberalizm, sosyalizm....vs- yok olacaktı. ...sonuç olarak bu teorilerin her birinin gerçekliğin belirli görünümlerinin önceliklerini diğerleri pahasına belirledikleri ve bu nedenden ötürü ideolojik bir karakteristiğe sahip oldukları görülmelidir. ...*Sonuçta her bir teori gerçekliğin yalnızca bir yanını aydınlatmaktadır ve her teori diğer teorilere gerçekliğin diğer yanlarını aydınlatabilmeleri için bir hareket alanı bırakmalıdır. Böylelikle bu rekabet, sayısız teorinin uyumlu çalışmasına dönüşecektir* (Mouchot, 2004, 123-130)*."* ……."Amaç bir dogmayı başka bir dogmayla değiştirmek değildir.... Hele iktisadın bilim olma olasılığının reddi hiç değildir. Kimse, geçerlilik adına, bilimsel kesinlik ve standartlardan ödün verilebileceğini de önermiyor. *Tam tersine, ana amaç, yalnızca akademik iktisadı daha entelektüel bir yönelime açmak ve özellikle yüksek araştırma standartları ile yöntemde daha çeşitli ve eleştirel bilgi sonucu ulaşılan çoğulculuğa dönüşün bağdaştırılmasına açmaktır* (Lawson, 2004; 151–154). "

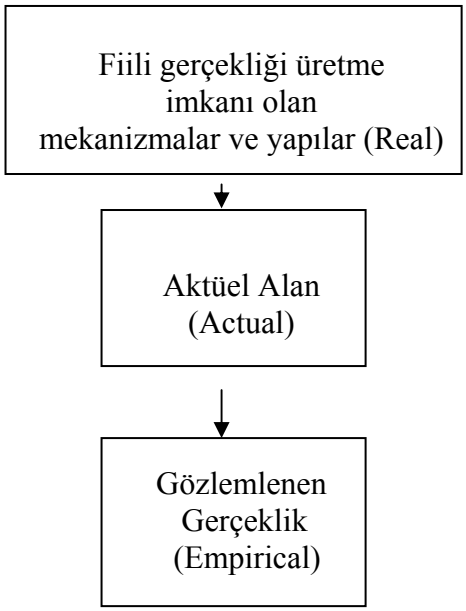
Burada, çoğulculuğun en önemli sonucunun, gerçeğin tek bir teori tarafından algılanmasının yarattığı yetersizliği ortadan kaldırmak olduğu söylenebilir. Bu görüşün, temel dayanağı, hâkim iktisadın gerçeği açıklamaktan ziyade, iktisadi faaliyeti dar kalıplar içerisinde algılayarak teorisini oluşturmasıdır. Bu açıdan, hâkim iktisadın hem dünya görüşünün temeli olan piyasa ekonomisi ilkelerine dayalı teorilerin hem de yöntem olarak kullandığı ekonometri gibi araçların temel dinamiklerinin sorgulanmasına çalışılmıştır. Bu görüş ekseninde, hâkim iktisadın nihai düzenlilikleri dikkate alan nedensellik açıklaması gibi yöntemlerinin genişletilmesi ile ontolojik sorunlara da çözüm bulunabileceği ileri sürülmüştür. Bu bağlamda, çoğulculuğun deneye dayalı metotlar açısından da sağlanması gerekliliğine vurgu yapan Downward ve Mearman (2007; 77–99), hâkim iktisadın tümdengelimci yönteminin gerçeklik üzerinde ortaya çıkardığı sınırlamalar (closures) ve düzenlilikler (event regularities) ile varlığını sürdürdüğünü ifade etmişlerdir:

> "Böylece metodolojik üçlemenin (triangulation) geleneksel bilim felsefesinde vurguladığı farklı ontolojileri ve farklı disiplinlerin izin verdiği farklı yöntemlerin yapılandırılması anlamında "çok disiplinli" bir yaklaşımı sağlayacağı açıktır. Lawson (1997) bir kapalı sistem ontolojisine vurgu yaptığı için neoklasik iktisadın tümdengelimci metoduna önemli eleştiriler getirmiştir. *Tümden gelim tümdengelimci veya tümevarımcı ön kabullerden türetilen genel geçer (covering) yasalardan oluşmaktadır. Bu metot "Şayet X olursa, daha sonra Y olacak" şeklinde sıkı düzenleme tiplerinin olduğu bir kapalı sistem yapısına sahiptir. Lawson' a göre matematiksel modelleme ve ekonometrik test sadece gözlemsel düzeyde olayların karşılaştırılmasını sağlamak anlamında düz veya sade bir ontolojik inancı yansıtan ampirik gerçekçiliğin bir örneğidir.* Lawson açık bir sisteme uygun bir açıklama yapabilmek adına açıklaması yapılmak istenen nesneden mekanizmalara doğru bir yönelimi içerecek şekilde retroduction yöntemini önermektedir. Böylece, nedenler insani aktörler ve yapılar kullanılarak mekanizmaların incelenmesi yoluyla bulunarak, deneysel olmayan bir açık sistemin sabit bağlantılı (constant conjuction) olayların incelenmesi yoluyla elde edilmesinden vazgeçilecektir. *Bunun yanında, bizim ampirik gözlemlerimiz fiili olayları veya mekanizmaları, gözlemlenen olayları dikkate almadan, gerçekten olaylar arasında bir geçişlilik (transfactually) sağlayarak açıklama gücüne erişebilecektir*. "

Böylece ampirik analiz açısından da, neoklasik iktisadın kendisini üretme yönünde bir eğilime sahip olduğu vurgulanmaktadır. Ortaya konulan bu durumun temeli eleştirel gerçekçilik (critical realism) okulunun yaklaşımlarına bağlı olarak anlaşılabilir. Şekil 1'de, gerçekliğin sadece ampirik alanın ele alınmasında olduğu gibi tek boyutlu olarak algılanması yerine, mekanizma ve yapıların analizi ile daha

geniş bir bakış açısı kazanılacağı ifade edilmektedir. Burada, toplumsal alana ilişkin her üç unsurun, yani yapı ve mekanizmaları içeren gerçeklik alanının, aktüel alanın ve gözlemlenen gerçekliği içeren ampirik alanın eşitlenmesi, sadece ampirizmin ortaya koyacağı bir yaklaşım türüdür. Asıl olarak yapılması gereken, gerçekliğin mekanizmalardan ve yapılardan oluşan kısmının, tüm diğer alanlara göre zengin olduğunun kabul edilmesi ile soyut yaklaşımların somutlaştırılmasının sağlanmasıdır (McEvoy, Phil ve David, Richards, 2006; 66–78).

Şekil.1. Gerçekliliğin Farklılığının Algılanması

Kaynak: McEvoy, Phil ve David, Richards, 2006, s.70.

Gerçekliğin bu şekilde çok boyutlu bir ontoloji ile ortaya konulmasından sonra, bu görüş, metotlarda üçleme (triangulation) anlamına gelen bir çoğulcu metodolojinin çıkış noktası olabileceğini ifade etmektedir. Bu yaklaşım, ampirik analizde ekonometrinin niceliksel metotlarının yanı sıra, parametrik ve parametrik olmayan niteliksel ekonometri tekniklerini ve bu iki analizin temelini oluşturacak şekilde söylem teorisi, anlamın, kategorilerinin ve metin içi çözümlemelerin olduğu bir teorik düzlemin birlikte kullanılmasını içermektedir. Böylece salt ampirizmin ürettiği

nihai düzenliliklere dayalı piyasa ekonomisi ideolojisi, ampirik analizin çok boyutlu bir hal alması ile teorik olarak da sorgulanabilecektir. Bu metot, teorik açıdan eleştirel gerçekçilik okulu tarafından önerilen, retroduction (mekanizmalar ve yapıların dikkate alınması) metodu ile birlikte, sadece iktisadı gözlemsel düzenliliklerin anlaşılmasından daha derin gerçekliğin algılanmasına taşıyabilecektir. Tablo 1'de yer alan değerlendirme özellikle sosyal bilimlerde ve iktisatta, sadece niceliksel bir analizin önemli ölçüde gerçeğin ihmal edilmesi pahasına yapıldığının en önemli göstergesidir. Metotların üçlenmesi (triangulation) yaklaşımı ise sosyal bilimlerde ekonometri benzeri metotların kullanımı yadsımamakta, ancak niceliksel metotlara ek olarak niteliksel metotların kullanılmasını, yani a priori bir felsefik değerlendirmeyi önermektedir. Bu yüzden ampirik yaklaşım açısından getirilen eleştiri, teorik anlamda vurgulanan çoğulculuk talebi ile birlikte anlamlılık taşımaktadır. Çünkü çoğulculuğa ilişkin talebi yaratan koşullar, hâkim iktisadın dar görüşlülüğü nedeniyle farklı gerçeklik unsurlarını görmezden geldiğine ilişkin ön kabuldür. Başka bir deyişle, hâkim iktisadın sadece pozitivist bilimsel görüşün yaklaşımını benimseyerek gerçeği, gözlemlenene indirgemesi eleştirilmektedir. Yani pozitivist yaklaşımın kullandığı matematik gibi araçlar ve bilimsel yöntemler ile kendisine yabancılaştırılan gerçeklik, bu şekilde yapılacak felsefi ya da a priori değerlendirmelerle zenginleştirilebilecektir. Dolayısıyla, bu farklı unsurlar analize ister teorik isterse deneye dayalı olarak katılsın, yaratılacak çoğulcu karmaşa, gerçekliğin daha derin bir şekilde anlaşılmasına hizmet ederken, aynı zamanda iktisadın pozitivist metodunu da gerçekçi bir zemine taşıyabilecektir. Başka bir deyişle, çoğulcu bir teori ve deneye dayalı yöntem ihtiyacı, hâkim iktisadın gerçeklik üzerinde yaratmış olduğu sınırlamalar sonucunda ortaya çıkan ontolojik bağlamdaki hataların (fallacy) an aza indirilmesini amaçlamaktadır. Gerçekliğin çok boyutlu olduğunu kabul etmek, ontolojik anlamdaki bir destek olurken, epistemolojik olarak farklı yöntemlerin bir arada kullanılmasıyla iktisatta gerçekçi bir atılım sağlanabileceği iddia edilmektedir. Başka bir şekilde söylemek gerekirse, bu yöntemin pozitivizmden ayrılma noktası, Popper'de olduğu gibi bilimi dışsal zorlamalarla ve yasaklamalarla şekillendirmek yerine, onu en geniş hali ve kendi içindeki pratiklerle ele almasıdır.

Tablo.1. Niceliksel ve Niteliksel Yöntemler

	Niceliksel Yöntemler	Niteliksel Yöntemler
Ontoloji ve Epistemoloji	Görülebilir gerçeklik Tümdengelim ve tümevarım yöntemleri ile deneye dayalı araştırmalar yardımıyla düzenliliklilerin kurulması	Görünmez Gerçeklik Derin gerçekliğin anlaşılmasında hermeneutik ve sosyal etkileşiminin yardımıyla bilgi edinilmesi
Metodoloji ve Veri Analizi	Hipotez testi Doğrulama ve Yanlışlama	Detaylı araştırmalar Anlamın yorumlanması

Kaynak: McEvoy, Phil ve David, Richards, 2006, s.68.

Bu bağlamda, tüm bu iddiaların geri planındaki sorunların incelenmesi adına daha geniş bir metodoloji eleştirisi tartışması yapılması, hakim iktisadın düzleminin darlığını tespit edebilmek için gerekmektedir. Bilimsel gelişim içerisinde iktisatçıları, Popper gibi etkileyen başka bir düşünürün olmadığı savını dikkate alırsak; Popper, temel olarak gözlemlerle yanlışlaşabilecek şekildeki önermeler yardımıyla teorilerin kurgulanmasını bilimsel faaliyetin temel yöntemi saymaktadır. Bu açıdan, Blaug (1980) ve Hutchison (1941), çok önemli Popperci iktisatçılar olarak iktisattaki teorilere test edilebilirlikleri kapsamında önemli ölçüde eleştirel tutum takınmışlar ve daha fazla teste ilişkin yaklaşımın iktisada aktarılması gerektiğini ifade etmişlerdir. Bu iktisatçıların temel eleştirileri, iktisat teorilerinin yeterli ve gerektiği kadar test edilmemesi veya testi mümkün önermelerle oluşturulmamış olmasıdır. Bu iddiaları, daha sonra Friedman (1953)'ın kestirime ilişkin iddiaları izlemiştir. Ancak Popper'in bilimsel teorilerin değerlendirilmesinde katı testlerin geliştirilmesi gerektiğini savunduğu ve yanlışlama sonucunda teorilerin derhal terk edilmesi gerekliliğini salık verdiği yöntemi, iktisat ve sosyal bilimler içerisinde önemli bir tartışma konusu haline gelmiştir. Başka bir şekilde söylemek gerekirse, bu tartışmalar içerisinde, "iktisatta bu tip ilkelerin bu kadar katı bir şekilde uygulanması mümkün müdür?"

sorusu ortaya çıkmıştır. Çünkü bu tip bir bilimsel anlayışın temelinde, gerçekliğe ilişkin olarak temel bazı ön kabullerin olduğu açıktır.

Özellikle Popper (1985) sosyal bilimin, evrensel bilim kapsamı içerisinde düşünülebilmesi adına durumsal analiz (situational analysis)'in uygulanabilirliğini önermiştir. Bu bağlamda Popper (1985), "Western Ontorio ve Midlands'da bir sonraki işsizlik oranındaki artış ne zaman olacaktır?" ve "İnşaat sektöründe bir mevsimsel işsizlik yükselmesi ya da düşüşünün nedeni nedir?" gibi iki soru ile sosyal bilimlerde bilimsel yöntem için önereceği durumsallık metoduna ilişkin analizine başlamaktadır. İlk sorunun, her hangi bir model gerektirmemesi nedeniyle, basit bir olayın açıklanması olarak ifade edilebileceğini, ikinci sorunun ise belli tipteki bir olayın açıklanması ya da kestirimi anlamına geleceğini söylemektedir. Bu nedenle de ikinci olayın bir model kullanarak çözümlenmesinin gerekliliğine vurgu yapmaktadır (Popper, 1985; 357). Popper (1985)'a göre, sosyal bilim açısından asıl sorunda burada ortaya çıkmaktadır. Çünkü herhangi bir modeli çalıştırmak, işletmek veya canlandırmak için, yani modelin çeşitli parçalarının birlikte davrandığını gösterecek şekilde bir model inşa edebilmek amacıyla, evrensel kanunlara gereksinim vardır. Örneğin, Popper (1985), "elimizde eğer güneşin, ayın, dünyanın olduğu ve gezegensel hareketlerin temsil edildiği bir mekanik model varsa, bu modelin gerçekten bir gezegensel hareketi ifade ettiğini anlamanın en iyi yolu Newton'un hareket kanunlarına dayanmaktır." demektedir (Popper, 1985; 358). Bu nedenle, Popper (1985; 358) durumsallık yaklaşımını ve rasyonellik kıstasını, sosyal bilimler için Newton'un hareket kanunlarında olduğu gibi yegâne açıklama metodu olarak görmektedir:

> "Doğa yasalarına benzer şekilde, sosyal bilimler içinde, tipik sosyal olayların kesin ve hazır modellerini sağlayan durumsal analiz ile modellerimizin oluşturulabileceğini iddia ediyorum. …..şimdi, eğer durumsal analiz bize bir model sunarsa, güneş sisteminin modelini canlandırdığını (animate) söylediğimiz, hangi yapının Newton' un evrensel hareket yasasına karşılık geleceği gibi bir soru ortaya çıkacaktır? Veya sosyal durumları canlandıracak model nasıldır? Sıkça yapılan bir hata, sosyal modellerimizin canlandırılmasında, ya bizim durumumuzdaki aktörlerin bireysel karakterlerini yansıtan bireysel psikolojik yasalar ya da genel insan psikolojisinin Newton' un hareket yasasının yerini almasıdır. …İlk olarak, durumsal analizde amaçlar veya bilgi gibi tipik ve soyut kavramları somut psikolojik deneyimlerim yerine koyduk. İkinci olarak, modelin canlandırılması için durumsal analizin

> temel rolü, değiş aktörler ve kişilerin uygun ve yeterli veya duruma uygun hareket etmeleridir. ….Böylece bireylerin duruma uygun bir şekilde hareket edeceği şeklinde, tek bir yasa bulmak mümkün hale gelmiştir. Bu ilkenin ismi rasyonellik ilkesidir."

Ancak burada Popper (1985), açıklamasının psikolojik yasaları referans almadığını ve sadece bilgiye dayandığını söylese bile, bu tip bir analizin metodolojik bireyciliğe yol açacağı kuşkusuzdur. Çünkü Popper (1985), fizikteki hareket yasasının evrenselliğini, sosyal bilimlerde bireylerin duruma uygun hareket etmelerinde (durumsallık analizi ve rasyonellik kıstasında) bulmuştur. Bu açıdan, Agassi (1960; 247, 262 ve 1975; 151, 152, 154, 155), Popper geleneğini, bireycilik ekseninde ele almış ve temel aldığı bireyciliği, kurumsalcı bireycilik (institutional individualism) olarak isimlendirmiştir:

> "Popper bütünün (wholes) var olabileceğini, ancak ayrı bir çıkarının olmayacağını ifade etmiştir. Burada bütün kelimenin en geniş anlamıyla geleneklerden anayasaya ve komşulardan devlete kadar uzanan toplumsal grupları kapsamaktadır. Her hangi bir kurum, sadece insanlar ona bir amaç verirse veya onlar (insanlar) göz önünde bulundurdukları neyse ona uygun davranırlarsa bu toplumun çıkarı olmuş olur. Bir toplum veya bir kurum kendi amaçlarına veya çıkarlarına sahip olamaz…… Bütüncülüğe (Holism)'e göre, herhangi bir kurumsal değişim ister büyüme ve isterse de azalma şeklinde olsun, bir doğal değişimdir ve psikolojik bireyci kurumsal reformlara göre amaçlı ya da rasyonel insan eyleminin niyetsiz (unintended) sonuçlarıdır. ….*Popper, toplumsal kurumların sadece çok küçük bir azınlığı mantıki olarak kurulurlar ancak çok büyük bir çoğunluğu tasarımlanmamış insan eylemlerinin sonucudur… ve çok başarılı bir tasarım için, planlara göre hareket etmemeliyiz… Popper, bireyler sadece kendi amaç ve çıkarlarına göre hareket eder şeklindeki rasyonellik ilkesi yanına, kurumların amaçları bireylerin davranışlarını sınırlar şeklindeki bir ilkeyi değil, kurumların varlığı ve karakteristiği (insanlar onlara göre uyumlu davranışlar göstereceğinden) şartların yapısına göre, bireysel davranışları sınırlar gibi bir ilke (durumsal mantık) koymuştur.*…." ve "….Popper ve yandaşları temel tezi sadece bireylerin amaçları veya çıkarları olabileceğine dayanan bireycilik tezine sahip olarak, bu sezgisel (durumsal analiz) programını devam ettirmeyi sonuç olarak başardığı ve böylece aslında kurumsal sosyal çalışmaların varlığının anlamlı ve verimli kısmının altında yatan bir yaklaşımı açıkça ortaya çıkardığını iddia edebiliriz."

Yani Popper (1985)'in sosyal bilimler için önerdiği durumsallık analizi ve rasyonellik kıstasına ilişkin yöntem, kurumların ya da sosyal yapıların kendi amaçları olacağını kabul eden bütüncülük yaklaşımına benzememekte ve kökenini tamamen bireyci bir yaklaşımdan almaktadır. Çünkü Popper toplumsal teorilere düşmanca

davranarak, sosyal bilim için bilimsellik metodunu, durumsal mantık ve rasyonellik kıstası ile bireyciliğin, başka bir deyişle sadece bireylerin amaçlarının toplumda baskın olduğu bir yaklaşım üzerine kurmuştur. Durumsal analiz ve rasyonellik kıstası açısından, Hands (1985; 85), Popper tarafından sosyal bilime armağan edilen yaklaşımların temellerindeki argümanların, iktisada nasıl hâkim bir ideolojik yapı kattığını şu şekilde ifade etmektedir:

> "*Burada açıklanan temel nokta diğer sosyal bilimlerde de uygulanabilmesi açısından iktisat teorisinin metodunun (marjinal fayda teorisi) genelleştirilmesidir… Popper durumsal analiz olarak ifade etiği şeye bir uygulama olarak Darwinizm'i göstermektedir. Popper evrimci biyolojinin marjinal fayda teorisi metodunun bir uygulaması olduğunu kabul etmektedir. Popper, "durumsal mantık olarak Darwinist teori bilginin büyümesine ilişkin benim teorimin açıklamalarıyla benzerlik taşımaktadır.* Çünkü ikisi de durumsal mantığa dayanmaktadır." demektedir…. *Bu açıklamalardan sonra, Popper'in tüm felsefik teorisi neoklasik iktisat teorisi metodunun basitçe bir uygulaması olduğunu söylemek pek de hatalı olmaz*".

Bu bağlamda, Popper (1985) tarafından geliştirilen durumsallık analizi sonucunda ortaya çıkan metodolojik bireyciliğin, iktisatçılar tarafından dar bir biçimde yorumlansa bile, Neoklasik iktisadın bireyci bilimsel temellerini garantileyebilecek sert çekirdeği bünyesinde barındırdığını da söylemek mümkündür (Boland, 1998; 515–521). Bu açıdan, bireylerin durumlarına en uygun davranacaklarını öngören rasyonellik kıstası, durumsal analizle birleşerek sosyal bilimler için tek geçerli açıklama kalıbı haline gelmiştir. Bu durum, sosyal bilimler ve doğa bilimleri arasında tek bir metodolojinin egemen olması gerekliliğine ilişkin fikri de açıklık getirmektedir. Bunun yanında, bu yaklaşımın ideolojik kökenleri olabileceğine ilişkin birçok tartışmanın var olması önemli bir sorunu da gündeme getirmektedir. Çünkü Popper tarafından sosyal bilimler için genel bir yasa veya açıklayıcı olarak sunulan rasyonellik kıstasının kendisinin, genel yasa olarak yanlışlanmasının mümkün olup olmadığı, bu bağlamda tartışılabilir hale gelmiştir. Popper (1985), bu ilkenin her zaman doğru olmayacağını, çoğunluk bu ilkeye uygun hareket ederse, kıstasın evrensel olabileceğini ifade etmiştir. Yani her birey, bu kıstasa göre hareket etmese bile kıstasın çoğunluk böyle hareket ettiği için bilimsel olduğu ifade edilmiştir. Bu nedenle de özellikli bir teorinin bu kıstası yanlışlaması, kıstasın yanlış olduğuna değil, teorinin yanlış tanımlanmasına işaret ettiğini söylemektedir. Yine Popper rasyonellik kıstasının potansiyel olarak yanlışlanabileceğini, yani bu kıstası

yanlışlamaya karar veremeyeceğimizi, ancak bir tercihte bulunabileceğimizi ifade etmektedir. Yani rasyonellik kıstasına aksi bir gözlemin ortaya çıkması durumunda bilimsel olarak yapılabilecek tek şey, rasyonellik kıstasına sıkıca tutunarak, amaçlarımızı ve inançlarımız tekrar gözden geçirmemizdir (Hands, 1985; 86, 87, 88 ve Caldwell; 1991, 29, 30). Bu tip savunma yöntemlerini dikkate aldığımızda, rasyonellik kıstasının ne pahasına olsun sürdürülme amacıyla yer aldığı bir sistem olarak Popperci araştırma programı, dıştan bakıldığında bilimsellik savını bünyesinde barındırmaktadır. Ancak, bireyci anlayışa mutlak bir şekilde bağlı yapısı nedeniyle, bilimin ve de sosyal bilimin başına çöreklenmiştir.

Bu tartışmalar içerisinde, iktisatçıların pratiklerine ilişkin olarak Hands (1985; 83–99), Popper_n ile yani, Popper'in doğa bilimlerine özgü standartlarla sosyal bilimlere yaklaşılmasını içeren metodolojisiyle, Popper_s şeklindeki sosyal bilimlere uygun ve durumsal çözümlemeyi içeren yaklaşımın çelişkiler taşıyabileceğini ifade etmiştir. Çünkü Popper_n önerileri katı bir yanlışlamacılığı öngörürken, Popper_s durumsal çözümlemeyi ön plana almıştır. Özellikle katı bir şekilde yanlışlamacılık uygulamasının sosyal bilimler ve iktisat için birçok yasanın reddi anlamına gelecek olması, bu öneri içerisinde Popper_s'nin daha tercih edilir olmasına neden olmuştur. Bu bağlamda, iktisadın bilimsel temeller kazandırılmasında Popper'in çözümlemeleri içerisinde birçok farklı iktisatçının önerisi bulunmaktadır. Örneğin Blaug, Popper'in önermelerini daha kabul edilebilir bir hale getirmek için uğraşılmasını önermektedir. Blaug (1980), iktisatçıların sık sık yanlışlamacılığı vaaz vermelerine rağmen, "zararsız yanlışlamacılık (innocuous falsificationism)" olarak tanımlanan bir uygulamanın iktisatta gözlemlendiğini söyleyerek, teste ilişkin önermelerle iktisat teorilerinin daha yanlışlanabilir bir duruma taşınması gerektiğini ifade etmiştir (Blaug, 1980; 128). Bu açıdan, iktisatçıların katı yanlışlamacılığı içeren Popper_n yerine, Popper_s gibi bir metodolojiyi seçmiş olmaları, özellikle neoklasik iktisatçıların, neden durumsal analizi devam ettirmek ve onun öngördüğü bir tekçi toplumsal teori havuzu yaratmak konusunda daha istekli olduklarını ortaya koyabilmektedir. Çünkü Popper'in ifade ettiği bu yaklaşım iktisatta, bu günde pratikte görüldüğü şekilde, Neoklasik iktisat hariç diğer tüm okulların bilim dışı olarak kabul edilmesine yol açmaktadır. Başka bir deyişle, Neoklasik iktisat içerisinde ampirik olarak zengin ve test edilebilir önermeleri, diğer iktisat

teorilerinden daha fazla bulundurmasa bile Popper$_s$ gibi metodolojinin seçilmesi sonucunda daha fazla bilimsel olarak algılanmaktadır. Bu tartışmalar sonucunda, Popper'in metodolojisine karşı hâkim iktisat kapsamında, birkaç farklı tavrın geliştiğini söylemek mümkündür. Bunlardan bir kısmı, Popper metodolojisinin iyileştirilmesini savunmakta ve çeşitli iyileştirici önerilerde bulunmaktadırlar. Diğer bir kısmı ise, iyileştirme tedbirleri yerine, varsayımlardaki gerçeklik sorunlarının ertelenmesine ilişkin olmaktadır. Bunlardan ilkine, Archibald (1967; 279) tarafından ortaya konulan çürütme yerine kıyaslamayı dikkate alan yaklaşımı örnek olarak gösterilebilir:

> "Hareket noktam, Popper' in bir önermeyi ancak reddedilebilir is bilimsel kabul eden… Sınır Çizme Kuralı ve ona eşlik eden "reddetmeye çalış" öğüdüdür… Benim kendi yargım şudur; İktisatta birçok çürütülemez nitelikteki hipotez önemlidir, onlar temel ve sağlam nedenlerle hiçbir şekilde çürütülemez niteliktedirler ve onları gözlemle kıyaslama etkinliği kullanışlıdır, bu yüzden sınır çizme yaklaşımını terk etmek gerekmektedir."

Archibald (1967), tarafından ortaya konulan yaklaşım, iktisadın bilimsel temellerinin kurulabilmesi açısından izlenecek katı bir yanlışlama, bilimsel olmayanı bilimsel olandan ayırma (sınır çizme) ve red süreci yerine, teoriler arasında kıyaslamayı ve teorilerin çoğulcu bir zeminde incelenmesi gerektiğini ifade etmiştir. Çünkü özellikle iktisatta, "Duhem-Quine tezi" ile ifade edildiği şekilde, test edilebilecek ifadelerin teorilerden elde edilebilmesi, ancak dağılıma, ölçüm araçlarına, gözlenemeyen (non-obsorved) değişkenlere ilişkin aracılara dair yardımcı birçok varsayımın ve hipotezin gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır (Quine, 1953; 20–46, Cross, 1982; 320–340). Başka bir deyişle bu tez, bireysel (individual) hipotezlerin testinin mümkün olmadığını ve testin bireysel hipotezlerin değerlendirilmesini değil, tüm bilimin ya da tüm teorinin testini içerdiğini ifade etmektedir. Yani hâkim iktisadın test sürecinin içerdiği şekilde, birçok yardımcı hipotezle kurulan testlerin bu bağlamda, katı bir yanlışlamacılıkla değerlendirilmesi imkânsızdır. Yine, çoğunlukla iktisadın yardımcı varsayımlarının tartışmalı veya yanlış olduğu şüphesizdir. Böyle bir durumda da, Popper'in teorisini referans alan bir test uygulaması, birçok iktisat teorisinin bilim dışı olarak nitelenmesine ya da Neoklasik iktisat gibi bazı iktisat teorilerin daha fazla bilimsel olarak anlaşılmasına neden olacaktır. Diğer tepkiye ise örnek gösterilebilecek durum, araçsalcılık (instrumentalism) ya da işlemselcilik (operationalism) olarak ifade edilen tepkilerdir. Temel olarak bu tepki kendisini, ilk

başta Hutchinson (1938) tarafından ortaya konulan, hipotezlerin doğrudan test edilmesi gerekliliğine karşı, Machlup (1956)'un iktisadi hipotezlerinin doğrudan testinin mümkün olmadığına ilişkin fikri ile hissettirmiştir. Bu tip tepkiler ile iktisat teorisinin gerçekçi veya test edilebilir varsayımlar konusundaki sorunları nedeniyle, Friedman (1953; 14), bir teorideki varsayımların gerçekçi olmamasını, o teori açısından avantaj olarak algılamış ve teorinin amacının sadece kestirimlerde bulunmak olduğunu ifade etmiştir. Bununla birlikte, Samuelson (1963)'un prensipte (conceivable) yanlışlamacılığı da bu duruma destek olmaktadır. Çünkü Samuelson (1963)'un yaklaşımı, iktisat teorilerinin matematiksel zerafetine önem vermiş ve Keynezyen çarpanın 1'den büyük olmasının iktisadi olarak mümkün olmaması gibi bir mantıksal süreç içerisinde teorilerin değerlendirmesinin gerektiğini ileri sürmüştür. Bu bağlamda, Lakatos (1970)'un iktisadın test sürecine ilişkin olarak getirdiği öneri de, Friedman (1953) ve Samuelson (1963)'un getirdikleri öneriler açısından önem teşkil etmektedir. Lakatos (1970), Bilimsel Araştırma Programları Metodolojisiyle (Methodology of Scientific Research Programs) bilimsel disiplinlerin zaman içerisinde gelişen, bir dizi teoriden oluşan bir ya da daha fazla araştırma programından oluştuğunu ifade etmektedir. Bu programları betimlerken Lakatos, "sert çekirdek (hard core)" ve "koruyucu kuşak (protective belt)" metaforunu kullanmaktadır. Bu açıdan, bir programın sert çekirdeği o programın varsayımlarından oluşmakta ve varsayımların sorgulanması mümkün olmamaktadır. Bununla birlikte, sınama işlemi, programın deneysel içeriklerinin veri ile yüzleştirildiği, düzeltildiği, koruyucu kuşakta meydana gelir. Bu koruyucu kuşağın sınanması uzun zaman alır ve çoğunlukla da bir dizi "problem kaymasını (problem shifting)" içermektedir. Lakatos çoğu zaman testin bir karşılaştırmaya dayalı olduğunu ifade etmiş ve gözleme bağlı güçlüklerin teorilerde ortaya çıkması durumunda teorilerin değiştirilmesi ve yeniden düzenlenmesi gerektiği tezini işlemiştir. Bu nedenle de bilimsel olarak kabul edilebilir bir düzeltmenin tam olarak "ad hoc" olmayan ve test edilebilir unsurlarla sağlanmasının gerekliliği üzerinde olması gerektiği ifade edilmiştir. Eğer her hangi bir kestirim başarısız olursa, bu durumun "deneye dayalı olarak bozucu" olduğu sonucuna varılarak, test için oluşturulan hipotezin genel teori ile ne derece uyumlu olduğuna bakılmaksızın, red edilerek, yerine yenisinin oluşturulması gerekmektedir (Lakatos, 1992; 111–242). Bu

bağlamda, hâkim iktisadın daha fazla deneye dayalı doğrulama olmadan kendi iktidarını ne ölçüde güçlenen bir biçimde sürdürebildiği de ortaya çıkmaktadır. İktisattaki test yaklaşımının gelişimini ve Friedman (1953) ve Samuelson (1965) ile ortaya çıkan varsayımların gerçekçi olmasının gerekli olmadığına ilişkin fikirlerin, Lakatos'un fikirleriyle ve sert çekirdek yaklaşımı ile bağlantısı, Latsis (1972; 234-242)'in fikirleriyle açıklık kazanmaktadır:

> "…Friedman, Lakatos'un sert çekirdekte yanlış önermelerin veya anomalilerin var olmasının, araştırma programının geliştirici niteliğine darbe vurmayacağına ifade eden fikrini kendisine uygun olarak tekrar geliştirmiştir. Friedman'ın durumunda, herhangi biri niye piyasanın sanki firmalar karlarını maksimize ediyorlarmış gibi davrandığını açıklayacaktır. …Friedman'ın bu durumu, Lakatos'un metodolojisi ile açıklanabilir. Yanlış varsayımlar sonuçta doğru çıkarımlara yol açabilirler ve uzun dönem gelişmeci bir program sezgisel olarak yanlış bir sert çekirdek üzerinde de sağlanabilir. "

Yani bu şekildeki önerileri ile Friedman (1953; 21) şayet olsaydı veya sanki (as if) şeklindeki teori oluşturma tarzıyla önemli ölçüde, teorilerdeki nedensel açıklama gereksinimini ortadan kaldırmıştır. Çünkü Friedman'ın yaklaşımına göre, temelinde "bütün piyasa birimleri, sanki karlarını maksimize edecekler gibi davransınlar" şeklinde bir varsayımı içeren teoriler, ancak sonuçlarının kestirim açısından başarısına göre değerlendirilebilir. Bu bağlamda, sanki veya şayet olsaydı kalıplarını içerecek varsayımların, gerçekçi olması gerekmemektedir. Yani bu varsayımlar sadece, başarılı kestirimler için bir araçtır. "İyi bir matematikçi olduğundan bir kişinin bir bilardo topunu deliğe sokabildiğini söylemekle, sanki iyi bir matematikçi gibi, bilardo topunu deliğe soktuğunu söylemek" arasındaki farkla bu durum anlatılabilir. İkinci şekildeki bir yaklaşımda, olayların nedenlerini incelenmeden, sadece sonuca odaklanabilmek mümkün olmaktadır. Bu şekilde, iktisatta "niye" sorusundan "nasıl mümkündür" sorusuna geçiş olmuştur. Çünkü fizikte havasız ortamda yapılan deneylerin genellenebilmesinde olduğu gibi gerçeğin ihmal edilmesinin, iktisatta da olumsuz sonuçlar yaratmayacağı ileri sürülmektedir. Bunun yanında, Friedman (1953)'ın bu yaklaşımda taşıdığı sert çekirdek, Darwinci bir piyasanın, zaten uzun dönemde iş adamını hâkim iktisat teorisinin ulaştığı sonuca yakınlaştıracak olmasıdır (Melitz, 1965; 50). Friedman (1953), bu nedenle de varsayımların gerçekliğinden veya açıklamadan ziyade kestirimi öne almaktadır. Bu tip bir yaklaşım, F saptırması (F-Twist) olarak isimlendirilen ve Samuelson

tarafından ortaya konulan fikre dayanmaktadır. Samuelson (1963) anlamlı bir teorinin karmaşık gerçekliği olduğundan, daha basit bir şekilde anlatma gücüne sahip olması gerektiğini ve bu temelde anlamsız ve gerçekçi olmayan varsayımların istenilir olduğunu ifade etmiştir. (Blaug, 1980; 111 ve McClelland, 1975; 139–141). Bu nedenle, teorilerin kestirimlerinin başarısı, Darwinci bir piyasa ekonomisi içerisinde mümkün olduğundan ve iktisat teoileri Samuelson (1965)'in ifade ettiği şekilde prensipte yanlışlanabildiğinden, Blaug (1980) ve Hands (1985)'in ifade ettiği şekilde zararsız bir yanlışlama ve durumsallık mantığının temel alındığı $Popper_s$ gibi bir pratik iktisatçılar tarafından benimsenmiştir. Yani iktisat yanlışlamacılık konusunda kendini çok zorlamadan, Darwinci bir piyasanın sonuçlarından medet umar hale gelmiştir. Bu açıdan, Caldwell (1984; 489–495)'in yanlışmacılığın teoriler için öngördüğü katı kuralların iktisat için uygulanmasındaki zorlukları belirtmesi, iktisatçıların pozitivist uğraş bağlamında neden daha çok Friedman ve durumsallık analizi ($Popper_s$) çözümlemelerini tercih ettiklerini de gösterebilecektir:

> " …iktisatta başlangıç koşullarının sonsuz sayıda olması, …rasyonellik gibi temel varsayımların bağımsız olarak test edilmesinin mümkün olmaması, …tüm zamanlarda, yerde v.b. geçerli yanlışlanmasının mümkün olduğu evrensel yasaların olmaması, … modellerin test edilememesi ya da test edilirken oluşturulan modellerin gerçeğin yeniden yapılandırılması olduğundan, bu tip modeller test edilse bile bunun tam olarak test anlamına gelmeyeceği, … deneye dayalı gözlemlerin tam anlamıyla teorik bir yapıyı işaret etmemesi yani tek bir önermenin birçok işleme neden olması mümkündür."

Kısaca, iktisadın yanlışlamacılık ve durumsallık analizi gibi Popperci yöntemler dolayımındaki pratiklerinin, hâkim iktisat dışında birçok yaklaşımın bilimsel olarak isimlendirilmesi açısından yaratacağı sorun pozitivist bilimsel açıklama içerisinde birkaç farklı çözüm önerisinin getirilmesine de neden olmuştur. Boland (1982; 172, 196)'ın Popper'in metodolojisinin bir "uylaşımcı sahte Popper taraftarı" tarafından abartıldığı ve her bir soruna yönelik genel bir metodoloji yerine, spesifik konulara özgü birçok metodolojinin varlığına ilişkin önerisi bu bağlamda dikkat çekmektedir. Yani iktisatta tek bir paradigmanın güçlenmesi yerine, problem çözme yaklaşımının bensimsenmesi, birçok farklı yaklaşımın bilim ve de iktisat içerisinde kullanılabilmesini imkân dâhiline getirebilecektir:

> "tek bir yanlışlamacı kriter ya da böyle bir kriterin teorinin belirlenmesindeki evrensel geçerliliğinin reddi… probleme bağlı bir eleştirelliğin sağlanması… çoğulcu bir eleştirellik

> yeniliklerin daha fazla ortaya çıkmasını sağlar, böylece çok farklı yaklaşımların iktisatta teşvik edilmesi mümkün olacaktır."

Yine, Caldwell (1991; 25)'in iktisadın pratiği nedeniyle ortaya çıkabilecek olası bir tekçilik eğilimine karşı, Popper'in eleştirel akılcılığını referans alarak yaptığı çalışma, çoğulculuğa ve çeşitliliğe, eleştirinin gücü ile meyil etmenin anlamını ifade etmiştir:

> "Yanlışlamacılık ya da durumsal çözümleme arasında seçim yapmak yerine… Eğer biri eleştirel akılcı ise, bilimle bilim olmayanın birbirinden nasıl ayırt edileceği veya bir teorinin diğerinden daha iyi olduğunun nasıl ispatlanacağı gibi sorularla daha az ilgilenecektir. …Bir eleştirel akılcı rasyonellik varsayımı üzerinde düzeltme yapmaya çalışan veya bireysel maksimize edici davranışa başvurmadan sosyal görüngüleri açıklama girişimi gibi alternatif yaklaşımları da özendirecektir. …Bilim çeşitlilikle zengindir."

Özetle, hâkim iktisat içerisinde var olan pratiğin Popper (1985)'in durumsallık analizi ve rasyonellik kıstası ile sağladığı uyum, bu açıdan diğer teorilerinin bilimsellik idialarını da önemli ölçüde yıpratan bir konuma gelmiştir. Öyle ki, Popper'in sosyal bilimler için geliştirdiği yöntemlerin sert çekirdeği ve bunun hâkim iktisadi teoriler ile uyumu değerlendirmeden yapılacak birçok bilimsellik değerlendirmesi eksik kalmaktadır. Bu nedenle de bilimsel olmasından ziyade, hâkim iktisat ve Popperci yöntemin sert çekirdeklerinin uyumuna bağlı olarak ortaya çıkabilecek tekçilik sorunu endişe edici bulunmuştur. Sonuçta, Boland (1982) ve Caldwell (1991)'in önerilerinde olduğu gibi pozitivist bilim metodu içinde kalan, ama Popperci metotların yaratabileceği tekçilikten uzak kalınması gerektiğini ifade eden görüşler ortaya çıkmıştır.

İktisatta post-otistik iktisat okulunda da görüldüğü şekilde çoğulculuk ekseninde, pozitivist anlamda bulunan çözüm önerilerinin yanı sıra, pozitivist bilimin yaklaşımlarını temel almayan okullarında önerilerini değerlendirmek gerekmektedir. Bu bağlamda, Kuhn'un paradigma kavramı ve Lakatos'un bilimsel araştırma programı olarak ifade edilen görüşü, önemli bir araç halini almaktadır. Lakatos, herhangi bir araştırma programında kesinlikle şüpheye ve sorgulamaya yer vermeyen bir sert çekirdeğin bulunduğunu ortaya koyan analizi ile Neoklasik iktisat gibi bir araştırma programın ret edilmesinin, ancak bu araştırma programının dışına çıkarak mümkün olabileceğini ifade etmiştir. Çünkü teorilere ilişkin testin ve problem

değişmelerinin koruyucu kemer içerisinde gerçekleşmesi, yanlışlamaya cevap vermemesi gibi bir nedenle Neoklasik iktisat gibi bir hâkim programın terk edilmesini engellemektedir. Yani Neoklasik iktisat, Popper (1985)'in durumsallık analizini kullanmak ya da Friedman (1953) ve Samuelson (1963)'un pratiklerini benimsemek gibi yaklaşımlarla, metafizik temel önermelerini terk etmeden kendi içinde çözüm üretebilmektedir. Örneğin, Kardinal yaklaşım yerine Ordinal yaklaşımın fayda değer teorisinde egemen olması, iktisat açısından bir ileri aşama olarak kabul edilmektedir. Ancak, bu konuda farkına varılması gereken temel unsur, yeni teorinin de herhangi bir deneye dayalı gerçekle ilerletilmemiş olmasıdır. Yani yeni teori de, fayda değer kuramına ilişkin tüm metafiziği bünyesinde barındırmaktadır. Bu bağlamda, hâkim iktisat teorilerinin yaklaşımlarında, gerçeği açıklama konusunda bozulmalar (anomalies) olsa bile, piyasa ekonomisi ilkeleri ve pozitivist bilim temelinde ortaya konulan temel paradigmanın sürdürülmesine ilişkin eğilimin hâkim çıktığı söylenebilir. Başka bir deyişle, hâkim iktisat, Weintraub (1985)'un genel denge teorisindeki istikrar içeren kanıtların yeniden yapılandırılmasına ilişkin olarak ifade ettiği sert çekirdeğin katılaşması (hardening of hard core) kavramındaki gibi bir eğilimle, kapalı bir kutu içerisindeki varlığını sürdürmeye çalışmaktadır. (Caldwell, 1991; 1–33). Bunun yanında, iktisatta hâkim bir paradigmanın var olması, bu paradigmada ara sırada bazı kırılmaların olabileceğini ya da alternatif paradigmaların ortaya çıkabileceği gerçeğini göz ardı etmemize neden olmamalıdır Örneğin, Blaug'un Keynezyen devrimi iktisatta büyük bulanım dolayısıyla ortaya çıkan bir problem kayması olarak nitelemesi bu açıdan önemlidir. Ancak iktisat içerisinde Keynezyen yaklaşımlar da dâhil olmak üzere birçok yaklaşımın gittikçe önemi kaybetmesi ya da Neoklasik iktisat benzeri yapılandırmalarla hayatta kalmaya çalışmaları, iktisat teorilerinin matematikselleştirilmesi, iktisat teorilerindeki totolojik unsurlar ve ampirik uygulamalarla iktisat dergilerinin dolup taşması gibi eğilimler düşünüldüğünde hakim pradigmanın iktisat içerisinde ne ölçüde önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, Woolgar (1999; 41–47)'ın ifade ettiği iktisadın, hakim paradigma ve pozitivist bilim kesişiminde yaşadığı bilimsel sorunlara bulduğu çözüm önerileri, hakim paradigmanın korunmasına ilişkin ısrarı da ortaya koyabilmektedir. Yine, hâkim iktisadın gerçeği tahrif etmek ve kapalı bir kutuya hapsetmek (Lawson, 1989;

243) gibi eğilimleri dikkate alındığında, iktisadın paradigmasının korunması ve seçimini "uylaşımcı sahte Popper taraftarlarının (Boland, 1982; 172, 176)" araçlara ilişkin bir bireysel veya yanlış bir tercihin ürünü olarak görmek gibi bir açıklamada önemini kaybetmektedir. Bu nedenle, iktisadı ve onun hâkim paradigmasını, piyasa ekonomisi ilkelerinin ve pozitivist bilim kültürünün ortaya çıkardığı bir yabancılaşmaya ve ötekileştirmeye bağlı tutarlı bir sosyal tercihin ürünü olarak görmek gerçekçi bir tavrın alınmasını da kolaylaştırabilecektir. Bu açıdan, hâkim iktisadın epistemolojik alana ilişkin Popperci durumsallık analizi şeklindeki önermelerinin, iktisadi faaliyetin piyasa ekonomisi düzlemine hapsedilmesini içerecek bir ontolojik sonucu olduğunu görmek, gerçekçi bir yaklaşım açısından bir örnek ve temel analiz aracı olarak değerlendirilebilir. Kısaca, çoğulculuk gibi yaklaşımların iktisatta anlamlı sonuçları ortaya çıkarılmasını sağlayacak geniş bir düzlem yaratabileceği söylemek mümkün iken, hâkim iktisadın paradigmasını sürdürmesine temel teşkil edecek totolojilerin ve savunma mekanizmalarının varlığı çoğulcu bir zemininde sürdürülebilmesini zorlaştırmaktadır. Bu nedenle, iktisadın hâkim yapısını pozitivist bilimin yabancılaşmaya dayalı yöntemlerini ve epistemolojik ilkelerin ontolojik sonuçlarını dikkate alan gerçekçi (realist) yaklaşımlarca incelemek anlam kazanmaktadır.

İktisadın matematiksel formuna ve değer yargısı içerikli niteliğine ilişkin temel itirazlardan biri Rosenberg (1992)'den gelmiştir. Rosenberg (1992), iktisadın kesin olmayan kestirimler ürettiğini ortaya koymuş ve bu tip bir durumun tam anlamıyla bir gelişme olamayacağını ileri sürmüştür. Çünkü bunun insan eylemlerini sadece inançların ve isteklerin sonucu olarak kabul eden ve eylemin sonucu ve uygunluğunu bu şekilde belirlemeyi amaçlayan folk psikolojisi (bencillik gibi) dolayımında bir inşa olduğunu ifade etmiştir. Bu nedenle de Rosenberg (1992), karmaşık iktisat teorilerinin gerçeği ifade eden unsurlardan çok bir tür uygulamalı matematik olduğunu ifade etmiştir (Hausman, 2000; 99–105). Bir diğer eleştiri de, McCloskey (1983; 484, 513, 514)'in iktisatta değer yargısına bağlı olmadığını iddia ederek bilimsel olduğunu ifade eden yanlışlamacılık ve kestirimcilik gibi yaklaşımların ve yöntemlerin modernist bir pratiğe ait olduğunu söyleyerek, bunların göreli olarak düşünülmesi gerektiğini ifade eden yaklaşımıdır:

> "…kestirim ve kontrol bilimin amacıdır, doğru için sadece gözelemlere dayanmak yeterlidir, gözlem süreci tamamiyle nesnel bir süreçtir, eğer teori gözlemlerle yanlışlanabilirse, teori terk edilebilir… bilim adamları ve iktisatçılar değerden bağımsız olarak teori üretebilirler şeklinde bir bilimsel pratik öneren modernizmin bu şekildeki ilkelerine pek az felsefeci itimat etmesine rağmen, iktisatçıların önemli bir kısmı tam anlamıyla bunlara inanmaktadır. ….İktisatçılar arasındaki anlaşmazlıklar pek çok zaman abartılıdır. Bununla birlikte, iktisatçıların arasındaki ortaklıklar, göreli olarak az sayıdaki tartışmanın sevk ettiği çok karmaşık düşmanlıkları ortaya çıkarmaktadır. Örneğin, Milton Friedman ve John Kenneth Galbraith'a gösterilen düşmanlıklar, tamamen mantıksız kızgınlıklara dayalıdırlar. Eğer birisi değer yargılarını mantıklı bulmuyorsa ve şayet sorun olan şeylerin çoğu, değer yargısı-gerçek (fact values split) ayrılılığı dikkate alınarak, değer yargısı kısmına yerleştirildiyse, daha sonra o bu şeyler hakkında konuştuğunda mantıksız bir utangaçlığa sahip olacaktır. Böylece bu şekildeki abartılmış bilim metodolojisi iddaları bir diyalogla son bulur…"

Bu açıdan, McCloskey (1983) iktisatçıların arasındaki tartışmaları, göreli bir yapıyı ifade eden "retorik" ile tanımlamıştır. Retorik açısından yapılacak bir değerlendirmenin dayandığı nokta, iktisat literatürünün incelenmesi yoluyla, iktisadın nasıl bir bilim olduğuna karar verebilmektir. Eğer bu literatür incelenecek olursa, gerçekliğin açıklanmasından ziyade, bu literatürün yaratıcılarının birçok analoji, metafor ve benzeri araçlar kullanarak karşılarındakileri ikna etmeye ve yazarın görüşlerine yöneltmeye çalıştıkları anlaşılabilecektir (McCloskey, 1983; 481–517). Bu bağlamda McCloskey (1983), iktisat yazını açısından bir inceleme yapılması durumunda, çok az nesnelliğin görüleceğini ifade etmekte ve iktisattaki akademik faaliyette bulunanların, retoriğin araçlarını kullanarak, sadece meslektaşlarını ikna etmeye çalıştıklarını söylemektedir. Yani bilim adamları vakitlerinin önemli bir kısmını araştırmalardan ve deneylerden veri toplamakla ve bunları karmaşık ve değişik istatistiksel tekniklerle değerlendirerek harcamaktadırlar. Dolayısıyla, bu zahmeti mantıksal bir şekilde açıklamanın tek yolu, bilim adamının karşısında yer alan kişileri ikna etmeye çalışması güdüsü olmaktadır. McCloskey (1983)'e göre tüm bu faaliyetler sahtekârlık dışında bir şey değildir, sadece iktisatçıların kendi görüşlerinin hâkimiyeti için yapılmaktadır. Bu şekilde, tatmin edici bir kritik, ancak tartışmanın taraflarınca ortaya konulan değerlendirmelerin anlaşılması açısından ve metodolojiyi bir çeşit propaganda olarak kabul ederek, metinlerdeki bu unsurların ortaya çıkartılıp, iktisatçıların maskelerinin düşürülmesi ile gerçekleşebilir. Dolayısıyla, iktisadın ne olduğuna ilişkin bir çalışmanın, iktisadın

“retorig”i üzerine odaklanması gerekmektedir. Yani ikna süreci (persuasion) ve ileri sürülen fikirler kendi içinde edebi bir metin gibi değerlendirildiğinde, ancak anlamlı sonuçlara ulaşılabilir (McCloskey, 1983; 419–513).

Bu açıdan, McCloskey (1983) kestirimcilik gibi bir fikrin devamlılığının, herhangi bir metodolojik kurala dikkat edilerek ve öncelik verilerek, yani propaganda yapılarak hayatta tutulabileceği fikrini işlemiştir. Çünkü çoğu zamanlar bilim adamları ideolojik, politik ve diğer yargılardan feyiz alarak hareket ederler. Başka bir deyişle, McCloskey (1983), pozitif iktisadi analizin pozitif iktisat içerisinde ve tek bir forma uygun olarak nesnelmiş gibi, nasıl inşa edildiğini incelemektedir. Bu yaklaşım açısından pozitivist retoriğin en önemli göstergesi, pozitif çıkarımlarla dergilerde gizli bir amaç (hidden agenda) olarak, Neoklasik sonuçların tekrar tekrar üretilmesidir (Boland, 1991; 88- 104). Bu açıdan en iyi örnek, McCloskey’in iktisatçıların en kötü alışkanlığının istatistiksel nedenselliği, iktisadi nedensellikle karıştırması olduğunu söylemesidir. Çünkü ekonometrik modellerde, t istatistiğine göre yapılan değerlendirmeler, sadece parametrelerin ana kütle katsayılarına benzerliğini ortaya koymakta iken, iktisatçılar bu anlamlılık değerlendirmesini nedensellik analizi gibi yorumlamaktadırlar. Oysa istatistikî anlamlılık, asla ana kütledeki bir nedenselliği göstermemektedir. Böyle bir yanlışlığın sürdürülmesi, iktisatçıların nesnel değerlendirmeden ne ölçüde uzak olduklarını göstermesi açısından önemlidir (McCloskey ve Ziliak, 1996; 97–114). Bu durumda, bir yöntemin diğer bir yönteme olan tercihi tamamen anlamsız (rasyonellik dışı) hale gelmektedir. Yani iktisat açısından doğrunun ne olduğundan çok, iktisatçıların yaptıklarının nasıl olması gerektiği veya ne olduğunun tartışılması önem kazanmaktadır. Başka bir deyişle, iktisatçıların diyaloglarına bir ikna maratonu olarak bakmak daha anlamlı hale gelmektedir (Gordon, 2003; 610–612). Yine, McCloskey (1988, 393–406 ve 1983; 487, 488), iktisat teorisinde kestirimin imkânsızlığına vurgu yaparak, iktisadın gerçek dışılığına ilişkin Friedman (1953) tarafından getirilen savların keyfiyetini ve gizli metafiziğini ortaya koymaktadır. Bu gerçek dışılığı vurgulamak amacıyla, iktisatta kestirimin anlamsızlığı “If You are so smart, Why ain’t you rich?” ifadesi ve iktisatçıların (akademisyen olarak) normal kazançlar elde ediyor olmaları gerçeğine dayandırılmıştır:

> "…… Satın alma gücü paritesi üzerine yapılan yaklaşımlar, iktisatta iktisadın teorilerinin gerçek yaşama çok fazla yakın olmaması nedeniyle kestirimi mümkün kılan tek bir standardın olmadığını göstermektedir… Eğer "tam bilgiye sahipsen ve kestirimde bulunabiliyorsan neden zengin değilsin" (If You are so smart, Why ain't you rich?) önermesi; *üniversitelilerin her zaman normal getiriler elde etmeleri fikri ile birlikte d*üşünülürse*, iktisatta kestirim gücünün zayıflığı da ortaya çıkmaktadır*."

Böylece üniversitelerde teori üretmek üzerine uzmanlaşmış olan iktisatçıların teorilerinin, gerçek hayatta bir anlamı olmaktan çok, insanların ikna edilmesine dayandığı söylenebilir. Bu şekilde, iktisatçıların çoğu zaman ideolojik temellendirmeler ile yaklaşımlarını oluşturduklarına ilişkin olarak bir değerlendirme yapmak mümkün hale gelebilmektedir. Kısaca, Mäki (1989; 1301), bu yaklaşım ile iktisatta nesnelliğin tartışmalı hale gelerek, gerçekçi bir değerlendirmenin kapısının açılabileceğini söylemektedir:

> "McCloskey'in retorik yaklaşımı iktisatçıların derin bir değerlendirme ölçütü eksikliğinin varlığını ileri sürdüğünden, iktisada gerçekçi unsurların aktarılmasına katkı yapmaktadır"

İktisat metodolojisine ilişkin pek az çalışmanın, gerçekçilik ve anti-gerçekçilik üzerine dikkate değer bir eğilim gösterdiğini söylenebilir. Çünkü hâkim iktisat teorileri günlük durumlarda geçerli olan inançlar ve istekler gibi unsurlar dışında, çok fazla derecede gözlemlenemeyen (non-observed) yapı, süreç, mekanizma gibi unsurlara eğilim göstermemektedir. Bu bağlamda, eleştirel gerçekçi (critical realism) okul gibi gerçekçi yaklaşımlara sahip yaklaşımlar iktisadın, sadece politika için araç olmadığını belirtmekte ve iktisadi analizin gözlemlenemeyen değişkenleri de dikkate alarak geniş bir perspektife yerleşmesi, yani gerçekçi bir tavır alması gerektiğini ifade etmektedirler. Yine, bu yaklaşımlar iktisadın teorik yapısında ve metodolojik savlarında zimmî olarak yer alan gerçekçi söylemlerin ortaya çıkarılmasını amaç edinmektedirler. Buna ilave olarak, hâkim iktisadın tümdengelim yöntemi pratiğindeki epistemolojik kuralları ile iktisadi faaliyetin ontolojisi üzerinde oluşturduğu kısıtlamalar ve bunların kaldırılması, gerçekçi yaklaşımlar açısından önem arz etmektedir. Yani gerçekçi yaklaşım, hâkim iktisadın epistemolojik uygulamalarının ontolojik sonuçlarını da dikkate alarak, iktisattaki bilimsel değerlendirme yöntemlerinin seçimine ilişkin çıkmazı da açıklamaya çalışmıştır (Mäki 1990; 310–344). Başka bir deyişle, eleştirel gerçekçilik yaklaşımı, hâkim iktisadın en önemli eksikliğinin kullandığı epistemolojik yöntemler nedeniyle,

gerçeği kavramak için yetersiz, dar ve ön yargılı bir ontolojik tabana dayanması olduğunu ifade etmiştir. Yani hâkim iktisat, iktisadi gerçeği kontrol edebilmek adına ona uyguladığı sınırlamalar (closures) sonucunda, önemli ölçüde ontolojik kayıplara (fallacy) yol açmaktadır. Bu bağlamda iktisadi faaliyet, aslında çok fazla sayıda nedensel unsurdan (mekanizmalar ve yapılar gibi) oluşmasına rağmen, hâkim iktisadın istkrarlı nedensellik analizlerini ortaya koyabilmek adına bunları analiz dışı tuttuğu iddia edilmektedir. Temel olarak, hâkim iktisatta, iktisadi bireylerin davranışlarının kesin bir şekilde "homo economicus" varsayımında olduğu şekilde içsel sınırlamalar (instrinsic closures) ve ceteris paribus'un kullanımında olduğu gibi, bazı değişkenlerin konu ile ilişkisinin olmadığını belirterek dışsal (extrinsic closure) sınırlamalar yapılarak, hâkim bilginin üretimi sağlanmaktadır. Bu analizi iktisatçılar, ekonometrik uygulamalarda verilerdeki eş değişkenlikleri (Granger'in nedenselik analizi gibi) modelleyerek, sabit bağlantıları (constant conjuction) veya nihai düzenlilikleri (event regularities) yakalayabilmek adına kullanmaktadırlar. Bu durumda, iktisat teorileri ve ekonometri gerçeklik üzerindeki kurgulamaları nedeniyle, iktisadi ilişkiyi daha analiz yapılmadan kapalı bir kutu haline getirmektedir (Lawson, 1989; 243). Lawson (1995; 1–32)'un ifadeleriyle, iktsat ve ekonometrinin yarattığı kapalı sistemlemlerin temel özellikleri anlaşılabilir hale gelebilmektedir:

> "……*kapalı sistemlerin başka deyişle, değişkenler arasında değişmez bağlantıların (constant conjuction) bulunduğu sistemlerin açıklamaları iktisadi açıklamayı da oluşturmaktadır…. Eleştirel gerçekçilik akımı insan algılamasını genişletmek için istenmeyen, gerek duyulmayan yapılar ve mekanizmaların analize dâhil edilmesini gerektirmektedir… iktisat düzenli ve istikrarlı bir ilişkiyi değişkenleri arasındaki mekanizmaları ve yapıları dışlayarak sürdürmektedir*"

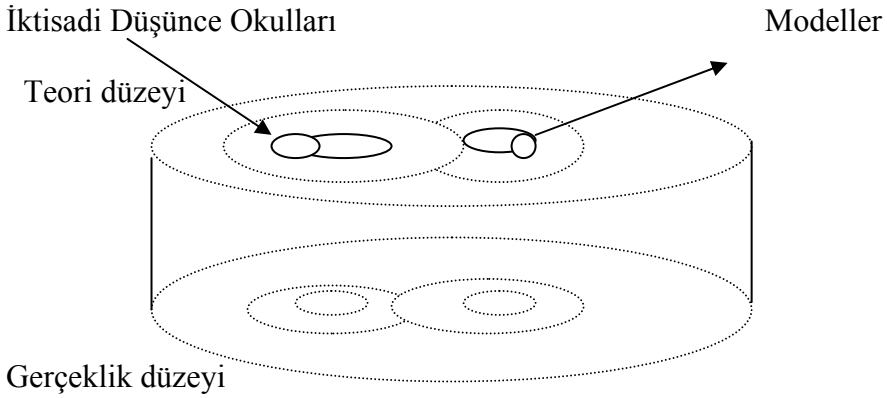
Aynı şekilde, Chick ve Dow (2005; 377)'da hâkim iktisadın analiz öncesinde iktisadi gerçekliği homo economicus, rasyonellik, ceteris paribus gibi unsurlarla kapalı hale getirdiğini iddia etmektedirler. Bu açıdan, hâkim iktisadın başarısı, gerçekliği algılamaktan ziyade onun değiştirilmesine ve mekanizmalar, yapılar gibi ontolojik tabanları dikkate almamasına bağlı olmaktadır. Chick ve Dow (2005; 377), Şekil 2'yi referans alarak, kapalı sistemlerinin tek bir unsurunun değişmesi ya da eklektik çözümler ile açık hale gelmeyeceğini belirtmektedirler. Şekil 2'de dairelerin kesikli olarak belirtilmesi ve iktisadın modellerinin gerçek hayattaki iz düşümünün

küçüklüğü, hâkim iktisadi teorilerin gerçekliği açıklamak yerine onları kapalı kutu haline getirmelerinin nedenleri de anlatmaktadır. Bu bağlamda, hâkim iktisadın ekonometride ve iktisat teorisinde uygulamalarında yaptığı gibi, birçok değişkeni ve modeli uç uca eklemesi yaklaşımının (kept at the back of ones head) modelleri açık hale getirmeyeceği ve yerleşik paradigmayı değiştirmeyeceği ifade edilmiştir. Bu nedenle, Popperci analizin bilimsel olan ve olmayan unsurları ayrıştırma pratiğinde olduğu şekilde, gerçeği tam anlamıyla kavramaktan çok, nesneyi gerçek haline yabancılaştırmayı amaç edinen bir pozitivist pratik yerine, tarihsel ve teorik kurguların birlikte kullanılması ile gerçekliğin açık bir yapı içerisinde incelenmesi gerekliliğini ifade etmişlerdir:

> "…öncelikle açık ve kapalı sisteme ilişkin tam bir ortak dilin olmadığını belirtilmelidir. Çünkü hâkim bir iktisadi ekole mensup bir iktisatçı dışsal değişkenlerin ve stokastik unsurların modelinde var olması nedeniyle, açık bir sistem oluşturabileceğini iddia etmekle birlikte, alternatif bir iktisadi ekole mensub bir iktisatçı modelin içerdiği değişkenlerin dışsal, içsel, rastsal veya deterministik olarak tanımlanmasını kapalı sisteme işaret eden bir durum olarak görebilir. Teorilerin modellerle tanımandığı durumlarda, teorik sistemlerin kapalı yapılar halini alacağı açıktır. Ancak, kapalı modeller modeller göz önünde bulundurularak, açık teorik açıklamlara eklenebilirler. Açık sistemler uygulama için farklı iktisadi durumları ve sorunları dikkate alacak sınırlamalara (closure, semi permiable) izin verebilirler. Ancak kapalı sistemlerin, sistemi değiştirmeden bu tip açıklıklara izin vermesi mümkün değildir… *Açık ve kapalı sistemlere bizim getirdiğimiz tanım, hâkim iktisadın teoriler ve aksiyomlarla dışsal olarak ifade ettiği bir gerçekliği, gerçekliğin karmaşık ve değişebilir yapısına izin vererek aşmamızdır. Bu hâkim iktisadi teorinin gelişmediği anlamına gelmemektedir. Ancak yeni değişkenler ve yeni unsurların eklenmesi, daha geniş teorilerinin altkümesi değildir*."

Özetle, gerçekçi yaklaşımlar, daha öncesinde Post-otistik iktisat hareket içerisinde önerilen çoğulculuk yönteminde olduğu gibi retroduction ve triangulation (üçleme) gibi yöntemler kullanılarak, pozitivist bilimin pratiklerinden kurtulmak gerektiğini ve iktisadi faaliyetin gözlemlenmesi mümkün olmayan yapıların, mekanizmaların ve eğilimlerin incelenmesi ile açık hale getirilmesi gerektiğini ileri sürmüşlerdir (Downward ve Mearman, 2007; 77–99).

Şekil 2. Teori ve Gerçeklik

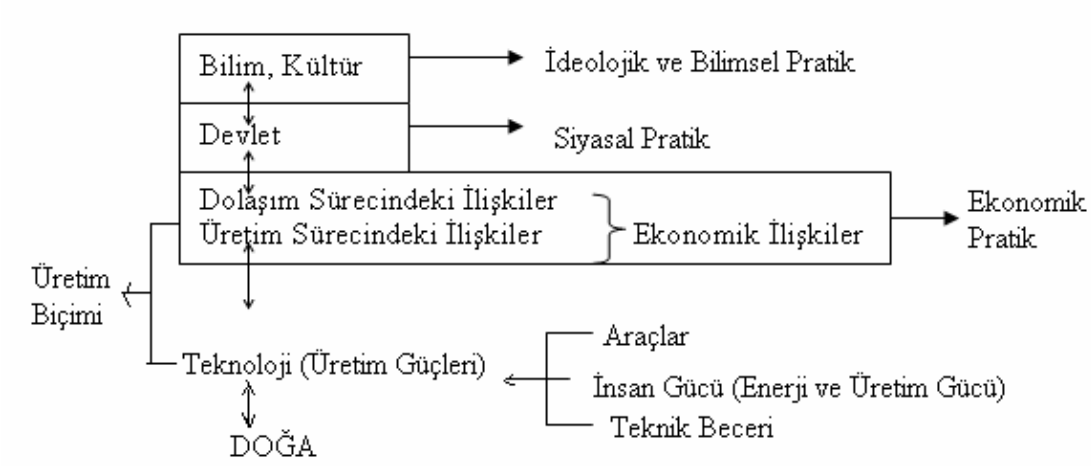

Kaynak: Chick ve Dow, 2005, s 378.

İktisat metodolojisi açısından diğer bir alternatif yaklaşım, bilimin sosyolojik anlamda değerlendirilmesine ilişkin yaklaşımlar çerçevesinde, iktisadi teori üretiminin de sosyal çevresi bağlamında incelemeye alınması gerekliliğini ifade eden görüşlerdir. Bu yaklaşımlar yardımıyla, iktisat teorisindeki değişmelerin politik tartışmalar, rasyonel olmayan sebepler ve kişisel tartışmalardan kaynaklandığına ilişkin unsurlara yer verilmiştir. Bu açıdan iktisadın bilimsel temeli, iktisadi üretim süreci, sadece sosyal araştırmanın pasif öznesi olarak değil, aynı zamanda onu dönüştüren ve incelemeyi mümkün kılan bir araç olarak görüldüğünde gerçekçi bir şekilde kurmak mümkündür. Bilimsel disiplinlerin yapısıyla ilgilenirken, açık ve zimmî bir şekilde piyasa güçlerinin bilim üzerine etkilerinin değerlendirildiği araştırmaların, iktisatta da önemli etkiler uyandırması kaçınılmaz olduğundan, bilimin iktisadını veya iktisadın iktisadını yazmak veya tanımlamak bu yaklaşımlar ile mümkün olabilecektir. Buna ilave olarak, Hands (2001)'in genel metodolojik kuralların iktisatta çok az ölçüde kullanımının olduğunu söylemesi, iktisattaki hâkim ideolojik arka planın iktisadi, yani piyasa ekonomisi ile olan bağlantılarının ortaya konulmasına yardımcı olmuştur (Leonard, 2002; 141–168). Bu bağlamda, Tekelioğlu (1982; 83, 84, 85, 86)'nun Althusser (1970)'den yaptığı alıntı, bilimin sosyolojik olarak toplumsal yapı içerisinde taşıdığı yeri anlamak açısından önem taşımaktadır:

"Her belirli ve böylece tarihsel toplumsal biçimleniş, toplumsal pratiklerin — kuramsal (kuramsal, bilimsel pratik ve ideolojik bilimsel pratik), siyasal, ekonomik — karmaşık bir eklemlenmesidir. Burada pratikten ne anlaşılması gerektiği açıklanmalıdır. Althusser'e göre, pratik bir "dönüşüm (transformation) süreci"dir. Belirli bir hammadde, belirli bir ürüne belirli bir üretim süreci içinde dönüşür. Kuşkusuz, belirli araçları kullanan belirli bir insan gücü bu süreci etkiler. Kuramsal pratik ise, siyasal ya da ekonomik süreçler gibi özgün bir pratiktir ve böylece diğer süreçlerden görece olarak bağımsızdır."

Şekil 3. Toplumsal Üretim Olarak Bilim

Kaynak; Tekelioğlu, 1982, s. 87.

Başka bir deyişle bu yaklaşım, bilimin bir sosyal gerçeklik türü olarak varlığını üretim ilişkileri ile etkileşim sonucunda bulduğunu söylemektedir. Dolayısıyla, bilimin salt ekonomizm ile tanımlanması mümkün olmamakta ve kendi içeriğindeki pratiklerininde sosyolojik olarak incelenmesi gerektiği ifade edilmektedir. Bu açıdan, bilim göreli olarak özerk bir toplumsal alan olarak, doğruluğuna hiçbir dışsal kanıt gösterilemeyecek bir sosyolojik katmandır. Yani Şekil 3'te toplumsal etkileşim içerisinde yer alan bilimin ortaya koyduğu önermelerin, Popper'in yaptığı şekilde, teori üretme ve keşif sürecini birbirinden ayırarak, dışsal olarak değerlendirmek mümkün değildir. Bu bağlamda, Popper'in yaptığı şekilde bir ayrım geçerli olsaydı, bilimsel üretimi merak dışında açıklayacak bir güdü kalmamakta ve teori değerlendirme yaklaşımları da, toplumsal alanın diğer kısımlarından soyutlanmış şekilde bir meta analiz veya ustura olarak varlıklarını sürdürebilmektedirler. Ancak

Altusher (1970), bilimsel önermelerin doğrulanmasının bizzat bilimsel pratiğin bir parçası olması gerektiğini ifade ederek, bilimsel pratiğin sosyoloji tabanını ortaya çıkarmaktadır. Dolayısıyla, pozitivist bilimsel pratikte yapıldığı gibi epistemolojik ve ontolojik değerlendirmelerin ayrıldığı ve ilkinin ikincisi üzerinde mutlak olarak hâkim olduğunun iddia edildiği değerlendirmeler anlamlı olmamaktadır (Tekelioğlu, 1982; 88). Bu açıdan, Althusser (2006)'in sosyal bilimin doğa bilim kültürüne ait matematik gibi unsurlarla kurduğu ilişkiye yaptığı gönderme önem teşkil etmektedir. Çünkü Althusser (2006) sosyal bilimleri nesnesiz bilimler kapsamında değerlendirmiştir. Yani iktisadın ve sosyal bilimlerin nesnelerinin "yanıbaşında" oluşu, yakalamak istedikleri ya da kendi kendine belirlemek istedikleri nesnenin paradoksal biçimde, var olmaması nedeniyle yakalanamaması, onların nesnelerinin belirsiz olmasına neden olmaktadır (Althusser, 2006; 40, 41, 42). Bu yaklaşımla, iktisat gibi sosyal bilimlerin, matematikle kurduğu ilişkilerin teknik veya dışsal olduğu anlaşılmıştır. Başka bir deyişle, iktisat matematiği nesnesi üzerinde, kesinlik ve kontrol yaratabilmek amacıyla kullanmaktadır. Ancak nesnesiz veya nesnesi belirsiz bir bilim olan iktisat, bunu ancak iktisadi gerçekliğin manipülasyonu ile gerçekleştirebilmektedir. Dolayısıyla, iktisat bilimsel pratikten aldığı nesnel argümanlar ile nesnesini tanımlamakta, onu kontrol edemeyeceği içinde büyük ölçüde pozitivist felsefe gibi yaklaşımları tutarlılık sağlamak adına ideolojik vekiller olarak tüketmek zorunda kalmaktadır. Althusser (2006)'in bu pratiğe yaptığı açıklama "bilim adamlarının kendiliğinden fesefesi" kavramı ile açıklık kazanmaktadır. O, bu kavramla bilim adamlarının pratiklerini ikiye ayrırmaktadır. Bunlar; bilim adamlarının bilime ilişkin olarak bilim içindeki pratiklerinin sonucunda oluşmuş nesnellik gibi yapılar ile bilim dışı ideolojik pratikten alınan pozitivizm, idealizm gibi argümanlardır. Bu bağlamda, bilim adamları ve iktisatçılar bilimsel pratik içerisinde nesnelerinin var oluşları nedeniyle çözemedikleri ve hiçbir zaman çözemeyecekleri durumları, Popper (1985; 357–365)'in sosyal bilim kapsamında bireyciliğe yaptığı gönderme gibi metafizik unsurları, yani pratik ideolojileri tüketerek aşmaktadırlar. Yine, zararsız yanlışlamacılık ve Popper_s gibi metotların iktisatçılar tarafından daha tercih edilir olması, Friedman (1953) ve Samuelson (1963)'un araçsalcı / işlemselci önerileri gibi Popperci yaklaşımlar özelinde pozitivist bilim anlayışının iktisatta yaşadığı sorunlar dikkate alındığında,

iktisatçıların önemli ölçüde Darwinci seçilimi içerek bir pratik ideoloji olarak piyasa ekonomisinin ilkelerini tükettikleri görülebilmektedir.

Benzer şekilde, Edinburgh Okulu tarafından ortaya konulan fikirlerde bilimin sosylojik olarak incelenmesi açısından benzer şekilde sonuçlara işaret etmektedir. Edinburgh Okulu tarafından ortaya konulan ve David Bloor ve Barry Barnes tarafından savunulan görüşe göre, inançların değerlendirilmesine ilişkin kriterlerin yanı sıra, bilime ilişkin felsefi sorunlar ve çalışılan konuların seçimi de dâhil olmak üzere, bilim adamı kültürel çevresi tarafından şekillendirilir. Bu görüşe göre, bilgi ister felsefik ve gözlemlenen gerçekliğe ilişkin olsun isterse tanrıya ya da büyücülüğe ilişkin olsun simetriktir. Yani bilim ve bilim felsefesi, diğer herhangi bir inançtan biri olarak, deneye dayalı sosyal gerçeklik olarak ona anlam yüklenmesinden gücünü almaktadır. Dolayısıyla Edinburgh Okuluna göre bilim, sosyolojinin bir kanadı olarak, bilim sosyolojisinde "güçlü program (strong program)" olarak isimlendirilir. Bu görüş, bilim konusunda geliştirilmiş iki farklı görüşün sentezi olarak ifade edilebilir. Bunlardan ilki Russell Hanson'un gözlemlerin teori yüklü olduğunu ve bu nedenle bilimsel bilginin, ancak kültürel bir ontoloji dikkate alınarak değerlendirilebileceği fikridir. İkincisi de W.V.O. Quine'nin eksik belirlenme teorisidir. Bu teori, gözlemler birden fazla teoriyle açıklanabildiğinden, gözlemlerin herhangi bir şeyin nedenleri hakkında, belirsiz bir bilgi verebildiğini söylemesinden kaynaklanmaktadır (Gordon, 2003; 621). Güçlü program, bilim adamlarının günlük işle ilgili her zamanki fikirlerinin sosyolojik faktörler tarafından belirlendiğini ifade etmektedir. Örneğin, Newton'un ortaya koyduğu teoriler batı tipi bir eğitim altındaki astronomların sahip olduğu ortak değerlerin (conventions) bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Özellikle bu okulda, bilim adamlarının ister bilişsel isterse sosyal çıkarları veya ilgileri (cognitive ve social interests) ile teorilerini oluşturdukları ifade edilmektedir. Bilim adamlarının bu yapısı, çıkar-budalası (interest-dopes) kavramıyla tanımlanmaktadır. Bu bağlamda, bilişsel çıkarlar etkin bir şekilde amaç eksenli bir bilimsel faaliyet fikrini ifade etmektedir. Bu fikre göre, bilimsel evrim sadece kuralların izlenmesi anlamında bir pasif süreç olmaktan çok, belirli görevler için belirli kaynakların yeterliliğine ilişkin aktif bir yargıyı içermektedir. Bu nedenle de bilim adamlarının incelediği her hangi bir konu, amaçların ve araçların durumuna göre değişiklik kazanır. Yani bilimsel faaliyet amaç-rasyonel eylem faaliyetidir ve

kontrol ve kestirim gibi amaçlarla teorilerin yapılandırılmasına çalışmaktadır. Bilimde bilişsel çıkarlara örnek olarak, pozitivizmin kestirim ve kontrol özellikleri gösterilebilir. Bu açıdan, istatistik yardımıyla, genel anlamda belirsizlik üzerinde kontrolün genişletilmesi bu tip çıkarların sonucudur (MacKenzie, 1981; 503). Sosyal çıkarlar ise, "X sınıfının tüm üyeleri, Y gibi bir inanca sahiptir" şeklindeki bir ifade ile anlatılabilecek şekildedir. Yani sosyal çıkarlar, bireyleri ve hatta bireylerin istatistiksel olarak toplamlarını ifade etmekten çok, toplumsal yapıları veya kurumları ifade ederler. Bu tip bir çıkar dikkate alındığında, "faiz oranlarındaki düşüş İngiliz endüstriyel kapitalistlerinin çıkarınadır" demek, " İngiliz endüstriyel kapitalistleri faiz düşüşlerini arzulamaktadır" demekten daha anlamlıdır (Woolgar, 1981; 502, 503 ve MacKenzie, 1981; 501). Bu konuda ortaya atılan en önemli örnek ise, Pearson'un korelâsyon analizinin bir sosyal çıkar olarak bünyesinde "soya çekim (eugenics)" şeklindeki bir paradigmayı taşırken, Yule'un aynı konudaki yaklaşımının bu tip bir yaklaşımı taşımaması fikrine ilişkin olandır. Çünkü Pearson analizlerinde, istatistiksel ilişkideki verileri, kontrol ve kestirim amacının gerektireceğinden çok daha fazla düzenlemeye tabii tutmuştur. Başka bir deyişle Yule gibi, sadece ölüm oranları ve aşılama sayısı arasında bir ilişki kurmak yerine, Pearson aynı sonuca ulaşmak için zekâ, yaş, kimlik gibi unsurları da analizlerine dâhil etmiştir. (MacKenzie, 1978; 35–83). Yani incelenen kişilerin genetik özelliklerinin, kontrol ve kestirim gibi bir çıkar için çok detaylı bir açıklamayı içermesi, Pearson'un bilişsel çıkarı aşan, soya çekim gibi bir çıkarının da var olduğunu gösterebilmektedir. Bu bağlamda, iktisatçıların ekonometri ile olan pratiği konusunda bir değerlendirme yapıldığında, rastsallaştırma (randomization) bu şekildeki bir durumu gösterebilecek niteliğe sahip olabilmektedir. Öyle ki, rastsallaştırma, sosyal karar sürecinde ya önemli olmamakta ya da önemli olsa bile bazı davranışsal öncüller gerektirmektedir. Rastsallaşmanın var olduğu bir sosyal program içerisinde, ya katılımcıların özelliklerinin tüm katılımcılar için aynı olduğu kabul edilmekte ya da ajanların davranışları özelliklerine göre farklılaşsa bile, yapısal (idiosyncratic) özelliklerinin katılım kararlarını etkilemediği varsayılmaktadır. Bununla birlikte, rastsallığı temel alan yöntemlerin deneysel verilerin, hesaplama sonuçlarının dağılımlarına göre değerlendirilmesi ve bu değerlendirmelerin ek varsayımlar gerektirmeden yapılabilmesi gibi parametrik olmayan yaklaşımlara göre avantajları olduğu ifade

edilmektedir. Ancak pratikte yapılan çalışmalar bu avantajların büyütüldüğü kadar önemli olmadığını göstermektedir (Heckman, 1992; 226, 227). Bu açıdan, iktisatçıların kestirim amacıyla gerek ekonometrik gerekse teorik modellerinde bensimsedikleri bu yaklaşımların, kontrol ve kestirim açısından önemsenecek bir başarıya sahip olmaması, özellikle dinamik makro teori gibi alanlarda stokastizmin tercih sebebine gölge düşürmektedir. Başka bir deyişle, rastsallığın arkasındaki, ajanların davranışlarının analiz açısından önemli bir etki uyandıracak kadar önemli olmaması veya önemli olsa bile ajanların sınıfsal, grupsal, ailevi, ideolojik v.b. yapısal özelliklerinin katılım kararlarına etkisinin önemsenmemesi gibi varsayımlar, hâkim iktisadın atomisite, tam rekabet v.b.gibi temel varsayımlarıyla önemli benzerlikler taşımaktadır. Bu nedenle de stokastizm gibi bir yaklaşımın hâkim iktisatta benimsenmesinin bilişsel çıkarları aşan bir sosyal çıkarı işaret ettiğini söylemek mümkündür. Buna ilave olarak, hâkim iktisadın teorik dayanakları incelendiğinde, makro iktisadın mikro temeller ile kurulmasında olduğu gibi pozitivist bilimin kestirim ideolojisine dayalı bilişsel çıkarı içerecek örnekler bulunabildiği gibi, kar maksimizasyonu gibi kestirim amacı taşımayıp, sadece yaratılacak totolojiler ile piyasa ekonomisi ilkelerinin sürdürülebildiği bir zemin yaratmayı amaçlayan sosyal çıkarlara dayalı unsurlar da bulunabilmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM OLARAK AMPRİZMİN (EKONOMETRİNİN) İKTİSATTA GELİŞİMİ VE HÂKİM İKTİSAT

İkinci bölümde, iktisat açısından istatistikî ve matematiksel metotların ve bir bütün olarak ampirizmin gelişimi incelenecek ve ekonometrinin yöntem olarak hâkim iktisadın üretimine katkısı sorgulanmaya çalışılacaktır. Burada, bilimsel olarak ampirizmin gelişimi ve ona duyulan ihtiyaç ortaya konulmaya çalışılacaktır. Ampirizmin iktisattaki sert çekirdeği olan istatistik ve ekonometri, iş çevrimi teorisindeki gelişmeler yardımıyla değerlendirilecektir.

2.1. Deneyci Yöntemin (Ampirizm) Hâkim İktisat Anlayışına Katkısı

Hâkim iktisat anlayışının, iktisadi düşünce üzerinde yarattığı egemenliğin anlaşılmasına yönelik temel dinamikleri iktisadın, nesnesi olmayan bir bilim olarak (Althusser, 2006; 40, 41, 42) doğa bilim kültürünün kesinlik ideolojisi (Moles, 2002; 20, 21) gibi kazanımlarını kendine mal etmesi yanında, matematik veya istatistik gibi araçlarla ekonometri özelinde, incelediği nesne üzerinde kurduğu teknik ilişkilerde bulmak mümkündür. Bu şekildeki bir açıklamanın temel sebebi, hâkim iktisadın doğa biliminin pozitivist eğilimlerinden beslenerek, iktisadi faaliyeti nesnelleştirme (Marx, 2003; 20, 21) gücüne erişmesi yanında, ampirizmin katkısı ile edindiği ekonometri gibi araçlarla bu bilginin nicelleştirilerek gözle görünür hale gelmesine ve çeşitli bilimsellik ölçütü tanımlamaları ile diğer bilgi türlerinden kesinkes ayrışmasına zemin hazırlamasıdır. Çünkü doğa bilimlerinden öykünerek kendini bilim olarak var etmeye çalışan iktisat gibi sosyal bilimler, doğa bilimlerinin ampirizm bağlamında sahip olduğu eğilimlerden kendilerine ders çıkararak, kimi zaman sahip oldukları teorileri ampirik-analitik yasa şeklinde oluşturmaya çalışarak kimi zaman da gözlemlerle aksiyomatik-tümdengelimsel yasalarını sınayarak bir pratik gerçekleştirmişlerdir. Bu pratik, doğa bilimlerinde olduğu gibi sosyal bilim çalışmalarını da, ilk başta matematiğin yardımı ile teorilerin, kesin sonuçlar üretecek

nomolojik makineler haline getirildiği daha sonrasında, gözleme ilişkin bir değerlendirmenin yapılabilmesi amacıyla teorilerin istatistik gibi araçlarla deneyle elde edilen verilerin yapılarına uydurulduğu bir hal alacak şekilde etkilemiştir. Bu açıdan, ekonometrinin iktisat açısından önemi, teoriden ampirik değerlendirmeye bir bütün olan bilimsel çabanın ampirik değerlendirme kısmında yer alması nedeniyle, teorilerin sonuçlarının testi, modellerin katsayılarının tahmini, değişkenlerin katsayılarının kestirilmesi ve nihai düzenliliklerin tespit edilmesi (Hoover, 2005; 8) çabası olmasından kaynaklanmaktadır. Bu bakımdan, ekonometrinin genel eğiliminin daha çok var olan teorilerin ya da sert çekirdeğin ampirik olarak genişletilmesi olduğu söylenebilir. Ancak tersten düşünülecek olursa ekonometrinin uygulamalı yapısı, test sürecinden önce modellerin oluşturulmasını, matematiksel olarak değişkenlerin tanımlanmasını ve sonra da soyutlamaların uygulama sonucunda somutlaşmasını ve politika önermelerinde kullanılmasını içermektedir (Backhouse ve Biddle, 2000; 9, 10, 11). Başka bir deyişle, iktisadi faaliyetin sadece deneye dayalı unsurlara yani, metafizik unsurları gözetmeyerek kurulması anlamına gelen ekonometri bu anlamda bir bilimsel ölçüt görevini de görmektedir. Bu bağlamda, Boland (1989; 141, 142, 143), iktisat teorilerinin ampirik içeriğinin olmaması ve ampirik modellerin de gerçekliğin kendisi olmasından ziyade onun bir temsili olması nedeniyle (semantik yaklaşım), teorilerin testinin imkansızlığına işaret etmiştir. Ancak, değerlendirmesinin devamında, ekonometri gibi ampirik uğraşların, doğrusal, doğrusal olmayan, statik veya dinamik tanımlama (specification) çabalarının, birinin diğerini red etmesi şeklinde gerçekleşmesi anlamında, kendi içinde bir yanlışlama sürecine sahip olduğunu söylemiştir. Yani ekonometrinin yardımıyla, hem tarihçi okulda (cliometrics) ve iş çevrimleri teorilerinde olduğu gibi iktisadın olgusal bir yaşam süreci olarak anlaşılması ve zengin içerikli yasa hipotezlerinin türetilmesi hem de aksiyomatik-tümdengelimsel teorileri ile varsayımsal olarak eylem kuramlarını gerektiren normatif analitik bir bilim olan iktisadın ekonometriye dâhil edilerek kısmen de olsa ampirik olarak anlamlı içerikleri olan teorilerin üretilmesi mümkün hale gelebilecektir (Habermas, 1998; 97, 153–164). Sonuçta, ekonometri gerek ampirik-analitik yasaların tespiti amacıyla gözlemlere başvurmayı öngören gerekse iktisadın aksiyomatik-tümdengelimsel teorilerinin deneye dayalı unsurlarla tekrardan üretilmesini sağlayan bir faaliyet olsun, günümüzde kendini ekonometriyle ifade

etmeyen ya da edemeyen yaklaşımların varlığında olduğu şekilde bir bilimsellik ölçütü halini almıştır. Çünkü iktisada ilişkin dergi ve kitapların bugünkü içeriğine bakıldığında, bir taraftan daha fazla sayıda matematiksel önermelere dayalı yasanın inşa edilmesine, diğer yandan da bu matematiksel kurguların ekonometri ile testine ilişkin yoğun bir girişim vardır. Bu açıdan ekonometri, teorilerin matematik dile dönüştürülmesi ve sonrasında çeşitli şekillerde deneysel argümanlarla testini ve somutlaştırılmasını içeren bir süreç olarak, arka planında matematiksel tutarlılığın, prensipte (conceivable) yanlışlamanın (Boland, 1989; 134, 135)[4] ve gözlemin kutsandığı bir bilimsel felsefenin izlerini taşımaktadır. Başka bir deyişle, hâkim iktisadi teori ile etkileşimli bir şekilde ekonometrinin temelindeki çabanın amacının, aksiyomatik-tümdengelimsel teorilerin ürettiği kesin stratejilerin politika olarak kullanılabilecek sağlıklı ve geniş bir yapıya kavuşturulması olduğu söylenebilir. Ekonometrinin bu kullanım amacı, kalkınma iktisadının azgelişmiş ülkelerin şartlarının pür iktisat teorisine uygun olup olmadığını ampirik modeller yardımıyla tespit etmek ve ayrılık gösteren unsurlara göre hâkim iktisat teorisini temel argümanları etrafında geliştirmek (asla terk edilmemesi) şeklindeki bir çabada ortaya çıkmaktadır (Backhouse ve Biddle, 2000; 9, 10, 11 ve Dow, Dow ve Hutton, 2000; 177, 179).

Bu bağlamda, iktisat içerisinde deneye dayalı yaklaşımlar geliştirme uğraşı ve ekonometri, ister Petty ve Quesnay'in iktisadın ampirik-analitik yasalarını elde etmek üzerine yaptıkları şekilde bir uğraşıya isterse hakim iktisadın aksiyomatk-tümdengelimsel teorilerini geliştirmeye dayalı bir çabaya bağlı olsun, bir ölçüde de olsa iktisat teorilerinin ve önermelerinin test edilebilirliğinin tartışılması bağlamında gelişmiş ve şekillenmiştir. Çünkü bilim açısından önermelerin deneye dayalı olması, bilimin ortaya çıktığı ilk andan beri gereklilik arz etmekle birlikte, bilimsel önermelerin değerlendirilmesinde, doğrudan ya da iktisatta olduğu gibi dolaylı yoldan test yeteneğini dikkate alan pozitivist yaklaşımların kazandığı ivme, iktisadın teorilerinin ve önermelerinin ampirik olarak testine ilişkin yoğun bir ilgiyi de tetiklemiştir. Bu bağlamda, doğa bilimleri gibi başarılı ve istikrarlı yasalar yaratma çabasındaki iktisadın matematik dışındaki en önemli aracı artık deneye dayalı

[4] Keynezyen tüketim eğilimini 1'den büyük kabul edilmesi hiçbir zaman yanlışlanamaz ama iktisadi olarak anlamlı değildir. Bu nedenle de, Keynezyen iktisadın önermelerinin Samuelson'un işlemselcilik yaklaşımına göre olası bir yanlışlama gücü vardır.

yöntemler olmuştur. İlk başlarda iktisatta, tarihçi okulun yaptığı gibi ampirik-analitik yasaları, Mill'de olduğu şekliyle teorilerin doğrulukları konusunda fikir edinmeyi ve istisnai durumları ya da saptırıcı nedenleri keşfetmeyi amaçlayan deneye dayalı uğraşlar, iktisadın kavramlarının ve teorilerinin bilimsel olma ve olmama ikilemi tartışmaları içerisinde farklı bir anlam kazanmıştır. Çünkü deneye dayanmayan birçok teori ekonometrinin kazandığı ivme sonucunda bilimsel olmadıkları gerekçesiyle inceleme dışı kalmış ve hatta neoklasik iktisadın marjinallik teorisinde olduğu gibi deneysel gerçeği daha iyi yansıtabilecek bazı değişmeler geçirmiştir (Machlup, 1967; 1–33). Özellikle iktisat bilimine temel teşkil edecek ifadelerin, pozitif ya da test edilebilir ifadelere dayalı olması gerektiğini ima eden Robbins (1932), Hutchison (1938), Friedman (1953), Lipsey (1963), Samuelson (1963) ve Koopmans (1947)'ın görüşleri ile birlikte bu durum daha da belirginleşmiş ve hız kazanmıştır. Öyle ki, bu tartışma sonucunda iktisadın sahip olduğu ifadelerin değerlendirilmesi bağlamında, hem iktisattaki bazı teorilerin deneye dayanmaması nedeniyle bilimsel olup olmadıklarının hem de bir bütün olarak iktisadın teorilerinde metafizik önermeler taşıması sonucunda bilim olup olmadığının tartışma konusu olabileceği iddia edilmiştir (Machlup, 1969; 99–129). Bu bağlamda, özellikle iktisadın bilim olma eşiğinde karşılaştığı önermelerinin test edilebilirliğinin tartışılması açısından ekonometrinin önemi açıktır. Çünkü ancak doğrudan ya da iktisatta olduğu gibi dolaylı yoldan test edilebilen önermeler ya da teoriler bilimsel olarak nitelenebilmektedir.[5] Doğa bilimleri içerisinde bilimsel olanın bilimsel olmayandan ayrılmasına ilişkin test edilebilirlik yaklaşımları gerek doğrulamacılık gerekse yanlışlamacılık şeklinde olsun bu tip bir yönelimi gerektirmektedir.

1930'lara kadar, özellikle teorilerin ve bilimsel önermelerin bilimselliğinin değerlendirilmesinde, teorilerin deneysel kanıtlarla doğrulanması veya başka bir deyişle doğrulamacılık yaklaşımı egemen iken Popper ile birlikte, teorinin bilimselliği, başka bir deyişle metafizikten ayrıştırılması, yanlışlamacılık yaklaşımınca üstlenilmiştir. Bu açıdan, Hutchison (1938)'un iktisadın önermelerinin test edilebilirliğinin gerekliliğini, iktisadın varsayımlarının pek çoğunun Liberal bir ütopyanın uzantısı olduğunu söyleyerek savunması, iktisadın nomolojik düzeydeki

[5] Boland (1988; 3, 4), ekonometrinin kendi içinde böyle bir pratiğe modellerin tanımlanması (specification) açısından bir gönderme yapmaktadır.

teorik değerlendirmelerinin eleştirisine de imkân sağlamıştır. Ancak bu eleştiri bağlamında ortaya çıkan gelişmeler yani, Machlup (1956; 483–493)'un iktisadın temel varsayımlarının doğrudan testinin mümkün olmadığına ve Klappholz & Agassi (1959; 60–74)'nin iktisadın varsayımlarının pek çoğunun analitik yani test edilemez nitelikli olduğuna ilişkin iddiaları, iktisat içerisindeki test edilebilirlik pratiğini de bir ölçüde doğa bilimlerinkinden farklılaştırmıştır. Friedman (1953) ve Samuelson (1963)'un araçsalcılık ve işlemselcilik iddiaları ile iktisadi modellerin temel ilkelerinin eleştirisinin tümden bırakılması da, bu tip bir eğilimin doğal sonucudur. Çünkü iktisadın varsayımlarının doğrudan testinin mümkün olmadığı ancak, ortaya çıkan sonuçların test edilebileceği fizikte havasız ortamda yapılan deneylerin sonuçlarının gerçekte de aynı öngörüleri ortaya çıkaracağına ilişkin bir analojiyle genel bir kabul görmüştür.[6] Başka bir deyişle, iktisadın bilgisinin bilimsel olarak değerlendirilmesi, nomolojik ve matematiksel ama o ölçüde de genel modellerinin varlığının savunulması ile iktisadın gerçeklikten kopuşu ile son bulmuştur. Özellikle yanlışlamacılığın egemen metodolojik değerlendirme aracı haline gelmesi bağlamında, Hands (2003)'in ifade ettiği şekilde, ekonomik teorilerin matematiksel ifade şekline ve biçimciliğe daha çok saplanmaları bu durumu ortaya koymaktadır. Ancak, bu demek değildir ki iktisat ampirik olarak bir değerlendirme yapmama yönde kesin bir karara sahiptir. Çünkü iktisat bu şekildeki bir değerlendirme ölçütüne de, Friedman (1953)'ın kestirime dayalı test yönteminde ve Samuelson (1963)'un prensipte yanlışlamacılık yaklaşımında olduğu gibi matematiksel modellemeleri ile birlikte sahiptir. Bu bağlamda, Habermas (1998; 22, 153–165), iktisadın teorilerinin genel mantığının yansızlık, nesnellik, kontrol, kestirim gibi amaçlar nedeniyle soyut anlamda teori üretmek ve insan eylemine dair olası sonuçları göstermek olduğunu söylemektedir. Bu şekilde, hâkim iktisat teorilerinin benimsediği bilimci görüş ve temel kabuller nedeniyle sınanmasının zorluğunun nedenleri ortaya çıkabilmekte, hatta teorilerin gerçekdışılığına ilişkin iddiaların neden mesnetsiz kalacağı açıklığa kavuşmaktadır:

> "Ama bilgi ilgisi (cognitive interest) doğaya egemen olmayı yani doğal alanların manipülasyonunu hedeflediği anda, sistemin, kendi uygulanma alanına karşı kayıtsızlığı,

[6] Friedman (1953)'ın as if (şayet olsaydı) modelleri bu açıdan önemli işleve sahiptir. Bilardo topunu deliğe sokmak için, matematikçi olmak gerekmez. Ama böyle bir model "Şayet oyuncu matematikçi olsaydı"gibi hiç bir açıklama yapmadan kurulabilir.

> nesnenin bir tahrif edilmesine dönüşür. Nesnesi genel bir yöntem bilgisi uğruna ihmal edilmiş olan yapı, kendisine nüfuz edemeyen kuramı, önemsizliğe mahkum eder. Doğa alanında doğru bilgilerin rekabetinin bir ağırlığı yoktur, ama sosyal bilimler alanında, daha bilmekte yanlı olan özne, tam da analiz etmek istediği düzlemin zorunluluklarına bağlı kaldığından, nesnenin böyle bir intikamı vardır. …Matematiksel iktisat kuramı yalnızca ampirik içeriği olmayan modeller ortaya koyabilirken, tarihsel olarak anlayıcı bir sosyal ekonomi bilimi gerçek süreçleri kavrayabilirdi… ekonomi kuramı, ekonomik olarak rasyonel eylem hakkındaki temel kabullere dayanan temel önermeler sistemidir. …Dahası, genel bir sosyal eylem kuramı, ancak bu belirli tipteki anlaşılır eylem üzerine temel kabullerden yola çıkıldığında olanaklı görünmektedir… Yine de, iktisat kuramı, tam stratejik eylem kuramları gibi, buyurucu amaçlarla kullanılabilir… İktisat bilimsel modellerin ampirik içeriksizliği eleştirisi, ekonomik bilimsel araştırmanın pratiğin değil, esas olarak yanlış bir öz anlayışı hedef almaktadır. İktisadi açıdan rasyonel eylemin kuramları, ampirik eşbiçimlilikler hakkında bilgi verme biçimindeki yanlış iddialarından vaz geçtikleri anda, bu eleştiri nesnesiz kalır."

Özellikle Popper (1985)'in sosyal bilimler için ortaya koyduğu durumsallık analizi ve rasyonellik kriteri bu bağlamda iktisatçıların değerlendirmelerine temel teşkil etmiştir. İktisatçıların özellikle birçok bilim felsefecisi varken, Popper (1985)'in fikirlerinden etkilenmelerinin temelinde, Popper'in hem iktisadın deneye dayalı değerlendirmeleri ile ilgili olan problemlerine çözüm getirirken aynı zamanda iktisadın rasyonel insan eylemine ilişkin temel varsayımlarını içeren matematiksel ve nomolojik modellerinin içerdiği önermelerle benzer öncülleri sosyal bilimler için temel yasa olarak kullanmasıdır. Başka bir deyişle, Popper (1985), Friedman (1953) ve Samuelson (1963)'un doğruluk açısından olguya duydukları güvensizliği tümevarım sorunu bağlamında dile getirmekte ve bilimsel araştırmanın modellerini aksiyomatik-tümdengelimsel modeller kapsamında oluşturulması gerektiğini ileri sürmektedir. Bu durumun iktisat açısından en önemli sonucu, iktisadın bir taraftan iktisadi danışmayı aksiyomatik-tümdengelimli bir biçimde temellendiren biçimselleştirilmiş bir sanat öğretisi konumunu sürdürmesi, diğer taraftan da ampirik-analitik yasa bilgisinin Friedman (1953)'ın kestirimciliğinde ortaya çıkan yüzüyle aksiyomatik- tümdengelimli iktisadi teorilerin kesin stratejilerinin bilimsel temellendirilmesini yapmasıdır (Habermas, 1998; 153–165). Başka bir deyişle, hâkim iktisat açısından ekonometri gibi bir aracın kullanılması teorilerin gerçek dışılığının ortadan kalkıp geniş bir ampirik içerik almalarına neden olmamaktadır. Çünkü ekonometri nihai düzenlilikleri (event regularities) dikkate alan ve incelediği

gerçekliğe teorilerin matematikselleşmesin de olduğu gibi kesin ilişkilere dayalı içsel (ve dışsal) sınırlamalar (intristic closures) getiren bir yaklaşımdır. Bu nedenle de, ekonometri hâkim iktisat gibi piyasa ekonomisinin yarattığı koşulları kendine referans almakta ve Friedman (1953)'ın kestirimciliğin de olduğu gibi hiçbir nedensel açıklama yapmadan var olan ilişkileri üretmektedir (Lawson, 1989; 243). Başka bir deyişle, ekonometrik modellerin bu yapısı ile simetri tezinde (açıklama ve kestirim aynı şeydir) olduğu gibi sadece başarılı (nihai düzenliliklere göre) kestirimlerin sağladığı sonuçlar, iktisat teorisinin bilimsel anlamı için yeterlidir (Downward ve Mearman, 2007; 399, 400, 401). Bu bağlamda, iktisatçıların ekonometri vasıtasıyla ampirizm temelli bir pozitif bilim anlayışında aldıkları konum pek de çelişkili değildir. Çünkü iktisat bir taraftan ortaya koyacağı stratejilerin kesinliğini tümdengelim yöntemi bağlamında matematikle garantilerken, diğer taraftan da kestirimcilik yaklaşımıyla teorilerinin temel kabullerini terk etmeden, onlar için bilimsel olma temellendirmesini, dolayısıyla da kesinlik şeklindeki bir bilişsel çıkarı sağlamaktadır. Bununla birlikte, özellikle ekonometrinin kendi içinde ortaya çıkan ayrımlar sonucunda, semantik yaklaşımın ifade ettiği şekilde iktisat teorisinin ampirik modeller üretme sürecinden ayrışması da önemli bir gelişmedir. Çünkü bu yaklaşımla ampirik modeller kendi içinde bir gerçeklik olarak iktisat teorisinden ayrışmıştır (Cook, 2005; 117–123). Ancak son dönemde, iktisatçıların ekonometriyi yoğun olarak kullanmaları ve ekonometrik olmayan çalışmaların önemsizleşmesi, hâkim iktisadın ekonometrinin modellerinin tanımlanması (spesifikasyon) anlamında kendi içinde işlettiği yanlışlama sürecinden (teorileri red etmeden ama ampirik çabalarla bilimsel olduğunu idda ederek) büyük ölçüde yararlandığının kanıtıdır (Boland, 1989; 141, 142). Bu bağlamda, gerek bu tartışmalar gerekse deneye dayalı bir bilim olma yolundaki pozitif iktisadın bu dinamiklerle kazandığı bu günkü görünüm Coddington (1975; 539–558)' nun fikirleriyle önemli bir açıklık kazanmaktadır:

> "…Pozitif terimi, birçok farklı anlamda kullanılabilir, yorumlayıcı olmayan, metafizik olmayan, hipotetik olmayan, spekülatif olmayan, test edilebilir, gözlemlenebilir, araçsal ve kestirime açık bu anlama gelebilecek ve gelemeyecek durumları ifade eder... *İktisattaki pozitif eğilimler sonucunda iktisatta, teorilerin değerlendirilmesi açısından kestirimin öne geçtiği, teorinin kestirimsel unsurlarının gözlem ile değerlendirildiği, doğa ve sosyal*

*bilimlerin metodolojilerin aynı olarak kabul edildiği yani, metodolojik tekçilik ve teorinin değerlerden bağımsız olarak düşünüld*üğü *bir yapı m*ümk*ün olmuştur …*"

2.1.1. Deneyci Yöntemin Tarihsel Gelişimi

Bilimsel faaliyetler temel olarak fiziksel bir dünyanın var olduğu ve nesnel gerçekliği gösterebilecek yasaları anlamanın mümkün olduğu bir temel kabul üzerinde inşa edilmiştir. Bu bağlamda, bilimdeki büyük sıçramanın, bilimin kendisini skolâstikten ayırdığı ve gerçek maddi dünyadan yola çıkarak ve her defasında ona geri dönerek gözlem ve deneye dayandırmaya çalıştığı fikirsel değişimler ile gerçekleştiğini söylemek mümkündür. Bilimsel devrimin ortaya çıkmasını sağlayan ilk aşama, Kopernikçi devrim olarak bilinen ve Ptolemik astronominin dünya eksenli bir evren açıklamasına karşı çıkıp yerine güneş eksenli bir açıklama getiren yeni bilgi üretme yöntemidir. Bu şekilde, dünyanın güneşe bağlı bir gezegen olarak önemini ve tekliğini kaybettiğini söylemek hatalı olmayacaktır. Bununla birlikte, Galileo ve Kepler'in dünyanın güneş ve kendi ekseni etrafında yaptığı dönüşü ortaya koymaları da, Aristocu anlamdaki bilginin sarsılmasını ve inanırlığının azalmasını sağlamıştır. Galileo'nun bilimsel yaklaşımı bu ölçüde etkili kılan şey, onun fiziksel kanunların sistematik bir şekilde yapılanmasını matematik kullanarak sağlaması yanında, hipotezlerin deneysel olarak test edilmesi gerektiğini söylemesidir. Galileo'dan sonraki dönem bu açıdan bilimsel bilginin hızlı bir şekilde ortaya çıkmaya başladığı bir dönemi içermektedir. Bunun yanında, Descartes fiziksel dünyanın birbirleriyle etkileşim ve çarpışma halinde olan hareketsiz parçacıklardan oluştuğunu ifade ettiği mekanik felsefe ile çok keskin bir değişime imzasını atmıştır. Bu şekilde mekanik felsefe gözlemlenen tüm gerçekliklerin, atomlar gibi hareketsiz ve önemsiz zerreler yardımıyla açıklanabileceğini öne sürmüştür. Daha sonrasında, bilimsel devrim Newton'un çarpışma ve hareketin yasalarına ilişkin yaptığı çalışmalarla ve fiziğe günümüzde "calculus" olarak ifade dilen matematiksel yöntemleri geliştirmekle kazandırdığı kesinlik sonucunda hız kazanmıştır. Günümüzde de, gerek Newton'un ortaya koyduğu ilkeler dolayımında fiziğin gelişimi gerekse Einstein'in mikro evreni incelerken bulduğu sonuçlardan türeyen görelilik kuramı bilimsel teorilerin hem oluşturulması hem değerlendirilmesi açısından önemli etkilere yol açmıştır. Özetle, Aristo ile temsil edilen eski felsefe ile Galileo sonrasında ortaya çıkan ve bu gün

Einstein'a kadar uzanan yeni felsefe arasındaki derin farklılık hissedilir ölçüde büyüktür. Doğaya ait tikellikleri arayan bir anlayıştan, doğayı gözlemleyip genel yasalara ve benzerlikler yoluyla mükemmel bir kestirim ve kontrol gücüne ulaşmaya çalışan bir başka anlayışa olan değişimi ve iki anlayış arasındaki farkı Reichenbach (1993; 202)'ın değerlendirmesinde bulmak mümkündür:

> "Spekülatif felsefe mutlak doğruların peşinde koşmuştur. Bireysel olayları önceden kestirmeye olanak yok idiyse de, hiç değilse, tüm olguları kapsayan genel yasaların bilgisini edinmeye olanak vardı, bu yasalar akıl gücüyle oluşturulabilirdi, ahlak ilkelerini de öyle bir içe doğuş eylemiyle kavrayabiliriz..... Nasıl evrenin en temel yasaları sezgisel bir içe doğuş eylemiyle kavranabilir…. Yüzeysel kalan, özellikle insan yaşantılarıyla kurulan analojiler….. felsefenin ve genelliğe giderek yapılan açıklamanın bu zeminde üzerinde ortaya çıktığı söylenebilir. Bu tez spekülatif ya da eski felsefenin temel tezini oluşturmaktadır. Bilimsel ya da yeni felsefe fizik dünyaya ilişkin hiçbir bilgiyi mutlak görmez… Ne bireysel olguları, ne de onları düzenleyen genel yasaları tam bir kesinlikle dile getirme olanağı yoktur. …bilim felsefecisi moral yol göstericilik özentisini sürdüremez; böyle bir özenti gözlemlerimizi aşan yüksek bir gerçekliğe ilişkin bir iç kavrayışla oluşturulan bir bilgi biçimi sayılmasına yol açar.

Bu bağlamda, bilimin temel paradigma olarak, skolâstiğin metoduna olan güvensizliği ve "ne amaçla" sorularıyla doğayı anlamaya yönelik yaklaşımların inkârını referans aldığını söylemek yanlış olmayacaktır. Çünkü eski felsefede ya da Aristo'cu yaklaşımda, ilk olarak, bilimin sahip olduğundan nitelik yönünden farklı bir madde kavramı bulunmaktadır. Yani bilimin bir makine işleyişi içinde gördüğü maddesel hareketler, skolâstik düşünce sisteminde insan eylemi niteliğinde yorumlanmıştır: Kütlelerin arzın merkezinde konumlarını aramaları ve havanın yukarı çıkmak istemesi gibi. İlave olarak, bu anlayışın tümünde hiyerarşik bir düzen fikri vardır. Doğa bu düzene erişmek çabasındadır; amacına ulaştığında hareketten kesilir. Düzensiz olan dünya, ideal bir hiyerarşiyi içeren düzenini aramaktadır (Bronowski, 2006; 20–25). Bu açıdan, Topdemir (1999; 53, 54, 55, 66, 67, 68), Baconcu anlamda ortaya çıkan bilimin Aristo'nun ereksel açıklama tarzından farklılığını şu şekilde vurgulamıştır:

> "Aristoteles'in savunduğu ve "sağlam bilginin" kaynağının tümdengelim olduğunu savlayan görüşü benimsemez ve bilginin elde edilmesinde dayanılacak tek aracın tümevarım olduğunu ileri sürer. Geçmişteki bilim ve felsefenin verimsizliğini uygun bir yöntemden yoksun olmaya bağlayan Bacon'a göre akıl, anlayış, tek başına bırakıldığında, tıpkı araçlarla

> desteklenmeyen el gibi, güçsüzleşir… *Aristoteles mantığı gerçekleri aramaktan çok bilinenleri kanıtlamaya, öğretmeye yarar. Bu nedenle bizim tek ümidimiz tedricen genel kavramlarla yükselen tümevarımdır…* Ona göre bilim adamı ne sadece rasyonalist ne de sadece deneyci olmalıdır. Her ikisinden de gerektiği kadar olmalıdır. Sadece deneyci olanı karıncaya benzer. Toplar bir araya getirir, yığar; ama kendisi buna katkıda bulunmaz. Sadece akılcı olanı da örümcek gibidir. *Yalnızca kendisinde olanı ortaya koyar dışarıdan bir şey almaz. Bir bilim adamı her ikisinin mükemmel örneği olan arı gibi olmalıdır. Hem dışardan malzeme almalı, hem de kendisindekileri değerlendirmeli ve bir sonuca varmalıdır. Kısacası bir bilim adamı hem akılcı (rasyonalist) hem de deneyci (ampirist) olmalıdır…* Bacon'ın yeni bilim görüşünün diğer bir yönü de, ereksel açıklama ve bilim arasında etkili bir ayrılığı gerçekleştirmiş olmasıdır. Bacon, fiziksel ve biyolojik fenomenlerin ereksel nedenlerine ilişkin bir araştırmanın bilimsel ilerlemeyi engelleyen sözel tartışmalara yol açtığını belirterek, bu türden bir araştırmanın insan davranışının iradi yönleriyle sınırlanması gerektiğini öne sürmüştür. *Onun ereksel nedenleri doğa biliminin dışında bırakması, bilim adamının doğa karşısında bir çocuk haline gelmesi gerektiği şeklindeki inancından kaynaklanmaktadır. Çünkü ona göre doğayı amaçlı bir bakışın prizmasından görmek, ister tanrısal olarak düzenlenmiş olsun, isterse olmasın, doğayı kendi içinde ve kendi terimleriyle inceleyemernektir. "Ne amaçla?" sorusuyla uğraşma formların keşfini ve insan davranışının daha sonraki gelişimini olanaksızlaştırır.*"

Çünkü bilimin doğa felsefesinden ayrışması ve ona olan üstünlüğünü kurgulaması ancak tekrarlanabilen ve tarafsız olan bir bilginin varlığı ile mümkün olabilmiştir. Böylece tarafsızlık yaklaşımı ile büyük ölçüde değer yargılarından ve ideolojilerden bilimin kurtulabileceğini ve kendini skolâstiğin metotlarından ayrıştırabileceği savunulmuştur. İnsanın zihinsel dünyasına ait bu değişim, doğru olanın değerlendirilmesi açısından da önem taşımaktadır. Galileo ile doğrunun taşın düşüşünün gözlemi sonucunda elde edilmesi ile Galileo'ya olan otoriter nefret bu durumu bize göstermektedir. Bunun sonucunda doğru olanın insana ait olan olduğu anlamdaki, anti otoriter tepki bilimin kuruluşuna imkân hazırlamıştır. Wallerstein (2003a; 203, 204) insani bilginin hâkimiyeti ve sonuçları açısından yaptığı değerlendirme ile pratik anlamdaki bu yeni felsefenin yerine işaret etmekte ve genel kabul görmesinin altındaki nedenleri vurgulamaktadır:

> "Toplumun sekülerleşmesi, bilgi dünyasında kendisini iki adımlı bir süreç olarak dışa vurdu. İlk adım, münhasır, hatta hâkim bilme tarzı olarak ilahiyatın reddedilmesiydi. İlahiyatın yerini felsefe aldı; yani bilgi kaynağı olarak Tanrı'nın yerini insanlar aldı. Pratikte, bu bilginin geçerli olduğunu beyan edebilen otoritelerin mevkiinde bir kayma olması anlamına geliyordu bu. Tanrı kelamına özel bir biçimde ulaşan papazların yerine, doğa yasasını ya da

yasalarını özel bir biçimde kavrayan rasyonel insanlara değer vermeye başladık. Bu kayma, felsefenin ilahiyatın bir varyantından ibaret olduğunu iddia eden bazı kişiler için yeterli sayılmıyordu: *Onlara göre, ilahiyat da felsefe de bilginin otorite tarafından, birinde papaz, öbüründe filozoflar tarafından takdir edildiğini beyan ediyordu. Bu eleştirmenler ampirik gerçekliğin incelenmesinden kanıtlar elde etmenin zorunlu olduğunda ısrar ediyorlardı. Bu kanıtların "bilim" adını verdikleri başka bir bilgi biçiminin temeli olduğunu söylüyorlardı. On sekizinci yüzyıla gelindiğinde, bu bilim kahramanları felsefeyi salt tümdengelimsel spekülasyon olarak görerek açık açık reddediyorlar ve kendi bilgi biçimlerinin tek rasyonel biçim olduğunu ilan ediyorlardı… bir yandan, felsefenin bu şekilde reddedilmesi otoritelerin de reddedilmesi savunuluyormuş gibi bir görünüm oluşturuyordu. Bu anlamda "demokratikti". Bilimci, doğru yöntemleri kullandığı takdirde herkesin bilgi oluşturabileceğini söylüyordu. Ve herhangi bir bilimcinin ileri sürdüğü bilginin geçerliliği, sırf ampirik gözlemlerin tekrar edilmesi ve verilerin kullanılması yoluyla başka herkes tarafından sınanabiliyordu."*

Özetle, Bacon, Hume ve Mill'den kaynaklanan ampirizm, Galileo, Newton v.b. bilim adamlarının çalışmalarında belirginlik kazanan bilimsel yöntem anlayışı ve Frege, Peaneo ve Russel'in atılımlarıyla gelişen matematiksel mantık ve mantıksal çözümleme yöntemi, mantıkçı pozitivizmin üç temel kaynağını oluşturmuş ve büyük ölçüde bilimin bugünkü görünümünü belirlemiştir. Mantıksal pozitivizm etkisiyle bilimsel çaba bilimin, bilim ve bilim görüntüsü veren teoloji ve metafizik türden etkiliklerden ayrıştırılması ve felsefeye bilimsel bir kimlik kazandırmak gayeleri ile yapılır hale gelmiştir (Yıldırım,1997; 295, 296). Bu şekildeki bir bilimsel kimlik kazandırma süreci de büyük ölçüde ampirizmin sırtında yükselmiştir. Bu açıdan Trigg (2005; 12, 13, 15)'in ampirizm konusundaki görüşleri dikkate alınırsa, pozitivizmin gözlem verisini yansız olarak kabul etmesinin bilimin nesnel bir kanıt olarak gücünün de temelini oluşturduğu açıktır. Tam da bu nedenle, deneye dayalı yöntemlerinin giderek artan önemini anlamak mümkün hale gelebilmektedir:

"Viyana çevresi (mantıksal pozitivizm) sosyal bilimleri bilimin dalları olarak ele alıyor..... Tüm bilimlerin birlikte uyumlu bir bütün yaratacağı düşüncesini savunan ve sosyal bilimleri de içinde barındıran bir birleşik bilim görüşüne sahipti. Bilim, deneyimle elde edilen verilerin sağlam biçimde temellendirilmesine dayanıyordu. *Bu verilerin ara öznel (intersubjectif) olması gerekiyordu ki, farklı insanlar aynı şeyleri kavrayabilsin. Veriler yorum unsuru içermediklerinden "ham" oldukları için belli teorilerden bağımsızdılar..... Ampiristler duyu verilerinin tıpkı temel renkler gibi tüm yorumlardan arındırılmış olduğunu kabul etmektedirler*. Gözlemlenebilir olguların betimlenmesi ve önceden tahmin edilmesi bilimin

amacı haline gelir. Böylece gözlemlenen düzenli olguların neden öyle oldukları sorun olmamaktadır."

Bu açıdan, ampirizmin temel bilimsel yöntem olarak gelişimi inceledikten sonra, kırılma noktasının bilimsel bilginin bilimsel olmayandan, deneyin ve onun ham bilgisinin hakemliğinde ayrılması süreci olduğunun kesinkes ortaya konulması gerekmektedir. Çünkü bilimin pür haliyle ortaya konulması, varlığını bu anlamda deneye dayalı (ampirik) bilginin diğer bilgi türleri üzerinde kurduğu ayrım çizgilerine borçludur. Başka bir deyişle, bilimin pozitivizm temelinde salt kurgusal olarak ortaya çıkışı bile kendisini deneye dayalı bilginin varlığına bağlı olarak gerçekleştirmiştir. Bunun nedeni, Peirce'in bilimin metodunun ortak kavramların sabitlenmesi olduğuna ilişkin görüşüne değinilerek anlaşılabilir. Başka bir deyişle, ampirizm bilime ortak bir uzlaşım alanı yaratmakta en önemli desteği vermektedir (Backhouse, 1994; 33–42). Öyle ki, tüm gelişimi boyunca doğa bilimi kavramı, bu nedenle olgucu tutumla bir arada anılmıştır (Özlem, 2003; 173). Yani fizik, doğa kanunları "ne olmalıdır" sorusuna cevap ararken, neden sonuç ilişkilerini ortaya çıkarmaya çalışmış, ek olarak da ortaya koyduğu kanunların gözlem değerlerine ait olduğu ve kesinkes skolâstik veya göreli olmadığına ilişkin bir vurguyu yapmıştır.

2.1.2. Deneyci Yöntem ve Ekonometri İlişkisi

Hâkim iktisadın, doğa bilim kültürüne yakınlaşarak kendini bilim olarak var etmeye çalışması bağlamında benimsediği deneyci pratiği, ekonometrinin gelişimi ve iktisattaki kullanım biçimleri ile anlamak mümkündür. Nitekim iktisadın ampirizm ile olan ilişkisi açısından, ekonometrinin günümüzdeki anlamıyla ortaya çıkışının tarihsel dayanakları ile ortaya konulması, bir taraftan ekonometrinin deneyci bir yöntem olarak anlamının ortaya çıkmasını, diğer taraftan da bilimci yaklaşımı kendine referans edinmiş hâkim iktisadın amaçlarının görünür olmasını sağlayacaktır. Ampirizmin iktisattaki kurucuları olarak William Petty ve François Quesnay'i saymak mümkündür. Temel olarak, Petty tarafından sosyal ve doğa bilimlerinin metodolojik uğraşları tek bir yaklaşımla açıklanmaya çalışılmış ve bunun dayanağını da ölçmeye ilişkin unsurlar oluşturmuştur. Yine aynı şekilde, Quesnay'de Petty'nin ampirizme yönelik fikirlerinin destekçisi olmuştur. Çünkü

Quesnay tarafından ortaya konulan ekonomi tablosu, Petty'de olduğu şekilde fiziğe öykünerek iktisattaki mal ve para akımlarının ölçülmesini amaç edinmekteydi. Bu tip yaklaşımlarla, iktisadın yasalarının günlük yaşamın niceliksel eylemlerinden çıkarsanabileceği kabul edilmekteydi. Bu iki düşünürün yanı sıra, Adam Smith'de Newton tarafından fizik açısından formülleştirilen evrensel yer çekimi gibi ilkeleri, iktisada ve insan davranışlarına uyarlamıştır. Ancak, Smith'in diğer iki düşünürden ayrılan noktası ise hiçbir zaman politik aritmetiğe olan güveninin tam olmamasından ve politik aritmetiğin kesinlikten uzak olan hesaplamalarına duyduğu şüpheden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle de, Smith ve ardılları olan iktisatçılar tarihsel olarak kurgulanan teoriler yerine, genelleştirici yani, insan eyleminin genel kabul görmüş bir ekonomik ya da sosyal sistem temel alınarak açıklanmasına yarayan soyut teorileri benimsemişlerdir (Hodgson, 2001; 10–32). Ancak, teorilerin bu oluşturulma şekli iktisadın Smith'ten sonra çok sayıda farklı ideolojinin mücadelesi ile karşı karşıya olmasına da neden olmuştur. Bu bağlamda, yaygın bir şekilde iktisatçılar arasında ilk önce sözel ve kavram olarak ve daha sonra da, matematiksel olarak rekabetçi bir dengenin varlığına ilişkin tartışmalar önemli bir yer işgal etmiştir. İktisadi yaşamda rekabetçi bir piyasanın optimum koşullarına duyulan inanç ve laissez faire ideolojisi, denge dışında yer alan durumları dışlayacak şekilde Jean-Baptiste Say'in mahreçler yasasında görüldüğü gibi uç durumlara taşınmıştır. Say'in mahreçler yasasına göre genel anlamda bir aşırı ya da eksik üretim durumu ile karşılaşmak imkânsız olarak ifade edilmiştir. Ancak, özelikle iktisatta soyut modellemeyi benimseyen Ricardo tarafından önemli ölçüde Say yasası saygı görse bile, ampirik değerlendirmeyi temel alan Malthus, azalan gelirlerin yaratacağı bir eksik tüketim durumunun ekonomiyi krize sürükleyebileceğini ifade ederek bir çeşit ampirik-analitik yasanın da öncüsü olmuştur. Bu görüş daha sonrasında, Keynez ve Marx'da genel bir kriz teorisi olarak anlamını kazanmıştır (Hillinger, 2005; 10–12).

Bu yaklaşımlardan sonra, ekonometri, "ekonomik ölçüm" anlamına gelen bir sözcük olarak ilk kez Norveçli iktisatçı Ragnar Frisch tarafından 1926'da kullanılmıştır. Ancak, ekonometrinin bir bilim dalı olarak 1930'ların başında oluşmaya başladığı kabul edilmektedir. Öncesinde, özellikle 1870–1930 döneminde, istatistiksel iktisat veya uygulamalı iktisat olarak adlandırılan çalışmalar vardır. Bu tür çalışmalarla, iktisadi verilerin derlenmesi, bu verilerin istatistiksel ve iktisadi

anlamda yorumunun yapılması ve değerlendirilmesi, belki de daha önemlisi, iktisadi kuram ve önermelerin verilerle uyumlu olup olmadığının araştırılması başlamıştır. İktisatta ilk istatistiksel çalışmalar, ağırlıklı olarak ürün bazında talep, arz ve fiyat ilişkilerinin niceliksel ifadesi ile ilgilidir. Bunun bir nedeni, mikro düzeyde fiyat, talep ve arz ilişkilerinin Jevons, Walras ve Marshall gibi neoklasik iktisatçılar tarafından matematiksel olarak ifade edilmiş olmasıdır. Bunun yanında, istatistiksel metotların ve ekonometrinin yaygınlığı daha çok kendini iş çevrimlerine ilişkin araştırmalar sayesinde gerçekleşmiştir. Ancak, iktisadi bunalım (kriz) ve dalgalanmalar, günümüzde olduğu gibi, 19. yüzyılda da, mikro düzeyde olduğu kadar makro düzeyde de gözlenmekteydi. Bir başka deyişle, ekonometri kurulumunu hem mikro alandaki beklentileri belirleme ve dalgalanmaları anlama çabasına bağlı örümcek ağı teoremine hem de makro düzeyde krizlerin var olması sonucunda ekonomideki şokların anlaşılmasını sağlamayı amaç edinen iş çevrimleri çalışmalarına borçludur. Dalgalanmaları veya devresel hareketleri açıklama çabaları da 19. yüzyıl sonlarında başlamıştır. Fransız iktisatçı Clement Juglar, 1862'de yayınlanan kitabında; ABD, Fransa ve İngiltere'de yaşanan bunalımları ve dalgalanmaları inceledikten sonra, devresel hareketleri yaratan asıl etkenin kredi koşullarındaki değişme olduğu sonucuna varmıştır. Bununla birlikte, Jevons'un "güneş lekeleri" kuramına göre devresel hareketler hem düzenliydi, hem süreleri, yaklaşık 11 yıl olmak üzere, aynıydı. Jevons' a göre, güneş lekeleri ile belirlenen bir iklim devresi vardı ve bu da hem tarımsal üretimi hem fiyatları etkiliyor ve devresel hareketler yaratıyordu. Böylece, ekonominin genelinde düzenli dalgalanmalar görülüyordu. Jevons'un kuramının bir önemli özelliği, ekonomideki devresel hareketlerin içsel olmayıp, güneş ve iklim gibi dışsal etkenlerce açıklanmasıdır. ABD'deki devresel hareketleri, istatistikler/veriler temelinde ve diğer ülkelerle karşılaştırarak açıklama çabasında olan bir başka iktisatçı Wesley C. Mitchell'dir. 1920'de NBER'in (National Bureau of Economic Research) kurucuları arasında yer alan Mitchell, bu kuruluşun 1920–1925 döneminde yöneticiliğini yapmıştır. ABD'deki kurumsal iktisatçılar grubunun da üyesi olan Mitchell'in, bu grubun iktisatta istatistik kullanmaya verdiği önemi yansıttığı söylenebilir. Mitchell, 1913'te yayınlanan kitabında bazı değişkenlere ilişkin verileri inceleyerek devresel hareketlerin düzenli olmadığı sonucuna varmıştır. Bununla birlikte, bu hareketlerin

dikkatle oluşturulacak iktisadi barometreler ile önceden tahmin edilebileceğini söylemiştir (Uygur, 2006; 4, 5, 6, 7, 8, 12, 13, 14, 15, Gilbert, 1998; 108–128 ve Christ, 1994; 30–59). Bu bağlamda, Mitchell (1925; 1–12)'in iktisat ve iş çevrimleri teorilerinde istatistiğe ve gözleme olan güvenini aşağıdaki ifadelerinde anlamak mümkündür:

> "….iktisadın niteliksel teorileri newtongil anlamda bir seyir izlerken, niceliksel yaklaşımları daha çok istatistiksel kavramları içermektedir. İktisat teorilerinin mekanik tarzı ile istatistiksel teorileriler arasında… önemli farklılıklar vardır… İktisatta fizikte olduğu gibi çok sayıda ajanın gözlemlenmesindeki zorluk, iktisadın unsurlarının anlamlı bir şekilde toplulaştırılmasındaki sorunlar ve laboratuar ortamındaki deneysel eksiklikler gibi sorunlara rağmen, istatistiksel yaklaşımların iktisatta yaratacakları değişme fiziğe oranla daha büyük olacaktır. İktisadın, mekanik yapılarının öngörüleri olan hareketin değişmezliği, belirlilik ve de benzerlik gibi ilkelerden önemli ölçülerde farklılık taşıyor olması, iktisatta istatistikî teorilere ve gözlemlere son noktada şüphesiz tam bir güven duymamız gerektiği gerçeğini değiştirmemektedir."

Yani iş çevrimleri teorileri, ampirizm destekli olarak Mitchell (1925)' den bu yana özellikle iktisadi değişkenlerin uzun dönemde izledikleri yol veya büyüme oranındaki değişmeleri ve ekonomik faaliyetteki dalgalanmaları anlatmak amacıyla kullanılmaya başlanmıştır. Dolayısıyla, Mitchell gerek iş çevrimlerinin tanımlanması gerekse ölçümü açısından tümevarımsal-istatistiksel açıklamaya (inductive-statistical explanation) dayalı bir teorik kurgunun kurucusu olarak önem teşkil etmektedir (Hall, 1990). Buna ilave olarak, Burns ve Mitchell (1946)'in çalışmaları makro iktisadi araştırmada ekonometrinin yaygınlık kazanması açısından bir dönüm noktasıdır. Çünkü bu çalışmada, hâkim iktisadın teorilerinin test edilebilir mantıksal sistemler olarak kabul eden görüşlere karşıt olarak, Mitchell teorileri gözlemlenen davranışların ampirik araştırılması için yol gösterici bir unsur olarak kabul etmekteydi (Simkins, 1999; 5). Aynı zamanda, Mitchell'in yaptığı çalışmalar yanında, Frisch ve Tinbergen'in 1930'ların ortalarında yaptığı çalışmalar, bu alana en önemli katkıları oluşturmuştur. Ancak, 1930'ların sonunda ekonometri daha yeni doğmuş iken, çığır açtığı düşünülen Jan Tinbergen'in ekonometrik çalışmaları, Keynes (1939) gibi bazı iktisatçıların sert eleştirileriyle karşılaşmıştır. Keynes (1939), Tinbergen (1939) tarafından ortaya atılan görüşleri eleştirerek, istatistiğin iktisadi gerçekliği anlama konusunda eksik kalacağını savunmuştur (Keynes,1939;

559–568). Bu yaklaşımlarla, Cowles Komisyonu'nun daha sonraki çalışmalarına da öncülük edecek şekilde, iktisadi ve ekonometrik modellerle bunalımları ve çalkantıları nicel olarak anlamanın, bunları öngörmenin ve bunlara uygun politika önermeleri geliştirmenin mümkün olduğuna inanılmaktadır. Bu bağlamda, Koopmans (1947; 161–172), teorinin yapılacak ampirik modellemede öncelikli olduğunu ileri sürmüş ve verilerin teorik ön kabuller olmadan yorumlanamayacağını ifade etmiştir. Koopmans (1947; 161–172), Burns ve Mitchell (1946)'in sadece gözleme önem atfetmelerine ve bu gözlem değerlerinin açıklanması için öncül bir teorik açıklamayı içeren tümdengelimsel mantığa değinmemelerini şu şekilde eleştirmektedir:

> "…Burns ve Mitchell (1946), Kepler'in olduğundan çok daha tutarlı olgucudurlar. …Newton, Kepler'in… gezegen hareketlerine ilişkin ampirik düzenlilikleri içeren bulguları ile maddenin hareketine ilişkin temel yasasını formüle etmiştir. Ampirik düzenlilikler ve temel yasa kavramları sırasıyla bilimin Kepler ve Newton aşamalarındaki durumunu tarif etmek için kullanılmıştır. İkisi arasında ayrım yapmak çok kolay değildir. Kaldı ki, Newton ampirik düzenlilikleri kullanarak maddenin hareketine ilişkin genel yasalara ulaşmıştır. …Aynı durum Burns ve Mitchell (1946)' in çalışmalarında da gözlemlenmektedir. Çünkü kitapları iktisat içerisindeki Kepler cinsinden bir katkıyı içermektedir. Hipotezleri insanın iktisadi davranışını anlamaktan çok dalgalanmaların karakterini anlamaya yöneliktir."

Daha sonrasında, Vining (1949) çalışmasında, iktisadi teorilerin, iktisadi araştırmaların üzerine sıkı bir ceket (straitjacket) gibi bir sınırlama getireceğini vurgulayarak, makro modellerin iktisadi ilişkileri anlamlandırmak konusunda yetersizlikleri üzerine vurgu yapmıştır. Ancak Vining (1949)'in pür olgucu olduğunu söylemek yanlış olacaktır. Çünkü Vining (1949; 83, 84, 85, 86), iktisadi ilişkiyi teorilerden hareketle algılamanın önemine işaret etmiştir:

> "…yapılması gereken…düzenlilikler ve düzenlilikler arasındaki içsel ilişkiler konusundaki araştırmalar yapılması, teorik modellerle ilgilenmek suretiyle, bu ikisi arasında bir ilişki kurmaktır….."

Başka bir deyişle, Vining (1949) makro iktisadi teorinin iş çevrimleri içerisindeki bireysel davranışların kestirimi için yeterli ölçüde gelişkin olmadığını belirtmiş ve iktisatta ampirizmin kullanımını mikroskoba benzeterek, istatistikî araştırmanın uzun dönemde makro iktisadi teorinin gelişimi için çok önemli bir fırça darbesi olduğunu ifade etmiştir (Vining, 1949; 77, 83). Bu açıdan, iktisadın istatistik ile yoğun

bağlantılar kurmasının ve ekonometrinin görünür bir şekilde kullanımının, iş çevrimleri teorileri ile birlikte gerçekleşmiş olduğunu söylemek mümkündür. Özellikle, Cowles Komisyonu çerçevesinde ortaya konulan çalışmalar istatistiğin iktisat açısından önemi konusunda düşündürücü sonuçlara ulaşılmasını sağlamıştır. Cowles Komisyonu'nun işadamı Cowles tarafından, piyasadaki dalgalanmaların kestirilebilmesi için kendi sahip olduğu modellerin yetersiz kalıp bilim adamlarından yardım istemesi sonucunda kurulduğu dikkate alınırsa, komisyondaki ekonometrik çalışmaların iktisat açısından (kestirimcilik) taşıdığı önem de anlaşılabilecektir (Christ, 1994; 30–59). Koopmans (1947)'ın etkisi altında, Cowles Komisyonu'nun çalışmaları kapsamında, ilk olarak iktisat teorisinin ekonometrik modeller ile birlikte ampirik olarak test edilebilecek hale getirilmesine, daha sonra da yapılacak testlerle birlikte ilgili iktisadi teorinin reddine ve kabulüne ilişkin karar verilmesine ilişkin bir yöntem izlenmekteydi. Bu bağlamda, ekonometrik pratik, değişkenlerin eş anlı denklemler ve aşamalı (sequential) analizle modellenmesine, dışsal ve içsel değişkenlerin belirlenmesine ve bazı değişkenlere a priori olarak sınırlamalar konulmamasına ilişkin olarak özellikle de, Keynezyen iktisadın etkisi ile büyük ölçekli makroekonometrik modelleme (Large-scale macroeconometrics models) şeklinde gerçekleşmiştir (Simkins, 1999; 8, 10). Bu durum açısından komisyonun çalışmalarına özellikle Friedman'ın itirazı söz konusudur. Çünkü Cowles komisyonu'nun çalışmaları sonucunda, modellemenin, bir tek denklemle değil bir eşanlı denklemler sistemi ve iktisadi teorinin a priori sınırlamaları ile yapılmasının gerekliliği ortaya konulmuştur. Başka bir deyişle, sistemdeki denklemlerin tümünde veya birçoğunda rastsal hata terimin bulunduğu ve ekonometrik uygulamalarda kullanılan verilerin büyük ölçüde zaman serisi olduğu yapısal modeller içerisinde analizler yapılmaya çalışılmıştır. Bu açıdan, Cowles komisyonu'nun yapmış olduğu çalışmalar çeşitli sebeplerce eleştiriye uğramıştır. Özellikle, Marschak (1953), Liu (1960), Lucas (1976) ve daha sonrasında Sims (1980)'in bu tip modellemeye karşı olan görüşleri, ekonometrik modelleme şeklinin de değişimini göstermesi açısından önemlidir (Christ, 1994; 30–59). Temel olarak, büyük ölçekli makroekonometrik yapısal modellerin kestirim açısından başarısız olması ve modellere getirilen dışsal sınırlamaların rasyonel beklentiler hipotezi ile çelişmesi bağlamında ortaya çıkan bu eleştiriler; iktisadi değişkenlerin çok fazla olması nedeniyle yapısal modellerin

değişkenlerin modellenmesinde yetersiz kalacak olması ve ekonomik yaşamdaki yapısal değişmelerin modellerin tekrar ve tekrar hesaplanmasını gerekli kılmasıdır (Simkins, 1999; 12, 13). Marschak (1953) ve Lucas (1976), bu yapısal değişmelerin veya rejim değişikliklerinin (regime-switching) modellerin yeniden hesaplanmasını ve değişime tabi tutulmasını gerektirdiğini söyleyerek, eski indirgenmiş formdaki hesaplamaların öngörü açısından başarısız olacağını veya başarılı olabilmek için değişmez olarak kalamayacağını belirtmişler, sonuç olarak bu durumun yeni hesaplamaları gerekli kılacağını ifade etmişlerdir (Marschak, 1953; 1–26 ve Lucas, 1976; 19–46). Bu nedenle, Marschak (1953; 24, 25, 26) yapısal değişmeler ve modelleme ilişkisi ile birlikte ekonometrik modellemede gecikmeli değerler ile rastsal unsurların varlığının gerekliliğini ortaya koymaktadır:

> "…özellikle, en iyi politika tercihinin bir yapı (structure) bilgisini gerektirmesi nedeniyle, gözleme ait koşulların değerlendirilmesi gerekmektedir. Yapı, gözlemler gelecekte bir zamanda değişim geçirirken, değişmez ya da sabit bir durum içerisinde oluşturulabilir… Eğer yapının tanımlanmış bir değişimi bekleniyorsa, politika yapıcılarının değişkenlerin gelecekteki değerlerine ilişkin ilgisinin bazı geçmiş dönem bilgileri de içermesi gerektiği açıktır Eğer bazı yapısal değişmeler bekleniyorsa, verinin daha önce ifade edilen yapı bilgisini önceden varsayması gerekli olacaktır… Bu nedenle, iktisat teorisinin gözlenemeyen rastsal sapmalar ve hata terimleri ile ortaya konulması, bu rastsal büyüklükler için ortak dağılım fonksiyonlarının oluşturulması gerekmektedir."

Bu tip girişimlerin sonucunda, ekonometrik modellemede Sims (1980)'in Vektör Otoregresif (VAR) yaklaşımı ile yaşanan gelişme, Mitchell'in ampirik yaklaşımının tekrar gündeme gelmesini sağlamıştır. Başka bir deyişle, Sims (1980)'in metodu ile makroekonometrik modelleme açısından teorilerin testine ilişkin bir yaklaşımdan, "bırakın veri konuşsun" şeklinde ifade edilen istatistiksel anlayışla iktisadi teorinin dinamik olarak yapılandırılmasını amaçlayan pür ampirik bir yaklaşıma geçiş olmuştur. Çünkü bu yaklaşım, Mitchell'in "teorisiz ölçme" yaklaşımından, daha karmaşık istatistikî tekniklerin kullanılması, iktisadi teorinin testine ilişkin daha fazla bir isteğe sahip olunması ve daha çok olasılık temelli bir istatistikî modelleme anlayışına dayanması gibi farkları taşımaktayken, temel olarak Mitchell'in model tekniği gibi çok az iktisadi teorinin yer aldığı tümevarımsal-istatistikî bir sınama yaklaşımını hedeflemekteydi (Simkins, 1999; 13, 14). Bu tip metodolojik değişimi

göstercek şekilde, Sims (1980; 3–7) ateorik yaklaşımına şu şekilde bir kılıf hazırlamaktadır:

> "..yeni istatistiksel teknikler, veriler de her hangi bir a priori sınırlama uygulanmaksızın istatistikî modellerin oluşmasını sağlamakta… açık gözlemsel düzenlilikler, kestirimsel analizler de kullanışlı olmakta ve veri elde etmede, insan davranışlarına ait bilgimizin gelişmesinde yardımcı olmaktadırlar."

Ancak Cooley ve Le Roy (1985; 301, 305), Sims (1980)'in ateorik yalaşımına karşı çıkarak, ekonometrik modellemede bulunan ilişkilerin, iktisadi teorilerden yola çıkarak anlaşılabileceğini ifade etmektedirler. Bu şekilde, yapısal (structural) ya da başlangıçta a priori sınırlamalara dayanmayan modellemelerin gerçek anlamda sağlıklı modeller olmadığını ifade etmektedirler:

> " Sims tarafından ileri sürülen Almanya örneğinde, fiyat yenilikleri önemlidir, çünkü bu ilişkide, reel gelirde istikrarlı bir düşüş, reel ücretlerde kararlı bir düşüşü sağlayacaktır….. ifadesi gibi birkaç ateorik iddia… herhangi bir öncel belirlenmiş sınırlamalar olmadan doğrulanmadan kalır. Bu şekildeki iddiaların doğruluğu teorilerden modelleme öncesinde elde edilmiş ve test edilemeyen, reel gelir ve reel ücret arasında ilişkiyi belirtecek şekildeki a priori genellemelere bağlıdır."

Bu anlamda, Leamer (1985)'in Lucas'ın rasyonel beklenti yaklaşımı ile biyolojik ve sosyal varlıkların özelliklerini birbirinden ayırmayı dikkate almaması kapsamında, sahte (placebo) etkilerin makro iktisadi analizlere girişinden bahsetmesi ateorik analizlerin iktisada olan etkisini anlamak açısından önemlidir (Leamer, 1985; 255–304). Cooley ve Le Roy (1985)'un eleştirilerine, VAR modellerine daha fazla iktisat teorisini eklemek suretiyle Sims (1996) tarafından modellere a priori sınırlamalar getirilmesi şeklindeki yaklaşım, bu bağlamda ampirik metotları savunmak açısından en önemli cevap olmuştur (Sims, 1996; 113, 117, 119). Bu açıdan, getirilen sınırlamalarla oluşturulmuş VAR modellerinin etki tepki fonksiyonları ve varyans ayrıştırma analizleri yardımıyla yapısal olarak yorumlanmasına bazı eleştiriler getirilmiştir. Çünkü gerçek bir teorik fikir olmadan sadece ad hoc düzeltmelere dayan sınırlamalar ile VAR modellerinin gerçekten yapısal bir yapı taşıyacağını iddia etmek zordur. Sonuçta, modellere getirilen sınırlamaların gerçekten yapısal analizler olmadığı yönündeki eleştiriler, hem modellerin belirlenmesi (identification) hem de modelden elde edilen şokların yapısal anlamıyla yorumlanması için Blanchard ve Quah (1989)'ın uzun dönem iktisat teorisinden elde ettikleri sınırlamalarla yaptıkları

gibi başka bir yaklaşımı doğurmuştur. Bu girişimler model değişkenlerinin eş anlı değişmeleri üzerine iktisat teorilerinin uygulanmasını içeren yapısal vektör otoregresyon modellemesi şeklinde bir ekonometrik pratiği (SVAR) ortaya çıkarmıştır (Simkins, 1999; 17). Diğer yandan, Sims'in geliştirdiği istatistikî VAR modellerine karşıt bir şekilde, Sims'in ve Lucas'ın büyük ölçekli makroekonometrik modellemeye olan eleştirilerine ve genel denge teorisine, iktisadi ajanların optimumlaştırılmasına ve rasyonel beklentiler teorisine dayanan, teorik bir yaklaşım olarak reel iş çevrimleri teorisi, Kydland ve Prescott (1996) tarafından yeni bir modelleme tipi olarak geliştirilmiştir. Uzun dönem büyüme ve kısa dönem dalgalanmaların neoklasik büyüme teorisinin stokastik versiyonu olan reel iş çevrimleri teorisi ile açıklanabileceği fikri, ulusal ekonominin hesaplanmış temsili bir modelinin kullanılarak hem teori hem ölçmeyi içeren "hesaplanabilir deneyler (computational experiments)" yaklaşımının ortaya konulmasını sağlamıştır (Kydland ve Prescott, 1996; 69). "Hesaplanabilir deneyler", iyi test edilmiş bir teoriden model ekonomi için denge yasalarının türetilmesi, tarihsel verilerden türetilen parametreleri kullanan modellerin oluşturulması (calibrating), simülasyonla oluşturulmuş verilerden hesaplanan istatistiklerin dağılımlarının belirlenmesi ve bu hesaplanmış verilerin gerçek ekonominin verileri ile karşılaştırılması şeklinde aşamalardan oluşan bir süreci ifade etmektedir. Bu şekilde "hesaplanabilir deneyler" yaklaşımı doğa bilimlerinde uygulanan bilimsel metodun genişletilmiş bir hali olarak görülmüş ve Cowles komisyonunun yapısal modellere dayalı anlayışı ile Mitchell'in salt deneye dayalı açıklamalarından daha fazla iktisadi teorileri geliştirme ihtimaline sahip olduğu kabul edilmiştir (Simkins, 1999; 18, 19). Kydland ve Prescott (1996, 84–85) yaklaşımlarının iktisadın bilim olmasına katkısını şu şekilde anlatmaktadırlar:

> "Bir teorinin test edilebilmesinin bir şekli, model ekonomilerin, gerçekliğin belli bir kısmını taklit eden teorinin yönlendirmesine uygun olarak yapılandırılıp yapılandırılmadığını belirlemektir. Belki de, bir teorinin nihai testi kesitirimlerin onaylanıp onaylanmamasıdır. Yani seçilmiş bir polika kuralı veri iken, fiili ekonominin model ekonomi tarafından öngörülen şekilde davranıp davranmadığının belirlenmesidir. Eğer teori testi geçerse, daha sonra, daha öncesinde hesaplanabilir deneyde gözetilmemiş bazı gerçeklik türleri ile testin daha da ilerletilmesi mümkün olabilir… bu özelliklerin hesaplanmaya dâhil edilmesi ile daha güçlü bir teorinin de kurulması sağlanabilir. Sıklıkla olduğu şekilde, yeni özellikler önemli olduğu sürece iktisadi teori geliştirilebilir. Bu şekilde, ikisat biliminin de gelişmesi sağlanabilir."

Ancak bu yaklaşıma ilişkin olarak en büyük eleştiri, Sims (1996) tarafından yapılmıştır. Sims (1996; 105, 106, 113, 117), Mitchell'in daha önce Kepler ve Newton'a atıf yaparak aktardığı, olgulara ilişkin araştırmanın yapılması ve bunlardan teorik kesitirimlerin ortaya çıkarılması çabasına değinerek, olgu düzeyinde yürütülen çalışmaların daha başarılı sonuçlar vereceğini idda etmiştir. Bu nedenle, Mitchell'e benzer şekilde, deneye dayalı araştırmanın sadece bilimsel teori üretmeyi sağlayacak bir bir veri toplama faaliyeti olmaktan çok yeni araştırma konuları yaratabilecek bir faaliyet olduğunu belirtmiştir:

> " iktisatta……, deneysel bilimlerde olduğu gibi teorilere ilişkin belirsizlikleri ortadan kaldırmayı sağlayacak şekilde gözlemlerin yaratılması mümkün değildir; yapılacak hiçbir deney, dinamik, stokastik, genel denge modelinin şimdiye kadar çok az bir ampirik neticeye ulaştığı gerçeğini değiştirmez. Makroiktisatçılar sadece biçimsel olmayan teorik fikirleri kullanan zaman serisi verilerini birleştiren birçok farklı yaklaşım geliştirmişlerdir. Erken dönem NBER iş çevrimleri analizcilerinin iş çevrimleri düzey diagramı bu tip indirgenmiş modelleme yaklaşımlarının ilkidir. Fakat çok değişkenli spektral analizi (multivariate spectral analysis), gecikmesi dağıtılmış regresyon (distributed lag regression), dönüm noktası zamanlaması analizi (turning point timing analysis), yatay-korelasyon fonksiyonları (cross-correlation functions), temel birim analizi (principle component analysis), vektör otoregresyon etki tepki analizi (vector autoregression impulse response analysis) ve dinamik faktör analizi (dynamic factor analysis) kullanımların tümünü gösterir. "

Dolayısıyla, Sims (1996), Kydland ve Prescott (1996)'un yaklaşımları yerine, niceliksel iktisadın daha iyi bir şekilde geliştirilebilmesi için, modellerin formundaki bozuklukları giderebilecek ve verilerin doğru bir şekilde yorumlanmasını sağlayacak bir faaliyet olarak verilere gidilerek yapılan çalışmalara dayanan ve modellere bu açıdan iktisadi teoriler ile kısıt getirilmesini içeren yapısal vektör otoregresif yaklaşımını (SVAR) savunmuştur (Sims, 1996; 117). Sonuç olarak, iş çevrimleri teorileri ve ekonometrik metodun gelişimine ilişkin tarihsel period incelendikten sonra, iktisatta Mitchell, Vining ve Sims'in tümevarımsal-istatistiki metotlarında olduğu gibi ampirik-analitik yasa oluşturma ve gerçekliği ampirik düzlemle zenginleştirme faaliyetleri ile Koopmans, Keynes ve Kydland & Prescott'un teorik-tümdengelimsel metotlarında görüldüğü şekilde aksiyomatik-tümdengelimsel yasa oluşturma ve gerçekliğin başlangıç önermeleri ile yansız, nesnel, kontrol edilebilir anlamda teorileştirilmesi yaklaşımlarının yakınlaşması yönünde bir eğilimin olduğu görülmektedir. Bu açıdan, gerek ampirik makroiktisadi modelleme açısından bu

yakınlaşmanın anlamının kavranabilmesi gerekse iş çevrimlerinin anlaşılmasına duyulan ihtiyaç sonucunda gelişen ekonometrik yaklaşımın iktisat için tahmin, kestirim ve bilimsel değerlendirme açısından genel anlamının anlaşılabilmesi için tarihsel olarak ekonometrik yaklaşımların izlediği sürecin incelenmesi gerekmektedir. Ekonometrik metotlar, temel olarak üç gruba ayrılarak incelemektedir. Bunlar;

1. Ders Kitabı Yaklaşımı,
2. Zaman Serisi Analizi Yaklaşımı,
3. LSE (London School of Economics) Yaklaşımıdır.

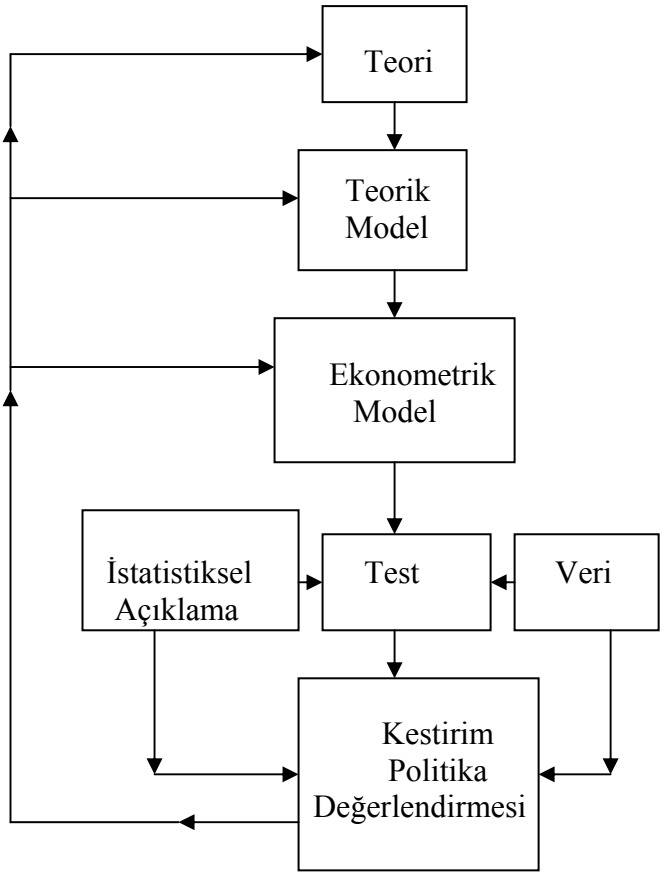
İlk ekonometrik yaklaşımın, "ders kitabı (text book)" (Spanos, 1988; 107–134), "basitten genele modelleme" (Hendry, 1979), "ortalama ekonometrik regresyon (Average economic regression)"(Gilbert, 1986), "yemek kitabı (cookbook)" (Blaug, 1980) ve "yetersiz test teknikleri ile yoğun öncel tanımlama (excessive pre-simplification with inadequate diagnostic testing')"(Learner, 1978) şeklinde çeşitli isimleri bulunmaktadır. (Cook, 2003; 60, 61) Ders kitabı yaklaşımı kısaca, ekonomik ilişkinin regresyon yoluyla tahminini ve istatistiksel yöntemler yoluyla modelin belirlenmesinin (identification) değerlendirilmesini içermektedir. Bu yaklaşımının dayanağı, Frisch'in iktisat teorisine istatistikî araştırmalarda büyük önem vermesine atfen anlaşılabilir (Arrow,1960; 175–192). Bir başka deyişle, bu yaklaşımda temel olarak iktisat teorisi alınıp model, testlerin yardımı ve politika değerlendirmelerinde kullanılarak değerlendirilir. Bu yaklaşım, Pagan (1984; 103) tarafından ve Şekil 4'teki gibi özet bir form ile dört aşama içerisinde ifade edilmiştir:

> "… modelin oluşturulması, verilerin toplanması, regresyonun yapılması, sağlanılacak simülasyon ve bazı t istatistikleri değerlendirmeleri, diğer deneye dayalı düzenlemeler"

Başka bir deyişle, bu yaklaşımda ekonometrisyenin rolü istatistik ve iktisadi teorinin kullanılması yoluyla yapılan hesaplamaların değerlendirilmesini içermektedir. Bu yaklaşım içerisinde temel değerlendirme kriterleri de R kare, t istatistikleri ve Durbin Watson gibi istatistikî unsurlardır. Bu tip istatistikî araçlar modellerin biçiminin değerlendirilmesine (tanımlanma, specification) ve teoriler arasında seçim yapılabilmesine imkân sağlamaktadır. Özetle, bu ekonometrik metodun kullanım amacının iktisadi ilişkinin soyut olarak ifade ettiği ilişkileri parametre büyüklükleri

haline getirerek nicelleştirmek, sonrasında da istatistikî olarak bunların anlamlılıklarını test etmek olduğu söylenebilir. Bu bağlamda, bu yaklaşım Cowles Komisyonu ve Koopmans (1947) tarafından kabul gören, teorinin öncü kabul edildiği bir ampirik metodu işaret etmektedir. Çünkü bu yaklaşım, komisyonun talep ve arz denklemlerinin ekonometrik olarak tahmini özelinde yaptığı tartışmalarda olduğu gibi iktisat teorisinin hesaplama da öncü olarak kabul edilmesi şeklindeki bir değerlendirmeyi barındırmaktadır. Yani arz ve talep denklemleri aynı fiyat ve miktar verileri dikkate alınarak hesaplandığından, elde edilen regresyonların hangisinin arz hangisinin talep olduğunun anlaşılabilmesi sadece, verileri dikkate alan bir yaklaşım benimsenirse bir tanımlama (identification) sorunu çıkartabilecektir. Bu sorun iktisat teorisinin ekonometrik modellemede öncü olması yoluyla aşılmıştır (Hoover, 2005; 23).

Şekil 4. Ders Kitabı (Textbook)Yaklaşımı

Kaynak; Spanos, A. , 1988, s.109.

Ders kitabı yaklaşımından sonra ortaya konulan, zaman serisi ve LSE yaklaşımı, Cowles Komisyonu'nun, Koopmans (1947)'ın a priori bilgiye öncelik veren metodolojisine karşıt olarak geliştirilmiş, olasılığa dayalı indirgeme (probabilistic-reduction genus) metotlarıdır. Başka bir deyişle, bu yaklaşımlar, 1970'lerde ders kitabı yaklaşımı ile kestirim bakımından yapılan karşılatırmaların sonucunda, ders kitabı yaklaşımının zaman serilerinin rastsal yapılarını dikkate almaması ve kestirimde başarız olmasına vurgu yapmak suretiyle kendilerini var etmişlerdir (Spanos, 1988; 112). Bu nedenle, LSE yaklaşımı zaman serisi yaklaşımından aldığı durağanlık ve sonrasındaki koentegrasyon tanımlamaları ekseninde, iyi istatistikî modelleme için modelleme de beyaz gürültülü hata terimlerinin (white-noise innovations) varlığına dayananan cimri (parsimonious) model tanımlama tekniğine dayanmaktadır (Hoover, 2005; 26). Marschak (1953; 1–

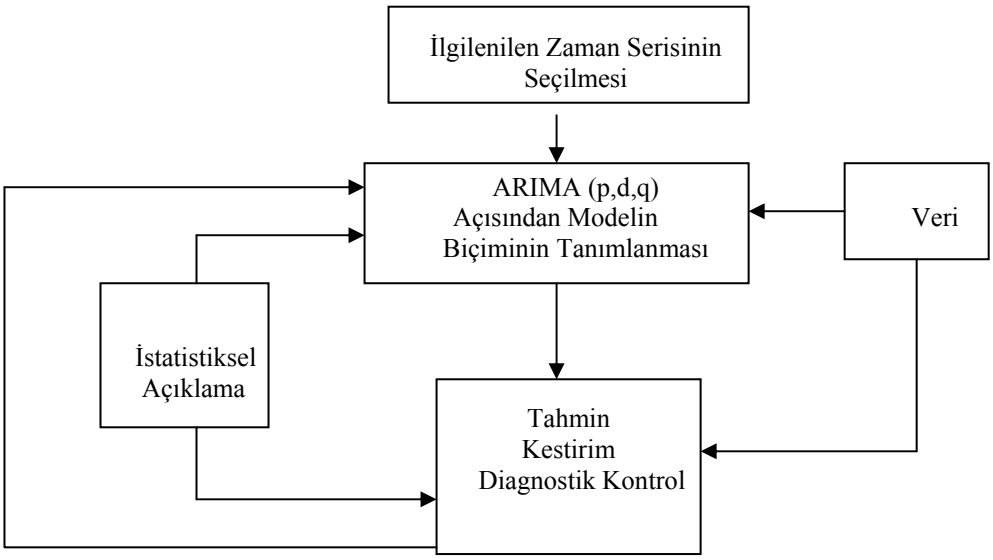
26)'ın istatistikî modellemede gecikmeli değişkenlerin modele ilavesinin gerekliliğine ilişkin yaptığı yoruma ek olarak, Fair (1992; 134)'in ifadeleri, verilere öncelik veren bu şekildeki yaklaşımların ortaya çıkmasına ilişkin nedenleri ortaya koymaktadır:

> "*....iki önemli olay sonucunda Cowles Komisyonu'nun a priorist yaklaşımı ve dolayısıyla da ders kitabı yaklaşımının ekonometrideki hâkimiyetini azalmıştır. Bunlardan ilki, makroekonometrik modellerin ticarileşmesidir. Araştırmanın amacının bu geldiği nokta, müşterilerin özel ya da belirli isteklerini karşılamak ve kestirimleri sağlıklı olarak yapmak için gün be gün modellerin güncelleştirilmesinin neden gerektiğini açıklayacaktır. İkinci olarak, Lucas (1976)'ın model parametrelerinin yapısal değişiklikler (regime swithching) sonucunda anlamını kaybedeceği ve parametrelerin tekrar değerlendirilmesinin gerekliliğni ortaya koyan eleştirisi (Lucas Critique) nedeniyledir*."

Dolayısıyla, bu modelleme anlayışındaki değişme, 1970'lerin şok içerikli deneyimlerinden olan Bretton-Woods döviz kuru sistemindeki değişiklikler, OPEC petrol krizleri gibi durumların sonucunda oluşan kriz benzeri durumların, ders kitabı yaklaşımı modelleri ve onun temel aldığı iktisat teorisi tarafından kestirilememesinin sonucudur (Cook, 2003; 62). Günümüzde, Lucas ve Sargent (1981)'ın dinamik makro iktisadi modellerin yapılandırılması gibi iktisattaki teorik değişiklikleri içeren yaklaşımları bu tip bir yönelimin sonucudur. Çünkü Lucas ve Sargent (1981)'da modellerinde stokastik süreçleri ve dinamik optimizasyon tekniklerini kullarak zaman serilerinin geçici yapılarının daha önemli olduğu ve ders kitabı yaklaşımındaki teorik kıstlamaların pek önemsenmediği bir yaklaşımı benimsemişlerdir (Spanos, 1988; 113). Bu açıdan, başta zaman serisi yaklaşımı olmak üzere pek çok yaklaşım, ya temelini iktisat teorisinden almak yerine, kestirim gücünü destekleyen deneye dayalı ilişkilerden almakta ya da verilerin zenginliklerini iktisat teorisindeki değişikliklerle teoriye aktarmaya çalışmaktadır. Aynı nedenle, Cowles Komisyonu'nun a priorist modellemesine karşıt olarak, iktisat teorisinin varlığını ampirik modellemede en aza indirmeye çalışan Sims (1980; 1–48)'in zaman serilerinin ortak geçici (zaman bağlı) modellemesine dayalı VAR metodu da bu şekildeki bir yaklaşımın uzantısıdır. Zaman serisi yaklaşımın temeli, zaman serisi bünyesinde yer alan AR (Autoregressive) ve MA (Moving Average) unsurları yardımıyla değişkenlerin stokastik bir tanımlamasının yapılmasına dayanmaktadır. Bu yaklaşımın en önemli aracı ve de değerlendirme yolu Box- Jenkins (1970)

yöntemidir. Bu yöntem, Şekil 5'de belirtildiği gibi, zaman serilerindeki ARMA(p,q) unsurlarının değerlendirilmesini amaç edinmekte, ayrıca serilerin, ARIMA(p,d,q) formatında durağan olmayan yapılarını da dikkate almaktadır.

Şekil 5. Zaman Serisi Yaklaşımı

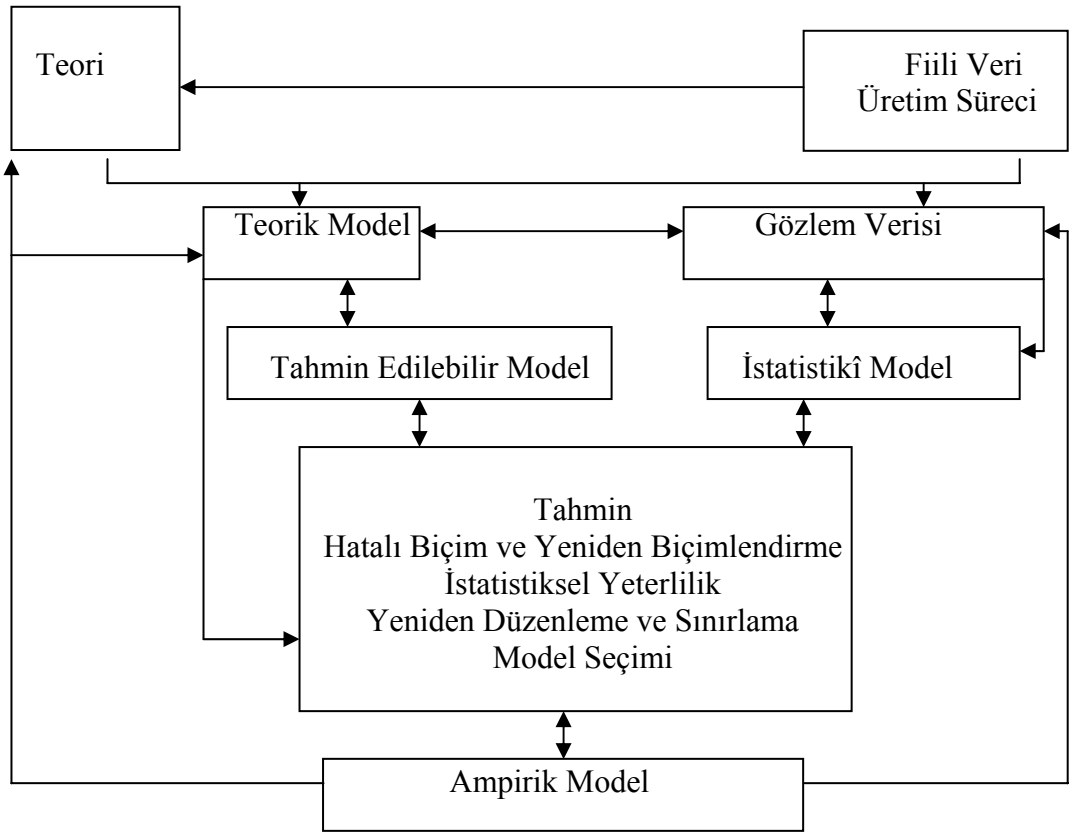

Kaynak; Spanos, A. , 1988, s.111.

Zaman serisi yaklaşımının açtığı yol ile verilerin dinamik süreçler içerisinde tanımlanabilmesi, ders kitabı yaklaşımının basit model tipi ile Box-Jenkins (1970) metodunun kaynaştırılmasına ve LSE yaklaşımın ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır (Cook, 2003; 63). LSE yaklaşımı, aynı bağımlı değişken veya veriler için elde edilen farklı model tanımlamalarından (specification) en kapsayıcı (encompassing) olanının tercih edilmesine dayanmaktadır. Bu yaklaşım içerisinde model seçimi, ders kitabı yaklaşımının teori onaylayan (confirming) R kare ve benzeri istatistiksel tekniklerden ziyade, alternatifleri değerlendiren Wald, LM testi ve Olabilirlik Rasyosu (Likelihood Ratio) gibi yaklaşımlara dayanmaktadır. Sonuç olarak, bu yaklaşım iyi bir modeli, verilere göre sapmasız olmasına, ilgili gerçeğe göre olan kesinliğine, basitliğine ve teori ile uyumuna göre belirlemektedir (Mizon, 1984; 254, 255, 288, 289, 290). Dolayısıyla, LSE yaklaşımının verilere öncelik veren bir metot olarak, veriler arasında bir at yarışını yöntem olarak seçtiğini söylemek

mümkündür (Hoover, 2005; 27). LSE yaklaşımında, veri üretim işlemi (data generation process) ile serilerin dinamik ayarlanma süreçleri içinde dikkate alınması ve değerlendirilmesi temel olarak kabul görmektedir (Prattern, 2004; 179–205). Bu yaklaşım, genelden özele bir modelleme stratejisi (general-to-specific modeling strategy) izleyerek, hiçbir bilgi kaybı olmadan, iktisadi değişkenlerin istatistikî yöntemlerle değerlendirilmesi yoluyla ekonomin en geniş ölçümünü sağlamaya çalışmış ve buna ilişkin bir veri indirgeme süreci tanımlamıştır (Hendry, 1988; 82–92).

Şekil 6. LSE (London School of Economics) Yaklaşımı

Kaynak; Spanos, A., 1988, s.117.

Dolayısıyla bu yaklaşımda, fiili veri üretim sürecinin teorik modele olan öncü konumu sonucunda, ne zaman serisi yaklaşımı kadar teori dışı bir modelleme söz konusu olmuş, ne de ders kitabı yaklaşımındaki gibi model dar bir yorumla anlam

bulmuştur. Çünkü LSE yaklaşımı ile teori sadece hangi değişkenlerin modele gireceği konusunda söz sahibi olurken veri, ilişkinin statik veya dinamik yapıda olup olmadığını belirlemek açısından önem kazanmıştır (Pagan, 1987; 5). Bu bağlamda, iktisadi dünyanın deneysel olmayan verilerinin varlığı, teorik modeller ölçümü dikkate almadığından, teorik model ve hesaplanabilir model ayrımını ortaya çıkarmıştır. Bu tip bir ayrımın temelinde, teorik modellerin mantıksal başlangıç koşullarına ve ceteris paribus gibi niteleyici varsayımlara sahip olması nedeniyle test süreci ile bazı unsurlarının red edilmesinde karşılaşılan güçlükler sonucunda gerçeği açıklama konusunda geliştirilmesinin zorluğudur. Yani ampirik model teorinin gerçek dünyayı anlatabilecek kadar sayısal olmadığı durumda teorinin yardımına koşmaktadır (Hendry ve Richard, 1982; 5, 6, 7, 31). Başka bir deyişle, talep eğrisine ilişkin fiyat ve miktar verilerinin tüketicilerle yapılan bir anket sonucunda elde edilmesine dayalı bir veri üretim süreci örneğinde olduğu gibi teori hesaplanabilir olduğu sürece dikkate alınmaktadır. Bu açıdan, ders kitabı yaklaşımının sadece değişkenler ve hata terimine dayalı modelleri yerine, veriden kaynaklanan durağan olmayan deterministik ve stokastik trend gibi unsurları, nedensellik ve koentegrasyon analizine ilişkin yaklaşımlar ile değişkenlerin statik ve dinamik özelliklerini modellere ekleyerek daha geniş bir modellemenin oluşturulmasına çalışılmıştır (Spanos, 1988; 118, 119, 120, 121, 122). Bu yaklaşım ile modellerin belirlenmesinde verilerin önemi gittikçe artmakta ve verilerden teoriye gidiş ile bir sonuca ulaşılabileceği kabul edilmektedir. Özetle, normal bilim olarak "ders kitabı" yaklaşımından ekonometride devrim yaratan LSE yaklaşımına geçiş açısından Kuhncu anlamda bir değerlendirme yapan Cook (2003; 59–78), ekonometrik modellemenin kaydettiği yolu ve bu gün ulaştığı noktanın arkasındaki nedenleri anlatmaya çalışmaktadır:

> ".....çok fazla sayıda ceteris paribus varsayımına, uzun dönemli bir analize ve katı bir şekilde soyutlamaya dayalı basit bir modelleme anlayışı.... *teorinin matematiksel formuna hata teriminin ilavesi ile ilgili teorinin çok cimri (parsimonious) bir ekonometrik görünümü.... modeli doğru kabul ederek veriler yardımıyla modelin tahminlenmesi..... R kare, t, F ve otokorelâsyon testleri yardımıyla modelin değerlendirilmesi ve alternatif model tahmin yöntemlerinin kullanımına dayalı olan ders kitabı yaklaşımı... Karmaşık, dinamik, stokastik, çok boyutlu ve doğrusal olmayan bir modellemenin geçerli olduğu… veri üretim sürecinin (Data Generation Process) modellemenin en önemli özelliğini teşkil ettiği, yapılacak iyi bir*

tahmin için iktisadi teorinin yeterli olmadığı, modeller dikkate alınarak yapılan tanımlamaların dar olduğunu kabul eden, modelleme sürecinin veri üretim sürecinden itibaren hiçbir bilginin kaybının olmaması prensibine dayalı olarak birçok farklı test değerlendirmesinden oluştuğu LSE yaklaşımı... teori odaklı ders kitabı yaklaşımı yerine tasarım sürecini dikkate alan LSE yaklaşımına bırakmıştır. Paradigma olarak ders kitabı yaklaşımı, iktisadi teorileri kesin doğrular olarak kabul edip, ekonometrisyenin rolünü bu iktisadi teorilerin tanımlanması ve test teknikleri ile derin bir şekilde analizi olarak belirtirken, LSE yaklaşımı, ekonometrik modellerin çok karmaşık ve bilinmeyen veri süreçlerinden veri üretim süreci sonucunda elde edilen indirgemeler olduğunu kabul etmiştir. Bu bağlamda da, modeller indirgeme süreci sonucunda oluştuğundan testlerin bilgiden bağımsız olamayacağı kabul edilmiş ve test süreci kendi içinde değerlendirilmiştir. Bu açıdan, Hata Düzeltme Mekanizmasının (ECM) tanımlama ve modellerin yeniden oluşturulmasında iyi bir araç olduğu açıktır. Ek olarak, aynı konuda çeşitli model türlerinin var olması ve kapsayıcılık (encompassing) ilkesi bilgi verici olmamasına rağmen, her bir modelin diğer modelleri kapsaması anlamında yeni modellerin oluşturulmasında öncü olmuştur. Tüm bu özellikler, LSE yaklaşımın ekonometride hâkim olmasına neden olmuştur."

Dolayısıyla, Cook (2003) normal bilim olarak ders kitabı yaklaşımının terk edilmesine neden olan bozulmaların (anomalies), ekonometrik modellerin performansının iktisadi pratik açısından geri kalması ve iç içe geçmeyen (non-nested) - iktisatta özellikle de tüketim teorisindeki çeşitli yaklaşımların varlığından anlayabileceğimiz- iki durumdan kaynaklandığını söylemiştir (Cook, 2003; 67–70). Diğer bir deyişle, makro iktisadi modellerin ticarileşmesi ve artan talep nedeniyle sürekli güncelleme yapılmasına duyulan gereksinim, bu anlamda ders kitabı yaklaşımından LSE tipi modellemeye geçişe anlam kazandırabilmektedir.

Kısaca, iş çevrimleri teorileri ile etkileşim sonucunda ampirik makro iktisadi analize ilişkin bakışın yönü incelendiğinde (ve sonrasında ekonometrik yaklaşımın kendi içinde yaşadığı gelişme değerlendirildiğinde), iki tip eğilimin olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bunlardan birincisi, Kydland ve Prescott (1996; 69–85)'un iş çevrimleri teorilerini analiz ederken benimsedikleri ve daha çok iktisat teorisinin ağırlığını dikkate alan "hesaplanabilir deneyler" yaklaşımı ve Lucas ve Sargent (1981)'ın iktisat teorisini stokastik unsurlarla geliştirme çabasıdır. İkinci olarak, Box-Jenkins (1970), Hendry (1988), Sims (1980, 1996), Engle & Granger (1987; 251–276) ve Johansen (1988; 231–254)'in benimsedikleri ve ekonometrik okulların incelenmesi sonucunda ortaya çıkan iktisadi teoriyi ampirik modelden

ayrıştıran ve ikincisini hareket noktası kabul eden yaklaşımlardır. Yani iktisatta, bir taraftan teorinin ampirik modellemeye yakınlaşması açısından Lucas ve Sargent (1981) ve Kydland ve Prescott (1996)'un neoklasik modellerinin dinamik stokastik süreçleri içermesi yönünde bir eğilim varken, diğer taraftan da Hendry (1988), Sims (1980, 1996), Engle & Granger (1987) ve Johansen (1988)'in çalışmaları ile hız kazanıp, Sims (1996)'in yapısal vektör otoregresif modelleri, Bernanke (1986; 49–99) ve Blanchard & Quah (1989; 655–673)'ın Keynezyen analizin değerlendirilmesi amacıyla yaptığı çalışmalar bağlamında ampirik modellerin kendi içinde yakınlaştığı diğer bir eğilim vardır. Bu yaklaşımların birbirinden ayrılmasının nedeni, ilk yaklaşımın "ders kitabı" yaklaşımında olduğu gibi iktisat teorisinden hareketle; teorinin stokastik unsurlarla verilerin geçici (temporal) yapısını kendine aktararak zenginleşmeye çalışmasıdır. Ancak, pratikte bu yaklaşımın teorinin gözlemlenmesi gerektiğini söylediği şey ile fiili olarak gözlemlenen arasındaki açıklığı gideremediği ve başarılı olamadığı iddia edilmektedir (Spanos, 1988; 115). Çünkü bu yaklaşım, neoklasik iktisat teorisinin önermelerini öncü kabul etmektedir. Dolayısıyla bu yaklaşım, gözlemlenen gerçekliğin açıklanmasından veya genel kabul görmüş teorilerin teste tabi tutulmasından ziyade, nomolojik teorilerin yarattığı şartlarda ortaya çıkan sonuçların bilinen bir gözlenen gerçekliği ne ölçüde üretebileceğini anlamaya çalışmaktadır (Boland, 1979; 502- 522). İkinci yaklaşım ise teorik model ve ampirik model arasındaki farkı vurgulamış, iktisadi teoriyi ekonometrik modellemeye değişken seçimi konusunda yol gösteren bir araç olarak kabul etmiş ve gözlemin önceliğine atıfta bulunmuştur. Bu bağlamda, yapısal ve yapısal olmayan ampirik modellemelerin kendi içinde bir yakınlaşma yaşadığının iddia edilmesi (Diebold, 1998; 189), bu yaklaşımların nihai düzenlilikleri anlamayı amaç edinen bir faaliyet olduğunu gösterebilmektedir. Özellikle iktisatta ampirik yaklaşımın yaşadığı gelişmenin anlamı, ekonometrik modellemeye olan bakışın zaman içerisinde farklılaşması bağlamında ortaya çıkmaktadır. Haavelmo (1958; 355), ilk yaklaşımda olduğu gibi ekonometriyi iktisadı geliştirici bir faaliyet olarak görmektedir:

> "…serbestlik derecesi gibi kavramların iktisada aktarılması yoluyla iktisadi denklemelerin anlam kazanması… zaman kavramının iktisada kazandırılması… gibi iktisat teorisinin eksik kısımlarının giderilmesi (repair work)…ekonometrinin iktisada olan önemli bir katkısı denebilir."

Başka bir deyişle, ilk yaklaşım, Haavelmo'nun ekonometriye yönelik değerlendirmelerindeki gibi "teorisiz ölçme ve ölçmesiz teori" karşıtlığından; ekonometrinin iktisat teorisi için tamamlayıcı ve iyileştirici bir nitelik arz ettiği görüşüne yönelmiştir. Ancak, ikinci yaklaşım, Lawson (1989; 236, 237)'unda yorumladığı şekilde, ekonometrisyenlerin iktisatla çok da bağlantı kurmadan ampirik modellerinin kestirim başarısı üzerine geliştirilmiştir. Sims (1996)'deki gibi yapısal modellere geçişi sağlayacak şekilde model tanımlanması, Blanchard ve Quah (1989)'ın Keynezyen teoriyi dikkate alan yapılandırmaları, bu yaklaşımın iktisat teorisini yardımcı ve araç kabul eden bakışını değiştirmemektedir:

> "Ekonometrisyenler, genelde görüldüğü gibi, sık sık modellerini formüle edip aynı zamanda da tahmin ederler. Çoğunlukla onlar klasik açıklamaya ilişkin teorilere karşıt olarak binlerce değil ama yüzlerce model tahmin ederler. *Bununla birlikte, onların modelleri gözlenmemiş veya gelecekteki ekonominin kestirimi için kullanıldığında*, ekonometrisyenler tekrar tekrar "ad hoc" düzeltmeleri hesapladıkları parametre değerlerinde yaparlar ve Lucas'ın iktisat politikası teorisini tasarladığı şekilde, güvenilir veya anlamlı sonuçlar üretmek için birçok faktörü denklemlerine dâhil etmeye çalışırlar."

Özetle, Gramsci (2007,173)'nin bilimsel çabanın deney ve teori arasında kurduğu etkileşim üzerine yaptığı yorum, iktisadın ekonometri ile kazandığı gelişmelerin nedenlerini gösterebilmektedir:

> "Bilimsel deney, yeni üretim yönteminin, insanla doğa arasındaki yeni birlik şeklinin ilk etkin hücresidir. Deneyci bir bilim insanı aynı zamanda bir işçidir; sadece bir düşünür değil; bundan başka düşüncesi sürekli olarak pratiğin denetimi altındadır; düşünce de pratiği denetim altında bulundurur ve bu, teori ile pratik arasında bir birlik kuruluncaya kadar böylece sürüp gider."

Bu yaklaşımlar açısından dikkat çeken diğer bir durumda, ekonometrinin bilimsel işlev açısından kazandığı rolle ilgilidir. Çünkü her iki yaklaşım (ve daha öncekiler) açısından dikkati çeken nokta; hem iktisadın hem de ekonometrinin temel varsayımlarının sorgulanmasının dikkate alınmadan sadece, kestirim ve parametrelerin gerçek değerlerinin bulunmasını dikkate alan bir araçsal yaklaşımın hâkim olmasıdır. Bu bağlamda, ancak bu şekildeki bir eğilimin varlığı ekonometrinin iktisatta bu ölçüde kullanımının arkasındaki nedenleri ortaya çıkartılabilmesine yardımcı olmaktadır. Başka bir deyişle, iktisat teorilerinin bilimsel değerlendirmesi için yanlışlamacılığın uygulanması, teorilerin ampirik içerikten yoksun olması

nedeniyle, yerini Samuelson (1963)'un prensipte yanlışlamacılık ve Friedman (1953)'ın kestirimcilik yaklaşımlarına bırakmıştır. Dolayısıyla, bir taraftan iktisadın teorik zemini "başka türlüsü iktisadi olarak düşünülemeyeceğinden" şeklindeki bir yanlışlamacılık ile bilimselleştirilmiş, diğer taraftan da Friedman (1953)'dan ilham alınarak Kydland ve Prescott (1996) ve Lucas ve Sargent (1981)'ın stokastik unsurlar ile zenginleştirilmiş teorilerinde yapıldığı gibi kestirim açısından başarısı ile bilimsel olarak değerlendirilmiştir. Bu açıdan, ekonometrinin verilerle uyum sağlamak açısından geliştirdiği, modelleri doğrusal, doğrusal olmayan, statik veya dinamik tanımlama (specification) çabalarının; birinin diğerini red etmesi şeklinde gerçekleşmesi anlamında kendi içinde bir yanlışlama süreci olması iktisatı da etkilemiştir. Bu şekilde, iktisat da teorilerinin zenginleşmesi açısından eski yaklaşımlarını, stokastik modellerde olduğu gibi yenileri ile karşılaştırıp, yanlışlayıp terk etmiş ve sonuçta araçsal anlamda daha bilimsel bir yapıya ulaşmıştır (Boland, 1989; 141, 142, 143). Bu tip bir pratiğin, ders kitabı yaklaşımından LSE modellemesine geçiş açısından ampirik modellemeyi dikkate alan yaklaşımlarca daha fazla benimsendiği açıktır. Çünkü Blaug (1980; 128) iktisatçıların teorilerini zararsız yanlışlamacılıkla değerlendirdiklerini söyleyerek takındıkları muhafazakârlığa vurgu yapmaktadır:

> "… iktisatçılar sık olarak yanlışlamacılığı vaaz vermektedirler ancak fakat bunu nadiren uygulamaktadırlar. Onları metodoloji üzerine bu uygulamalarının "zararsız yanlışlamacılık (innocuous falsificationism)" olarak tam olarak tanımlanabilir"

Dolayısıyla, iktisat teorisinin yürüttüğü yanlışlamacılık eğilimlerini ve teoriyi geliştirme çabalarını, iktisadın nesnesinin iktisadın geleneksel teorilerini ve tek yöntem bilgisini önemsiz kılması bağlamında değerlendirmek daha anlamlı olabilir. Başka bir deyişle, iktisat hala daha rasyonellik gibi temel önermeler üstünde yükselen bir teorik yaklaşıma sahiptir ve çoğunlukla da bu haliyle ampirik olmadığına dair eleştirileri anlamsız bırakmaktadır (Habermas, 1998; 22, 153–165). Özellikle, Kydland ve Prescott (1996) ve Lucas ve Sargent (1981)'ın çabalarının geleneksel teorileri, rasyonel bekleyişleri dikkate almadıkları için eleştirmeleri bu durumu göstermektedir. Bu nedenle de pozitivizmin iktisattaki bu uygulamalarının gerçekçilikten hayli uzaklaşarak, ekonomik ilişkilerin ölçülmesi ya da parametrelerin testinden ziyade, hâkim teorinin, niceliksel sonuçlarının tekrar tekrar

yorumlanmasını ve üretilmesini amaçladığını söylemek hatalı olmaz. Mirowski (1989; 217–235)'nin iktisadi modellerin stokastik formda ifadesinin, farklı bir paradigma arayışından çok, bu seferde Kuantum fikri etrafında, pozitivist temellerin muhafaza edilmesini amaçladığını söylemesi, bu durumu açıklayabilir:

> "…. Fizikte ortaya çıkan belirsizlik ilkesi çerçevesinde istatistiksel metotların bilimsel olduğunun anlaşılması, neoklasik iktisadın statik modellerin güç kaybetmesi nedeniyle, tamamıyla fiziksel atomların varlığına olan bir öykünme ile stokastik yaklaşımların iktisada aktarılması ile sonuçlanmış. …iktisadın neoklasik temelleri bağlamında stokastik unsurlarla temellendirilerek bir kırılma yaşaması… bu kuantum fiziğinden devşirme kavramların özelliklede iktisatta kontrollü deneyin mümkünlüğünün azlığı nedeniyle önemli olması…. İktisadın ekonometrininde yardımıyla zamanın tersinmezliği ilkesi çerçevesinde kurgusu ve iş çevrimleri teorilerinde kullanılan şok yaklaşımına ve de kuantum teorisinin kanonikal analizlerinin yapısallığı dışlayan yaklaşımı ve ekonometriden modellerin tanımlanmasına ilişkin tanımsal benzerliği… kuantum mekaniğinin matematiksel formunun ve normal ve gauss dağlımı gibi dağılım varsayımlarının iktisada uyum sağlamasa bile aktarılması…."

Bunun yanında, pür ampirik yaklaşımlar dikkate alındığında, iktisadın ekonometriyi bünyesine dâhil etmesi çelişkili değildir. Çünkü ekonometri iktisadın arayıp da bulamayacağı kadar kendisi ile uyumlu bir araçtır. Başka bir deyişle, ekonometrinin nihai düzenlilikleri (event regularities) dikkate alan ve incelediği gerçekliğe kesin ilişkilere dayalı içsel (ve de dışsal) sınırlamalar (intristic closures) getiren durumu, hiçbir nedensel açıklama yapmadan, var olan ilişkilerin tekrardan üretilmesini sağlamaktadır (Lawson, 1989; 243). Dolayısıyla, ister teorik isterse ampirik kurguyu öncü kabul etsin, teorik yaklaşımların hakim iktisadi teorilerin, ampirik yaklaşımlarında istatistiğin oluşturduğu, sert çekirdekleri dikkate aldığı görülebilmektedir. Nitekim makroekonometrinin kurguladığı yaklaşımların, yanlışlama ya da doğrulamadan çok Lakatoscu anlamda kanıtların birikmesi eğilimini taşıdığının iddia edilmesi (Hoover, 2005; 35), bu görüşün anlamlılığını göstermektedir. Çünkü teoriye öncelik veren yaklaşımlar, hakim iktisat teorisinin kesin stratejiler üretebilecek önermelerle yüklü bilimsel, yansız, nesnel olduğu iddia edilen teorilerine, ampirik yaklaşımlarda, nihai düzenliliklere (event regularities) ve gözlemlenen değişkenler arasındaki eş değişkenlik durumuna dayanmaktadır. Bu nedenle her iki çaba da, gerçek dünyayı temsil etmekten çok modeller yaratarak onu yeniden kurgulamaya yarayan bir araç (mediator) olarak bir anlam ifade etmektedir. Lawson (2001; 15–181)'un ampirik yaklaşımların sonucunda gerçeğin yitirilip yerine

atomik ve matematiğe uygun koşulların ortaya çıkacağını dolayısıyla, hâkim iktisadın önerilerine uygun koşulların yaratılacağına ilişkin fikirleri ile bu durumu anlamak mümkünüdür. :

> "Çok sayıda nihai düzenlilikler (event regularities) bilimde deneysel kontrolün koşullarının sınırlanmasına dayanmaktadır. Her hangi bir nihai düzenliliğin bir deneyci tarafından iyi düzenlenmiş bir deney ortamında üretilebilmesi için tipik olarak, bir istikrarlı mekanizmanın yaratılması ve bunun dış etmenlerden soyutlanması gerekmektedir. Dış koşullardan soyutlama söz konusu deney içerisine saptırıcı nedenlerin karışmasını önlemesi amacıyladır. Bu mekanizma x gibi tetikleyici şartların y gibi çıktıları her zaman ortaya çıkardığını anlayabilmek içindir. Bu analizde vurgulanması gereken şey, deneyin amacının yalnız başına nihai düzenliliklerin üretilmesi değil, deneysel olarak dış koşullardan soyutlanmış bir istikrarlı mekanizmanın deneye dayalı tanımlamasının yapılmasıdır. *…iktisatta bu dış koşullardan soyutlanan mekanizmaların üretilmesi bireylerin tepkisinin en aza indirilmesi, atomik ve matematiğe uygun koşulların yaratılması ile sağlanmaktadır*."

Bu bağlamda, Sims'in yaklaşımı gibi pür ampirik yaklaşımlar, gözlenemeyen unsurlara dayanan teorilerin yarattıkları belirsizlikleri bertaraf edebilmek (cognitive interests) adına doğruluk (dışsal tutarlılık) değerinden fedakârlık yapmakta ve deneysel olarak ifade edilebilirlik gibi inşacı bir ampirizme salık vermektedir (Guala, 1998; 901–918, Maki, 2005; 303–315). Bununla birlikte, iki yaklaşımın benzer durumları yaratmalarına rağmen taşıdıkları eğilimlerin farklılığı, ekonometrik analiz içerisinde semantik yaklaşımın ampirik modeller ve teorik modeller arasında bir ayrım olduğunu ve milli gelir, para arzı gibi hesaplamalar dışında, bunlar arasında köprü kurmanın zor olduğunu iddia etmesi ile anlaşılabilir (Cook, 2005; 117–123). Çünkü parasalcı iktisatçılar daha çok teorik modellerini referans kabul ederek; Friedman (1953)'ın kestirimcilik yaklaşımı ile bir pratik tercih ederken, Keynezyen iktisatçılar ampirik modellerden yola çıkarak Sims (1996)'in yaklaşımını benimsemektedirler. Sonuçta, iktisadın nesnesi olmayan bilimlerden olması yani, ekonometri gibi matematik ve istatistik içerikli bir yaklaşımın iktisat açısından organik bir ilişkiden ziyade, teknik bir ilişkiye dayanması, iktisadın deneye dayalı olarak kurgulanması açısından ekonometri bünyesinde pek çok sorunu ve farklı pratiği yaratmıştır. Ancak, ekonometri ile gerçekleşen pratiğin gerçeğin ihmal edilmesi pahasına gerçekleştirilebileceğini ifade eden bu durum, iktisat yazınında da görüldüğü gibi ekonometriyi iktisatçıların çalışmalarının temel ekseni haline getirmelerine engel olmamıştır.

2.2. Hâkim İktisat, Kapalı Bir Sistem Olarak İktisat Teorisi ve Ekonometri: Toplumsal Yapının Dönüşümü

Günümüzde, iktisadı da içine alacak şekilde, toplum bilimleri modernizmin uygulamaları altında önemli ölçüde, toplumdan uzak bir konuma yerleşmiştir. Bu bağlamda, Snow (2003) tarafından ortaya konulan "iki kültür" fikri etrafında, modernizmin ideolojisi pençesinde, birbirlerinden habersiz hale gelmiş iki farklı bilimin ya da düşünme tarzının varlığı, insan refahını azaltıcı bir unsur olarak ortaya konulmuştur. Hatta doğa ve sosyal bilim kültürleri arasındaki mesafe, çoğu zaman toplum bilimlerinin bir kısmının doğa bilim kültürüne öykünmesi sonucunda, toplum bilimlerinin kendi içinde de meydana gelmiştir. Bilimsel düşünce pratiğinin kendi içinde ortaya çıkan çatışmalı durumun sosyal bilimler bağlamında ortaya çıkan etkisini Habermas (1998; 97, 98) şöyle açıklamaktadır:

> "Pozitivistlerin postulatlarına göre, geleneksel sosyal bilimlerin zayıflamış gövdesinden, kuramsal doğa bilimlerinden yapısı gereği bir ayrımı olmayacak, genel ve ilkesel olarak tek bir ampirik- analitik davranış bilimi ortaya çıkmalıdır. Gerçi bunun ilk adımları ancak psikolojide ve sosyal psikolojide atılmıştır. Ekonometriye dâhil olmadıkları sürece, ekonomik araştırmalar, varsayımsal olarak eylem kuramlarını gerektiren normatif analitik bir bilim modeline yöneliyorlar… Sosyal bilimlerde oluşmuş rakip yaklaşımlar, daha çok, genel toplum kuramları aygıtının, nesnelleştirilmiş doğa süreçlerininkiyle aynı biçimde üst üste yığılamaması yüzünden negatif bir biçimde oluşan bir bağlamda yer alıyorlar. Doğa ve tin bilimleri, birbirlerine ilgisiz, barışçıl olmaktan çok uzaklaştırılmış bir yan yanalık içinde yaşayabiliyorken; sosyal bilimler, aynı çatı altında birbirine aykırı yaklaşımların gerilimine katlanmak durumundadırlar…"

Bu bağlamda, Althusser (2006; 40, 41, 42)'in matematik ile doğa bilimleri ve sosyal bilimler arasında kurduğu ilişki üzerine söyledikleri önem teşkil etmektedir. Althusser (2006), sosyal bilimleri nesnesi olmayan bilimler olarak isimlendirmektedir. Althusser (2006)'in bundan kastı, sosyal bilimlerin nesnelerinin "yanıbaşında" oluşu, yakalamak istedikleri ya da kendi kendine belirlemek istedikleri nesnenin paradoksal biçimde, var olmaması nedeniyle yakalayamaması, yani nesnelerinin belirsiz olmasıdır. Bu şekilde, Althusser (2006) sosyal bilimlerde matematik kullanımının doğa bilimlerinde olduğu gibi doğal bir gereksinimden çıkmaktan çok, dışsal, teknik veya organik olmayan bir yapısı olduğunu belirtmektedir. Bu nedenle de, sosyal bilimlerdeki bu yetersizlikler veya nesnesiz olma durumu, onların pozitivizm gibi felsefik argümanları ideolojik vekiller olarak

büyük ölçüde tüketmelerine sebep olmuştur. Başka bir deyişle, bilimsel yapılara getirilen doğa ve sosyal bilim gibi kategorik sınıflandırmaların yapay ve bir kontrol ideolojisine bağımlı olduklarını anlamak bu şekilde mümkün olabilmektedir. Nitekim bu fikir, iktisadın kesinlik ideolojisi (Moles, 2002; 20, 21) bağlamında sürdürdüğü iddialarının rasyonel bir gerçeklikten ziyade ideolojik ve pratik bir gereksinime karşılık geldiğinin görünür kılınmasına da yardımcı olmaktadır. Çünkü Althusser (2006)'in bir yanda bir nesneler dünyası ile diğer bir yanda bu nesnelerle ilgili bilgi dünyası arasında bir bölünmeye dayanan bu tip teorileri reddetmesi ve bu teoriler yerine nesnelerin ve bilginin söylemde inşa edilmiş gibi düşünülmesi gerektiğini ifade ettiği fikirleri iktisattaki matematiksel ve ampirik araçların kullanımı sonucunda oluşan gerçek dışılık (Kapalı Sistem) durumunun ideolojik temellerini ortaya koymaktadır. Yani bu yaklaşım, bilimsel yapıların ve iktisadın kurulumuna ilişkin tercihlerinin rasyonel gerekçelerden ziyade pratiğe bağımlılığını vurgulamak amacıyladır. Toplum bilimleri içerisinde ortaya çıkan doğa bilim kültürü ve kesinlik ideolojisi destekli eğilimlerinin ideolojik sebeplerini, Wallerstein (2003b; 200), aşağıda sunulan fikirleri bağlamında açıklamaktadır:

> "Bu kavramsal kopukluk modern dünyanın gerçekliğe ilişkin nesnel değerlendirmeleri salt mühendislik kararlarının değil aynı zamanda sosyo-politik seçimlerin de temelini oluşturan değerden bağımsız zaman gibi garip bir kavramı ortaya atmasına yol açmıştır. *Bilimcileri kolektif yargılara karşı korumak, hatta onları teknokratlar haline dönüştürmek, bilimcileri düşünceyle alakası olmayan otoritenin ölümcül elinden kurtarmıştır gerçektende. Ama aynı zamanda, son beş yüzyıldır aldığımız en önemli toplumsal kararları tözel ya da teknik olmayan bilimsel araştırmanın gündeminden çıkarmıştır.*"

Dolayısıyla, sosyal bilimin ve de iktisadın yasalarının varlığını sürdürülebilme koşulları, iktisadın toplumsal koşulları kendisine yabancılaştırması sonucunda mümkün olabilmiştir. Çünkü toplumsal yapı, doğası kendi dışında olan bir varlık olarak bu şekilde, doğal bir nesne haline gelmekte, yani nesnel biçimde davranabilmekte (Marx, 2003; 38, 65, 66) ve iktisat tarafından nesnel olarak incelenebilmektedir. Bu şekilde, Cangızbay (1991; 38, 39)'ın nesne ve özne kesikliği bağlamında yaptığı yorum, iktisadın toplumsal gerçekliğin kendi içindeki bir hareketle ya da değişimle bu günkü bilimsel yapısına evrilmediğini, bunun ideolojik ve yapay bir dışsal bilimsel ya da siyasi bir tercihe karşılık geldiğinin anlaşılması açısından gereklidir. Çünkü bu değerlendirme, sosyal bilimleri meşru kılan unsurun

içsel bir unsur olmaktan çok, nesne özne kesikliği gibi pozitif bilimin dışsal unsurlarına dayandığını ileri sürmektedir. Başka bir deyişle, nesne ve özne kesikliğinin bir söylem ve ideolojik temel olarak, bilimi ve de sosyal bilimleri eksiklikleri pahasına nasıl tutarlı bir şekilde yarattığı ortaya konulmaktadır:

> "…İnsan tarafından biçimlendirilmeyi baştan hazır olarak bekleyen amorf bir hammadde değildir. Doğa bilimlerini mümkün ve meşru kılan da işte budur. Yani, kendi iç-düzenliliğini insandan bağımsız olarak sürdüren bir dış âlemin varlığı. Ancak buradaki 'dış'lık, baştan verilmiş, insan tarafından hazır bulunmuş bir 'dış'lık olmayıp, ancak insan tarafından üretilirse, üretildiği sürece ve üretildiği kadar var olabilen bir 'dış'lık insan, kendisini de içeren bir varlık parçası üzerinde hüküm süren doğal belirleyicilikler hiyerarşisini kendi müdahalesiyle değişikliğe uğrattığı, kendi kendisini doğal düzenliliğe tümüyle tâbi, doğaya tümüyle amili olmaktan çıkarttığı, yani söz konusu düzenliliğin dışına çıkabildiği ölçüde ve sürece, bu düzenliliğin var olmaya devam ettiği alanlar, insan açısından "dış âlem" niteliği taşıyor olacaklardır. *Bu aynı zamanda demektir ki, artık, söz konusu doğal düzenliliği ayakta tutan belirleyicilikler çerçevesinde açıklanması mümkün olmayan, yani doğal gerçeklikten farklı yeni bir gerçeklik varlık kazanmıştır. Beşeri bilimleri mümkün ve meşru kılan da işte tam tamına budur*."

İktisadın, bu açıdan kendi dünyasını yaratıp (kapalı sistem) geri kalan gerçeklikleri irrasyonel fışkırmalar olarak nitelemesi, günümüzdeki iktisadın anlamsız ya da gerçeklikten uzak olduğu şeklindeki yorumlarla tam olarak karşılığını bulamaz. Bu açıdan, Lawson (1994; 224, 226)'un hâkim iktisadın iktisadi faaliyeti inceleme yöntemi olan tümdengelimsel teori üretme sürecinin kontrol ve kestirim açısından taşıdığı epistemolojik iddiaların, iktisadi faaliyeti gerçekliği ihmal etmek (fallacy) pahasına piyasa ekonomisinin yarattığı sonuçsal düzenliliklere hapsettiğini söylemesi, iktisadın gerçek dışılığını anlamamıza hizmet edebilir. Zaten Marx (2003) ve İnsel (1990)'in ifade ettikleri şekilde hâkim iktisat, iktisadi faaliyetin ilkelerini anlamak üzere değil, tam tersine iktisadi nesnenin yerine kendisinin geçmesi ve geri kalan gerçekliliği kötü ya da belirsiz olarak adlandırılması (Moles, 2002; 20, 21) anlamında bir amaç-rasyonel eylem (Habermas, 1997; 34) faaliyetidir. Çünkü bilim ve sosyal bilim aynı temsil ideolojisini paylaşmaktadır. Bilimle sosyal bilimin her ikisinin de söylemleri, gözlemci ile gözlemlenen nesne arasındaki retorik mesafeyi inşa edecek ve ikincisinin önceliğini kurumlaştıracak şekilde organize edilir. İktisadın bilim olarak ortaya çıkması bağlamında, pratik ideolojinin varlığına ilişkin bu iddia kendini, bilimde ve iktisatta gerçekliği temsil sorunu nedeniyle ortaya çıkan,

çeşitli metodolojik korkuların var olması sonucunda doğrulanabilmektedir. Bu tip temsil sorunları dolayısıyla ortaya çıkan metodolojik korkulara bulunan çözüm önerileri dikkate alındığında, iktisadın benimsediği nesnel olma, uygulamaya dayalı olma gibi iddialarının arkasındaki gerçek sebebi görmek mümkün olabilmektedir. Çünkü bilimde bu tip bir durumla baş etmenin yolları olarak, bilgi hiyerarşisine başvurmak, problemi teknik bir zorluk olarak yorumlamak, problemin önemini red etmek ve problemi başkasının problemi olarak kabul etmek gibi çözüm önerileri geliştirilmiştir (Woolgar, 1999; 41–52). Yani iktisadın bir disiplin olarak kurguladığı alanın sürdürülebilirliği ancak, nesnellik ve deneye dayalı bir bilim olma iddiası arkasındaki bir bilgi hiyerarşisi çözümüne, yani ekonometriye başvurulmasına ya da teorik olarak yapıldığı gibi sosyal gerçekliğin mikro teoride ve tek bir evrensel yasanın egemenliğinde olduğu şekilde inşa edilmesine bağlıdır. Bu bağlamda, hâkim iktisadın ve ekonometrinin yaptığı gibi kontrol edilebilir ancak, insana yabancılaşmış alanlar yaratılması ve kullanılması, iktisadın benimsediği şekildeki bir faaliyetin amacının nihai sonucudur. Lawson (1989; 243)'un bu açıdan ekonometrik metodun, hâkim iktisadın yaptığı şekilde, iktisadi faaliyeti atomistik bir ontoloji içerisinde ele aldığını söylemesi, ekonometrinin seçilme sebebini de ortaya koyacaktır. Başka bir deyişle, iktisadın gerçekdışı olduğu şeklindeki iddiaların sebebini, aslında nesnesiz (Althusser, 2006; 40, 41, 42) ya da nesnesi belirsiz (Moles, 2002; 20, 21) bir bilim olması bağlamında, toplumsal ilişkilerin genelleştirilerek kendisine yabancılaştırılmasını ve doğal bir nesne olmasını (Marx, 2003; 20, 21) hedef alan, bir tarafı pozitivist bilime ve onun ekonometri gibi ampirizme dayalı yöntemlerine, diğer tarafı da tüccarların, bankerlerin ve borsa spekülatörlerinin pratik ve uzmanlaşmış bilgisine (Burke, 2002; 16, 40, 42, 84, 85, 102) dayalı bir ideoloji ile anlamak mümkündür.

2.2.1. Kapalı Bir Sistem Olarak İktisat Teorisi

İktisat teorisindeki ve bilgi sosyolojisindeki gelişmeler dikkate alındığında iktisadın, üniversite kürsüsünden öğretilmeye başlandığı dönemden beri, temel olarak "tüccar sınıfının söyleminin ve pratik uygulamalarının" teorik bütüncülleştirilmesine hizmet ettiğini söylemek mümkündür (Burke, 2002; 16, 40, 42, 84, 85, 102). Temel olarak bu şekildeki bir sınıfsal tanımlamanın yapılmasının

amacı iktisadın tanımsal yönelimini anlamak açısından önem taşımaktadır. Çünkü iktisattaki hâkim kurguların dayanaklarının deneye dayalı metotlarla etkileşim halinde oluşması, yani iktisadın oluşturduğu kapalı sistemin anlaşılması ancak bu şekilde mümkün olabilir. İktisadın teorik düzlemde kurduğu ve Polanyi (2000; 101) tarafından piyasa ekonomisine özgü olarak isimlendirilen tanımının evrensel bir dogma olarak karşımıza çıkması ancak, bu anlamda anlaşılabilecek bir gerçektir. Bu anlamda, Wallerstein (2003b; 156)'ın bilimin kökenini kapitalizm ve dolayısıyla da, bilimsel faaliyetin sağladığı üretkenliğe, zamanla ve mekânın dayattığı sınırlamaları azaltması anlamında işe yararlılığına ilişkin teşviklere bağlaması, iktisadın hâkim tanımının iktisadi faaliyeti batı tipi bir kapitalizm ya da piyasa ekonomisi bağlamında yorumlamasına ve evrenselleştirmesine anlam katabilir:

> "Kapitalist bir dünya sisteminin yükselişi ile bilim ve teknolojinin gelişimi arasında bir bağ olduğu gözlemi, sosyal bilimin klişelerinden biridir. Ama bu ikisi tarihsel olarak neden birbirlerine bağlı olmuşlardır? Bu soruya Marx' da Weber' de, kapitalistlerin asli hedeflerini, yani karı azami düzeye çıkarmayı gerçekleştirmek için "rasyonel" olmak zorunda oldukları cevabını vermişlerdir. Kapitalistler bütün enerjilerini her şeyden önce bu hedef üzerinde yoğunlaştırdıkları ölçüde, üretim maliyetlerini azaltmak ve alıcıları çekecek türden ürünü üretmek için ne yapabiliyorlarsa yapacaklardır ki bu da yalnızca üretim süreçlerine değil, aynı zamanda girişimlerin yönetimine de rasyonel yöntemleri uygulamak anlamına gelir. Bu yüzden, her türden teknolojik ilerlemeyi kendileri için son derece faydalı görür ve bilimin temeldeki gelişimini teşvik etmeye ağırlık verirler. Bu kuşkusuz doğrudur, ama şahsen bana pek fazla bir şey açıklıyormuş gibi gelmiyor. … *Bana öyle geliyor ki aradaki can alıcı fark (Batı ve Doğu) modern dünya sisteminde teknolojik ilerlemenin açık seçik ödülleri olmasıydı; bu farkı açıklayan şey her zaman bariz güdülere sahip olmuş olan girişimcilerin tavrı değil, her zaman çok daha karışık güdülere sahip olmuş olan ve teknolojik değişime gösterdikleri periyodik düşmanlık, Batı Avrupa' da on yedinci yüzyılda başlamış olan türden bir bilimsel devrimin başka yerlerde ve zamanlarda da meydana gelmesinin en önemli engel olan siyasi liderlerin tavrıdır*. …..Teknolojik yeniliği merkezi hale getirmek için önce kapitalizme sahip olmanız gerekir, bunu tersi doğru değildir. Bu, iktidar ilişkilerinin gerçekliklerine ilişkin bir ipucu olduğu için önemlidir. *Modern bilim kapitalizmin evladıdır ve ona bağımlı olmuştur*."

Yani hâkim iktisat bilim olarak, batı kapitalizminin yeşerdiği topraklardan yükselen bir fikirsel birikimi bize yansıtır. Başka bir deyişle, iktisat Wallerstein (2003a; 160, 171, 172)'ın biçimsel rasyonalitenin ve Braudel (2004; 512, 516)'in "üretimin toplumsal tutarlılığının" doğa yasası olarak ortaya çıktığı, yeşerdiği ve iktisadın entelektüeli tarafından benimsendiği bir ortamın ürünüdür. Bu nedenle de iktisadın

entelektüelinin tek bir sınıfın ya da sosyal çıkarın bakış açısından toplumsal gerçeği kapalı bir sistem haline getirerek evrenselleştirmesi, fizikçinin atomları karşısında gösterdiği uysallık kadar anlamlıdır. Bu yaklaşım, iktisadın ideolojisi veya hâkim tanımının kaynakları hakkında çok açık ve ontolojik bir tanımlamayı bize gösterirken, durumun her zaman bu şekilde belirgin olması mümkün değildir. Özellikle Althusser (2006)'in nesnesi olmayan bilimler diyerek tanımladığı sosyal bilimlerin, matematik gibi araçları fizikteki gibi inceledikleri nesne ile kurdukları organik bir ilişkiden değilde, dışsal veya teknik bir ilişkiden alıyor olması, bu tip eğilimlerin anlaşılabilmesi açısından iktisadın felsefe ile kurduğu bilişsel (cognitive) ilişkilerin anlaşılmasını gerekli kılmaktadır. Çünkü ideolojinin vekili olarak felsefenin iktisatta kazandığı zorunlu varlık, ideolojinin ekonomik kaynaklarının yanı sıra incelenen şey üzerindeki gizemleştirmeye, doğallaştırmaya, nesnelleştirmeye ve evrenselleştirmeye işaret eden felsefeden (pozitivist v.b) ya da bilim adamlarının kendiliğinden felsefesinden (Althusser, 2006; 40, 41, 42) kaynaklı ipuçlarının yakalanmasının gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır. Bu açıdan, Eagleton (2005; 302)'ın ideolojik değerlendirmenin yapısını vurgulamaya çalışmak suretiyle yaptığı yorum, iktisatta gördüğümüz homojenleştirme, özdeşleştirme, doğallaştırma ve evrenselleştirme gibi eğilimlerin sahip olduğu ideolojinin temellerini incelemek açısından gereklidir:

> *"....itici gücü özdeşleştirme ve homojenleştirme olan ideolojinin……* İdeolojiyi insani özneleri kendi yaşanan deneyimlerinin temellerinden başlayarak şekillendiren ve onları özgül toplumsal görevlerle ve toplumsal düzenin genel yeniden üretimiyle ilgili değer ve inanç biçimleriyle donatan, örgütleyici bir toplumsal güç olarak düşünmek zorundayız. *Egemen ideolojiler bazen de muhalif olanlar, sık sık, birleştirme, sahte özdeşleştirme, doğallaştırma, aldatma, kendi kendini aldatma, evrenselleştirme ve rasyonalize etme gibi araçlara başvurur…"*

Başka bir deyişle, ideoloji kavramı bir işleve ya da mekanizmaya işaret etmekle birlikte herhangi bir tikel içeriğe, herhangi bir tikel aracıya ya da çıkara bağlı olmayan (Barrett, 1996; 183, 184) bir tarafa da sahiptir. Ancak bu durum, somut bir tanımlama yapmamıza da engel teşkil etmemektedir. Çünkü Habermas (1993; 34, 37)'ın bilimin rasyonalite yaklaşımına yaptığı gönderme, bize bu anlamda bilimin ve bilimcinin bilişsel anlamdaki çıkarlarına veya ilgilerine (interests) içkin olan ideolojisini anlamak açısından açıklayıcıdır:

"*Tekniğin salt kullanımı değil, bizzat kendisi iktidardır…. İktidarın belirli amaçları ve ilgileri (interest) tekniğe ancak "sonradan" ve dışarıdan empoze dilmiş değillerdir- onlar bizzat teknik aygıtın yapısına dâhildir-ler; teknik her defasında tarihsel-toplumsal bir tasarımdır ve onda bir toplumun ve ona hükmeden ilgilerin insanlara ve şeylere yaklaşımları yansıtılmıştır…… Bilimin içerdiği rasyonalite yaklaşımı, stratejiler arasında doğru seçime, teknolojilerin uygun kullanımına ve sistemlerin amaca uygun kurulmalarına hizmet etmekte…, böylece yaşamın bu rasyonelliğin ölçütlerine göre rasyonelleştirilmesi, politik olarak tanınmaz bir iktidarın kurumsallaştırılmasını sağlar…... Doğaya gittikçe daha etkin bir hükmetmenin yolunu açan bilimsel yöntem, daha sonra doğaya hükmetme aracılığıyla insanların insanlar üzerindeki gittikçe daha etkin iktidarı için saf kavram ve aletleri sunar….. Bilimin kendi özgün yönetimi ve kavramları yüzünden, doğaya hükmetmenin, insanlara hükmetmeyle bağlı kaldığı bir evren tasarladığı ve teşvik ettiğidir..*"

Özetle, nesnellik düzleminde inşa edildiği söylemine sahip iktisadi çabanın, kontrol, kestirim ve belirsizlikleri azaltma gibi belirli amaçlar ve sonuçlar için teori üretme ve değerlendirme faaliyetlerini kapsayan göreli ve pozitivizm kaynaklı bir unsur olarak anlaşılması bu şekilde mümkün olur (McKenzie, 1978; 48 ve Habermas, 1993; 34, 37).

Polanyi (2000; 101)'nin ekonomi ya da piyasa toplumlarının tarihin belli anına işaret etmesi bağlamında göreceliği olduğuna ilişkin fikri ile iktisadın Robbins (1932) tarafından yapılan evrensel tanımı birlikte düşünüldüğünde, hâkim iktisadın ne tip bir toplumsal tasarımda bulunduğunu anlaşılabilmektedir. Bu bağlamda, iktisadi faaliyetin kapalı bir sistem ya da tek tipçi bir temel oluşturması bağlamında ne tip bir ideolojik gereksinimden varlığını kazandığı Habermas (1998; 46, 47)'ın piyasa ekonomisinin işleyişine yaptığı göndermeyi içeren fikirleriyle anlam kazanabilir:

"Galile' nin ve çağdaşlarının mekaniği doğayı, yeni manufaktürler çerçevesinde henüz gelişmiş olan bir teknik kullanımı biçimi açısından parçalara ayırır: bu biçim kendi başına, zanaatsal çalışma sürecinin, rasyonel bir biçimde temel düzenlemelere ayrılmasına bağımlıydı. Doğa olaylarını mekanikçi görüşle manüfaktür biçiminde örgütlenmiş işletmelerin iş süreçlerine benzer olarak kavramak demek, bilgiyi teknik kurallar gereksinimine ayarlamak demektir… bilginin özgün bir biçimine genel ve bilimlerin egemen pozitivist özanlayışına diğerlerini dışlayıcı bir görme sağlaması, tarihsel açıdan elbette modern burjuva toplumunun bir başka gelişme eğilimiyle bağlantılıdır… *Nasıl ki bir yandan takas değerlerinde gerçekten harcanmış olan iş gücü ve tüketicilerin olası hazzı gözden yitiyorsa; öte yandan da, geride kalan nesnelerde öznelleştirilmiş değer nitelikleri kabukları*

soyulduğunda, sosyal yaşama bağlamların ve bilgiyi yönlendiren ilgilerin çok çeşitliliği köreltilmektedir."

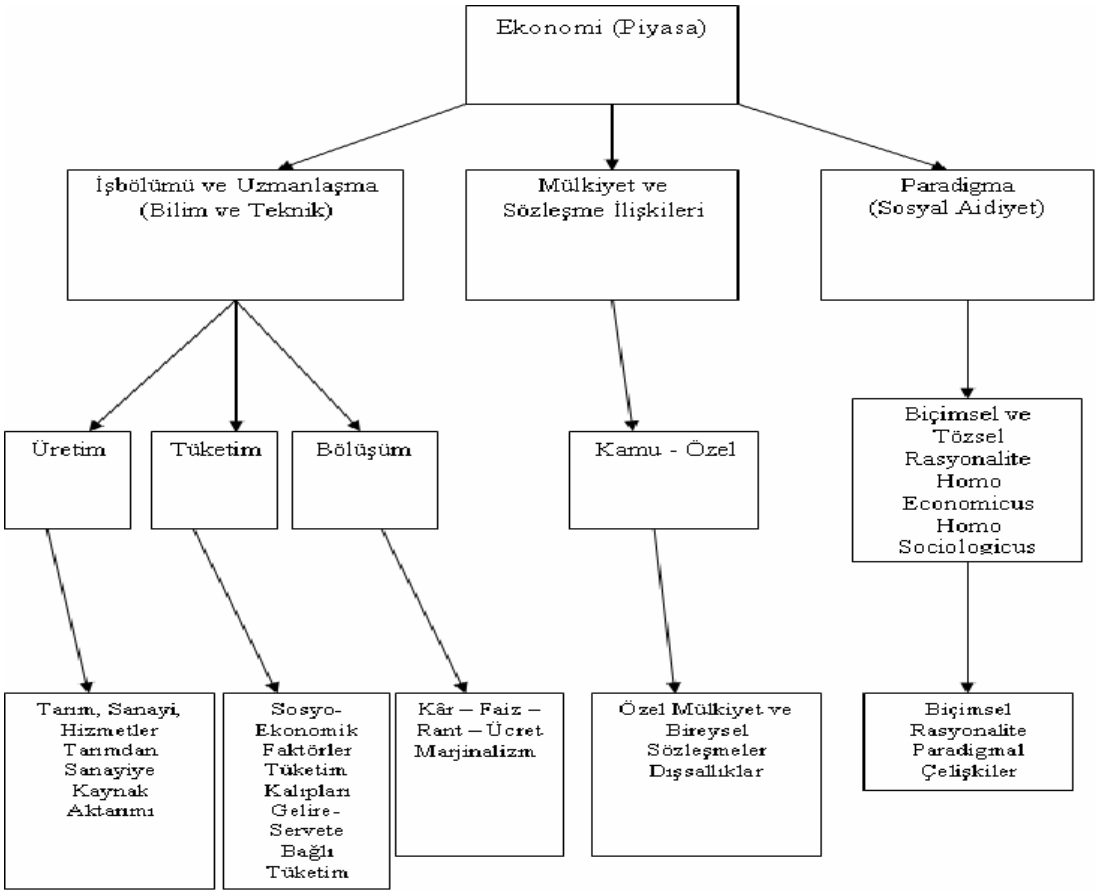
Yani hâkim iktisadın gerçek dışı olduğa ilişkin iddialarının incelenmesi, onun çeşitliliği körelten bir pratiğe veya toplumsal yapıya yaptığı gönderme incelenerek anlaşılabilir. Şekil 7'de, ekonomik alan veya piyasa sistemi, üç temel bölüme ayrılarak incelenmiştir. Bu bölümler; işbölümü ve uzmanlaşma (Bilim ve Teknik), mülkiyet ve sözleşme ilişkileri ve paradigmadır (Sosyal Aidiyet). Piyasa ilişkileri, bu şekil bağlamında incelenmeye çalışıldığında, işbölümü ve uzmanlaşma bölümünde, üretim açısından sanayi ön planda tutulmuştur. Buna ilave olarak, tarımdan sanayiye kaynak aktarımı çerçevesinde, Rostow'un gelişme aşamaları teorisinde olduğu gibi piyasa ekonomisine az gelişmiş ülkelerin yakınlaşmasını amaç edinen teoriler hedef alınarak bu alan üzerine değerlendirme yapılmıştır. Tüketim açısından, Dusenberry'nin nispi gelir hipotezinden beri sosyo-ekonomik unsurlar olan nüfus, eğitim gibi unsurları dikkate alan teoriler fazlaca dikkate alınmadığından, servetin veya gelirin nasıl kazanıldığına ilişkin bir değerlendirme yapmadan ya da sadece ömür boyu gelir hipotezinde olduğu gibi piyasa ekonomisi bağlamında yapılan değerlendirmelerle analizler yapılmaktadır. Bu bağlamda, sadece iktisadi alana ilişkin temel değişkenlerin yani, gelir ve servete bağlı bir ortalama, şehir ve lüks tüketimi kalıplarının sosyolojik olarak ön planda tutulduğunu söylemek mümkündür. Bölüşüm açısından, neoklasik iktisat bu yapıyı da diğerleri gibi toplumsal bütünden teknik gerekçeler ile koparmıştır. Dolayısıyla, bölüşüm başlı başına bir matematik ve üretime katılan son birim ekonomik ünitenin insafına terk edilmiştir. Ayrıca, iktisadi alanda yer alan mülkiyet ve sözleşme ilişkileri açısından da, özel mülkiyetin ve bireysel sözleşme sisteminin ön planda tutulması, neoklasik sürecin etkilerini ve makro açıdan insanın denetiminin (Ercan, 1998; 35) nasıl sağlandığını görmemizi sağlayabilir (Candan ve Hanedar, 2005; 1–13). Bu iki alana (işbölümü ve uzmanlaşma ile mülkiyet ve sözleşme ilişkileri) ilişkin değerlendirmelerin iktisat teorilerine içkin olduğu ve evrenselleştirilerek alternatifi olmayan doğrular haline getirildiği açıktır. Ancak, burada dikkat edilmesi gereken temel öğe, Polanyi (2000)'nin tanımladığı anlamda, sosyal ilişkilerin içkin olduğu bir ekonomi toplumunun rasyonalitesinin iktisadi düşünme mantığını ele geçirmesi ve bilimcilik uğraşıyla tek doğru haline getirilmesidir. Yani sorun, Wallerstein (2003a)'ın üretici

sınıfın siyaseti (rasyonellik ya da kıt kaynaklar ve sonsuz ihtiyaçlar arasındaki seçim sorunu) olarak tanımladığı biçimsel rasyonalitenin, entelektüel (akademi) tarafından, Robbins (1932)'in yaptığı şekilde ait olduğu kapitalist ekonomi gerçekliğinden kopartılıp genelleştirilmesidir. Bu bağlamda, İnsel (2000; 65), toplumsal ve ekonomik ilişkilerin doğal bir şey ya da meta (Marx, 2003; 20, 21) haline gelmesi sonunda ortaya çıkan bu kapalı sistemi ve onun ne şartta olursa olsun sürdürülme ısrarını, şu şekilde açıklamaktadır:

> "… *Çelişki durumunda kuramda bir yanlışlığın değil, gerçeğin yanlış olarak kabul edildiği…, soyut ve kuramsal her türlü tasarımda olduğu gibi hatanın tasarımda değil, somutun kendisinde olduğu*… özerk bir alan olarak iktisadi alanın oluşturulabilmesi, toplumun bütününden ayrıştırılmış bir iktisatla mümkün olduğu..., *iktisadın kendinin toplumun dışında nesnel bir bilgi olarak tanımlandığı… iktisadi ilişkinin sadece mal mübadelesine indirgendiği… tasarlamayan insan*…"

Bu bağlamda, İnsel (2000)'in ifade ettiği tasarlamayan insan; piyasa ekonomisindeki hayatta kalma mücadelesinde var olabilmek için zorunlu olarak biçimsel rasyonaliteyi benimseyen Homo economicus benzeri bir insana atıfla anlaşılabilir (Braudel, 2004; 512, 516). Ancak gerçek insanın, piyasa ekonomisindeki doğal yasa olarak "üretimin toplumsal tutarlılığından" veya hayatta kalma mücadelesinden varlığını ve iktisadın incelemesi için gerekli nesnelliğini alan bu insan tipinden oldukça farklı olduğu tartışma götürmez bir gerçektir. Bu bağlamda, hâkim iktisadın şekil 7'deki gibi bir ontolojiden aldığı varlığa dayalı olarak kurguladığı faaliyetinin, gerçek insana ait unsurları veya tözel rasyonaliteyi her yüzeye çıktığında, irrasyonel fışkırmalar (İnsel, 1990; 24) olarak nitelemesi, biçimsel rasyonalitenin yardımıyla kurulan bu dar ontolojinin karşı karşıya olduğu paradigmal çelişkilerin en büyük kanıtıdır.

Şekil 7. Piyasa ve Piyasa Sisteminin Kurgulanması

Kaynak; Candan ve Hanedar, 2005, s.11.'den Kök'le birlikte düzenlenmiştir.

Özellikle, iktisat politikası uygulamaları sonucu dünyaya büyük ölçüde tek bir sistemin egemen olduğu düşünülecek olursa, iktisadın bu yaklaşımının evrensel gerçeklik olarak algılanması anlaşılabilir. Çünkü ekonomik karar birimleri, hâkim iktisat teorisinin başlangıç varsayımlarında öngörüldüğü biçimde, piyasa sürecinde hayatta kalma mücadelesinin sonucunda tek tipleşmektedir. Bu durum Marx'da yabancılaşma, Hegel ve Weber'de irrasyonelleşme (Lowith, 1999; 70) kavramları ile açıklanabilecek sonuçlara dönüşmektedir. Başka bir deyişle, bu durum İnsel'in armağan ve karşı armağan ilişkisinin yaşandığı toplumlardan günümüzün ekonomi toplumlarına (İnsel, 2000; 65) doğru bir evrime işaret etmektedir. Lange (1975; 32), piyasa ekonomisi bağlamında kurulan iktisadi ilişki açısından farklılıkların uzun

dönemde ortadan kalkacağı ve tek bir yasa olarak hayatta kalma mücadelesinin egemen olacağı bu durumu şu şekilde değerlendirmiştir:

> "uzun dönemde uç durumların, yani denge değerden sapmaların ortadan kalktığı –kârsız firmaların piyasadan zamanla çekilmesi- durumu, tek bir ekonomik yasanın –uzun dönemde firmaların normal kâr elde etmesi- işlerliğidir."

Bu durum, toplumsal alan ve ideolojik çerçeve açısından önerilmiş olan "tarihin sonu" olduğuna ilişkin tezle (Fukuyama, 1992) benzerlik taşımaktadır. Çünkü iktisadi faaliyetlerin temelinin ticaret yani alım satım faaliyetleri olduğunu ve bu faaliyetlerin gelişmesi ve yayılması sonucundaki evrimsel bir değişimin iktisadi insan psikolojisini sadece asıl çıktığı toplumlara değil, tüm insanlığa genelleyebilecek bir düzeye kesin bir doğru olarak ulaşabileceğini ifade etmek mümkündür (Persky, 1995; 221–231). Bu bağlamda, iktisatçıların neden Rostow'un gelişme teorilerinde, Friedman'ın Sürekli Gelir Hipotezinde ve Marjinal teoriye dayalı bir bölüşüm kuramında olduğu gibi toplumu incelemeye çalıştıkları anlam kazanmaktadır. Yani hâkim iktisat, Braudel (2004; 512, 516)'in "üretimin toplumsal tutarlılığının" somutlaşmış ve doğal yasası olarak kabul edilmiş halidir. Başka bir deyişle, toplumsal faaliyetler tek bir evrensel yasanın egemenliği altına mutlak surette girmek zorunda olan unsurlar olarak hâkim iktisadın nesnesi haline gelmektedir. Mirowski (1991; 143)'nin iktisadın matematiksel dönüşümünü ile ortaya çıkan teorik tek tipleşmenin, piyasa sisteminin bu günkü koşullarda ulaştığı son nokta dikkate alınarak anlam kazanabileceğini söylemesi, bu bağlamda iktisadın nasıl bir ontolojik düzlemden hareketle bilgisinin temellerini inşa etiğini anlamamızı mümkün hale getirir. Özellikle modernizmin aynılaştırıcı, denetleyici, gerekirci dünyası (Foucalt, 1982; 12, 15), ve Weber tarafından amaçlı eylemin temel alınması gerektiği düşüncesi, hiyerarşik, kontrol edilebilir, ölçülebilir ve kestirilebilir (Weber, 1997; 5, 10, 11) bir durumu tanımlamaktadır. Dolayısıyla, bu toplumda ortaya çıkan amaç-rasyonel bilimsel faaliyet olarak iktisatta, yaşamı bu biçimsel rasyonelliğin ölçütlerine göre şekilllendirerek, politik olarak tanınmaz bir iktidarın kurumsallaştırılmasını sağlar (Habermas, 1997; 34, 37). Böylece, toplumsal alanda rastlanılan dönüşümlerin ve iktidar ilişkilerinin bilginin üretimini de etkilediği açıktır. Özetle, hâkim iktisat, yapmış olduğu kurgulamalar -liberal toplum ütopyası- ile ekonomik amaçları ön plana geçirmiş ve tüm toplumsal faaliyetleri piyasa

ekonomisinin belirleyici olduğu bir konuma indirgemiş ve daha sonra da tüm bu tanımlamalar yaşam tarzı, politika ve teknik olarak topluma egemen (Mayor ve Forti, 1995; 32–36) olmuştur. Dow (2002, 139–140)'un kapalı sistem konusundaki görüşlerini dikkate alırsak bu durum daha da anlaşılabilir hale gelebilmektedir:

> "…tüm önemli değişkenler tanımlandığı, hangi değişkenin içsel ve hangi değişkenlerin dışsal olduğunun belirlenmesi ve bu tip kategorilerin herkes açısından açık olması için sistemin sınırlarının berlirlendiği, sadece dışsal değişkenlerin daha önceden belirlenmiş bir şekilde sistemi etkileyebildiği, bileşenlerinin ayrılabilir olduğu ve doğalarının bilindiği, bileşenler arasındaki ilişkilerinin yapısının bilindiği…"

Buna ilave olarak, Lawson (1989) kapalı sisteme ilişkin fikirleri ile iktisadın izlediği yöntem açısından bu duruma açıklık getirmektedir. Lawson (1989) eleştirisini, "her ne zaman X olursa, daha sonra da Y gözlemlenir" şeklinde biçimlendirme ile tanımladığı nihai düzenlilikler (event regularities veya constant conjuctions) tanımlaması üzerine kurmuştur. Ancak, nihai düzenlilikler, gerçek dünyada karşılaşılması zor unsurlardır. Dolayısıyla, kapalı sistemler nihai düzenliliklerin tanımlanması ile yapılandırılır. Bu bağlamda, bu tür yapılarda incelenilen gerçekliği etkileyecek diğer durumlar (X dışındaki) önemsenmeyerek dışsal sınırlamalar (extrinsic closures) ve ajanların davranışlarının ne yaratıcı ne de düzensiz olacak şekilde dışsal belirlenmesi anlamında içsel sınırlamalar (intrinsic closures) yaratılır (Lawson; 1989; 243). Sonuçta, hâkim iktisat iktisadi ajanları rasyonellik, atomisite gibi başlangıç kabulleri ile şekillendirerek ve ceteris paribus gibi yardımcı unsurlarla teorilerini oluşturarak iktisadi faaliyeti kapalı bir sistem haline getirmektedir. Yani hâkim iktisat teorisi; gerek piyasa ekonomisinden gerekse pozitivist bilimin kesinlik, kontrol şeklindeki amaç-rasyonel niteliğinden aldığı bilişsel ve sosyal çıkarları ile iktisadi ilişkileri önceden ve dışsal olarak bilinebilir hale getirmiştir. Başka bir deyişle hâkim iktisat, açıklaması gereken unsurları neden olarak kabul ederek, oluşturduğu kapalı kutu içerisindeki konumunu evrenselleştirip meşrulaştırabilecek bir düzleme, bu çıkarlarının sonucunda ulaşılan ontolojik kurgu ile sahip olmuştur.

2.2.2. Hâkim İktisat Teorisi ve Ekonometri İlişkisi

İktisat teorisinin kapalı bir sistem oluşuna yönelik temel dinamikleri, matematiksel istatistiğin Burns ve Mitchell (1946) ile Koopmans (1947) arasındaki

"teori ve sınama" arasındaki tartışmadan Sims (1980, 1996), Lucas ve Sargent (1981), Blanchard & Quah (1989) ve Kydland & Prescott (1996)'a gelişimi sonucunda elde ettiği kazanımlarıyla birlikte ele aldığımızda iktisat teorisi ve ekonometri ilişkisini daha iyi açıklamak mümkündür. Bu bağlamda, bir bilim olarak iktisadın ve değerlendirme yöntemi olarak ekonometrinin temel kabullerini incelemek, gerek iktisadın gerekse ekonometrinin bilim olma yolunda sahip olduğu açık ve gizli niyetlerin ortaya çıkarılmasının gerekliliği açısından önem arz etmektedir. Çünkü hâkim iktisadın ve ekonometrin iktisadi faaliyeti kapalı bir sistem haline getirdiklerine ilişkin eleştirinin anlam kazanabilmesi ikisinin ortak niyetlerinin ortaya konulması ile tam olarak anlam kazanabilir. Başka bir deyişle, bilimsel bir yaklaşım türü olarak iktisadın ve ekonometrinin gerçek dışılığı ya da incelediği faaliyeti kapalı bir kutuya hapsetmesi çokça iddia edildiği gibi iktisadın, politik iktisattan (political economy) iktisada (economics) paradigmal değişiminden ya da rastlantısal veya teknik zorluklardan kaynaklanan bir gerçek dışılık değildir. Yani iktisat gerçekliği kapsayacak araçlara sahip olmadığı ya da başka türlü yetersizliklere sahip olduğu için iktisadi faaliyeti bugünkü dar anlamıyla şekillendirmemiş veya ekonometri yetersiz bir araç olduğu için bu kapalı kutuyu besleyebilecek öngörülerde bulunmamıştır. Bu tip bir yönelim, Marx (2003; 20)'ın "Kendi dışında hiçbir nesne olmayan bir varlık için kendisi nesne olmayan varlık, nesne olarak hiçbir varlığa sahip değildir, yani nesnel biçimde davranmaz, varlığı nesnel değildir…" ve "ekonomi politik… özel mülkiyetin gerçeklikte izlediği maddi süreci dile getirir, bu yasaları anlamaz" ifadeleri ile Habermas (1998; 46, 47 ve 1993; 33, 37)'ın "Nasıl ki bir yandan takas değerlerinde gerçekten harcanmış olan iş gücü ve tüketicilerin olası hazzı gözden yitiyorsa; öte yandan da, geride kalan nesnelerde öznelleştirilmiş değer nitelikleri kabukları soyulduğunda, sosyal yaşama bağlamların ve bilgiyi yönlendiren ilgilerin çok çeşitliliği köreltilmektedir." ve "Doğaya gittikçe daha etkin bir hükmetmenin yolunu açan bilimsel yöntem, daha sonra doğaya hükmetme aracılığıyla insanların insanlar üzerindeki gittikçe daha etkin iktidarı için saf kavram ve aletleri sunar…" ifadelerinde olduğu gibi, iktisadın ve ekonometrinin incelediği nesneyi şeyleştirmek, onun yerine geçmek ve kontrol edebilmek anlamında bilişsel ve sosyal çıkarları (cognitive ve social interests) olan mantıksal ve bilinçli bir eylem olarak algılanmalısıyla anlaşılabilir. Çünkü iktisat, ideolojisinin gücünü ve

meşruiyetini hem sınıfsal anlamıyla sahip olduğu doğa yasası yani "biçimsel rasyonalite" ve "üretimin tutarlılığı"ndan hem de "doğal nesne" olarak toplumu şeyleştirdiğinden dolayı pozitivist bilimden almaktadır. Bu açıdan, Heilbroner (1995; 883–897)'in açıklaması, iktisadın bu şekildeki bir bilimsel kuramı tercih etmesinin ontolojik nedenlerini gösterebilir:

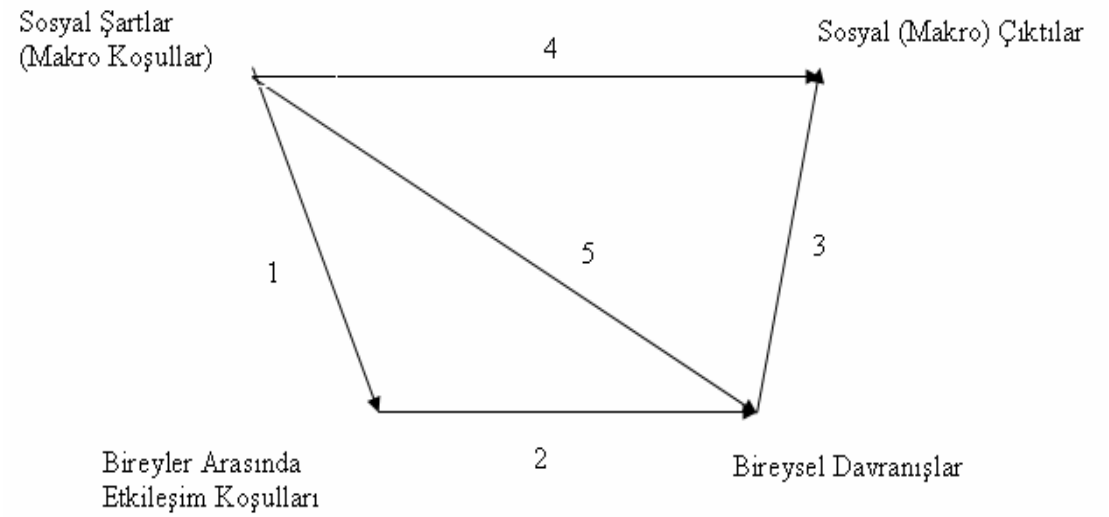
> "Bilim kavramının, niçin iktisatçıların görüşlerinin gittikçe daha belirgin bir parçası haline gelmesini umabileceğimizin birden çok nedeni vardır. Bu gerekçelerin birincisi ve kesinlikle an az ikna edici olanı, ekonomi tahsil eden öğrencilerin, doğa bilimleri tahsil eden öğrenciler gibi, bilimin belki de en önemli kazanımı olan yasaları keşfetmek üzere, davranış düzenliliğinden ibaret birincil ipucu aradığıdır. …Kuşkusuz, ekonomi bilimi geleceğimizi tamamen kontrol etmemizi, fizik biliminin yerçekiminin yönünü kontrol etmemizi sağlamasından daha fazla sağlamazdı; ama hiç kuşkusuz, ekonomik sistemin işleyişindeki değişmelerin sonuçlarını tahmin etme ve buradan hareketle en uygun hareket tarzını seçme yeteneğimizi attıracaktı… Bilim adamı, diyelim ki, elektronların davranışlarıyla bağlantılı ışık olgusu açıklarken, kimse her elektronun hareket edip etmemeye veya nereye hareket edeceğine karar verdiğini" düşünmez. *Buna karşılık, iktisatçılar, alıcılar ve satıcıların davranışlarına bakarak fiyatlardaki değişimi açıklarken, araştırdıkları nesneyi her tekil bireyin kendi kararına göre davrandığını kabul etmeden tanımlayamazlar. …iktisat gerçekten de bir bilim olsaydı, biz insanların da robottan farkı kalmazdı, bir fiyat artışı karşısında nasıl tepki vereceğimizi, ancak mıknatıs karşısındaki demir parçacığının verebileceği tepki kadar belirleyebilirdik*."

Bilimin benimsediği temsil ideolojisinin, sosyal bilimlerde olduğu gibi yaşadığı metodolojik korkular ve bunlara yönelik geliştirilen çözüm önerileri, pozitivist sosyal bilim ve iktisat açısından bilişsel çıkarlar dolayımındaki ideolojinin varlığını gösterebilmektedir (Woolgar, 1999; 41–52). Özellikle sosyal bilimler ve iktisat belirsiz nesnesi nedeniyle, pozitif bilimlerin temsil ideolojisinin yarattığı sorunlardan fazlası ile pay almakta ve bu bağlamda çözüm olarak da ideolojinin vekilleri olarak çeşitli felsefi okullardan yardım almaktadır (Althusser, 2006; 109, 110). Bu korkular ve iktisadın geliştirdiği savunma mekanizmalarına daha önceden de ifade edildiği şekilde, bazı örnekler verilebilir. Bunlar; refah teorisi uygulamaları, iktisadın politik iktisattan (political economy) iktisada (economics) olan görünüşteki isimsel değişimi ve makro analizlerden mikro analizlere geçiş yapma isteğidir. Bu örnekler, çok farklı açılardan önem taşımakla beraber, özellikle iktisadın, politik iktisattan (political economy) iktisada (economics) olan görünüşteki isimsel değişimi

ve makro teorilerin mikro temelli olarak kurulması üzerine olan problem çözme yöntemleri ayrı bir öneme sahiptir. Çünkü ilk durumda, mikro bir dünyanın heterojenlikten uzak ve kestirilmeye daha yatkın olması bağlamında, makro teorilerin mikro temelli olarak kurulmaya çalışılması, ikinci durumda iktisadın, politik iktisadın kesin olmayan unsurlarından arındırılarak matematikle ve ekonometriyle birlikte kestirilebilir unsurlara ev sahipliği yapması gibi bilişsel çıkarları barındırmaktadır. Yani iktisat toplumsal ilişki içerisinde kontrol edemediği unsurları kontrol edilebilir hale getirerek metodolojik korkularına çözüm üretme yöntemlerini de geliştirmiştir. Bu durum, iktisada sadece daha kestirilebilir unsurları barındırması bağlamında tek ve her şeyi açıklayabilen mikro teoriyi armağan etmekle kalmamıştır, aynı zamanda yaklaşımlarını bilimsel değerlendirmenin usturası ile güçlendirebilecek, bununla da kalmayıp bilimsel olmayanları kesip atabilecek gücü veren pozitivist bilimin ampirik kabullerini içeren ekonometriyi sunmuştur. Ortaya çıkan bu sonucu anlayabilmek açısından, Abell (2003) tarafından oluşturulan şekil 8 incelendiğinde; hâkim iktisadın önemli ölçüde 5 numaralı oku veya sosyal koşulların bireysel davranışlar üzerindeki etkisini ihmal ettiği görülebilir. Bu durum, Abell (2003, 22, 23, 24) tarafından şu şekilde açıklanmaktadır:

> "……özellikle rasyonel tercihe dayalı teorilerin 1,2 ve 3 hattını izleyerek sosyal çıktıları değerlendirdikleri için eksik oldukları ve bu yaklaşımların, sosyal yapının kişisel davranış kalıpları üzerinde ortaya çıkartacağı etkileri de, aynı zamanda 5 yolunu, dikkate alarak zenginleşebileceğini… *makro istikrarın her zaman mikro istikrar anlamına gelmeyeceğini, ancak tersinin yani mikro istikrar koşullarının makro istikrarı yaratabileceğini… iktisatça bireysel davranışların ve beklentilerin dışsal olarak kurgulandığı*…"

Şekil 8. İktisatta Bireysel ve Sosyal Alanların Etkileşimi

Kaynak: ABELL, Peter, 2003, s. 22.

Bu yaklaşım, "bilgi hiyerarşisine başvurmak" yani, mikro gibi daha kesin sonuçları garantileyebilecek bir bilgi türüne yönelerek iktisadın, egemen olamadığı alanlar üzerinde uyguladığı benzeştirme yöntemi açısından sahip olduğu bilişsel çıkarını ve ideolojik arka planını göstermektedir. Bu açıdan, Mayer (1995; 27)'in değerlendirmesi bu fikre destekleyici bir açıklama getirebilmektedir:

> "…mikro temeller yardımı ile makro teorinin tekrar gözden geçirilmesi ve kurulması, her ne kadar mikro teori psikolojik açıdan birçok eksiklik taşısa da, mikro ilişkilerin gözlemlenen makro düzenliliklerden daha istikrarlı olması, ampirik olarak kurgulanmaya çalışılan iktisatta kestirim gücü yüksek modellerin, dikkatsizlik hatalarının ve de yetersiz analizlerin engellenmesi ile daha yararlı noktalara iktisadı taşıyabileceği….. Makro iktisadın başlangıç noktasındaki temel sorular, piyasaların iyi çalışmaması piyasalarda rekabetçi olmayan davranışların bolluğu ve iktisadi ajanlar arasındaki yapısal farklılıklar (hetoregenity) olduğu düşünüldüğünde, Neo-Walrasyan iktisadi okul ve de makro ekonomi teorisinde tam rekabet piyasalarının ve de bireye odaklı çözümlemelerin neden yaygın hale gelmesinin, makro iktisadı ne tür bir yapıya indirgeyeceği önemlidir. "

Diğer bir durumda, iktisadın usturası ekonometrinin iktisatta, iktisadın tanım değişikliği ile kazandığı durumdur. "Problemi başkasının problemi olarak kabul etmek" anlamındaki bir çözüm önerisi iktisadi sorunun politik ve metafizik kısmını

törpüleyip, Marshall (1890)'ın da ifade ettiği gibi iktisadı uygulamaya veya veri toplayıcılığı faaliyetine indirgemiştir. Yani iktisat sadece kontrol edebileceği nedenlerle ilgilenip geri kalanları politik bilimlere bırakmıştır. Ancak, bu şekildeki uygulamalı bir iktisadi yaklaşımın amacının, hâkim iktisat teorisini bireycilik gibi temel argümanları etrafında geliştirmek ve daha da güçlendirmek olduğu şüphesizdir (Backhouse ve Biddle, 2000; 9, 10, 11 ve Dow, Dow ve Hutton, 2000; 177, 18, 179). Çünkü iktisat bu şekildeki bir epistemolojik tanımlama ile bireyi sosyal yaşamın diğer unsurlarından soyutlamıştır. İktisadın bu şekildeki yöneliminin arka planında, iktisadın nedensel analizlerini sabit bağlantılar üzerine (constant conjunctions) kurmak şeklindeki eğilimi vardır. Başka bir deyişle, iktisat "her ne zaman X olursa, daha sonra da Y gözlemlenir" ilişkisinin ifade ettiği sabit, değişmez ilişkileri yaratabilmek adına bu şekildeki bir ontolojk temeli seçmiştir (Downward, Paul, John H. Finch ve John Ramsay, 2002; 393, 394). İktisadın piyasa sistemine olan bakışı hatırlanacak olursa, bireylerin asla krizler gibi derin sorunları yaratamayacağı açıktır. Bu bağlamda, bu iki yönelimi birbirinden ayırmak çok da anlamlı değildir. Çünkü hâkim iktisadın tek ve her şeyi açıklayabilen mikro teorisi ile ekonometrinin varsayımları arasındaki benzerlik şaşırtıcıdır. Başka bir deyişle bu iki yönelim eş anlı değildir, ancak eş amaçlara hizmet etmektedir. Bu bağlamda, Lawson (1989; 243), Keynes'den Haavelmo'ya kadar birçok farklı iktisatçının ekonometri konusundaki görüşleri üzerine yaptığı değerlendirmede, deneye dayalı yöntemlerin benimsenmesi bağlamında doğa yasalarının atomik karakterine duyulan ihtiyacı ve bunun her ne pahasına olursa olsun pratik bulunduğu için kabullenilmesini anlatmaktadır:

> "*..Keynes bilim adamlarının istikrarlı ve belirlenebilir (seperable) etkilerin nedensel eğilimlerinin tespiti için, doğa yasalarının atomik karakterine ihtiyaç duyduklarını ifade etmiştir. Yani, ekonometride atomik bireyler kullanımına yönelik yaklaşım açısından, iktisadi sürecin bu temel varsayımların dışında üretilmesi gerektiğini ifade etmiş ve aynı nedenlerin aynı sonuçları doğurması bağlamında yani içsel sınırlamalar açısından diğer kişilere göre daha gerçekçi bir taraf almıştır*… Haavelmo ise yapmış olduğu açıklamalarda, ekonometriyi şekillendirirken, nedensel unsurların ortaya konulabilmesi için temel ve bağımsız bazı varsayımlara başvurulması gerekliliğini ortaya koymuştur. Başka bir deyişle Haavelmo, temel analiz olarak karmaşık bir gerçekliği seçmesi durumunda, bu düzlemin pek çok nedenden ve durumdan etkilenmesi nedeniyle nihai düzenlilikler bağlamında istikrarlı bir yapı sağlanılamayacağını görmüştür. *Haavelmo, basit istatistikî yaklaşımların gerçeğin*

algılanmasında eksik yaratacağını bilmesine ve bu tip yaklaşımların suni bir müdahale olmasına rağmen, pratik olarak iyi sonuçlar verebileceğini ifade etmiştir."

Başka bir deyişle, Popper (1985)'in durumsallık analizi ve rasyonellik kriterinin bilimsel pratikte benimsenmesi gibi hem iktisadi hem de ekonometrik analiz, arka planında birçok metafizik gerçeği barındırmaktadır. Özellikle, Popper (1985) tarafından sosyal bilimlere önerilen metodun kendisinin bilfiil yanlışlanamaması ve bunun yerine iktisatta durumsal analizi dikkate alan Popper_s gibi bir pratiğin seçilmesi düşündürücüdür. Bu bağlamda, ekonometrinin atomik dünya görüşünün pratik olduğu ya da homojenliği sağladığı için ne pahasına olursa olsun kabul edilmesi (Lawson, 1989, 240–241) iktisadın gerçeklik sorunun somutlaşmış halini göstermektedir. Bu açıdan, ideolojinin vekili olarak iktisatta zorunlu bir tercih olarak atomik yapıya dayalı ekonometrinin dayandığı ampirist felsefenin seçilmesi, bilim adamlarının kendiliğinden felsefesi (Althusser, 2006) anlamında bir bilişsel çıkarı (sosyal çıkarı da) göstermektedir. Çünkü liberalizm ile sosyal bilimin aynı öncül – toplumsal ilişkileri, tabii ki bilimsel (yani rasyonel) bir biçimde manipüle etme yeteneği sayesinde insanın kusursuzluğa ulaşmasının kesin olduğu öncülü- üzerine kurulmuş olduklarının farkına varıldığında, iktisatta ve ekonometrinin her zaman belli a priori bağlılıkları varsaydığının farkına varılabilmektedir (Wallerstein, 2003a; 160, 171, 172). Böyle bir gelişmenin soysal bilimler için anlamını kavramak da, ampirizmin doğa bilimlerinden sosyal bilimlerine olan macerası açısından, tarihsel ve doğa bilimleri arasında yöntem farklılığına vurgu yapan Özlem (2003; 203, 204)'in deneye dayalı yöntemlerin sosyal bilimlere olası olumsuz etkisi konusunda yaptığı yorumla anlam bulabilir:

"*Özellikle ilk dönemleriyle yeni olguculuk, naif ampirik algı denebilecek bir algıyı bilgi ve bilimin temeli sayarak ampirik kaynaklı olmayan her türlü bilgiyi "metafizik" kabul etmekle; bir sağınlığa ulaşma amacına sahiptir*. Oysa tarihselci açıdan bakıldığında naif algı diye bir şey yoktur. İnsan belli bir tarihsel birikimle algılar. Öyle ki, insanın dışında kendi başına bir gerçeklik varsa, bu gerçekliği ancak dolaylı ve göreli olarak algılama olanağı vardır. *…Olguculuğun yaygın nüfuzu olgucu gelenekteki adlarıyla "toplum (sosyal) bilimlerinin gelişmesine önemli sekteler vurmuştur. Çünkü insan ve toplum, tinsel-tarihsel boyutundan soyulmuş ve sosyal bilimsel yöntemlerle çalışan bazı "ampirik toplumsal bilimler" in konusu haline getirilmiştir. Örneğin insanın "bilinci"ine yönelen bir ampirik psikoloji, "bilinc'ini, dıştan gözlenen ve istatistiksel olarak açıklanabilen insan davranışlarından yola çıkarak tanımlamıştır.*" "

Bu bağlamda, ister Hutchison (1938)'un isterse Friedman (1953)'ın yaklaşımı gibi bir ampirik değerlendirmeye sahip olunsun, nihai olarak bilimsel paradigmanın egemenliği altında iktisadın, bireylerini doğa bilimcinin elektorununu yorumlayacağı şekilde yorumlayacağı açıktır. Aynı şekilde, ekonometri sahip olduğu stokastizm, rastsallık gibi varsayımlar bağlamında, bu şekildeki bir ideolojinin yeniden üretilmesini garantilemektedir. Pagan (1987; 7)'ın LSE yaklaşımının genelden özele stratejisinde modeller arasında seçimi sağlayacak kritik değerlerin elde edilmesine ilişkin söyledikleri, iktisat tarafından ekonometrinin seçim nedeninin ideolojik temelini anlamamızı sağlayacaktır:

> "…Bilindiği gibi, yapılan tekrarların belli bir kısmını gösteren bu olasılık (1.tip hata) rastsal şoklara göre elde edilen çok sayıda deneyden elde edilen genel model veri iken, doğru olan basit modelin reddini içermektedir. İktisat gibi deneysel olmayan bilimlerde bu durum çok fazla mantıklı değildir. *Ancak, iktisattaki tam rekabet piyasası gibi pek çok durum açısından bu yaklaşım mantıklıdır*."

Bu bağlamda rastsallaştırma (randomization) gibi bir yaklaşımın ekonometri içinde bilişsel olarak kazandığı anlam, katsayıların sapmasız (unbiased) olması gibi bir durumu garantilemektedir. Ancak birçok açıdan rastsallaşmanın ekonometrik modelleme için gerekli olmaması, hâkim iktisadın ekonometriyi araç olarak kullanması ya da Lucas ve Sargent (1981)'in rastsal yapıları teorik modellere dâhil ederek dinamik stokastik makro teorileri oluşturmaları gibi çabalarına gölge düşürmektedir. Çünkü rastsallık, sosyal karar sürecinde ya önemli olmamakta ya da önemli olsa bile bazı davranışsal öncülleri gerektirmektedir. Rastsallaşmanın var olduğu bir sosyal program içerisinde, ya katılımcıların özelliklerinin tüm katılımcılar için aynı olduğu kabul edilmekte ya da ajanların davranışları özelliklerine göre farklılaşsa bile, yapısal (idiosyncratic) özelliklerinin katılım kararlarını etkilemediği varsayılmaktadır (Heckman, 1992; 226, 227 ve Leamer, 1983; 31). Bu durum hâkim iktisadın rastsallığı ekonometrik ya da teorik modellerde kullanırken, bilişsel çıkarlarını aşan bir sosyal çıkarı ya da tasarımı amaçladığını göstermektedir. Başka bir deyişle, rastsallık hâkim iktisadın teorilerinin temelinde yer alan tam rekabet, atomisite ve homojenlik gibi koşullara da uyum sağlamaktadır. Özetle, hem iktisadın hem ekonometrinin ön kabullerinin bu bağlamda çakışıyor olması, iktisadi faaliyetin hâkim tanımı içerisinde kapalı bir sistem haline getirilmesini anlaşılabilir hale gelmektedir. Çünkü açık sistem dinamik, sürekli olarak yeni bilgiyle beslenen,

doğruluğunun dışsal olarak değil, kendi pratiklerinde oluşan içsel öğelere dayandığı ve diğer sistemlerle etkileşim içinde olan bir sistemi ifade etmekte iken, hâkim iktisat teorisi ideolojik temelleri ile iktisadi ilişkileri önceden ve dışsal olarak bilinebilir hale getirmiştir (Dow, 2002; 139 -140). Bu bağlamda, iktisadın atomistik dünyası ile oluşturduğu homojen toplum tasarımının yaratacağı sabit bağlantılar (constant conjuctions) bu anlama gelmektedir. Ekonometriyle de, aynı temel varsayımlar göz önünde bulundurularak hâkim bilgi bilimsellik iddiası altında, tekrardan modellerle v.b. üretilmiştir (Lawson, 1997; 16). Dolayısıyla, iktisatçının karşılaştığı gerçek dışılık sorunu bir rastlantısal süreç değil, hâkim iktisadın gerek sınıfsal kurgusu gerekse pozitivist bilim içerikli paradigması ile bilinçli olarak yarattığı bir kapalı sistemin sonuçlarıdır.

Hâkim iktisadın kurguladığı dünyanın sadece piyasa ekonomisinin değerleri ve positivist bir bilim anlayışı temelli olarak kurgulandığı ve ekonometrinin bu şekilde bir dünyaya nasıl katkıda bulunabileceğine ilişkin bir giriş yapıldıktan sonra, ampirizmin iktisatdaki temsilcisi olarak ekonometrinin sosyal bilim olarak iktisada uygulanmasında ortaya çıkabilecek sorunlara değinmek önem teşkil etmektedir. Çünkü hâkim iktisadi teorinin ekonometriyle sağlamaya çalıştığı hem uygulamalı hem de bilimsel olduğu söylenen yapı, sosyal bilim olan iktisatla önemli uyumsuzluklar yaşamakta ve bunun sonucunda da çeşitli çelişkiler ortaya çıkmaktadır. Bu şekildeki çelişkilerin varlığı ve sürekli anlamda ekonometri ile homojenliğin ve sürekliliğin kurgulanmaya çalışılması, iktisatla ekonometri arasında kurulan ilişkinin teknik bir ilişki olduğunu ve Foucault (1999, 13, 238)'unda ifade ettiği gibi ideolojilere tutsak olduğunu göstermektedir:

> "…onlar istikrarlı ve bozulması zor dengeleri, tersine çevrilemez süreçleri, devamlılık arzeden düzenlemeleri, en yüksek noktaya ulaşan… geleneksel anlatıların sürdürülmesi için… bu çözümlemeyi yürütmek için, tarihçiler, bir ölçüde biçimlendirdikleri bir ölçüde de hazır buldukları araçları kullanırlar: ekonomik gelişme modellerini, mübadele akışlarının niceliksel çözümlemesini, demografik ilerleme ve gerilemelerin profillerini, iklimin ve onun değişmelerinin incelenmesini, sosyolojik devamlılıkların ortaya çıkarılmasını… çelişkiler, boşluklar, teorik eksiklikler bir bilimin ideolojik fonksiyonunu çok iyi gösterebilir…"

Özellikle, 1970'lerin sonuna doğru iktisatta yoğun bir ampirizm, birçok ontolojik kavramın ihmal edilmesi pahasına büyük bir hâkimiyet kurmuştur. Bu bakımdan, Friedman'ın araçsalcı yaklaşımının, gerçekçilikten uzak teorik yaklaşımların,

eleştiriden uzak tutulmasında ve iktisatta açıklama yerine kestirim lehine yapılan tercihte bir dönüm noktası olduğu ileri sürülebilir (Friedman,1953; 1–41). Ancak bu tip bir ideolojinin iktisatta gözlemlenemediği (non-observed) için ihmal edilen mekanizmalar ve yapılar gibi değişkenler açısından önemli bir gerçeklik sorunu yaratacağı şüphesizdir. Bu bağlamda, son 15 yıl içerisinde matematiksel, ekonometrik modellerin ve hâkim iktisadi okula ilişkin yaklaşımların, iktisat konusunda yapılan araştırmalarda başat rol almış (Figlio, 1994; 179–187) olması bile genel bir iktisat ideolojisinin dergi ve kitaplar içerisinde nasıl bir şekilde kurumsallaştığının göstergesidir. Çünkü iktisadın önermelerinin test edilmesinin çoğu zaman mümkün olmaması ve iktisadi değerlendirmenin varlığını başlangıçta kabul görmüş varsayımlara ve kurgulara dayalı olan analitik önermelere borçlu olması, son dönem uygulamalarında iktisatçıların neden ısrarcı olduklarının ipucunu da vermektedir (Klappholz ve Agassi, 1959; 60–74). Bu bağlamda, Machlup (1956)'un iktisadın varsayımlarının doğrudan değil dolaylı olarak test edilebileceğine ilişkin ulaştığı sonuçtan Friedman (1953)'ın varsayımların testinin gerekmediğine ilişkin yaklaşımına, iktisatta test açısından yaşanan gelişme hâkim iktisat ve bilim kesişiminin ideolojik arka planı hakkında bilgi verebilmektedir.

Tarihsel bilimlerde ve iktisatta ampirizmin varlığına getirilebilecek ilk eleştiri, gözlem sonucunda elde edilen verilerin veya sonuçların dikkate alındığı bir analizin nedenleri belirlemede çok fazla sayıda olasılığın çıkmasına neden olurken, sonuçların anlaşılması açısından ise az sayıda durumun oluşmasına yol açmasıdır. Bu durum bilim felsefesi içerisinde, olmuş olayların nedenlerini aşırı belirleyişi (over-determination) ve etkilerini eksik belirleyişi (under-determination) olarak isimlendirilir. Yani bu yaklaşımla, özellikle tarihsel bilimlerde ampirik deliller kullanılarak bir olayın gerçek nedenini tam olarak belirlenemeyeceği ya da bir teoriyi gözlemlerle tam olarak yanlışlamanın (veya test etmenin) mümkün olmadığı iddia edilmektedir (Cleland, 2002; 447–451). Cleland (2002; 447–451), iktisat gibi tarihsel bilimlerin deneysel bilimlere göre yeterince ampirik olmadıkları için aşağı olarak nitelenemeyeceğini (ve tarihsel olarak korunması gerektiğini) söyleyerek aşırı belirleyişin asimetrisini (asymetry of overdetermination) şu şekilde açıklamaktadır:

> "Aşırı belirleyişin asimetrisinin en iyi şekilde değerlendirilebileceği yol, parmak izleri, deri parçaları, dağılmış tozlar, mekâna dışardan yayılan ışığın ortadan kaldırılması sonucunda,

> mükemmel bir cinayetin işlenmesinin zorluğunu hesaba katmaktır. Bu delillerden bir kaçının ortadan kaldırılması yeterli değildir. Çünkü Sherlock Holmes bu delillerden bazılarının kaybolduğunu anlayıp sizi suçlayabilir. Bununla birlikte, her iz bağımsız bir şekilde anlaşılmalıdır. Çünkü hiçbir izin diğer başka bir iz bırakmadan ortadan kaldırılması mümkün değildir. Aksine, aşırı belirleyişin asimetrisinin diğer bir tarafı da, cinayet olmadan önce cinayetin izlerinin ortadan kaldırılmasının daha kolay olmasıdır. Bunun en basit yolu, katilin silahı ateşlemesini engellemek şeklindeki bir müdahaledir… Aşırı belirleyişin asimetrisinin, tarihsel ve deneysel bilimler arasında, hipotezlerin test edilmesi açısından problemli bir farka işaret ettiği bilinmektedir. *Bu açıdan, cinayetin anlaşılması açısından çok farklı olasılıklar (izlerin alt-toplanması (subcollection)) vardır, dolayısıyla dinozorların soyunun tükenişine neyin neden olduğuna ilişkin olarak da çok farklı olasılık geçerlidir.* Dedektifler gibi tarih bilimcileri de, kanıtları toplarlar, şüphelileri sorgularlar ve iz sürerler. Daha kesin bir şekilde söylemek gerekirse, onlar farklı nedensel araştırmaları (etiologies), gözlemlenen izler için ortaya koymaktadır. Daha sonra da, onlar akılcı bir şüphe arkasından, sanığı tanımlayacak iz olan dumanı tüten bir silahın araştırılması yoluyla, onları diğerlerinden ayrıştıracaklardır… Bununla birlikte, izlerin alt-toplanması nedenlerin belirlenmesinden birçok olasılığı garanti etmektedir."

Dolayısıyla, iktisat için ampirizm ve ekonometri ancak, bu delillerin alt-toplanması veya hangi etkinin gerçek nedeni belirleyebileceğine ilişkin bir muammadan başka bir şey değildir. Bu yaklaşım dikkate alındığında, iktisatçıların neden bireycilik, rasyonellik gibi test edilemeyen önermelerden ya da davranışsal düzenliliklerden yola çıktıkları anlaşılabilmektedir. Çünkü delinin bu kadar bol olduğu karmaşık bir dünyada iktisadi olayların nedenlerin anlaşılabilmesi bazı sınırlamalara gitmekle mümkün olabilmektedir. Diğer yandan bu eleştiri, ekonometrik modellerin nedenselliği sadece verilerdeki eş değişkenlikleri dikkate alan bir nihai düzenlilikler fikrine bağlamasınının (sub-collection) ortaya çıkaracağı yetersizlikleri ortaya koyabilecektir (Cartwright, 1995; 276–294). Bu açıdan, iktisadın test pratiğinin değerlendirilmesi önemlidir. Çünkü hâkim iktisat, paranın miktar teoremi ya da kar maksimizasyonu yaklaşımında olduğu gibi kendi kendini doğrulayan (totoloji) bir süreç içerisinde anlam kazanmaktadır (Agassi, 1971; 49–63). Bu bağlamda, Boland (1989; 132–135) iktisadi modeller açısından testin imkânsızlığı üzerine olan değerlendirmesinde, iktisat teorilerinin test pratiklerinin ancak genel kabul görmüş bir teorinin varlığı ile anlamlı olabileceğini ifade etmektedir:

> "Totolojilerden kaçınmak için, Samuelson'a göre teorilerin olası bir şekilde yanlışlanabilir olması gerekmektedir… Ancak, iktisatçılar test edilebilirlikten bahsettiklerinde modellerin

> doğrudan test edilebilirliğini kast etmemektedirler. Yanlışlama bir bütün olarak teorilerin gözlemlerle karşılaştırılıp, ilgili gerçeği yanlışlayabilecek bir kanıtın varlığını gerektirmektedir… Bu bağlamda, iktisat açısından test ve yanlışlama arasında bir asimetri olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü iktisat, testi istemekle birlikte, yanlışlamacılığı sadece teorilerinin mantıksal uyumu bakımından yapmaktadır… Eğer iktisat tüm önermelerini yanlışlamaya kalkarsa, her biri için tekrar tekrar kanıtın ve testin sürdürüldüğü bir sonsuz geriye gidişle (infinite regress) ile karşılaşacağı açıktır… Bu da, neden Kuhn'un dediği gibi test sürecinin paradigma ya da bir dünya görüşüne bağımlı olduğunu bize ifade etmektedir. Çünkü iktisadın liberalizmin ideolojisini taşıması gibi bir paradigmanın kabulü bu sonsuz geriye gidişi durdurmaktadır. Bu iktisatçıların bir temel dünya görüşüne sığındıklarının nedeni açıklamaktadır….Bir yanlış hipotez hakkında yaptığımız yorum, bu anlamda sadece bizim dünya görüşümüzle çatışan bir olayı ifade edecektir…Dolayısıyla, en iyi test genel anlamda kabul görmüş paradigmaların amaçlarımız açısından mantıksal olarak kabul edilmesine ilişkin olandır."

Aynı şekilde, verilerin gözlem veya hipotez yüklü olması da deneye dayalı bir çalışmaya gölge düşüren önemli bir nedendir (Caldwell, 1984; 489–495). Çünkü teorilerin, gözlemleri belirleme gücüne sahip olduğu bir durumda gözlem verileri ancak teorilerle anlam ifade edebilirler. Yani ekonometrik bir model, hâkim iktisadi teoriler gibi teorik yaklaşımlarla ham ya da nesnel olduğu iddia edilen gözlemin yeniden inşasıdır. İktisadın bu hâkim tanımımlanması ve kapalı sistem şeklindeki yapısının gözlem konusunda yarattığı sınırlama açısından verilebilecek en iyi örnek, iktisatın belirsizlik konusundaki genel tavrına ilişkindir. Çünkü bu kavram iktisadın gerçek hayattaki belirsizliklerden ziyade, yine kendi yarattığı belirsizliklerle ilgilendiğini ve kapalı yapısını sürdürdüğünü bize göstermektedir. Ekonometride optimal davranışı öngören teori ile gözlemlenen davranışlar arasındaki fark, hata terimi ile ifade edilmektedir. Ancak, Heiner (1983; 590–595) bu tanımlamayı tersine çevirerek, standart teoride optimal davranış anlamında, düzenli davranışlardan karmaşık sapmaları üretme eğilimine sahip hata teriminin, davranışsal düzenlilikleri üreten şeylerin ne olduğuna atıfta bulunduğunu söylemektedir. Çünkü eğer ajanlar mikro teoride olduğu gibi gerçektende maksimizasyon temelli bir davranış benimserlerse, optimalite dikkate alınarak açıklanmaya çalışılan gözlemlenen düzensizliklerin ortadan kaybolacağı anlaşılabilir. Chalmers (1997; 69), iktisatta fazlasıyla örneğine rastlayabileceğimiz bu durumu açıklayarak, gözlemlerin sınırlarının ancak teorilerle kesinleştirilebileceğini ifade etmektedir:

> "Gözlem önermeleri, bir teorinin diliyle düzenlenir ve kullandıkları teorik ve kavramsal çerçevenin kusursuzluğu ölçüsünde kusursuz olurlar. Fizikte kullanıldığı şekliyle "güç" kavramı anlamını, kusursuz, nispeten özerk bir teoride, Newtoncu mekanikte oynadığı rolden aldığı için kusursuzdur. *Aynı kavramın günlük dildeki kullanımı çok çeşitli ve kusurlu teorilere tekabül ettiğinden kesin değildir. Kesin ve açıkça ifade edilmiş teoriler, kesin gözlem ve önermelerin ön şartıdır*."

Kısaca, iktisadın bu gün almış olduğu deneye dayalı içerik dikkate alınacak olursa, Kuhn'un ifade ettiği bilimin paradigması veya her bir paradigmal uğraşın kendi kavramlarını yarattığına ilişkin fikir, bu açıdan anlam kazanabilmektedir. Barnes (1995; 102, 103), Hesse'nin bilginin örnekler ve genellemeler arasındaki bir etkileşimin ürünü olduğunu ifade eden şebeke modeline gönderme yaparak, gerek bilimde gerekse iktisatta ampirizmin zorunlu olarak bir önermenin diğerlerinden ayrıştırılması pahasına gerçekleşebilmesi anlamında bir tercihi içerdiğini ifade etmektedir. Dolayısıyla hâkim iktisadın pratiği bağlamında, önermelerimizin gerçeklikten ve diğer bağlantılı önermelerden soyutlanmasına dair tercihlerin değer yargısı ve ideolojiye içkin olduğu açıktır:

> "….bilgi bir bütün olarak öğrenilen bir var oluş biçimi olduğu kadar, bir bütün olarak deneyle ilgili bir var oluştur da. Bir kavramı kullanmak, bütün bir yapıya göre bir örneğe değer biçmektir. Bir genellemeyi değerlendirmek, yapı içinde yer alan bütün genelleme modellerini ya da örnekleri değerlendirmektir. İzole edilebilecek hiçbir önerme ve kavram yoktur ki, doğruluğu veya uygunluğu izole halde tespit edilebilsin."

Başka bir açıdan, kavramlarımız ister analitik isterse sentetik anlamda yaşamımızla birlikte kurgulanmakta olduğundan, sonuç olarak izolasyonun birçok zenginliği çöpe atmak veya görmezden gelmek pahasına gerçekleşebileceğini söylemek anlamlıdır. Başka bir deyişle bu tez, bir teorinin hem ampirik bir tahminde bulunabilmesi hem de bu tahminin ampirik olarak test edilebilmesi için, başka "yardımcı hipotezlerin" varlığının zorunlu olduğunu ifade eder (Bağçe; 1996, 64). Bu fikre destek olması açısından, deneye dayalı olarak sınamanın ancak ve ancak tümel yani tüm değişkenlerin dikkate alındığı hipotezlerle mümkün olduğunu ifade eden, Duhem (1906)' e ek olarak ve Quine (1953; 41- 45) tarafından ileri sürülen tez önemlidir:

> "…dış dünyaya ait gözlemlerimiz bir soyutlanmış hipoteze karşılık gelmekten çok bir bütünsel teorik açıklamaya karşılık gelmektedir… bilimsel hipotezlerin bazılarının gözden geçirilmesi diğerleri ile olan mantıksal bağlantıları nedeniyle tüm diğer hipotezlerinden yeniden gözden geçirilmesini gerekli kılmaktadır."

Yani bu tezle, tek başına veya yalıtılmış olarak (individual) hipotezlerin sınanmasının mümkün olmadığı ve yapılan bir sınamanın tek başına amaç fonksiyonunu değil daha geniş ve bağlantılı tüm hipotezlerin testini gerektiren bir holistik tanımlama sonrasında geçerli olabileceği söylenmektedir. Quine'in burada iddia ettiği, bir bilim teorisinin ampirik olarak test edilişinde sadece o teori veya o teorinin içinde bulunduğu grup değil, aslında bütün bilimin test edilmekte oluşudur (Bağçe, 1996; 74). Bu sorunların doğa bilimleri için de geçerli olduğu açıktır. Ancak sosyal bilimlerinin laboratuara hapis edilmesinin imkânsızlığı, bu durumların olasılığını sosyal bilimlerde arttırmaktadır. Bu nedenle, hâkim iktisadın ampirizme ve soyut matematiksel gösterime olan tutkusunun arkasındaki nedenler de anlaşılabilmektedir. Özellikle LSE yaklaşımında olduğu şekilde teorik model ve ampirik model ayrımı, ekonometrik model ile bilginin gerçekliğin çok az bir kısmını kapsanabileceğini gösterebilmektedir. Çünkü hâkim iktisadın bu girişimleriyle yapmak istediği şey incelediği problemleri değiştirip kullanabileceği biçimlere getirmek ve nesnenin yerine geçmektir. Başka bir deyişle, iktisat deterministik ya da stokastik süreçleri ampirik modellerde veya teorilerde dikkate alsa bile sabit bağlantıların (constant conjuctions) yaratılması pahasına, atomisite ve "E gibi koşullarda, Y olursa, daha sonra X olur" gibi izolasyonlara başvurmaktadır (Downward ve Mearman, 2007; 404–405). Yani karmaşık ve gerçeğe çok yakın bir model yaratılmış olsa bile, ekonometrinin temel varsayımları ve ideolojik referansı korunduğu sürece bu model gerçeği göstermeyecektir. Hatta bu ampirik modellerle teori arasında bir köprü bile kurmak (semantik yaklaşım) bile çok zordur (Cook, 2005; 117–123). Çünkü Maki (2005; 303–315)'nin test sürecinin anlamı açısından yaptığı yorum, deneye dayalı modellemenin amacının yönetilebilir bir yapılanma fikrine veya ideolojisine sahip olduğunu göstermektedir:

> "teorilerin testinde ilginç bir uygulamada deneylerin model ve modellerin deney olarak algılanması durumunda ortaya çıkmaktadır. Test ancak modellerin hiyerarşisine dayalı olarak yapılabilecektir. Bir teorinin test edilmesi ancak uygun materyal deneyimlerin aracılığıyla mümkündür. Bu açıdan hiyerarşi bir teorik modelin başka bir model olan deneyimsel model tarafından testine dayanmaktadır. *Test etmek için, verilerin model inşası için toplanması gerekmektedir. Ancak söz konusu olaya ilişkin verilerin kullanılması, bu verilerinde modelinin yapılmasına ihtiyaç duyulmasına neden olacaktır. Bu da verilerin karmaşık ve zengin yapıların giderilerek, yönetilebilir bir bilgi yığını yaratılmasını sağlayacaktır."*

Sonuçta, ekonometri ile iktisat arasındaki ilişkinin bu tip sorunlarda görüldüğü şekilde teknik olması, iktisatçının bir taraftan LSE yaklaşımında olduğu gibi ampirizmi temel alan metotları, diğer taraftan da "hesaplanabilir deneyler" yaklaşımında olduğu şekilde kesinlik ideolojisini üreten hâkim iktisat teorilerini ideolojilerinin vekilleri olarak tüketmelerine neden olmuştur (Althusser, 2006; 40, 41, 42). Bununla birlikte, bütün bu yaklaşımlarda değişmeyen tek şey, iktisadın epistemolojik anlamda iktisadi faaliyeti kontrol etmek ve başarılı kestirimlerde bulunmak adına, yaptığı izolasyonlarla iktisadın ontolojik yapısını kapalı bir kutuya hapsetmesidir

İktisadın, toplum bilimi olarak iktisat yazınında görüldüğü ölçüde ekonometriye ve ampirizme kendisini hapsetmesine hiçbir rasyonel gerekçesinin olmamasına vurgu olarak değerlendirme yapıldıktan sonra, Ollman (2006; 14, 15)'ın belirttiği *"Caucus"* metaforunu incelenmek suretiyle, sosyal bilimlerde ve iktisatta sadece ampirizme dayanan araştırmaların (LSE yaklaşımı gibi) bizi ne tür yanlış sonuçlara ulaştıracağını anlamak mümkün hale gelebilmektedir. Bu metaforda, Caucus köylülerin öküzlerini çalmaktadır. Ancak, kendisinin bunu yaptığını köylülerin anlamamasını sağlamak için çaldığı öküzleri, başlarından geri geri iterek mağarasına sokmaktadır. Bu şekilde çalınan öküzlerin ayak izleri Caucus'un mağarasından çıkıyor izlenimi vermekte olduğundan köylüler öküzleri çalanın Caucus olmadığını düşünmektedirler:

> ".....Öküzlerini kaybeden köylüler eğer bir Amerikan üniversitesinde metodoloji veya araştırma yöntemleri üzerine bir derse devam etselerdi, (onlar) sadece ayak izlerinin derinliklerini ölçecekler, sayacaklar ve sonuçları değerlendireceklerdir. Ancak bu durum gene onları yanlış sonuca ulaştıracaktır."

Bu durumun, sadece bir yanlış anlaşılmadan ya da yöntem sorunu olmaktan öte bir bakış açıcısı ve ideolojiye ait olduğunu, Alan Blinder (1992)'in yüksek işsizliğin nedenlerini anlatmayı amaç edindiği paragrafla kavramamız mümkündür:

> "........uzlaşmaz ancak iyi niyetli ticaret birlikleri yanında çok etkin olmayan bir hükümet, her ikisi de emeği çok yüksek bedelle alınabilecek hale getiren ve ücretleri sabit maliyetlere dönüştüren tam istihdama ilişkin mikro iktisadi engellerin oluşmasına zemin hazırlamaktadır. Bunlar, yüksek asgari ücretler, fazlasıyla yüksek olan ayrılma paraları, istihdamın ağır sabit maliyetleri, kiralama üzerindeki sınırlamalar, kapalı bir sendikacılığın desteklenmesi, ağır çalışma yeri koşulları gibi durumları içerir."

Çünkü burada hâkim iktisadın, iktisadi sürecin kurbanını suçlayan (blaming victim) yaklaşıma bir atıfta bulunulmaktadır (Sherman, 1992; 20, 22). Başka bir deyişle, yukarıdaki örnekten de net bir şekilde anlaşılabileceği gibi hâkim iktisat incelediği nesne ile özne arasında ve dolayısıyla da amaçları bakımdan büyük bir karışıklığa yol açmaktadır (Gay, 2003). Yani hâkim iktisat öküzleri hiçbir zaman kimin çaldığını bulamamakta, ancak her zaman bu işin kurbanlarını bundan sorumlu tutmaktadır. Çünkü çalınan öküzleri kimin çaldığını bilmenin şartı ya çalınan öküzlerden biri olmak ya da Caucus' un yerine kendini koyarak öküzleri nasıl çaldığının teorisini anlamaktır. Ancak, hâkim iktisadın izlediği yöntem, ya pür ampirik değerlendirmeyi seçmek ya da kar maksimizasyonu ve rasyonellik gibi aslında açıklaması gerekirken neden olarak kabul ettiği yapılarla (Marx, 2003; 20, 21) gözlemleri şekillendirip (Chalmers, 1997; 69) sonuçlara ulaşmak ya da ulaşamamaktır. Sonuçlara ulaşamamaktır. Çünkü ampirik gerçekliğin nedenler konusunda bize tam olarak bilgi vereceğini (Cleland, 2002; 447–451) beklemek kendimizi aldatmaktır. Başka bir açından, sonuca ulaşmaktır. Çünkü hâkim iktisat, iktisadi faaliyeti her zaman bireyin gözlerinden bakarak anlamlandırmaya çalışan bir iktisadi ve ekonometrik teoriye ve bu teorinin dayandığı bir kapitalist (atomistik v.b.) toplumsal yapıya veya yardımcı hipotezlere (Lawson, 1989; 236–258 ve Duhem tezi, için Bağçe, 1996; 47–61) dayanmaktadır. Sonuçta, bu durum her zaman kurbanın yani köylülerin rasyonel olmadıkları veya daha rasyonel olmadıkları (sınırlı rasyonellik) nedeniyle böyle bir sonucu hak ettikleri için suçlanmasına yol açmaktadır. Daha kötüsü de, bu sorunlar hâkim iktisadın gerçeği kapsayacak temel felsefeyi içermediği şeklinde yorumlanmaktan ziyade, hâkim iktisadi teorinin geliştirilmesi için bir fırsat veya katkı olarak düşünülmektedir (Backhouse ve Biddle, 2000; 9, 10, 11 ve Dow, Dow ve Hutton, 2000; 177, 18, 179). Başka bir deyişle, temel felsefesi yani gerçeği izalosyanlarla kontrol etmeyi amaçlayan yaklaşımı değişmedikten sonra, hâkim iktisadın stokastik unsurları modellerine dâhil etmesi ya da gelişmiş ampirik teknikleri kullanması şeklindeki uç uca ekleme yöntemlerinin bu gerçeklik sorununu çözmeyeceği açıktır (Chick ve Dow, 2005; 337). Bu açıdan, Cartwright (1995; 276–294)'ın nihai düzenliliklere dayalı bir ampirik analizin iktisatta rasyonel seçim modelinin mutlak surette doğrulanmasına hizmet edeceğine ilişkin fikri bu durumu desteklemektedir. Çünkü üretilen gözlem unsurları, hâkim iktisadın istediği bir

toplumsal yapının ürünüdür. Yani bu değerlendirme, ekonometrinin benimsediği şekilde, nihai düzenliliklere dayalı bir deneye dayalı nedensellik analizinin zorunlu olarak hâkim fikirlerin doğrulanmasını gerekli kıldığını anlamamızı ve hâkim iktisat penceresinden öküzü çalanın "caucus" olduğunu hiçbir zaman bulamayacağımızı söylemektedir. Tüm bu açıklamalardan sonra, deneye dayalı değerlendirmenin Blanchard ve Quah (1989)'ın yaptığı şekilde teori ile zenginleştirilmesinin veya iktisadın modellerinin stokastik yapıların ilavesi ile genişlemesinin, ideolojik bir temelin iktisatta var olduğu gerçeğini değiştirmediğini anlamak mümkün hale gelmektedir (Downward ve Mearman, 2007; 77–99). İktisat ve ekonometrinin a priori ve sınırlayıcı değerlendirmeleri içermeleri (ideolojileri) bağlamında Lawson (1989; 237, 238) tarafından yapılan yorum, ekonometrinin içerdiği a priori yargılara vurgu yaparak hakim iktisatta ampirik değerlendirme yöntemi olarak ekonometrinin seçiminin bilinçli olduğunun anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır:

> "bir kapalı sistem, meydana gelen olaylar arasında sabit bir bağlantılar dizisi (constant conjuction) kuran sitemleri ifade etmektedir. Ekonometrinin içeriğinde, sınırlandırmalar (closure) iki şartı yerine getirmek için kullanılmaktadır. Eğer Y gibi bazı durumları etkiler olarak ve kalanları da (X_1, X_2…X_n) neden olarak ifade edersek, bu durumda, gerekli şartlar, ilk olarak, aynı nedenlerin aynı sonuçları doğurması veya ikinci olarak da, aynı etkilerin aynı nedenlere ve nedenler dizisine sahip olmasıdır. Aynı nedenlerin aynı etkileri doğuracağına ilişkin ifade sınırlama olarak içsel şartları (intristic closures), aynı etkilerin aynı nedenlere sahip olduğuna ilişkin ifade ise sınırlama için dışsal bir koşulu (extristic closures) ifade etmektedir."

Hâkim iktisadın nihai düzenlilikler fikrine dayalı ekonometrik yöntemleri kullanarak yol açtığı epistemolojik sınırlamaların (closures) ve sadece piyasa ekonomisi değerlerini temel alarak oluşturduğu kapalı sistem nedeniyle yarattığı ontolojik sınırlamaların en iyi şekilde anlaşılabileceği alan iş çevrimleri teorileridir. Çünkü iş çevrimleri teorilerinde, değişik paradigmalar özellikle kapitalist sistemin yaşamış olduğu krizlerin nedenlerini anlamada farklılık göstermiştir. Örneğin, 1929 krizi ile Say tarafından klasiklerin fikirlerinde ifadesini bulan denge anlayışı ve dalgalanmaların geçici olduğuna ilişkin klasik argümanlar zor duruma girmiş ve öncülüğünü Karl Marx, John M. Keynes ve Michal Kalecki'nin yaptığı iş çevrimi teorileri sonucunda dengesizliklerin kapitalizmin içsel bir özelliği ya da çelişkisi olduğuna ilişkin fikir düzlemi ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte, genelde iş çevrimi

teorileri yasa keşfeden bir faaliyet olmaktan çok iktisadi ilişkilerin yarattığı nihai düzenliliklerin kurgulanması eylemi olara kabul edilmekte ve sadece kısa dönemli dalgalanmaların etkisi önemsenmektedir. Bu bağlamda, iktisatçıların Kontradieff'in uzun dönem dalgalanmalar teorisini önemsemezken, kısa dönem dalgalanmaları önemseyen tavrınının nedenlerini ortaya koyan Wallerstein (2003b; 44, 45) dikkate alınırsa, hâkim iktisadın ideolojik amaçları açısından ontolojiyi bireyci epistemolojisine indirgenmiş olduğu ve bu bağlamda büyük bir hatayla (fallacy) gerçeği açıklamaya çalıştığı ortaya çıkmaktadır:

> "Sosyal bilim yalnızca iki zamanuzay-dolaysız ve geçici olan jeopolitik zamanuzay ve değişmez olan ebedi zamanuzay- üzerine yoğunlaşmakla ne kazanmıştır? Mikrokozmik olan üzerine yoğunlaşmanın asli sonucu siyasal ilgisizlik, kamusal onay ve desteğin hem garantisi hem de bedeli olan bir tür kendi kendini kısırlaştırmadır. Sosyal bilimlerin bu epistemolojik çıkmazı ne tür zamanuzaylar dikkate alınmamıştır? Bunları döngüsel-ideolojik zamanuzay, yapısal zaman uzay ve dönüşümsel zamanuzay olarak adlandırıyorum. Döngüsel ideolojik zaman uzay…… Bir doktor insanın tansiyonunu ölçtüğünde bunları sistolik ve diyastolik uzunlular olarak kaydeder, çünkü kalp kasılıp gevşer, kasılıp gevşer. Bu döngüsel kalıbı anladığımızda, vücudun fizyolojisine dair çok önemli bir şeyi anlamış oluruz. Benzer ritimler tarihsel toplumsal sistemlerde de meydan gelir. Eğer modern dünya sistemi analiz etmek istersek, örneğin, düzenleyici yapıları ayırt etmek önemlidir. Bu kalıpların incelenmesi, sistem içinde neler olduğunu, niçin olduğunu ve ne zaman olduğunu gösterir. İktisatçıların çoğu, genelde iş dünyası döngüleri olarak adlandırılan, en fazla 2–3 yıl süren ve neredeyse başlamalarıyla bitmeleri bir olan çok kısa vadeli dalga benzeri hareketleri kabul etmeye tamamen gönüllü oldukları halde aynı iktisatçıların Kontradieff döngüleri olarak adlandırılan ve 50–60 yıla yakın bir ömre sahip olan daha uzun döngülerin gerçekliğini kabul etmekte olağanüstü ketum kalmalarının ne kadar tuhaf olduğu sizinde dikkatinizi çekti mi? Belki cevap farklı uzunluktaki döngülerin çalışmasından çıkarılabilecek sonuçlarda yatmaktadır. Eğer *çok hızlı, kısa vadeli döngülere bakacak olursak, bireysel davranışın bireyin kontrolünün ötesinde bulunan ama çok hızlı bir şekilde tersine döndükleri için bireyin varlığını sürdürmesini tehlikeye sokamayan güçlerin tuhaf davranışlarına tabi olduğu (ve dolayısıyla kimsenin sorumlu tutulması gerektiğini) sonucunu çıkarabiliriz. Buna karşılık, eğer B fazı (ya da negatif fazı) 25–30 yıl olan 50–60 yıllık döngülerden söz edersek, artık o kadar kayıtsız kalamayız. Eğer bir kondratieff B-fazının ücretli istihdamının azalmasının dünya çapında artmasıyla ilişkili olduğu düşünülecek olursa, bu ciddi siyasi sonuçları olan ciddi bir meseledir. Bu negatif dönemden kimin değilse bile neyin sorumlu olduğunu bilmek isteriz."*

Başka bir deyişle, hâkim iktisat toplumsal ilişkiden bireyleri soyutlayarak, iktisadi faaliyeti sadece bireylerin karşılıklı ilişkilerine indirgemiştir. Yani bu tip bir toplumsal tasarım altında bir analiz yapmaya çalıştığımızda, eğer A gibi birey B gibi birey üzerinde bir güce sahipse, bu ilişki sadece soyutlanmış bireylerin bakış açısından incelenir. Özetle, iş çevrimleri teorilerinde gördüğümüz sonuç gibi bireyler toplumsal ilişkilerden soyutlandığında, güç ilişkileri plansız eylemlere sahip atomistik bireyler arasında gerçekleşecektir. Nitekim bu şekildeki bir izolasyon, iktisadi faaliyetlerin sonuçlarından atomistik bireyin tek başına sorumlu olacağını kabul ederek, yaşanacak dengesizliklerin önemsiz olduğunu ya da yapısal olmadığını kabul etmekle sonuçlanacaktır. Sonuçta, bu şekildeki bir kabul piyasa sisteminin ontolojisi ile uygundur (Palermo, 2006; 1036–1093). Günümüzde gerek yeni-Keynezyen gerekse reel iş çevrimleri teorisinin tutumları bu durumu sürdürmek açısından anlamlıdır. Reel iş çevrimleri teorisi taraftarları, şok nitelikli dalgalanmaları bile neoklasik teori ile inceleme ihtiyacı hissetmişlerdir. Çünkü Kydland ve Prescott (1996; 69–85)'un "hesaplanabilir deneyler" yaklaşımı, uzun dönem büyüme ve kısa dönem dalgalanmaların neoklasik büyüme teorisinin stokastik versiyonu olan modern (reel) iş çevrimleri teorisi ile açıklanabileceğini kabul etmektedir. Bunun öncesinde de, Hicks, Slutsky ve Frish gibi gerek iktisatta gerekse istatistikî ölçüm unsurları açısından hâkim bakış açısını temsil eden teorisyenler, benzer bir duruma dikkat çekmişlerdir. Onlar, piyasa sisteminin iyi işleyen ve içsel tutarlılığa sahip bir sistem olması gerçeğinden hareketle, bu sistemin ancak dışsal şoklarla zarara uğratılabileceği veya doğal dengesinden sapabileceği şeklindeki bir durumu dikkate almışlardır (Frisch, 1933; 171–205). Bu açıdan Slutzky, daha öncesinde Yule'ın ekonomik zaman serilerinde rastsal şokların nasıl bir çevrimsel harekete neden olacağına ilişkin fikrinden aldığı ilhamla, tesadüfî ve plansız olayların iktisadi verilerde nasıl bir çevrimsel hareket ortaya çıkardığını bulmaya çalışmıştır. Söz konusu iş çevrimi teorisi okulu içerisinde, zaman serilerinin düzensiz veya stokastik yapıları bir yapısal sorunu veya daha derin mekanizmaların algılanması gerekliliğini ortaya çıkarmak yerine, piyasa sisteminin temel argümanı olan plansız (unintended) insan eylemlerinin toplumu dengeye getireceği yaklaşımına atıfla ele alınmıştır (Kydland ve Prescott, 1990; 3–18). Hem iktisadi hem ekonometrik yöntem açısından bu tip bir bakış açısının temel bazı ontolojik

gereksinmelere işaret ettiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Başka bir deyişle, deneye dayalı modellemenin nihai düzenliliklere dayanması durumunda, iş çevrimi teorilerinin de piyasa ilişkileri bağlamında bilinen hâkim iktisat varsayımlarını üreteceği açıktır (Cartwright, 1997; 292–303). Bu bağlamda, Lawson (1994; 224, 226)'un hâkim iktisadın tümdengelimsel teori üretme sürecinin taşıdığı ontolojik yargılarla ekonometrinin yaygınlık kazanması sonucunda ortaya çıkan istatistiksel mantığının tutarlı bir bütün oluşturduğunu söylemesi önemlidir. Çünkü her iki yaklaşım, birlikte gerçeklik üzerinde tutarlı sınırlamalara sahiptir:

> " Tümdengelim deyince, başlangıç koşullara ve "Her ne zaman bu olay olursa, daha sonra da diğer olay ortaya çıkar" şeklinde düzenliliklerin eklenmesi soncunda elde edilen açıklayıcılardan türetilen açıklamaları anlamaktayım… Pozitivist analizde olduğu gibi… Humecu pozitivizmde olduğu şekilde, belli bir deneyimde gerçeklik atomistik olaylara indirgenerek açıklanır. Daha sonra, bu olaylar arasındaki bağlantılarla ve başarılarla, ortaya çıkan korelâsyonlar ve düzenlilikler olası sonuçları gösterir."

Başka bir deyişle, ister stokastik isterse deterministik tanımlamayı içersin ekonometri, "E gibi koşullarda, X olursa, Y sonrasında gerçekleşir" gibi bir yapıyı temel aldığından gerçeği daha geniş bir şekilde ele almaktan ziyade, stokastizm ile tekrardan nihai düzenliliklerin (event regularities) veya sabit bağlantıların (constant conjonctions) tespit edilmesi amaçlamaktadır. Bu da, piyasa sisteminin ortaya çıkardığı rasyonellik, atomisite gibi yapıların nihai düzenlilikler (event regularities veya E) olarak kabul edilmesi ile Wallerstein (2003b)'ın iş çevrimleri ile açıkladığı hâkim iktisadın başlangıç kabullerinin tekrardan üretilmesini sağlamaktadır (Lawson, 1997; 153–154). Bu bağlamda, simetri tezinde (açıklama ve kestirim aynı şeydir) olduğu gibi ekonometrik analizlerde sadece başarılı (nihai düzenliliklere göre) kestirimlerin sağladığı sabit bağlantılarla (diğer hiçbir nedenselliği dikkate almadan) açıklama yapmak mümkün hale gelebilecektir (Downward ve Mearman, 2007; 399, 400, 401). Bu açıdan McCallum (1986)'un, Sims (1980)'in analizini inceleyerek ulaştığı sonuç düşündürücüdür. McCallum (1986), bu tip bir ateorik analizin anlamlı açıklamalar üretmesinin, analizinin sonuçlarını evrensel gerçeklikler olarak yorumlamak açısından yeterli olmadığını savunmuştur. Çünkü merkez bankasının uyguladığı paracı politikaların dönemsel politika sonuçlarının, karar birimlerinin artık parasal değişkenleri hedef olarak almasında olacağı (nihai düzenlilikler) şekilde iktisadi gerçekte yarattığı değişmeler sonucunda, Sims (1980)'in metodunun paracı

iktisat için anlamlı ve yorumlanabilecek ilişkiler yaratabileceğini söylemektedir. Nihai düzenliliklere dayalı bu tip bir yaklaşım dolayısıyla, diğer nedensellikleri ve açıklama türlerini piyasa ilişkilerinin yarattığı başarılı nedensellik (sabit bağlantılar) nedeniyle dışlayacaktır (McCallum, 1986; 397–414). Bu görüşe destek olarak, Poirier (1977; 390, 391) ekonometrinin sahip olduğu zimmî amaçların bir süre sonra somut gerçeklik haline gelebileceğine ilişkin olarak şu şekilde bir açıklama yapmaktadır:

> " ampirizmin keskin a priori inançlarının bir süre sonra, a pesterior olarak inançların üretilmesine sebep olacağını ….."

Kısaca, iş çevrimleri teorilerinde de görüldüğü gibi hâkim iktisadın teori üretme ve sınama süreci dikkate alındığında, ekonomik sistemin farklı olan sosyal unsurları düzeltilmiş; ekonometrik araçlarla birleşerek, başlangıç varsayımlarının ve değer yargılarının tekrar üretildiği bir yapı yaratılmıştır. Bu şekildeki, bir durum iktisadın ekonometri gibi bir aracı seçmesinin rastlantı olmadığını da göstermektedir.

Sonuç olarak, iktisat içerisinde pratiğin yarattığı bir kavram olarak ideolojinin evrimi incelendiğinde, ilk dönemlerde özellikle Newtoncu fiziksel gelişmenin ortaya çıkardığı zamandan ve mekândan arındırılmış, statik, denge eksenli, mekanik ve tümdengelimci -aksiyomatik- yaklaşımın klasik iktisadın teorileri ile iktisat içerisinde bir ideolojik görüş olarak kurgulanmış olduğu görülmektedir. Newton için nasıl doğa ön kabuller ışığında ayrıştırmaya tabi tutulacak bir alansa, Klasikler de etik ve iktisat için aynı ayrıştırmayı temel varsayımları ışığında yapmış ve tüm zamanlar ve mekânlar için geçerli olacak tek bir düzlem ve kurallar bütününü elde etmişlerdir (Heilbroner, 2004; 515–632). Bu dönemde iktisat, toplumlarda üretim, değişim ve bölüşüm ilişkilerini inceleyen sosyal analiz dışında bağımsız yeni bir disiplin haline gelmiştir. Öte yandan, ileri yıllarda giderek ekonomik antropoloji, iktisat tarihi, politik ekonomi, sosyal psikoloji gibi yeni alt disiplinlerin oluşması bir anlamda toplumsal atomizasyonu pekiştirmeye hizmet etmiştir. Bu şekilde, hâkim iktisadın insan yaşamını tek boyutlu bir yapılanma içerisinde görmesi ve insana ait tüm diğer unsurları irrasyonel olarak adlandırması anlamında bir ideolojik üretim sürecine sahip olduğunu, Weisskopf (1996; 158) şu şekilde aktarmaktadır:

> "iktisadi yönlenmenin tek boyutluluğu yabancılaşmanın Batı kültüründe almış olduğu özel bir biçimin, aklın teknik seviyeye indirgenmesinin, insan varlığının "akılcı olmayan" boyutunun tamamen bastırılmasının bir sonucudur."

İkinci Dünya savaşından sonraki dönem, iktisadın kendini modelleştirmeye başladığı dönemdir. İktisat, kendisini tam olarak fiziğe benzeyen bir sosyal bilim haline getirmek istemiştir. Bu gelişme; matematikselleşmeyi, matematiksel modellemeyi, biçimsel modellemeyi ve sonuçta tekniği ön plana çıkartan bir yapıyla sonuçlanmıştır. Bu durum, matematiğin yardımı ile iktisatta sürekli fonksiyonlarla tercihlerin ve dolayısıyla yargıların tek tipleştirildiği, sınama ilişkileri ile de rastsal değişkenler ve denge ilişkileri yardımı ile başlangıç yargılarının doğrulandığı bir durumla sonuçlanmıştır (Lawson, 1989; 243). Yani iktisadı 'piyasa', 'fiyat', 'ürün' gibi kelimeleri kullanan bir çeşit sosyal matematiğe çevirmiştir (Blaug, 2004; 164–173). Öyle ki, hâkim iktisat, teorilerini oluştururken doğruluğu sınanabilir, yani sentetik önermeler yerine; matematiğin analitik, yani sınanması güç, hatta imkânsız ve aksiyomatik önermelerini (Dursun,2004) kullanmıştır. Bu durum iktisadın, gerçek dünya ile ve sosyal koşullarla bağını koparmıştır. Hâkim iktisadın varsayımları gerçek dünyada yaptığımız gözlemlere hiç benzememektedir. Ancak, bu durum iktisada aksiyomatik-tümdengelimsel teorileri ile başlangıç kabullerine dayalı kesin stratejiler üretmesi imkânını da sağlamıştır (Habermas, 1998; 22, 153–165). İktisattaki aksiyomatik yapıyı ve araççı rasyonalizmi değerlendirebilmek açısından Friedman (1953; 1–41)'ın ifadesi bu açıdan anlam kazanmaktadır:

> "teoriler gerçeği betimleyemez, sadece tahmini için birer araçtır… teori ne kadar anlamlı ise, gerçekçi olmayan varsayımlar o kadar çoktur…"

Bu bağlamda, iktisatta araçsalcılığın yükselişi, modelleme ve matematikselleşme açısından bir dönüm noktasıdır. Bu tip bir anlayış, iktisatta varsayımların gerçekçiliğine atıf yapılmadan her türlü teorik modellemenin yapılmasına imkân sağlamıştır. Özellikle Popper'in durumsallık analizi ve rasyonellik kıstası bu gelişimin anlaşılması açısından önem taşımaktadır. Çünkü Popper (1985) sosyal bilimlerde, durumsallık analizini ve rasyonellik kriterini bilimsel incelemenin temeli haline getirmiştir. Bu şekilde, sosyal bilim ve de iktisat bilimsel olarak da, hâkim iktisadın öngördüğü şekilde bireyselliğe dayandırılmakta ve tarihten kopuk bir tekçiliğe hapsedilmektedir. (Hands, 2003; 507–520). Yani gerek hâkim iktisat

gerekse Popper temelli bir test anlayışı, iktisadı günümüzdeki haline ulaştırmıştır. Bu duruma ekonometri, nihai düzenlilikleri (event regularities) dikkate alan ve incelediği gerçekliğe teorilerin matematikselleşmesin de olduğu gibi kesin ilişkilere dayalı içsel (ve dışsal) sınırlamalar (intristic closures) getiren bir yaklaşım olarak önemli bir katkıda bulunmuştur. Çünkü ekonometrinin bu yapısı, bir taraftan hâkim iktisadın aksiyomatik-tümdengelimsel teorilerinin ortaya koyduğu sonuçları Friedman (1953)'ın kestirimciliğin de olduğu gibi hiçbir nedensel açıklama yapmadan bilimsel zemine oturtmaktayken (Downward ve Mearman, 2007; 399, 400, 401), diğer taraftan da var olan piyasa ilişkilerini tekrardan üretmektedir (Lawson, 1989; 243). Bu bağlamda, hâkim iktisadın insan kuramının hem bir şey açıklamazken hem de eşitsizlikleri ve kapalı bir sistem olarak hâkim teorinin yaklaşımlarını nasıl doğruladığını (yine kurbanı suçladığını), Tekeli (2001; 21, 25) şu şekilde ifade etmektedir:

> "….bir toplumu incelerken bölünemez en küçük birim olarak insanı kabul eden yaklaşımlar genellikle monadik modelleri kullanmaktadırlar. Liberalizmin yaratıcılığı en çoğa çıkarılmak istenen insanı, neoklasik iktisadın hazzını en çoğa çıkarmak isteyen insanı monadik tipe örnek insanlardır… Bu modele göre, insanın toplumla ilişkileri kurulmamaktadır. En önemlisi insanlar arasında fayda ya da mutluluk karşılaştırmasının olanaksızlığı kabul edilmelidir. *Kişiler arasında fayda karşılaştırmalarının yapılamaması ve Pareto optimumu denilen bir anlayışla çözümleme yapılması, eşitsizliği sürdürmeyi koruyucu sonuçlara neden olmaktadır.*"

Tüm bu yaklaşımlar, iktisadi değişkenleri matematik ve istatistiğin sağlamış olduğu olanaklar ile kurgulamış; bu nedenle de gerçek iktisadi ilişki form değiştirip, ekonometri ve matematiğin ifade ettiği –analitik kalıba- mühendislik bilimine dönüşmüştür. Öyle ki, zaman serisi ve veri üretim yaklaşımı, iktisadi değişkenlerin dinamik kurgulanmasına imkân sağlamıştır. Teorilerin özellikle matematiksel kalıp ve ekonometri yöntemlerince testi, metodolojik anlamda tekçiliği -bireyciliği- de zorlamaktadır (Prattern, 2005; 179–205 ve Lawson, 2001; 155–181). Diğer açıdan, diferansiyel matematik, rastsal değişkenler ve ekonometrik kalıplar, hâkim iktisadının rasyonalizm, atomisite ve diğer yaklaşımları ile tutarlılık sağlamaktadır. Çünkü rastsal değişkenlerin var olması, hâkim yaklaşım tarafından sahiplenilen piyasada ekonomik birimlerin birbirinden bağımsız ancak dengeye yönelik hareket ettiklerine ilişkin ön bilgiyi veya kabulü doğrulamaktadır. Bu bağlamda,

ekonometrideki gibi stokastik modellerin ve yapıların eskilerine tercih edilmesi, iktisadın daha kesin ilişkiler üretmesini mümkün kıldığı için iktisat tarafında da tercih edilmektedir (Boland, 1989; 141, 142). Aynı şekilde, rastsal hatanın öngörü sürecinde minimize edileceğinin kabulü, araçsalcı yaklaşıma önem kazandırmaktadır. Bu durumun aksaklığını ve kestirimi temel alan ekonometrik modellerin iktisadi bir olayı açıklamadaki yetersizliğini Fleetwood (2001, 217, 218), şu şekilde ifade etmektedir:

> "*…Kestirim -öngörü- tek başına bir açıklama oluşturmaz… Açıklama bir olay gerçekleştikten sonra sonuç çıkartmayı gerektirir. Kestirim ise olay gerçekleşmeden önce çıkarımda bulunmayı gerektirir. Bununla birlikte, hiçbir şey açıklamadan da kestirimde bulunulabilir… Hatta bir ekonometrik modelin bir olayı başarıyla -en düşük hata terimi ile- açıkladığı varsayılsa bile, regresyon hiçbir iktisadi teori üzerine kurulmamış ya da bilinen yalanlar içeren bir teori kurulmuş olabilir. Bu durumda başarılı bir kestirim bile açıklama oluşturmayacaktır*."

Başka bir deyişle, bu yaklaşımın temelinde yatan diferansiyel matematiksel kalıplar, fonksiyonların türevinin alınabilirliği, sürekliliği, elamanların birbirine benzerliği bireyciliği ve metodolojik anlamda da metodolojik bireyciliği öne geçirmektedir. Örneğin, zaman serisi ekonometrisi, dengenin her zaman var olacağını, kısa dönemin bir ayarlanma süreci olduğunu ve piyasa sisteminin istikrar sağlayıcı yapısını vurgulamaktadır (Boland, 1977; 182–189). Makroekonomik teorik kurgular incelendiğinde, sosyal unsurlara ve psikolojik faktörlere dayalı yaklaşımlardan uzaklaşıldığı ve sadece dengenin ve bireyciliğin vurgulandığı görülmektedir. Bu şekilde iktisat teorisi, mikro temelli olarak değerlendirilmektedir. Sosyolojik ve psikolojik unsurlar teori açısından temel açıklayıcı olmaktan çok yan, tali, koşullu açıklayıcılar haline getirilmektedir. Bu bağlamda, değer yargısı –liberal toplum ütopyaları- içerikli bir teorik yaklaşımın kendini koruyabilmesi de, eleştiriye olan kapalılığı ile gerçekleşmiştir. Açık bir yapı ve teoriler arasında ortaya çıkabilecek etkileşim hâkim iktisadi teoriyi değiştirip dönüştüreceğinden, matematiğin verdiği üstünlük ve sınama kolaylıkları kapalı bir sistemin oluşmasına neden olmuştur. Bu şekilde, iktisat tek bir ideolojik gerçeğin ve tek bir toplumsal yapının iktidar ve dayatma aracı haline gelmiştir. Günümüz iktisadında, matematiksel modellemeye dayanan iktisat öğretisi –sürekli fonksiyonlar, tesadüfî değişkenler- sadece modelin doğruluğu ve yanlışlığı sorgulamaya yönelik bir öğreti haline gelmekte; sistemin

kendisi – bir bütün olarak- sorgulanmadan bir kenarda –ceteris paribus- durmaktadır. Bu bağlamda, ekonometrinin temel varsayımının çoğu zaman istikrarlı koşullar ve sınırlamalar yaratmak olduğu düşünülecek olursa (Lawson, 1989; 236–238, Chick ve Dow, 2005; 363–381), gerek iktisadın gerekse ekonometrinin aynı temel varsayımlar ve inanışlar üzerinde yükselmesi kaçınılmazdır. Bu durum, iktisadi gerçeğin daha derin bir şekilde analizini mümkün kılabilecek açık uçlu bir bilginin iktisada kazandırılması gerekliliğinin en açık göstergesidir (Gay, 2006).

GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Günümüzde iktisadın geçirdiği evrime bağlı olarak, iktisadın tanımının ve analizlerinin ulaştığı son nokta dikkate alınacak olursa; iktisadi faaliyeti tanımlamak üzere yürütülen çabaların gittikçe benzeştiği söylenebilir. Başka bir deyişle, iktisadın bir bilim olarak ulaştığı son durum, üstüne yoğun tartışmaların ve eleştirilerin olduğu bir konumdan, tek tipçi bir yaklaşımın egemen olduğu bir düzleme taşınmıştır. Böyle bir sonucun temel nedeni, Klasik iktisattan Neoklasik iktisada pek çok farklı okulun iktisadi faaliyetin tanımını yapmak konusunda bazı benzer nedenleri ve bakış açılarını temel kabul etmeleridir. Böylece tek bir iktisat tanımının üretilmesi gibi bir sonuç ortaya çıkmıştır. Robbins'in sonsuz ihtiyaçlar ve sınırlı kaynaklar arasındaki gerilimden hareketle yaptığı tanım, büyük ölçüde Smith ve Mill'in iktisada kazandırdığı eğilimler sonucunda ortaya çıkmış ve Marshall ile uygulamadaki bağlantısı kurulmuş olan eklektik bir tanımdır. Bu bağlamda, iktisadi okulların sahip oldukları paradigmal devamlılığın nedenlerinin incelenmesi, hâkim iktisadın tanımının da dayanaklarını anlamayı kolaylaştıracaktır. Bilimsel faaliyetin pratik yaşamla bağlantısının kurulmasını sağlayan ve McKenzie tarafından sosyal çıkar (social interests) olarak tanımlanan kavram, iktisadın hâkim paradigmasının ve tanımının oluşmasına ışık tutabilmektedir. Çünkü bilim ve iktisadın diğer toplumsal faaliyetlerle benzer dinamiklerden hareket edeceğini kabul etmek suretiyle anlam kazanan bu tanımlama, hâkim iktisadın paradigmasının ve yaptığı tanımlamanın piyasa ekonomisi bağlamındaki kaynaklarının görünür hale gelmesini sağlamaktadır. Ancak iktisadın bilimsel faaliyet olarak tanımlanmasında sosyal çıkarlarının tek başına rol oynayacağını söylemek mümkün değildir. Yani iktisadın bilimsel pratiğinin kendi içerisinde oluşmuş, teorilerin üretilmesine ve değerlendirilmesine ilişkin olan bazı kural ve yöntem türleri de söz konusudur. Bu durum, McKenzie ve Habermas tarafından bilişsel çıkar (cognitive interests) olarak isimlendirilmiştir. Başka bir şekilde söylemek gerekirse bu çıkar türü, öncelikle doğaya ve daha sonra da insanın insana üstünlük kurması açısından bir bilimsel ilişki içerisinde var olan çelişkilerle; çelişkilere kontrol ve kestirim amacıyla bulunan homojenleştirme, evrenselleştirme gibi çözümlerle ilişkilidir. Bu şekildeki, kural ve yöntemlerin bir tür amaç-rasyonel eylem olmaları nedeniyle, genel olarak bir sosyal sistem olarak piyasa ekonomisinin dinamiklerinden türetilebileceği açıktır. Ancak bu ayrımın

yapılmasının temel nedeni, iktisatta kar maksimizasyonu gibi bir totolojide görülebilecek, piyasa ekonomisinin sonuçlarının mutlak surette doğrulanması girişimini ifade eden sosyal çıkarlarla, iktisadın bilim olarak sahip olduğu çıkarların ayrıştırılabilmesidir. Yani hâkim iktisadın makro teorilerini mikro temellerle ifade etme gibi eğilimleri, kestirim ve kontrol gibi amaçlar için iktisadın araçlarını yapılandırdığını, yani bilişsel çıkarlarını göstermektedir. Başka bir deyişle, Friedman'ın kestirimcilik yaklaşımında olduğu gibi yaklaşımların, ortaya konulma gerekçelerinin, teorilerin kestirim başarısının arttırılması gibi amaçları içermesi, bilim adamı olarak iktisatçının sosyal çıkarları yanında, bilişsel çıkarlarının da incelenmesini gerektirmektedir. Özellikle bilimin pozitivist anlamıyla kazandığı yapılanma dikkate alınacak olursa, gerçekliğin var oluşundan getirdiği çelişkilerin, kontrol edilebilme amacıyla homojenleştirilmesi ve nesnelleştirilmesi gibi eğilimlerin varlığı, bilimin ve iktisadın sahip olduğu bilişsel çıkarları göstermesi bağlamında, iktisadın kendi içeriğindeki pratiğin anlamına da vurgu yapabilecektir. Althusser'in bilim adamlarının, "dolaysız" ve "gündelik", yani "kendiliğinden" olan bir bilimsel pratik deneyimden kaynaklanan "inançları" ya da "inanışları" olarak tanımladığı bu faaliyet, bilimin ve iktisadın nesnel olduğu, bu nedenle de gerçeği kontrol edebileceğine ilişkin bir yargıyı içermektedir. Bu açıdan, böyle bir çıkarın varlığı, Popper'in ve pozitivist yaklaşımların yaptığı gibi bilimi meta analiz haline getirecek bir usturaya başvurmadan, bilimin ve iktisadın toplumsal üretim içerisindeki özerkliğini sağlayabilmektedir. Bu şekildeki sosyal ve bilişsel çıkarları içerecek bir değerlendirme ile iktisadın bilim olarak paradigmasının ve hâkim tanımının gerekçesini diğer toplumsal alanlarla etkileşim içerisinde anlamak mümkün hale gelebilmektedir. Yani hâkim iktisadın paradigması ve yaptığı tanımlama varlığını, hem Burke'nin "tüccarların, bankerlerin ve borsa spekülatörlerinin pratik ve uzmanlaşmış" bilgisine hem de Habermas'ın insanın doğaya ve insanın insana gittikçe etkin bir şekilde hükmetmesinin yolunu açan teknik, dolayısıyla iktidar olarak ifade ettiği pozitivist bilimin rasyonellik kültürüne borçludur. Dolayısıyla, hâkim iktisadın günümüzde ulaştığı ve gerçek dışı olarak ifade edilen biçimci tanımını, sosyal ve bilişsel çıkarlardan beslenen paradigmasının ortaya çıkardığı bilinçli bir seçimin sonucu olarak kabul etmek gerekmektedir.

İktisat, bilim olmasını sağlayacak varlığı Heilbroner'ın ifade ettiği şekilde kapitalist sistemin gelişimine borçludur. Başka bir deyişle, kapitalizmin şekillenmesi ve hayatta kalma mücadelesi sonucunda ortaya çıkan ilkeleri (rasyonellik veya kar maksimizasyonu gibi), iktisadın paradigmasını şekillendirmiştir. Nitekim iktisat, Marx'ın anlatımından çıkarabileceğimiz gibi, piyasa ekonomisi ilkelerinin ait olduğu toplumsal faaliyete yabancılaştırılarak nesnel ve evrensel olduğu iddiasını güden bir faaliyettir. Bunun temel yöntemi de, aslında açıklanması gereken rasyonellik gibi unsurların, hâkim iktisadi analizde neden olarak kabul edilmesidir. Çünkü hâkim iktisat, Wallerstein'ın "üretici sınıfın rasyonalitesi"nin, piyasa ekonomisi içerisinde ortaya çıkan hayatta kalma mücadelesinden kaynaklanan ve Braudel'in "üretimin toplumsal tutarlılığı" olarak isimlendirdiği doğa yasası yardımıyla, toplumsal yapı üzerinde ve onu yabancılaştırarak kurduğu iktidarın dillendirilmiş halidir. Bu bağlamda kapitalizmin ve piyasa ekonomisinin gelişmi incelenecek olursa, hâkim iktisadın, gerçeği tam olarak algılamadığına ilişkin olarak yapılan eleştiriler, Boulding'in iktisadın yeni girmiş olduğu kıyafetin moral değerlere uygun olmadığını anlayıp, eski kıyafetinden kurtulmasına ilişkin olarak söylediklerinde varlığını bulur. Çünkü hâkim iktisat, tarihsel gelişim içerisinde yeni bir düzenin, yani kapitalizmin ortaya çıkışı nedeniyle, Huberman'ın ifade ettiği şekilde eski öğretinin "ama" lar içeren yasal düzenlemelerle tasfiyesinin olduğu bir ortamda, bu tasfiyelere benzer bir eğilimle kendini bilim olarak var etmiştir. Yani iktisadın hâkim tanımı ile kristalize olmuş hali, bir rastlantının ürünü olmaktan çok, yeni toplumsal düzenle birlikte ortaya çıkan bol gelen elbiseden kurtulma eğiliminin zorunlu sonucudur. Bu elbise, iktisadın yeni tanımlaması bağlamında yürüttüğü bilimsel çabaya bol gelmektedir. Çünkü yeni iktisadi ilişki tipi, artık Ortaçağ'ın hayatta kalabilmek için yapılan ilişkilerinden farklıdır. Yeni toplum, ticaretin geliştiği, hayatta kalmak için para kazanmanın gerektiği, paranın değerlendirilmesinin önem kazandığı ve yeni sınıfların ortaya çıktığı bir yapı arz etmektedir. Bu açıdan, Ortaçağ'da moral değerlere bağlı olarak yürütülebilen basit iktisadi ilişkiler, birikimin tek değer ve yaşamda kalmak için tek yol olduğu bu toplumda etkisini yitirmektedir. Başka bir şekilde söylemek gerekirse, Polanyi'nin iktisadi ilişkilere içkin toplumlar olarak tarif ettiği şekilde, toplumsal yapı, kilisenin moral değerlerinin kontrol edebileceği bir kılıftan başka bir kılıfa doğru geçiş yapmaktadır. Bu değişim, toplumsal statüleri ile

var olan lord, serf gibi sınıfsal yapıların değişerek yerini, iktisadi ilişki içerisinde anlam kazanmış yeni sınıfların ortaya çıkması ile sonuçlanmıştır. Dolayısıyla, eskiden kilisenin veya lordun kuralları ile idare edilebilen iktisadi yapı ve sınıfsal ilişkiler, artık tek bir yasanın, yani piyasa ekonomisinin dayattığı hayatta kalma mücadelesinin egemenliği altına girmiştir. Bu nedenle, eskiden gücünü toplumsal hiyerarşiden alan gruplar, yerlerini iktisadi faaliyet içerisinde en rasyonel davranan ya da hayatta kalmak için rasyonel davranmaya en çok zorunlu olan ve varlığını "üreticinin sınıfın siyaseti"nden alan sınıflara bırakmıştır. Çünkü bu toplumsal form, tarihsel süreç içerisinde bir serbest rekabet kavgasının yarattığı ve Braudel'in koşulların keyfine göre, kendi için en iyi yolu, yani kar maksimizasyonunu arayan girişimcisinin aczi ile somutlaştırdığı bir yapı arz etmektedir. Başka bir deyişle, bu toplumsal yapıda, serbest rekabetin usturasında tüm toplumsal faaliyetler ve sınıflar, doğa yasası gibi katı ve hayatta kalmak için gerekli "üretimin toplumsal tutarlılığı" ekseninde anlam bulmuşlardır. Eski toplumun kaynağını moral değerlerden alan ilişkileri, aynı lordun statüsünü aldığı hiyerarşik ilişkilerinin gözden yitmesi gibi hayatta kalma ve rasyonel davranma savaşımı içerisinde yitip gitmiştir. İşte, tam anlamıyla iktisadın hâkim tanımıyla doğduğu zemin burasıdır. Çünkü Gramsci'nin pratiğin denetimindeki işçi olarak adlandırdığı bilim adamının ve iktisatçının, piyasa ekonomisinin ilkeleri ile ortaya çıktığı bu zaman diliminde; iktisadi ilişkiyi tarif edebileceği yapı oluşmuştur. Dolayısıyla, bu şekilde iktisadın "homo economicus", atomisite, rasyonellik gibi ilkeleri ile oluşturduğu fikirlerini, bu yeni iktisadi süreçten alması ve teorisini bunlara göre oluşturması ve eski iktisadın skolâstikten devraldığı moral değerlerden oluşan tanımını ve faaliyet sınırlarını daraltması şaşırtıcı değildir. Yani iktisadi entelektüelin yaptığı şey, "üretici sınıfın siyasetini" sahip olduğu tutarlılık ile disipliner anlamda inceleme alanı haline getirmektir. Çünkü bilim olmak için iktisatçının sahip olması gereken iki unsur; incelenmesi gereken kendi dışında bir varlığa sahip nesnesi ve bu nesnenin davranışlarının bilinebileceği nesnel doğa yasası, piyasa ekonomisinin hayatta kalma mücadelesine yapılan gönderme ile ortaya çıkmıştır. Bu nedenle iktisatçı, piyasa ekonomisine ve onun sonuçlarının ebedi ve ezeli olmasına duyduğu güvenle oluşturduğu paradigması ile açıklaması gereken kapitalizmin tarihin belli bir dilimine düşen ilişkilerini, neden olarak kabul

etmektedir. Bu tarihten sonra iktisatçının yaptığı bilimsel faaliyet, bu iktisadi ilişkinin tanımının yapılmasını içermektedir.

İktisatçıların Smith, Ricardo, Mill'den Marshall'a kadar olan benimsedikleri yaklaşımlar, Heilbroner, Braudel, Wallerstein ve Huberman'ın ortaya koydukları tarihi olarak belli bir dönemi işgal eden kapitalist sistem dolayımında var olan, piyasa ilkelerinin tanımlanmasıdır. Çünkü Smith'in görünmez eli, plansız (unintended) insan eylemleri ve doğal düzeni, Mill'in serveti arayan adamı, daha sonrasında Arnsperger ve Varoufakis'in Neoklasik iktisatla olgunlaşıp, birçok iktisadi okula sirayet ettiğini söyledikleri metodolojik bireycilik, metodolojik dengecilik ve metodolojik araçsalcılık gibi yaklaşımları piyasa ekonomisi içerisinde somutlaşmış ilişkilerin, bilimin diliyle soyutlaştırılmış, nesnelleştirilmiş ve evrenselleştirilmiş halleridir. Başka bir deyişle, günümüzde bu tanımlamalar ve varsayımlar, genel kabul görerek hâkim iktisadın içeriğini oluşturmuşlardır. Yani hâkim iktisat, piyasa sistemine özgü olan bu ilişkileri soyutlaştırmakla, bilim olarak iktisadın zeminini oluşturmakta ve tarihsel olarak belli bir zamana ait olan bir iktisadi ilişki türünü, ebedi ve ezeli hale getirmektedir. Nitekim hâkim iktisadın yaptığı tanıma getirilecek temel eleştirinin, gerçekliğin bilinçli olarak kapsamının daraltılmasına veya toplumsal ilişkilerin dar bir piyasa ekonomisi ekseninde değerlendirilmesine ilişkin olduğu açıktır. Başka bir deyişle bu eleştiriler, hâkim iktisadi okulların temel paradigmasının, dolayısıyla hâkim iktisadi bakış açısından yapılacak bir tanımlamanın; Burke'nin kurduğu sınıfsal temelden ve Polanyi'nin tanımladığı sosyal unsurların ekonomik yapılara indirgendiği ekonomi toplumlarının tekçi kültüründen beslenmesinden kaynaklandığını ifade etmektedir. Çünkü bu tanımlama gücünü, bir taraftan Persky'nin ifade ettiği şekilde alım satım, yani piyasa ekonomisinin yaygınlığının yaratacağı insani tek tipleşme gibi unsurlardan, diğer taraftan da Boland, Agassi ve Lawson'un ifade ettiği totolojik ve kapalı ilişkileri yaratacak iktisatçıların uygulamalarından almaktadır. Çünkü hâkim iktisadın tanımını oluştururken kullandığı rekabet, bireycilik, homojenite, atomisite gibi unsurlar, epistemolojik olarak istikrarlı nedensellikleri yaratabilecek yapılar olmakla birlikte, ontolojik yapıyı da tekçiliğe hapsetmektedir. Yani bir kez denge ya da rekabet gibi bir unsurun varlığı kabul edildiğinde, iktisadi ajanlara karlarını maksimize etmek dışında bir yol kalmamaktır. Çünkü başka türlü hayatta kalmaları

mümkün değildir. Bununla birlikte bu yöntem, artık piyasa ekonomisinin içerisinde değil, bilfiil iktisadın bilimsel tanımı içerisinde işlemektedir. Başka bir şekilde söylemek gerekirse, bir kez hâkim iktisadın yarattığı ontoloji Analitik Marksistler gibi kabul edildiğinde, varılabilecek tek nokta hâkim iktisadın tanımladığı sonuç olmaktadır. Marx'ın açıklaması gereken olguları neden olarak kabul etmesi diyerek ifade ettiği, iktisadın temel yöntemi işte budur. Hâkim iktisadın bu yöntemi kullanmasının temel nedeni de, hâkim iktisadın iktisadi yasaları açıklamaktan ziyade, arzuladığı (sosyal çıkarlarının yönelttiği) bir toplum kurgusun ürettiği maddi süreçleri tasvir etmektir. Çünkü hâkim iktisadın totolojilerinde görüldüğü gibi araçlar, bilişsel çıkarları oluşturan kontrol ve kestirim gibi amaçları aşan bir toplumsal tasarıma gönderme yapmaktadır.

İktisada yapılan eleştirilerin ulaştığı diğer bir sonuç da, iktisadın hâkim kanadının, insanın doğaya ve insanın insana gittikçe etkin bir şekilde hükmetmesinin yolunu açtığı için Habermas'ın teknik ve dolayısıyla da iktidar olarak ifade ettiği pozitivist bilimin rasyonellik kültüründen beslenerek; metodolojik bireycilik, metodolojik dengecilik ve metodolojik araçsalcılık gibi temel araçlarını ve argümanlarını oluşturduğudur. Bu nedenle, iktisada yöneltilen eleştiriler, biçimsel rasyonalite ekseninde hâkim bir sınıfsal argümanı ya da çıkarı hedef alırken, aynı zamanda amaç-rasyonel eylem olarak bilimin ve tekniğin iktidar olması ekseninde, hâkim bir bilimsel argümanı veya bilişsel çıkarı göz önünde bulundurmaktadır. Çünkü pozitivist anlamıyla bilim, Althusser, Snow ve Moles'de somutlaşan şekliyle incelenen nesnenin belirsiz olup olması bakımından kesin ayrımlara gidilmesini salık vermektedir. Bunun temel nedeni, bilimin var oluşundan beri somutlaşan, doğaya egemen olma ya da onu kontrol etme amacıdır. Başka bir deyişle, bilimsel anlamda bilgi üretimi faaliyeti, nesnesi kendi dışında olacak bir doğal nesne ve bunun davranışlarını tanımlayabilecek bir yasaya, yani kontrol edilebilir bir düzleme varlığını borçludur. Bilimsel bilginin tanımlanması ile ilgili olarak Popper'in bilimsel bilgiyi yasaklamaların bir ürünü olarak görmesi durumu ele alınırsa, bilimsel bilgi türünün kesin ve sağlam bir zemine oturması gereksinimi somutlaşabilmektedir. Başka bir deyişle, Woolgar'ın nesne ve özne arasındaki temsil sorunu bağlamında ortaya koyduğu pozitivist anlamıyla bilimin sorun çözme yöntemleri pozitivist yaklaşımın, bilimsel bilginin gerçekliği açıklamayı sağlayacak geniş bir tipinden çok,

kontrol ve kestirim için işe yarar bir minyatürü ile yetinebileceğini göstermektedir. İktisat açısından bu durum, Althusser'in sosyal bilimler için yaptığı nesnesi olmayan bilim tanımlaması ile ortaya çıkabilmektedir. Çünkü iktisadın teorilerini oluştururken ortaya koyduğu temel yöntem, doğa bilim kültüründe denenmiş ve başarılı sonuçlar alınmış matematik gibi kesin araçları içermektedir. Bununla birlikte, Woolgar'ın bilimin sorun çözme yöntemlerinin iktisat açısından yapılan değerlendirmesi iktisadın, doğa bilimine ilişkin kesinlik iddiası içerikli yöntemleri uygulamasının - gerçekliğin makro teorinin mikro temelleri ile kurulmasında olduğu gibi ihmal edilmesi pahasına- bir teknik ilişkiden ve zorlamadan kaynaklandığını göstermektedir. Yani iktisadın doğa bilim kültüründen devşirdiği araçlarla kontrol ve kestirim amacına yönelik yaptığı kurgular, nesnesinin belirsiz olması nedeniyle gerçekliği hiçbir zaman yakalayamamaktadır. Bunun sonucu olarak, Popper'in durumsallık analizinde ve rasyonelik kıstasında veya Friedman'ın kestirimcilik yaklaşımında olduğu gibi kontrol edilebilir bir nesnel bilgi yaratmak adına, iktisat pozitivist argümanları ideoloji olarak büyük ölçüde tüketmek sorunda kalmaktadır. Nitekim Habermas'ın deyimi ile iktisadın nesnesinin içerdiği çeşitliliği yok saydığı her açıklama, onun daha da fazla içine kapanmasına neden olmaktadır. Bu açıdan, Lawson ve Dow'un ortaya koyduğu ve hâkim iktisadın teori üretme sürecinin önceden tanımlanmış ilişkiler içinde var olabileceğini ifade eden eleştirel yaklaşım, hâkim iktisadın rastlantısal olarak bilimsel argümanlara sarılmadığını göstermektedir. Yani Habermas'ın sosyal yaşama olan bağlamların ve bilgiyi yönlendiren ilgilerin çok çeşitliliğinin köreltilmesi gibi bir yabancılaşmanın müsebbibi olarak isimlendirdiği pozitivist bilimin argümanları, iktisada bilimsel üretimi üzerinde kontrol kurması için gereken araçları vermektedir. Başka bir deyişle, hâkim iktisat bilimsel araçlarla "çok çeşitliliği köreltilmiş" bir gerçekliği kontrol edebilir, olumsal yasalarla ebedi ve ezeli şekilde tanımlayabilir hale gelerek, bilişsel çıkarlarının istemlerini yerine getirmiştir. Sonuç olarak, hâkim iktisadın gerek iktisadi birikimi amaç edinen bir iktisadi faaliyetin gerekse nesnel bilgi birikimini hedefleyen bir bilimsel faaliyetin yol açtığı iki yabancılaşmanın ortaklaşa ürünü olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü toplumsal faaliyeti indirgediği piyasa ilişkileri, hâkim iktisada nesnel bir düzlemde analizlerini yürütebilecek temel bilimsel araçları, nesneyi ve yasayı, sağlamıştır. Buna ilave olarak hâkim iktisadın,

tanımladığı nesneyi içeriksizleştirdiği ölçüde değerli hale gelen pozitivist bilime ihtiyacı; başlangıç koşullarını piyasa sisteminin ilkelerine göre tanımladığı nomolojik teorilerinin istenilen sonuçları ortaya koyabilmesini garanti alacak kadar kesin hale getirebilmek içindir. Dolayısıyla, bu yabancılaşma ya da nesnelleşme süreci nedeniyle iktisadın gücünü, dünyanın veya nesnesinin önemsizleştirilmesi yoluyla değer kazanmasından aldığı açıktır. Özetle, iktisadın hâkim paradigması ve tanımı, McKenzie'nin sosyal ve bilişsel çıkarları ile ifade ettiği iki eğilimin sonucunda oluşmaktadır.

Hâkim iktisadın tanımı açısından yapılan değerlendirme ile birlikte, çalışmanın savunduğu tez açısından diğer bir önemli konu, bilimsel olarak ampirizmin doğuşu ve ekonometri ile iktisada olan etkisidir. Bu bağlamda, Pierce'in ifade ettiği şekilde ampirizmin bilim adamları arasındaki ortak değerleri inşa eden bir temel unsur olarak kabul edilmesi önemlidir. Çünkü iktisadın ampirizm ve ekonometri ile kazandığı değerlendirme gücü, önemli ölçüde hâkim yaklaşımları destekleyecek şekilde gelişmiştir. Özellikle ekonometrinin rastsallaşma gibi temel varsayımlarının taşıdığı ön kabuller, bu ortaklığı ortaya koymak açısından önemlidir. Heckman'ın ifade ettiği gibi rastsallığın, ekonometrik yaklaşım içerisinde incelenen ajanların davranışlarının ve yapısal özelliklerinin önemsiz olduğunu kabul eden temeli, hâkim iktisadın tam rekabet veya homojenite gibi varsayımlarına gönderme yapılarak, iktisadın ekonometri veya rastsallık konusundaki tercihini açığa kavuşturabilir. Bunun yanında, hâkim iktisat ekonometrinin katkısı ile bilgisini nicelleştirerek, elle tutulur hale getirmeye ve metafizik unsurlardan ayrıştırılabilmesi için bilimsel değerlendirmeye tabii tutulmasına olanak sağlamaya çalışmıştır. Ancak iktisat teorilerinin içerdiği metafizik unsurlar, doğa bilimlerindeki gibi bir pür ampirizmin iktisada aktarılmasını engellemektedir. Yani iktisadın belirsizlik içeren nesnelerinin varlığı, iktisadın ekonometri özelinde ampirizm ile kurduğu ilişkiyi sınırlayan en önemli etken olarak kabul edilebilir. Bu bağlamda, iktisadın, ampirizmle kurduğu ortaklığın anlaşılabilmesi hem iktisatta analitik-ampirik yasaların elde edilebilmesi hem de aksiyomatik-tümdengelimsel yasaların bilimsel düzlemde ifade edilebilmesi amacıyla ortaya konulan çeşitli girişimlerin incelenmesini gerektirmektedir. Çünkü ekonometrinin iktisat açısından içerdiği temel anlam, Hoover'ın ifade ettiği gibi, teorilerin sonuçlarının testi, modellerin

katsayılarının tahmini, değişkenlerin katsayılarının kestirilmesi ve nihai düzenliliklerin tespit edilmesi gibi birkaç faaliyeti barındırmaktadır. Dolayısıyla, ekonometrinin iktisat açısından pratiği, büyük ölçüde iktisadın rasyonel insan gibi temel önermeleri bağlamında inşa ettiği nomolojik teorilerinin niceliksel büyüklüklerle ifade edilmesinin sağlanmasını içermektedir. Ancak diğer taraftan bakılacak olursa, ekonometrinin gözleme dayanan yapısı, test edilebilmesi amacıyla iktisadi modellerin deneye dayalı olarak tekrardan kurulmasına da yardımcı olabilmektedir. Yani ekonometrinin iktisada olan yansımalarından birinin de, iktisat teorilerinin metafizik unsurlardan ayrıştırılması çabası olduğu söylenebilir. Başka bir şekilde söylemek gerekirse, ekonometrik anlamda bir çabanın en azından test edilmesi mümkün önermelere dayalı bir iktisat yaratmak amacında olduğu açıktır. Çünkü deneye dayalı olarak kurulan bir yaklaşım olarak ekonometrinin, iktisada ampirik içerik olarak zengin önermeleri sağlayabileceği şüphesizdir. Bununla birlikte, ekonometrinin bu test pratiğine yapılan göndermenin iktisat açısından yansıması sorunlu gözükmektedir. Nitekim Boland'ın iktisadın temel yasalarının genel kabul görmüş metafizik önermelere dayandığını söylemesi ile anlayabileceğimiz bu durum, Habermas'ın söylediği gibi iktisadın nomolojik yasalarının ampirik içeriksizliğine yöneltilen eleştiriyi anlamsız kılmıştır. Bu bağlamda, iktisat açısından ekonometrik pratiğin bilimsel anlamda öneminin Lakatoscu manada bir niceliksel bilgi birikimi olduğunu söylemek mümkündür. Özetle iktisat, çoğunlukla ekonometriyi sert çekirdeğine müdahale ettirmeden, Boland'ın pozitivizm bağlamında söylediği gibi hâkim teorik yaklaşımlarını başlangıç kabul edecek şekilde kullanmıştır. Bu açıdan hakim iktisat teorileri, tanımlamış oldukları başlangıç koşulları sonucunda ortaya çıkacak olası davranış tiplerine, teorilerini ampirik olarak test etmekten daha fazla önem vermişlerdir. Özellikle Samuelson ve Friedman'ın yaklaşımları dikkate alınacak olursa, iktisadın test pratiğinin prensipte bir yanlışlamacılığa ve kestirimciliğe indirgenmesi, bu şekildeki bir eğilimin temel sonuçları olarak görülebilir.

Ekonometrinin hâkim iktisada olan katkısının değerlendirilebilmesi açısından, gerek iktisadın test pratiğine gerekse ekonometrinin iş çevrimleri teorileri tartışmaları ile var oluşunun tarihsel kökenlerine değinmek bu anlamda önem taşımaktadır. İktisadın önermelerin bilimsel olarak değerlendirilmesi bağlamında

ortaya çıkan tartışmalara bakıldığında ana sorun, iktisat bilimine temel teşkil edecek ifadelerin pozitif ya da test edilebilir olup olmadığıdır. Çünkü iktisadın piyasa ekonomisinden aldığı ilkelerin nesnel olabilmesi ya da kesin yasalar olarak kurgulanabilmesi, bilimsel pratiğin test açısından kazandığı eğilim açısından yanlışlanabilirliğine bağlıdır. Bu açıdan, pozitif-normatiflik bağlamında ortaya çıkan tartışmalar, Robbins, Friedman, Lipsey ve Samuelson'un yaptıkları değerlendirmelerle belirginleşmiştir. Öyle ki, iktisadın önermeleri konusunda yapılan değerlendirmeler, iktisadın nasıl bir bilim olduğuna ilişkin tartışmalarında ortaya çıkmasına neden olmuştur. Özellikle refah teorisi ekseninde belirginleşen tartışmalar, kişiler arasında fayda karşılaştırmasının yarattığı sorunlar ile görünür hale gelmiştir. Ancak yapılan tartışmalar, sadece refah teorisi gibi iktisadın belli bir teorik yaklaşımına ilişkin olmaktan çok, genel anlamda iktisadın değer yargısı ile kesişiminin sorgulanmasını içermektedir. Weber'in bu bağlamda, iktisadın sosyal bilim olarak, doğa bilimlerindeki yöntemlerden farklılık taşıyabileceğini ortaya koymuş olması önem teşkil etmektedir. Çünkü Weber'in ortaya koyduğu ayrım, sosyal bilimin incelediği nesnenin biricikliğinin algılanması bakımından, anlama ve empati gibi doğa bilimlerinden farklı değerlendirmeleri içermektedir. Ancak iktisadın tüm bu değerlendirmelerden sonra aldığı tavır, doğa bilim kültürü lehine bir anlayışı içermektedir. Özellikle Hutchison'un tepkisi ile ortaya çıkan gelişme, iktisadın Liberal ütopyaya dayalı önermelerinin kısıtlanmasına ilişkindir. Buna ilave olarak, Friedman ve Samuelson ile ortaya çıkan araçsalcılık ve işlemselcilik gibi eğilimler, iktisadın test konusunda sorun yaşadığı Liberal ütopyalara dayalı teorilerinin çok fazla sorgulanmadan, bilimsel temellerinin oluşturulabilmesi gibi eğilimleri taşımaktadırlar. Bununla birlikte, iktisatta yaşanan bu eğilimlerin, pozitivist bir bilimin temel alınmasından kaynaklandığı şüphesizdir. Çünkü Friedman ile iktisadın aksiyomatik-tümdengelimsel yasa oluşturma faaliyeti, ampirik değerlendirme açısından kestirimcilik ile araçsal anlamıyla bir yapı kazanmıştır. Bu tip bir yaklaşımın tercih sebebi, Machlup ve Klappholz & Agassi'nin iktisadın varsayımlarının pek çoğununun analitik, yani test edilemez nitelikli oluşuna ilişkin yaptıkları vurgularla görünür hale gelebilmektedir. Yani Friedman ve Samuelson'un araçsalcılık ve işlemselcilik iddiaları ile iktisadın kazandığı görünüm, pozitif bir bilim paradigmasının etkisi altında, metafizik önermelerinin savunulmasını garanti

altına alan bir çözümdür. Bu bağlamda, Archibald'ın Popper'in test metodunun yarattığı katılığa bulduğu karşılaştırma şeklindeki çözüm gibi, Popperci metodolojinin doğa bilimindeki katı uygulamaları yerine, hâkim iktisatta durumsallık analizinin ve rasyonellik kıstasının önemsenmesi şeklindeki çözümde, pozitivist bir geleneğin uzantısıdır. Bu durum Blaug tarafından, zararsız yanlışlamacılık olarak ifade edilmiştir. İktisadın teorilerinin bilimsel olarak değerlendirilmesi açısından karşılaşılan durum değerlendirildiğinde, ortaya konulabilecek ilk sonuç iktisadın nesnesi belirsiz bir bilim olarak pozitivist araçlarla kontrolünün güçlüğünün ortaya çıkmış olmasıdır. İkinci olarak da hâkim iktisadın bu problemli durumdan çıkmak için benimsediği yolun, yine tek tipçiliği besleyecek eğilimleri bünyesinde barındırmakta oluşu görülebilmektedir. Çünkü Popper'in durumsallık analizine dayalı metodun iktisadı, bireycilikten başka götürebileceği çok farklı bir düzlem bulunmamaktadır. İktisadi analiz içerisinde, sadece Neoklasik iktisadın bilimsel olarak tanımlanması ve hâkim bir konuma gelmesinin bir nedeni de budur. Kısaca söylemek gerekirse, günümüzde iktisat için test pratiğinin, Friedman'ın ifade ettiği gibi bir araçsallığa ve Samuelson'un savunduğu gibi bir işlemselciliğe dayandığı söylenebilmektedir.

İktisadın olguya dayalı değerlendirmeyi keşfedişini, salt bilimsel pratikle ilişkilendirmek yanlıştır. Çünkü iktisadın erken dönemlerinde de deneye dayalı çabaların izlerini bulmak mümkündür. Ampirizmin bu bağlamda, iktisattaki kurucuları olarak, William Petty ve François Quesnay'ı saymak gerekir. Ancak bu anlamdaki ampirik analiz, mantıksal pozitivizmin ifade ettiği şekildeki bir durumu ifade etmemektedir. Çünkü bu yaklaşımlar, olguları iktisadın önermelerini bilimsellik bakımından değerlendirmek için bir ölçüt olarak görmemektedir. Bu yaklaşımların olguları kullanmadaki temel amacı, iktisadın yasalarının günlük yaşamın niceliksel eylemlerinden elde edilmesidir. İktisadi faaliyetin bu şekilde, bir ölçüde de olsa ampirik-analitik yasa olarak kurgulanmasına yönelik eğilim, daha sonra iktisadın Marshall ile geçireceği tanım değişikliğine de önemli bir ışık tutabilmektedir. Başka bir deyişle, iktisatta temel yasa oluşturma tekniği Mill'in metodunda da görülebileceği gibi aksiyomatik-tümdengelimsel yaklaşım olmasına rağmen, aksi yönde bir eğilim olarak ampirik- analitik yasa oluşturma faaliyetinin de ekonometri ile önemli bir yer oluşturduğunu söylemek mümkündür. Bu bağlamda,

iktisadın özellikle bu şekildeki bir eksende hareket ettiği temel alan olarak iş çevrimleri teorilerinin önem taşıdığı söylenebilir. Çünkü iş çevrimlerinin anlaşılması bağlamında ortaya çıkan "teorisiz ölçme" ve "ölçmesiz teori" tartışmaları bu şekildeki eğilimler nedeniyle ortaya çıkmıştır.

Piyasadaki dalgalanmaların incelenmesini içeren iş çevrimleri teorilerinin, bu anlamda iktisat açısından deneysel nitelikli yasaların veya genel eğilimlerin tespiti açısından önem taşıdığı söylenebilir. Ancak iş çevrimlerine ilişkin değerlendirmeler, tam anlamıyla bir yasa oluşturma çabasından çok, iktisadın niteliksel yasalarıyla niceliksel yöntemlerin kullanımı arasındaki bir gerilime işaret etmektedir. Nitekim iş çevrimleri teorileri, yasa keşfeden bir faaliyet olmaktan ziyade, ampirik düzenliliklerin kurgulanması eylemidir. Çünkü iş çevrimleri teorilerinde, Mitchell'in, sadece istatistiki değerlendirmeyi dikkate alarak ampirik düzenliliklerin anlaşılmasına yönelik çabası ile Koopmans'ın "teorisiz ölçme" olarak isimlendirdiği bir tartışma düzlemi, bu günde Sims, Blanchard & Quah, Lucas&Sargent ve Kydland & Prescott'un farklı taraflardan görüşleriyle devamlılığını sürdürmektedir. Yani iş çevrimleri teorileri, Kepler'in fizikte yaptığına benzer bir şekilde, ampirizm destekli olarak Mitchell'den bu yana, özellikle iktisadi değişkenlerin uzun dönemde izledikleri yol veya büyüme oranındaki değişmeleri ve toplam ekonomik faaliyetteki dalgalanmaları anlamak amacıyla kullanım alanı bulmuştur. Bununla birlikte, bu tip yaklaşımlar, Burns ve Mitchell, Keynes ve Koopmans gibi birçok iktisatçı tarafından, ateorik bir değerlendirme yapıldığı gerekçesiyle eleştirilmektedir. İstatistiğe dayalı uygulamaların iktisatta büyük ölçüde ortaya çıkışının temelini, Cowles Komisyonu bünyesinde yürütülen çabaların attığını söylemek mümkündür. Cowles komisyonu çalışmaları sonucunda, Koopmans'ın da etkisi ile daha çok "ders kitabı" yaklaşımı olarak isimlendirilen ve iktisat teorisini öncü kabul eden bir ekonometrik yöntem benimsenmiştir. Yani ortaya konulan bu modelleme tekniği, ekonometrik model oluşturulmadan önce, bir a priori teorik değerlendirmeyi bünyesinde barındırmaktadır. Bununla birlikte, Liu ve Sims bu tip modellemeye karşı olarak önemli eleştiriler ortaya koymuşlardır. Bu eleştirilerin temel mantığı, iktisadi değişkenlerin çok fazla olması nedeniyle yapısal modellerin bunların modellenmesinde yetersiz kalacak olmasını içermektedir. Bununla birlikte, Lucas'ın iktisadi hayatta yapısal değişmeleri gözlemlemesi sonrasında ortaya attığı kritik de,

"ders kitabı" yaklaşımına dayalı olan modellemenin ekonometrik analiz açısından önemini azaltan bir unsur olmuştur. İş çevrimleri yaklaşımı bağlamında ekonometrik modellemenin bu biçimine getirilen eleştiriler, Sims'in ateorik yaklaşımında olduğu gibi modelleme tekniğinin ve amacının değişikliğe uğramasına neden olmuştur. Bu açıdan, ekonometrik modellemede ampirik düzenliliklerin tespiti faaliyetini amaç edinen, "zaman serisi" ve "LSE (London School of Economics)" yaklaşımına yönelinmiştir. Çünkü "zaman serisi" ve "LSE yaklaşımı", teorik yapıyı ampirik analiz için temel almamaktadır. LSE yaklaşımı ve bir geçiş tipi olarak zaman serisi analizi, daha çok teoriyi ampirik analize konu olacak değişkenlerin belirlenmesi açısından kullanmışlardır. Başka bir deyişle, LSE yaklaşımı teorik ve ampirik model arasında bir ayrım yapmış ve veri üretim süreci dediği bir yöntemi analizinin temel noktası haline getirmiştir. Dolayısıyla, bu yaklaşımların veriye öncelik veren metotlar olarak, temel aldığı taban iktisat teorisi değildir. Çünkü LSE yaklaşımı, daha çok verinin ortaya koyduğu olanaklarla, en kapsayıcı modelin ortaya konulmasını amaç edinmektedir. Yine, Cook'un Kuhncu anlamda yaptığı değerlendirme, bu modellerin pratikteki değişmeleri "ders kitabı" yaklaşımının kestirmede başarısız kalması nedeniyle önem kazandığını göstermektedir. Sonuçta, iktisadın ampirizm ve ekonometri ile yaşadığı bu şekildeki etkileşimler, baskın olan iki eğilimin varlığı ile sonuçlanmıştır. İlk eğilim, Hoover'in ifade ettiği şekilde ekonometrik pratiği iktisadın sert çekirdeğinin genişletilmesi olarak gören Lucas & Sargent ve Kydland & Prescott'un yaklaşımlarını içermektedir. Bu yaklaşımlar, hareket noktası olarak iktisat teorisini kabul etmektedirler. Ancak Koopmans ve Cowles Komisyonu tarafından yürütülen ilk ekonometrik modelleme türlerine ilişkin yaklaşımlar dikkate alındığında bu modellerin daha başarılı kestirim açısından stokastik unsurlarla kendilerini zenginleştirdikleri görülebilmektedir. Boland'ın ekonometrinin kendi içinde var olduğunu söylediği model tanımlanmasını (specification) içeren pratiği, bu yaklaşımlar tarafından da benimsenip, iktisadi modeller stokastik unsurları içerecek şekilde genişletilmiştir. Buna ilave olarak, Lucas'ın rastsallaşmayı, iktisat teorilerinde rasyonel bekleyişleri ifade etmek için gerekli görmesi ve rastsallaşmanın kendi içinde taşıdığı varsayımlar; kestirim gibi bir bilişsel çıkar yanında, bu yaklaşımın ekonometriye ve stokastik unsurların kullanılmasına yönelmesindeki asıl amacının sosyal çıkarlar veya piyasa ekonomisi

gibi bir yapı tasarımı olduğunu gösterebilmektedir. İkinci yaklaşım ise, Sims ve Blanchard & Quah'ın analizlerini içeren yaklaşımdır. Bu yaklaşım ise öncekinin aksine, zaman serisi ve LSE yaklaşımınca önerilen veriden hareketle değerlendirme pratiğini içselleştirmiştir. Bu nedenle, bu yaklaşımlar vektör otoregresyon (VAR) ve VAR'ın teorik sınırlamalarla yapısal hale getirildiği SVAR (yapısal vektör otoregresif modelleri) analizlerini kullanmaktadırlar. Özetle, ilk iktisadi yaklaşımın, iktisadın Habermas'ın ifadesiyle ekonomik olarak rasyonel eylem hakkındaki temel kabullere dayanan bir önermeler sistemi olan, aksiyomatik-tümdengelimsel yasalarına bir anlamda bir dönüş yaşadığı açıktır. Çünkü iktisadın aksiyomatik-tümdengelimsel yasaları belirli bir teknik, değer ve önermelerle iktisada en kesin sonuçları veren tek araçtır. Bu bağlamda, paracı iktisatçıların bu şekildeki bir yöntemi seçmelerinin arkasında, hâkim iktisat teorisinin çıkarımlarına olan güven bulunmaktadır. Ancak ampirik yöntemin ve dolayısıyla ekonometrinin teknik önerilere ve yasalara dönüştürülebilir niteliğe sahip olması, günümüzde LSE yaklaşımının gözlemi öne alan yapısını da ortaya çıkarmıştır. Bu ampirik yaklaşımlarının arasındaki ayrılık, bunları oluşturanların bakış açılarından veya çıkarlarından kaynaklanmaktadır. Çünkü LSE modellemesinin pür kestirimi dikkate alan ekonometrisyen yönlü bir yaklaşımının ekseninde var olduğu söylenebilir. Bununla birlikte, Kydland ve Prescott'un "hesaplanabilir deneyler" yaklaşımı; uzun dönem büyüme ve kısa dönem dalgalanmaların Neoklasik büyüme teorisinin stokastik versiyonu olan modern (reel) iş çevrimleri teorisi ile açıklanabileceği kabul eden bir yöntem olduğundan, daha çok iktisatçı yönlü bir bakışı barındırmaktadır. Yani bu yaklaşım iktisat teorilerinin ampirik olarak zenginleşmesi ya da kestirimde başarılı olmasından ziyade, rastsallaşma ve hakim iktisadın ortak varsayımları nedeniyle bir sosyal çıkarı ve tasarımı içermektedir.

Ekonometrinin gelişimini incelendikten sonra, çalışmanın da amacını oluşturacak şekilde, ekonometri ve hâkim iktisat arasındaki benzerliklerin ortaya konulması önem teşkil etmektedir. Başka bir deyişle, hâkim iktisadın ekonometriye yönelmesindeki temel nedenlerin ortaya konulması, ikisi arasındaki ortaklıkların anlaşılması ile mümkün olmaktadır. Çünkü ekonometrinin gerçeklikle kurduğu ilişkiler iktisattan önemli ölçüde farklılık göstermemektedir. Temel fark, iktisadın daha çok kuramsal bir nitelik arz ederken, ekonometrinin daha fazla sınama

pratiğinden geçerek pür hale gelen bir yapı arz etmesinden kaynaklanmaktadır. Althusser'in söylediklerine bir daha kulak verecek olursak, iktisadın ekonometriyi kullanarak giriştiği faaliyetin pozitivist niteliğini vurgulamamız gerekmektedir. Bu bağlamda, ekonometri bir kontrol ideolojisi olarak iktisadi analizde, iktisadın nesnesinin belirsizliğinin yarattığı sorunlar açısından, teknik bir ilişki düzeyinde anlam ifade etmektedir. Yani hâkim iktisat ne ölçüde gerçeği değiştirerek ve dönüştürerek hayat buluyorsa, ekonometrinin de aynı şeyi yaptığını söylemek mümkündür. Özellikle eleştirel gerçekçilik akımı ve Lawson tarafından iktisat ve ekonometriye getirilen temel eleştiri dikkate alınırsa; hem iktisadın hem de ekonometrinin kontrol ve kestirim amaçları için taşıdığı epistemolojik iddiaların, iktisadi faaliyetin kapalı bir kutu haline gelmesi şeklinde bir ontolojik tahribat yaratacağı görülebilmektedir. Diğer bir durumda, Dow'un ifade ettiği gibi iktisatta uygulama faaliyetinin, hâkim iktisadın bilgisinin üretilmesine hizmet ettiği görüşüdür. Yani iktisat ampirik içeriği olan teorilere sahip olmamasına rağmen, ekonometri ile yürüttüğü çabalardan zarar görmek şöyle dursun, Catwright'ın gösterdiği gibi ekonometrinin nihai düzenliliklere dayalı yaklaşımları nedeniyle daha fazla güç kazanmıştır. Bu bağlamda, Lawson ve Spanos'un ekonometrinin kendi içindeki pratiğinin rastsal ve nihai düzenliliklere dayalı bir faaliyet olduğuna ilişkin yaptıkları değerlendirme, iktisat ve ekonometri arasındaki uyumu ve iktisadın ekonometri gibi bir aracı seçim amacını gösterebilir. Özellikle günümüzde iktisatçıların yoğun bir şekilde ekonometrik araçlara olan yönelimleri dikkate alındığında, ampirik yöntemlerin bu nedenle iktisatta kabul gördüğü anlaşılabilmektedir. Hatta ekonometri konusunda çekinceleri olan birçok yaklaşım bile, iktisatla olan bağlarını ya önemli ölçüde kopartmış ya da Feminist iktisatta olduğu gibi kendilerini ekonometri içinde ifade edebilecek bir düzleme yönelmişlerdir. Ekonometrinin iktisatta, bu bağlamda kazandığı genel sempatinin temel nedenlerinden biri de, Boland'ın ekonometrinin kendi içinde var olan yanlışlama sürecine atıfla anlamak mümkündür. Çünkü iktisatçıların yanlışlama ile teorilerini test edemedikleri ya da Machlup'un ifade ettiği gibi kısmen edebildikleri ortadayken, ekonometri iktisatçılara, ampirik modellerin tanımlanması (spesifikasyonu) açısından önemli bir test süreci ve bilimsel uygulama ortamı sunmuştur. Özellikle dinamik stokastik makro teorilerin ortaya çıkışı bu duruma

işaret etmektedir. Ancak sosyal bir bilim olan iktisadın, Duhem-Quine tezi ve Cleland'ın aşırı belirleyişin (over-determination) asimetrisi yaklaşımı bağlamında sahip olduğu eksiklikler, iktisadın ekonometri ile kurduğu ilişkinin teknik bir ilişki olduğunu gösterebilir. Bu açıdan, iktisadın piyasa sistemini doğrulamak için başvurduğu totolojiler gibi kapalı sisteme dayalı ekonometrik yöntemlerden medet umması da anlam kazanmaktadır. Diğer bir durumda, gözlemlerin teori yüklü olması durumudur. Çünkü Heiner'in iktisadın optimizasyon içerikli yasalarına yaptığı gönderme düşünülecek olursa, iktisadın gerçek dünyayı nasıl şekillendirdiği anlaşılabilir. Bu bağlamda, sadece Kydland &Prescott'un teorik nitelikli yaklaşımları değil, Sims'in ve LSE yaklaşımının ampirik yaklaşımları da gerçeğin yeniden inşa edilmesi ve pratik amaçlarla kullanılması faaliyetidir. Çünkü Maki, Guala ve Semantik yaklaşımın ampirik modellerin gerçekliği temsil etmekten çok onu yeniden inşa etmek anlamına geleceğini söyledikleri hatırlanırsa; ekonometri ampirik yöntem olarak pozitivist bilimin taşıdığı, nesne ve özne kesikliğinin kurulabilmesi adına, nesnenin kendisine yabancılaştırılması eğilimini bünyesinde taşımaktadır. Başka bir deyişle, ekonometri gözlemin kutsandığı bir sert çekirdeği barındırmakta ve gerçekliği yakalayamamaktadır. Özetle, Maki, Cartwrigth, Lawson ve Dow'un iktisat ve ekonometrinin pratiğine yaptıkları gönderme, hâkim iktisat için ekonometrinin uyumlu bir tercih olduğunu göstermektedir. Yani hâkim iktisat ekonometriden, bir taraftan pür ekonometrik yaklaşımların nihai düzenliliklere dayalı olarak oluşturduğu kapalı yapılarla, diğer taraftan da "hesaplanabilir deneyler" yaklaşımı ya da dinamik stokastik makro teorilerde olduğu gibi rastsallık gibi metafizik kökleri olan unsurları teorilerine taşıyarak yararlanmaktadır. Başka bir deyişle, iktisadın bir yabancılaştırma faaliyeti olarak bilim ve piyasa ilkeleri bağlamında kazandığı anlam, ekonometrinin izolasyoncu, indirgemeci, atomcu, matematikselleştirici ve rastsallaştırıcı eğilimleri ile ortak amaçlara hizmet etmektedir. Sonuçta, Ollman'ın "Caucus" metaforuna gönderme yapacak olunursa, iktisadın amacı hiçbir zaman çalınan öküzleri bulmak değildir. İktisat, açıklaması gereken şeyleri neden olarak kabul eden, tarihsel anlamdaki öznel bir sistemik yapıyı bilim bağlamında evrenselleştiren ve ekonometrinin nihai düzenliliklere dayalı analizleri ile bu durumu daha da kuvvetlendiren, bir tarafını piyasa sistemindeki hayatta kalma mücadelesinin yarattığı yabancılaşmadan, diğer tarafını da pozitif bilimin yarattığı

biçimsizleştirmeden alan bir iktidar kurma faaliyetidir denilebilir. Kısaca, zaman ve mekândan soyutlanarak matematiğin sahip olduğu araçlar ve önermelerin kullanılması ile değiştirip dönüştürülen iktisadi gerçek; modelleme yoluyla teorik anlamda toplumsal bütünden kopartılmıştır. Hakim iktisadın dünya görüşünün, iktisadi dinamikleri tarih ve toplum dışı soyutlamalar olarak görmesi sonucunda hegomonik ideoloji olarak hakim iktisadi paradigma; iktisadi araştırma yöntemlerinin sınırlarını çizmekte ve tüm iktisatçıları bu sınırlar altında kalmaya zorlanmaktadır. Ayrıca hâkim iktisat, bilimsel yabancılaştırma ile bu süreci destekleyip, iktisadi faaliyetin sübjektif unsurlarını törpüleyerek iddia ettiği şekliyle, tüm zamanlar ve toplumlar açısından uygulanabilirliği olan evrensel iktisat yasalarına ulaşmaktadır. Buna ilave olarak, hâkim iktisadın modeller kurarak ve de indirgemecilik yaparak, sınırlı sayıda değişkeni yapay varsayımlar altında istatistikî ve ekonometrik olarak biçimlendirmesi ve hipotezlerinin bilimselliğini, anlamlılığını test etmesi, hâkim ideolojilerin yeniden üretimine hizmet etmektedir. Öyle ki, iktisat daha bir bilim olarak değerlendirilmeden ve iktisatta niteliksel analizin gelişmesinden ve yaygınlaşmasından önce, teori üretme ve karşılaştırma daha çok moral ve politik değerleri dikkate alarak yapılmakta iken, niceliksel tekniklerin gelişmesi ve iktisadın formel bir bilim olarak değerlendirilmesi sonucunda teori üretme süreci de, hakim iktisadi kurgunun egemenliği altına girmiştir. Bu bağlamda, hâkim iktisadın, zaman ve mekândan soyutladığı ve matematiğin sahip olduğu araçlar ve önermelerin kullanılması ile değiştirilip dönüştürülen iktisadi gerçek, modelleme yoluyla teorik anlamda toplumsal bütünün görülmesini engellemektedir. Başka bir şekilde söylemek gerekirse, Kök'ün ifadesiyle, insan / insanlığın ahenk içinde yaşamasını referans alan sosyal gerçeklik hâkim iktisadın tanımı çerçevesinde önemini yitirmekte, felsefi bağlamlı var oluşunun nedenselliğinden uzaklaştırılmaktadır.

Sonuç olarak, hâkim iktisadi teori ve sınama yöntemlerinin sahip olduğu değer yargısı ve sübjektivizm, matematiksel araçlar ve bilimsel dönüştürme ile gizlenmiştir denebilir. Ancak bu yöntem, sosyal bir bilim olan iktisadın araştırma konularını daraltmış, indirgemiş ve diğer sosyal bilimlerden iktisat bilimini koparmıştır. Böylece iktisatçı, modeli sorgularken sistemin kendisini sorgulamaz hale gelmiştir denilebilir. Bununla birlikte, doğa bilimlerinde doğanın açıklanması ve

ona hükmedebilmek için kurgulanmış olan araçlar, hâkim iktisatta sosyal alanın açıklanmasından çok, bilim adamı bakış açısına göre sosyal gerçeğin yorumlanması ve dönüştürülmesi için kullanılmıştır. Bunun sonucu olarak iktisadi faaliyet, diğer tüm sosyal alanlardan soyutlanarak iktisadın hâkim tanımında somutlaştığı gibi, açgözlü bir çabanın yaratacağı karmaşaya indirgenmiştir. Yani iktisadın kullandığı ekonometri gibi araçların kullanımına sebep olan bilişsel çıkarlar ve hâkim iktisadın sosyal çıkarlarının bir sistem tercihi içeriyor olması; bir bütün olarak teori kurma ve test etme faaliyetini değer yargısına ve kapalı bir ontoloji içerisine hapsetmektedir. Dolayısıyla, kapalı bir yapının sürdürülmesine hizmet eden hakim iktisadi paradigma ve yöntemler veri iken; bilim felsefesin zenginliğini temsil eden farklı yaklaşımların değerlendirilebileceği bir düzlemin kurulabilmesini öneren yaklaşımlara destek verme ihtiyacının ortada olduğunu söylemek mümkündür.

KAYNAKLAR

ABELL, Peter (2003), On The Prospects of Unified Social Science: Economics and Sociology, **Socio Economic Review**, 1(2).

AGASSİ, Joseph. (1960). Methodological Individualism, **British Journal of Sociology**, 11(3).

AGASSİ, Joseph (1971), Tautology and Testability in Economics, **Philosophy of the Social Sciences,** 1 (3).

AGASSİ, Joseph (1975), Institutional Individualism, **British Journal of Sociology** 26.

ALADA, Dinç. (2000), **İktisat Felsefesi ve Belirsizlik**, Bağlam Yayıncılık: İstanbul.

ALTHUSSER, Louis. (2006), **Felsefe ve Bilim Adamlarının Kendiliğinden Felsefesi,** çev: Alp Tümertekin, İthaki Yayınları: İstanbul.

ALVEY, J.E. (1998), Adam Smith's Three Strikes Against Commercial Society, **International Journal of Social Economics***,* 25(9).

AMARİGLİO, Jack, Stephen Resnick ve Richard Wolff (1990), Division and Difference in the "Discipline" of Economics, **Critical Inquiry**, 17(1).

ARCHİBALD, G.C. (1967), Refutation or Comparison?, **The British Journal for the Philosophy of Science***,* 17(4).

ARİSTOTELES (1996), **Organon IV, İkinci Analitikler**, çev: H. Ragıp Atademir, MEB: İstanbul.

ARNSPERGER, Christian ve Yanis Varoufakis (2006), What is Neoclassical Economics? The Three Axioms Responsible For its Theoretical Oeuvre, Practical Irrelevance and, Thus, Discursive Power, **Post-Autistic Economics Review**, 38. URL:http://www.paecon.net/PAEReview/issue38/ArnspergerVaroufakis38.htm, Erişim: 06.06.2007.

ARROW, Kenneth J (1960), The Work of Ragnar Frisch, Econometrician, **Econometrica**, 28(2).

BACKHOUSE, Roger E. (1994), The Fixation of Economic Beliefs, **Journal of Economic Methodology**, 1,(1).

BACKHOUSE, Roger E. ve Jeff Biddle (2000), The Concept of Applied Economics: A History of Ambiguity and Multiple Meanings**, History of Political Economy**, 32(l1).

BAĞÇE, Samet (1996), Duhem - Quine Problemi ve Poincaré, **Felsefe Dünyası**, 22.

BARBER, W.J. (1997), Reconfigurations in American Academic Economics: a General Practitioner's Perspective, **Daedalus,** 126(1).

BARNES, Barry (1990), **Bilimsel Bilginin Sosyolojisi**, çev: Hüsamettin Arslan, Vadi Yay: Ankara.

BARRETT, M. (1996), **Marx'tan Foucault'a İdeoloji**, çev: Ahmet Fethi, Sarmal Yayınevi: Istanbul.

BENHABİB, Seyla (1987), **The Generalized and the Concrete Other: The Kohlberg-Gilligan Controversy and Feminist Theory**, Feminism as Critique, Benhabib and Drucilla Cornell, (eds.), Minneapolis: University of Minnesota Press.

BERNANKE, Ben (1986), Alternative Explorations of the Money-Income Correlation, in: Brunner, Karl and Allan H. Meltzer, eds., **Real Business Cycles, Real Exchange Rates, and Actual Policies, Carnegie-Rochester Conference Series on Public Policy,** 25.

BLANCHARD, Olivier Jean and Danny Quah (1989), The Dynamic Effects of Aggregate Demand and Supply Disturbances, **American Economic Review**,10(1).

BLAUG, Michael (1980), **The Methodology of Economics: Or How Economists Explain**. 2. baskı, Edition Cambridge University Press; Cambridge, 1992.

BLAUG, Mark (1997), Ugly Currents in Modern Economics, **Policy Options**, 18(7).

BLAUG, Mark (2003), The Formalist Revolution of the 1950s, **Journal of the History of Economic Thought**, 25(2).

BLAUG, Michael (2004), Formalizmin Sorunları, **Post Otistik İktisat: İktisada Eleştirel Bir Bakış içinde,** Editör**:** Kaya Ardıç, çev. Gökmen Tarık Acar, İFMC İktisat Dergisi: İstanbul.

BOHMAN, James (1986), Makıng Marx an Empırıcıst: on Recent "Analytıc" Marx Interpretatıons, **Praxis International**, 6(3).

BOLAND, L. (1977), Model Specifications and Stochasticism in Economic Methodology, **So. African Journal of Economics**, 45.

BOLAND, L. (1979), A Critique of Friedman's Critics, **Journal of Economic Literature**, 17(3).

BOLAND, L. (1981), On the Futility of Criticizing the Neoclassical Maximization Hypothesis, **The American Economic Review,** 71(5).

BOLAND, L, (1982), **The Foundations of Economic Method**, London: George Allen & Unwin.

BOLAND, L. (1989), **the Methodology of Economic Model Building: Methodology after Samuelson**, Routledge: London.

BOLAND, L. (1991), Current Views On Economic Positivism, in David Greenaway, Michael Bleaney and Ian Stewart (eds.) **Companion to Contemporary Economic Thought.**

BOLAND, L. (1992), **the Principles of Economics: Some Lies my Teachers Told Me**, Routledge: London.

BOLAND, L. (1998), Situational Analysis beyond Neoclassical Economics, **Philosophy of the Social Sciences**, 28.

BOLAND, L. (2002), Applying Economic Methodology: Recognizing Knowledge in Economic Models, Energeia: **International Journal of Philosophy and Methodology of Economics**, 1.

BOLAND, L, (2003), Methodological Criticism vs. İdeology and Hypocrisy, **Journal of Economic Methodology**, 10.

BOUMANS, M ve Morgan, Mary S. (2001), Ceteris paribus conditions: materiality and the application of economic theories, **Journal of economic methodology**, 8(1).

BRAUDEL, Fernand (2004), **Maddi Uygarlık ve Kapitalizm**, 3 cilt, çev: Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Kitabevi: Ankara.

BRENNER, Reuven (1980), Economics-An Imperialist Science?, **The Journal of Legal Studies**, 9(1).

BRONOWSKİ, J. (2006), **The Common Sense of Science,** Harvard University press: USA.

BUĞRA Ayşe (2000), **İktisatçılar ve İnsanlar**, Remzi Kitapevi: İstanbul.

BURKE, P. (2001), **Bilginin Toplumsal Tarihi**, çev. Mete Tuncay, Tarih Vakfı. Yayınları: İstanbul.

BURNS, Arthur F. ve Wesley C. Mitchell (1946), **Measuring Business Cycles.** New York: National Bureau of Economic Research.

CALDWELL, Bruce J. (1980), Positivist Philosophy of Science and The Methodology of Economics, **Journal of Economic İssues**, 14(1).

CALDWELL, Bruce J. (1984), Some Problems with Falsificationism in Economics**, Philosophy of the Social Sciences***,* 14(4).

CALDWELL, Bruce, J. (1991), Clarifying Popper, **Journal of Economic Literature**, 29(1).

CALDWELL, Bruce J. (2004), Temel İktisadi Akıl Yürütmenin Savunusu, **Post Otistik İktisat: İktisada Eleştirel Bir Bakış içinde,** Editör**:** Kaya Ardıç, çev. Gökmen Tarık Acar, İFMC İktisat Dergisi: İstanbul.

CANDAN, Esin ve Avni Önder Hanedar (2005), İktisat Neden Bir Kapalı Kutudur? Hâkim İktisadın, Değer Yargısı-Sınama İlişkisi, **Gazi Üniversitesi, İİBF, Ekonomik Yaklaşım Dergisi Kongresi** (4).

CANGIZBAY, Kadir (1991), Beşeri Bilimlerde Özne Nesne Kesikliliğinin Kurulması Üzerine**. Felsefe Dünyası, 1.**

CARTWRIGHT, N. (1995), Ceteris Paribus Laws and Socio-economic Machines, **The Monist**, 78.

CARTWRIGHT, N. (1997), Models: The Blueprints for Laws Philosophy of Science, 64, **Supplement. Proceedings of the 1996 Biennial Meetings of The Philosophy of Science Association**. Part Ii: Symposia Papers.

CHALMERS, Alan (1997), **Bilim Dedikleri / Bilimin Doğası, Statüsü ve Yöntemleri Üzerine Bir Değerlendirme**, çev. Hüsamettin Arslan, Vadi Yayınları: Ankara.

CHICK, Victoria ve Sheila Dow (2005), The Meaning Of Open Systems, **Journal of Economic Methodology**, 12(3).

CHRİST, Carl F.(1994), The Cowles Commission's Contributions to Econometrics at Chicago 1939–1955**, Journal of Economic Literature**, 32(1).

CLELAND, Carol E. (2002), Methodological and Epistemic Differences between Historical Science and Experimental Science, **Philosophy of Science**, 69.

COASE, R. H. (1978), Economics and Biology: Discussion, **American Economic Review**, 68(3).

CODDİNGTON, A. (1975), The Rationale of General Equilibrium, **Economic Inquiry**, 13.

COOK, Seven (2003), A Kuhnian Perspective on Econometric Methodology, **Journal of Economic Methodology**, 10(1).

COOK, Steven (2005), On The Semantic Approach To Econometric Methodology, **Journal of Economic Methodology**,12(1).

COOLEY, Thomas F. ve Stephen F. LeRoy (1985), Atheoretical Macroeconometrics: A Critique, **Journal of Monetary Economics**, 16.

CROSS, R. (1982), The Duhem-Quine Thesis, Lakatos and the Appraisal of Theories in Macroeconomics, **Economic Journal***,* 92.

ÇEÇEN, Aydın (2004), Rasyonel Eylem, Aksiyomatik Bilgi ve Homo Economicus, **İktisat Üzerine Yazılar I içinde**, İletişim Yayınları: İstanbul

DAVİDSON, Donald (1963), Actions, Reasons, and Causes, **The Journal of Philosophy**, 60(23).

DEMİR, Ömer (1995), **İktisat ve Yöntem,** İz Yayıncılık: İstanbul.

DİEBOLD, Francis X (1989), The Past, Present, and Future of Macroeconomic Forecasting, **Journal of Economic Perspectives** 12(2).

DOMİNİQUE**,** Lecourt (2000), **Bilim Felsefesi** çev: Işık Ergüden, Dost Kitabevi Yayınları: Ankara.

DORMAN, Peter (2004), Doktrin Merkezli İktisat Problem Merkezli İktisada Karşı, **Post Otistik İktisat: İktisada Eleştirel Bir Bakış içinde,** Editör**:** Kaya Ardıç, çev. Gökmen Tarık Acar, İFMC İktisat Dergisi: İstanbul.

DOW, Alexander, Sheila Dow ve Alan Hutton (2000), Applied Economics in a Political Economy Tradition: The Case of Scotland from the 1890s to the 1950s, **History of Political Economy**, 32(1).

DOW, Sheila (2002), **Economic Methodology: An Inquiry**, Oxford University Pres: UK

DOWNWARD, Paul ve Andrew Mearman (2007), Retroduction as Mixed-Methods Triangulation in Economic Research: Reorienting Economics Into Social Science, **Cambridge Journal of Economics**, 31(1).

DOWNWARD, Paul, John H. Finch ve John Ramsay (2002), Critical Realism, Empirical Methods and Inference: a Critical Discussion**, Cambridge Journal of Economics**, 26.

DURSUN, Yücel (2004), **Felsefe ve Matematikte Analitik / Sentetik Ayrımı**, Elips Yayınları: İstanbul.

EAGLETON**,** Terry (2005), **İdeoloji**, çev: Muttalip Özcan, ikinci Baskı, Ayrıntı Yayınları: İstanbul.

ENGLE, C. Robert F ve W. J. Granger (1987), Co-Integration and Error Correction: Representation, Estimation, and Testing*,* **Econometrica,** 55(2).

ERCAN, Fuat (1998), **Sosyal Bilimleri Açın: Toplumlar ve Ekonomiler**, Sarmal Yayınları: İstanbul.

FAİR, Ray C. (1992), The Cowles Commission Approach, Real Business Cycle Theories, and New Keynesian Economics*,* **Cowles Foundation Discussion Papers,** 1004.

FAY, Brain (2005), **Çağdaş Sosyal Bilimler Felsefesi**, çev: İsmail Türkmen, Ayrıntı Yayınları: İstanbul.

FİGLİO, David (1994), Trends in the Publication of Empirical Economics**, The Journal of Economic Perspectives***,* 8(3).

FLEETWOOD, Steve. (2001), Causal Laws, Functional Relations and Tendencies**, Review of Political Economy**, 13(2).

FOLEY, Duncan K (1975), Problems vs. Conflicts: Economic Theory and Ideology, **The American Economic Review,** 65(2). Papers and Proceedings of the Eighty-seventh Annual Meeting of the American Economic Association.

FOUCALT, Michel (1982), **Hapishanenin Doğuşu**, çev: Mehmet Ali Kiliçbay, İmge Yayınları: Ankara.

FOUCALT, Michel. (1999), **Bilginin Arkeolojisi**, çev:Veli Urhan, Birey yayınları: İstanbul.

FRIEDMAN, Milton (1953), **the Methodology of Positive Economics,** Essays in Positive Economics içinde, Univ. of Chicago Press: Chicago, 1966.

FRİSCH, Ragnar (1933), Propagation Problems and Impulse Problems, **Dynamic Economics, Economic Essays in Honour of Gustav Cassel içinde,** George Allen & Unwin, London: Allen and Unwin.

FRİTZ, Ringer (2003),**Weber'in Metodolojisi**, çev: Mehmet Küçük, Doğubatı Yayınları: İstanbul,

FUKAYAMA, Francis (1992), **Tarihin Sonu ve Son İnsan**, çev: Zülfü Dicleli, Simavi Yayınları: İstanbul.

GALBRAİTH, John Kenneth (1990), **Ekonomi Kimden Yana Yaklaşan Ekonomik Bunalımı Nasıl Önleyebiliriz?,** çev: Belkıs Çorakçı Dişbudak, Nilgün Himmetoğlu, Altın Kitaplar / Yönetim ve Ekonomi Dizisi**:** İstanbul.

GALBRAİTH, J.K. (2004), **İktisat Tarihi,** çev: Müfit Günay, Dost Kitabevi Yayınları: Ankara.

GAY, Daniel (2003), Politics Versus Economics: Keeping It Real**, Post-autistic Economics Review**, 19(2). URL: http://www.paecon.net/studentessays/Gay1.htm, Erişim: 06.06.2007.

GİLBERT, Christopher L. (1989), LSE and the British Approach to Time Series Econometrics, Oxford Economic Papers, New Series, 41(1), **History and Methodology of Econometrics**.

GORDON, Scott (2003), **The History and Philosophy of Social Science: an Introduction,** Routledge.

GRAMSCI, Antonio. (2007), **Hapishane Defterleri, Felsefe ve Politik Sorunları-seçmeler-**, çev:Adnan Cemgil, beşinci baskı, Belge Yayınları:İstanbul.

GRANGER, Clive W.J (1969), Investigating causal relations by econometric models and cross spectral methods, **Econometrica**, 37(3).

GUALA, Fransesco (1998), Experiments as a Mediator in the Non-Laboratory Sciences, **Philosophica***,* 62.

GUERRİEN, Bernard. (1999), **Neo-Klasik İktisat**, çev: Ertuğrul Tokdemir, İletişim Yayınları: İstanbul.

GUERRİEN, Bernard (2004a), Standart Mikroekonomiyi Sürdürmeye Değer Bir Neden Var Mı?, **Post Otistik İktisat: İktisada Eleştirel Bir Bakış içinde,** Editör**:** Kaya Ardıç, çev. Gökmen Tarık Acar, İFMC İktisat Dergisi: İstanbul.

GUERRİEN, Bernard (2004b), Bir Kez Daha Mikroekonomi Üzerine, **Post Otistik İktisat: İktisada Eleştirel Bir Bakış içinde,** Editör**:** Kaya Ardıç, çev. Gökmen Tarık Acar, İFMC İktisat Dergisi: İstanbul.

HAAVELMO, Trygve (1958), The Role of the Econometrician in the Advancement of Economic Theory**, Econometrica**, 26(3).

HABERMAS, Jürgen (1997), **İdeoloji Olarak Bilim ve Teknik**, çev. Mustafa Tüzel, Yapı Kredi Yayınları: İstanbul.

HABERMAS, Jürgen. (1998), **Sosyal Bilimlerin Mantığı Üzerine,** çev**:** Mustafa Tüzel, Kabalcı Yayınevi:İstanbul.

HALL, Thomas E. (1990), **Business Cycles, the Nature and Causes of Economic Fluctuations,** Greenwood Publishing.

HANDS, Douglas W. (1985), Second Thoughts on Lakatos**, History of Political Economy**,17(1).

HANDS, Douglas W.(2003), Did Milton Friedman's Methodology License the Formalist Revolution?, **Journal of Economic Methodology**, 10(4).

HAUSMAN, Daniel M (1981), On Stuart Mill's Philosophy of Economics, **Philosophy of Science,** 48(3).

HAUSMAN, Daniel M. (1988), Ceteris Paribus Clauses and Causality in Economics, **PSA: Proceedings of the Biennial Meeting of the Philosophy of Science Association**, 1988(2). Symposia and Invited Papers.

HAUSMAN, Daniel M.(1989), Economic Methodology in a Nutshell, **The Journal of Economic Perspectives**, 3(2).

HAUSMAN Daniel M. (2000), Revealed Preference, Belief, and game Theory**, Economics and Philosophy**, 16.

HAYEK, F.A. (1996), **Individualism and Economic Order,** University of Chicago Pres: Chicago.

HECKMAN, J. (1992). Randomization and Social Policy Evaluation, Charles Manski and Irwin Garfinkel, (eds.), **Evaluating Welfare and Training Programs içinde** ,Harvard University:USA.

HEILBRONER, Robert (1962), **The Making of Economic Society,** Prentice-Hall.

HEİLBRONER, Robert (1995), Putting Economics in Its Place, **Social Research**, 62.

HEILBRONER**,** Robert (2003), **İktisat Düşünürleri**, çev: Ali Tartanoğlu, Dost Kitabevi: Ankara

HEILBRONER, Robert (2004), Economics as Universal Science**, International Quarterly of Social Sciences, 71(3).**

HEİNER, Ronald A.(1983), The Origin of Predictable Behavior, **The American Economic Review,** 73(4).

HENDRY, David F. (1988), Encompassing, **National Institute Economic Review**.

HENDRY, David F.ve Jean-Francois Richard (1982), On the Formulation of Empirical Models in Dynamic Econometrics, **Journal of Econometrics** ,20(1).

HİLLİNGER, Claude, 2005. Evidence and Ideology in Macroeconomics: The Case of Investment Cycles, **Discussion Papers in Economics** 694, University of Munich, Department of Economics, URL: http: //epub.ub.uni-muenchen.de/archive/00000694/01/EANDIMUNICH.pdf, Erişim: 06.06.2007.

HİRSCHLEİFER, J. (1977), Hirschleifer, Economics from a biological point of view**, Journal of Law and Economics,** 20.

HODGSON, Geoffrey Martin (2001), **How Economics Forgot History: The Problem of Historical Specificity in Social Science,** Routledge: USA.

HOOVER, Kevin, (2005), The Methodology of Econometrics, Kevin D. Hoover Prepared for the Palgrave, **Handbooks of Econometrics,** Theoretical Econometrics,1.URL:http://pareto.uab.es/mcreel/reading_course_2006_2007/hoover2005.pdf, Erişim: 06.06.2007.

HUBERMAN, Leo (2003), **Feodal Toplumdan Yirminci Yüzyıla**, çev: Murat Belge, İletişim Yayınları: İstanbul.

HUTCHISON,, T. (1941), The Significance and Basic Postulates of Economic Theory: A Reply to Professor Knight, **Journal of Political Economy**, 49(5).

İNSEL, Ahmet (2000), **İktisat İdeolojisinin Eleştirisi**, Birikim Yayınları: İstanbul.

İNSEL, Ahmet, (1990), Topluma Karşı İktisadi İnsan (II), **Birikim Dergisi,** 12.

JEVONS, William Stanley (1871), **The Theory of Political Economy, The Theory of Political Economy**, 3rd ed., London: Macmillan, 1888. URL: http://oll.libertyfund.org/index.php?option=com_staticxt&staticfile=show.php%3Ftitle=625&chapter=10155&layout=html, Erişim: 06.06.2007.

KARA, Ahmet (2001), **İktisat Kuramında Pozitivizm ve Postmodernizm**, Vadi Yayınları: İstanbul.

KAZGAN, G. (2004), **İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi,** Remzi Kitabevi: İstanbul.

KEAT, Russel ve John, Urry (2001), **Bilim Olarak Sosyal Teori**, İmge Kitabevi: Ankara.

KEYNES, J.M. (1939), Professor Tinbergen's Method, **Economic Journal**, 49.

KLAPPHOLZ K. ve J. Agassi (1959), Methodological Prescriptions in Economics, **Economica,** 26(101).

KNİGHT, F. H. (1924), The Limitations of Scientific Method in Economics, **In R.G. Tugwell (ed.) The Trend of Economics.** New York: Alfred A. Knopf.

KOOPMANS, Tjalling C. (1947), Measurement without Theory, **The Review of Economic Statistics,** 29(3).

KÖK, Recep (1999), **İktisadın Tarihi ve Felsefi Temelleri**, Anadolu Matbaacılık: İzmir.

KÖK, Recep (2000), **İktisadi Düşünce (Kavramların Analitik Evrimi),** İkinci Baskı, Anadolu Matbaacılık: İzmir.

KÖK, Recep (2003), Bilimsel Etik ve Bilim İnsanı Üzerine Metodolojik Bir Yaklaşım, **Bilimsel Düşünce ve Araştırmada Etik içinde,** editörler: Sedef Gidener-Hülya Güven, Dokuz Eylül Yayınları: İzmir.

KREPS, D. M. (1997), Economics—The Current Position, **Daedalus,** 126(1).

KUHN, Thomas S. (2006), **Bilimsel Devrimlerin Yapısı**, çev: Nilüfer Kuyaş, Kırmızı Yayınları **:** İstanbul.

KURT, W. Rothschild (1993)**, Ethics and Economic Theory**, Aldershot, UK: Edward Elgar Publishing Company.

KYDLAND, Finn E. ve Edward C. Prescott (1990), Business Cycles: Real Facts and a Monetary Myth, **Federal Reserve Bank of Minneapolis Quarterly Review.**

KYDLAND, Finn E. ve Edward C.(1996), The Computational Experiment: An Econometric Tool, Journal of Economic Perspectives 10(1).

LAKATOS, Imre (1992), Yanlışlama ve Bilimsel Araştırma Programlarının Metodolojisi, **Bilginin Gelişimi ve Bilginin Gelişimiyle İlgili Teorilerin Eleştirisi içinde**, editör: Imre Lakatos ve Alan Musgrave, çev: Hüsamettin Arslan, Paradigma Yay: İstanbul.

LANGE Oskar (1935), Marxian Economics and Modern Economic Theory**, The Review of Economic Studies,** 2(3).

LANGE, Oskar (1972), **Ekonomi Politik, Cilt 1**, çev: Muvaffak Şeref, May Yayınları: İstanbul.

LATSİS, Spiro J.(1972), Situational Determinism in Economics, **The British Journal for the Philosophy of Science,** 23(3).

LAUDAN, Larry (1984), Realism without the Real**, Philosophy of Science,** 51(1).

LAUDAN, Larry (1990), Normative Naturalism, **Philosophy of Science**, 57(1).

LAWSON, Tony (1989), Realism and Instrumentalism in the Development of Econometrics, **Oxford Economic Papers,** 41.

LAWSON, Tony (1994). **A Realist Theory For Economics**, in Backhouse, R. (ed.), New Directions in. Economic Methodology, Routledge: London.

LAWSON, Tony (1995), A Realist Perspective on Contemporary Economic Theory, **Journal of Economic,** 29.

LAWSON, Tony (1997), **Economics and Reality (Economics As Social Theory),** 1. baskı, Routledge: London.

LAWSON, Tony (2001), Two Responses to the Failings of Modern Economics: the Instrumentalist and the Realist**, Review of Population and Social Policy,** (10).

LAWSON, Tony (2004), Gerçeğe Dönüş, **Post Otistik İktisat: İktisada Eleştirel Bir Bakış içinde,** Editör**:** Kaya Ardıç, çev. Gökmen Tarık Acar, İFMC İktisat Dergisi: İstanbul.

LEAMER, Edward E. (1983), Let's Take the Con Out of Econometrics, **The American Economic Review,** 73(1).

LEAMER, Edward E. (1985), Vector Autoregressions for Causal Inference?, **Carnegie-Rochester Conference Series on Public Policy**, 22 .

LECOURT, Dominique (2000), **Bilim Felsefesi**, çev: Işık Ergüden, Dost Kitabevi. İstanbul.

LEONARD, Thomas C. (2002) Reflection on Rules in Science: An Invisible-Hand Perspective, **Journal of Economic Methodology,** 9.

LEONTİEF, Wassily (1971), Theoretical Assumptions and Nonobserved Facts, **The American Economic Review,** 61(1).

LEUTGE, Christoph (2004), Economics in Philosophy of Science: A Dismal Contribution?, **Synthese,** 140(3).

LİTTLE, Daniel (2002), **Ethics, Economics and Politics: Principles of Public Policy,** Oxford University Press, USA.

LÖWİTH, Karl (1999), **Max Weber ve Karl Marx**, çev: Yılmaz Nilüfer, Doruk Yayınları: Ankara.

LUCAS, R.E. Jr. (1976), Econometric Policy Evaluation: A Critique, in K. Brunner and A.K Meltzer (eds.) **The Phillips Curve and Labour Markets,** Carnegie-Rohcester Conference on Public Policy, North Holland (also reprinted in Studies in Business Cycle Theory MIT Press, 1981.

LUCAS, Robert E. Jr. (1977), Understanding Business Cycles**, in Karl Brunner and Allan H.Meltzer (ed), Stabilization of the Domestic and International Economy, Carnegie-Rochester Conference Series On Public Policy,** 5

MACHLUP, Fritz (1955), The Problem of Verification in Economics, **Southern Economic Journal,** 22(1).

MACHLUP, Fritz (1956), Theories of the Firm: Marginalist, Behavioral, Managerial, **Southern Economic Journal**, 22(4).

MACHLUP, Fritz (1967), Theories of the Firm: Marginalist, Behavioral, Managerial **The American Economic Review,** 57(1).

MACHLUP, F. (1969), Positive and Normative Economics: an Analysis of the Ideas, Robert Heilbronner (ed*),* **Means and Social Ends: Essays in Political Economics,** Englewood Cliffs, NJ Prentice-Hall, Inc**,** .

MACKENZİE, Donald (1978), Statistical Theory and Social Interests **A Case-Study Social Studies of Science**, 8(1).

MACKENZİE, Donald (1981), Interests, Positivism and History, **Social Studies of Science**, 11(4).

MÄKİ, Uskali (1989), How to combine rhetoric and realism in the methodology of economics, Economics and Philosophy*,* **The Philosophy and Methodology of Economics,** 4(1).

MÄKİ, Uskali (1990), Scientific Realism and Austrian Explanation, **Review of Political Economy**, 2(3).

MÄKİ, Uskali (2005), Models are Experiments, Experiments are Models, **Journal of Economic Methodology**, 12(2).

MARSCHAK, J. (1953), Economic Measurements for Policy and Prediction in **Economics and Econometric Analysis,** K.F. Wallis and D.F. Hendry (eds), Oxford:Basil Blackwell.

MARSHALL, Alfred (1890), **Principles of Economics,** London: Macmillan and Co. Ltd., 1920.

MARX, Karl (1970), **Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı,** çev: Sevim Belli, Sol Yayınları: İstanbul

MARX, Karl (2003), **Yabancılaşma**, çev: Kenan Somer, ikinci baskı, Sol Yayınları: İstanbul.

MAYER, Thomas, (1995), Doing Economic Research, **Essays on the Applied Methodology of Economics,** By. Aldershot, UK and Brookfield, Vermont: Edward Elgar.

MAYOR Frederico ve Forti Augusto (1995), **Bilim ve İktidar**, çev: Mehmet Küçük, Tübitak Yayınları: Ankara.

MCCALLUM, Bennet (1986), On 'Real' and 'Sticky-Price' Theories of The Business Cycle, **Journal of Money, Credit, and Banking**,18.

MCCLELLAND, P. (1975), **Causal Explanation and Model Building in History, Economics, and the New Economic History,** Cornell University Press.

MCCLOSKEY, Donald (1983), The Rhetoric of Economics, **Journal of Economic Literature**, 21(2),

MCCLOSKEY, Donald (1988), The Limits of Expertise: If You're So Smart, Why Ain't You Rich?, **American Scholar**.

MCCLOSKEY, Deirdre N. ve Stephen T. Ziliak, (1996), **The Standard Error of Regressions, Journal of Economic Literature,** 34(1).

MCEVOY, Phil ve David Richards (2006), A Critical Realist Rationale For Using A Combination Of Quantitative and Qualitative Methods, **Journal of Research in Nursing,** 11(1).

MELİTZ, Jack (1965), Friedman and Machlup on the Significance of Testing Economic Assumption, **Journal of Political Economy***,* 73 (1).

MILL, J. S. (1836), **On the Definition of Political Economy and the Method of Investigation Proper to It**, Repr. in Collected Works of John Stuart Mill**,** 4, University of Toronto Press: Toronto, 1967,

URL:http://oll.libertyfund.org/index.php?option=com_staticxt&staticfile=show.php%3Ftitle=240&layout=html, Erişim: 06.06.2007.

MİROWSKİ, Philip (1989), The Probabilistic Counter-Revolution, or How Stochastic Concepts came to Neoclassical Economic Theory, **Oxford Economic Papers, New Series, History and Methodology of Econometrics.** 41(1).

MİROWSKİ, Philip (1991), The When, the How and the Why of Mathematical Expression in the History of Economics Analysis, **The Journal of Economic Perspectives**, 5(1).

MİTCHELL, Wesley C. (1925), Quantitative Analysis in Economic Theory, **the American Economic Review**, 15(1).

MİZON, G.E. (1984), The Encompassing Approach in Econometrics. **in Quantitative Economics and Econometric Analysis,** K.F. Wallis and D.F. Hendry (eds), Oxford:Basil Blackwell.

MOLES, A. (2002), **Belirsizin Bilimleri**. çev: Nuri Bilgin, Yapı Kredi Yayınları: İstanbul.

MONGİN, Philippe (2006), Value Judgments and Value Neutrality in Economics, **Economica,** 73(290).

MOUCHOT, Claude (2004), İktisat İçin Gerçekçi Bir Epistemolojiye Doğru, **Post Otistik İktisat: İktisada Eleştirel Bir Bakış içinde,** Editör**:** Kaya Ardıç, çev. Gökmen Tarık Acar, İFMC İktisat Dergisi: İstanbul.

MUSGRAVE, (1981), Unreal Assumptions in Economic Theory: The F-Twist Untwisted, **Kyklos**, 34**.**

NAGEL Stuart S. (1961), Political Party Affiliation and Judges' Decisions**, the American Political Science Review,** 55(4).

NELSON, Julie A (1995), Feminism and Economics, **The Journal of Economic Perspectives,** 9(5).

OKASHA, Samir (2002), **Philosophy of Science: A Very Short Introduction,** Oxford University Pres: USA.

OLLMAN, Bertell (2006), **Diyalektiğin Dansı**, çev: Cenk Saraçoğlu, Yordam Kitap: İstanbul.

ÖZLEM, Doğan (1999), **Mantık Klasik/Sembolik Mantık Mantık Felsefesi,** İnkılâp Kitabevi: İstanbul.

ÖZLEM, Doğan (2003), **Bilim Felsefesi (Ders Notları),** İnkılâp Kitabevi: İstanbul.

PAGAN, A. R. (1984), Model Evaluation by Variable Addition, in Hendry, D. F., Wallis, K. F. (Ed.), **Econometrics and Quantitative Economics**, Basil Blackwell, Oxford.

PAGAN, A. R. (1987), Three Econometric Methodologies: a Critical Appraisal, **Journal of Economic Surveys,** 1.

PALERMO, Giulio (2007), The Ontology of Economic Power in Capitalism: Mainstream Economics and Marx, **Cambridge Journal of Economics**.

PERSKY, Joseph (1996), Retrospectives: The Ethology of Homo Economicus, **the Journal of Economic Perspectives,** 9(2).

POİRİER, Dale J. (1977), Econometric Methodology In Radical Economics, **The American Economic Review**, 67(1).

POLANYİ, Karl (2000), **Büyük Dönüşüm,** çev: Ayşe Buğra, İletişim Yayınları, İstanbul.

POPPER, Karl R. (1985), The Rationality Priciple (1967), David Miller (ed.), **Popper Selections**, Prienceton, N.J.Prienceton University Pres: Princeton.

POPPER, Karl R. (2005), **Bilimsel Araştırmanın Mantığı,** çev**.** İlknur Aka - İbrahim Turan, Yapı Kredi Yayınları: İstanbul.

PRATTEN, Stephan (2005), Economics as Progress: The LSE Approach to Econometric Modelling and Critical Realism as Programmes For Research, **Cambridge Journal of Economics**, 29.

QUİNE, W. V. O. (1953), Two Dogmas of Empiricism**, in From a Logical Point of View,** Harvard University Press.

RANKİN, Keith (2002), Autistic Economics?, **Journal of Australian Political Economy**, 50.

REİCHENBACH, H. (1993), **Bilimsel Felsefenin Doğuşu,** çev: C. Yıldırım, Remzi Kitabevi: İstanbul.

RİNGER, Fritz (2003), **Weber'in Metodolojisi,** çev: Mehmet Küçük, Doğubatı Yayınları: İstanbul.

ROBBINS, L. (1932), **An Essay on the Nature and Significance of Economic Science**. 2. baskı 1935. 3. ed. 1983, Macmillan: Londra.

URL: www.mises.org/books/robbinsessay2.pdf., Erişim: 06.06.2007.

ROBİNSON, Joan (1986), **İktisadi Felsefe**, çev. V.Fuat Savaş, V Yayınları: Ankara.

ROTWEIN, E. (1959), On 'The Methodology of Positive Economics, **Quarterly Journal of Economics,** 73.

SAMUELSON, P. (1963), Problems of Methodology - Discussion-, **American Economic Review Papers and Proceedings**, 53.

SAPİR, Jacques (2004), James K. Galbraith'a Bir Yanıt ve Mevcut Tartışmaya Bir Katkı, **Post Otistik İktisat: İktisada Eleştirel Bir Bakış içinde,** Editör**:** Kaya Ardıç, çev. Gökmen Tarık Acar, İFMC İktisat Dergisi: İstanbul.

SCHOEMAKER, P. J. H. (1991), The Quest For Optimality: A Positive Heuristic Of Science?, **Behavioral and Brain Sciences**, 14.

SCHOTTER, Andrew (1985), **Free Market Economics: A Critical Appraisal,** StMartin pres: US.

SHERMAN, H (1992), The Business Cycle: Growth and Crisis Under Capitalism, Princeton University Pres: Princeton.

SİMKİNS Scott (1999), Measurement and Theory in Macroeconomics, **Department of Economics, North Carolina A&T State University,** URL: http://www.ncat.edu/~econdept/wp/mitchellpaper.pdf, Erişim: 06.06.2007.

SİMS, Christopher A. (1980), Macroeconomics and Reality**, Econometrica,** 48 (1).

SİMS, Christopher A. (1996), Macroeconomics and Methodology, **Journal of Economic Perspectives**, 10.

SLUTZKY, Eugen (1937), The Summation of Random Causes as the Source of Cyclic Processes**, Econometrica**, 5(2).

SMİTH, Adam (1776), **Ulusların Zenginliği**, cilt 1, çev: Ayşe Yunus ve Mehmet Bakırcı, Bilim ve Kültür Dizisi 7, Alan Yayıncılık: İstanbul.

SNOW, C. P. (1993), **İki Kültür,** çev: Tuncay Birkan, TÜBİTAK: Ankara.

SOLOW, Robert M. (1957), Technical Change and the Aggregate Production Function, **Review of Economics and Statistics**, 3.

SPANOS, Aris. (1988), Towards A Unifying Methodological Framework For Econometric Modelling. **Economic Notes** 1, 1988.

TAYLOR, O. H.(1929), Economics and the Idea of Natural Laws, **The Quarterly Journal of Economics,**44(1).

TEKELİ, İlhan (2001), Toplum Bilimlerin Önünü Açmaya İnsan Modellerini Tartışarak Başlamak, **Sosyal Bilimleri Yeniden Düşünmek Yeni Bir Kavrayışa Doğru,** Ayrıntı yayınları: İstanbul.

TEKELİOĞLU, Orhan (1982), Toplumsal Bilimler ve Bunalım**, Yazko Felsefe Yazıları**, 3.

TOPDEMİR, Hüseyin Gazi (1999), Francıs Bacon'ın Bilim Anlayışı **Felsefe Dünyası**, 30.

TOPDEMİR, Hüseyin Gazi (2000), Aristoteles'in Bilim Anlayışı, **Felsefe Dünyası**, 32.

TRİGG, Roger (2005), **Sosyal Bilimleri Anlamak,** çev: Beyza Sümer ve Filiz Ülgüt, Babil Yayınları: İstanbul.

UYGUR, Ercan (2006), Ekonometrinin Gelişimi: İktisadın "Bilim" Olma Çabası, **Türkiye Ekonomi Kurumu, Tartışma Metni 2006/8**.

URL: http://www.tek.org.tr/dosyalar/EKONOMETRI-T3.pdf Erişim: 06.06.2007.

VİNİNG, Rutledge (1949), Methodological Issues in Quantitative Economics: Variations upon a Theme by F. H. Knight, **The Review of Economics and Statistics,** 31(2).

WALLERSTEİN, Immanuel (2003a), **Bildiğimiz Dünyanın Sonu Yirmi Birinci Yüzyıl İçin Sosyal Bilim**, çev: Tuncay Birkan, Metis Yayınları: İstanbul.

WALLERSTEİN, Immanuel (2003b), **Yeni Bir Sosyal Bilim İçin,** çev: Ender Abadoğlu, Aram Yayınları: İstanbul.

WEBER, Max (1949), Objectivity in Social Science and Social Policy, in E. Shils and H. Finch, eds. **The Methodology of the Social Sciences**. New York, Free Press

.

WEBER, Max (1997), **Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu**, çev. Z. Auroba, Hil Yayınevi: İstanbul.

WEİSSKOPF, F. (1996), **Yabancılaşma ve İktisat**, çev: Çagatay Koç, Anahtar Kitaplar Yayınevi: İstanbul.

WOLFF, Richard, Jack Amariglio ve Stephen Resnick (1990), Division and Difference in the "Discipline" of Economics, **Critical Inquiry**, 17(1).

WOOLGAR, Steve (2000), **Bilim/Bilim İdesi Üzerine Sosyolojik Bir Deneme**, çev: Hüsamettin Arslan, Paradigma Yay, İstanbul.

WOOLGAR, Steve, Interests and Explanation in the Social Study of Science, **Social Studies of Science**, 11(3).

YILDIRIM, Cemal. (1997), **Bilimsel Düşünme Yöntemi - Yazılar, Bildiriler, Tartışmalar,** Bilgi Yayınevi: Ankara.

YILDIRIM, Cemal. (2005), **Bilim Felsefesi**, Remzi Kitabevi: İstanbul.

ZELLNER, A. (1979), Causality and Econometrics, in K. Brunner - A.H. Meltzer (a cura di), **Three Aspects of Policy Making: Knowledge, Data and Institutions, Carnegie-Rochester Conference Series on Public Policy,**10.